

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚῆ ἙΣΤΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΙΕ'

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ—ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1966

ΤΕΥΧΟΣ 175—176

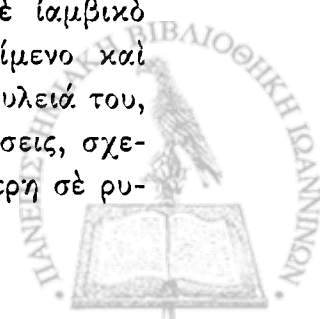
ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ ΣΤΟΝ Γ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» παρουσιάζει μὲ τὸ τεῦχος τοῦτο τὴν πνευματικὴ μορφή τοῦ Γ. Παπαγεωργίου στὸ πλατὺ ἀναγνωστικὸ κοινό, ὅπως τὸν γνώρισαν οἱ φίλοι του καὶ οἱ συνάδελφοί του καὶ ὅπως τὸν δείχνουν τὰ γραπτὰ του. Χρέος τῆς, πού μόλις τώρα μπόρεσε νὰ ἐκτελέσῃ, καθὼς ὀφείλει νὰ κάμῃ καὶ γιὰ τὸν Δημήτρη Σαλαμάγκα.

Κάποια βροχερὴ μέρα τοῦ Νοέμβρη, τὸν γνωρίσαμε στὸν προθάλαμο τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας. Κοντός, λεπτός (τότε), μὲ βλέμμα ὀξύ, κορμὶ ἀδύνατο καὶ κυρτωμένη ράχη. Τὸ πηγούνι, σχεδὸν ἴσιο, φανέρωνε ἐπιμονὴ καὶ πείσμα. Ὑστερα ἀπὸ σαράντα χρόνια, θλιβερά καθήκοντα μὲ ὑποχρέωσαν νὰ σταθῶ μπροστὰ στὸ φέρετρό του καὶ ν' ἀποχαιρετήσω τὸν εὐλικρινῆ συνάδελφο, τὸ φίλο καὶ τὸν σύντροφο σὲ πνευματικούς ἀγῶνες ἐκ μέρους τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας», τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς καὶ τῆς «Ἑταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν». Κι ἀποχαιρέτησα τὸν ἄνθρωπο πού μὲ συνέδεε μιὰ εὐλικρινῆς φιλία στηριζόμενη στὴν ἀμοιβαία ἐκτίμησι καὶ ἀνοιχτόκαρδη ἐξομολόγησι ἀτομικῶν, οἰκογενειακῶν καὶ κοινωνικῶν πόνων, ταλαιπωριῶν καὶ ἰδανικῶν...

Κινοῦμενοι μέσα στὰ Ἡπειρωτικὰ πλαίσια—πολύ στενώτερα τότε, στὰ προπολεμικὰ χρόνια, ἀπ' ὅ,τι εἶναι σήμερα—προσπαθοῦσαν οἱ νέοι ἐπιστήμονες καὶ διανοούμενοι νὰ δημιουργήσουν μὲ μόχθους ἕνα πνευματικὸ κλίμα ὅπως—ὅπως. Ὁ Παπαγεωργίου, πού εἶχε γράφει τοὺς πρώτους στίχους του, πρὶν καθηλωθῆ στὰ Γιάννινα, μὲ τὸ ψευδώνυμο **Ρήγας** Περάνθης, γιὰ νὰ καταλήξῃ στὸ ψευδώνυμο **Γ. Κασσάντρας** (μοιραία θυμικὴ πορεία τῆς γενεᾶς πού ἔζησε τὴ φρίκη ἐνὸς παγκόσμιου πολέμου καὶ τὴν τραγωδίαν μιᾶς ἐσωτερικῆς θύελλας), μοίρασε σ' ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα τὸν ἑαυτὸ του ἀνάμεσα στὴν ἔδρα καὶ στὴν εὐρύτερη ἐκπαιδευτικὴ—φιλολογικὴ δράση.

Μαζὶ μὲ τὸν καθηγητὴ, γυμνασιάρχην καὶ νομάρχην ἀργότερα κ. Κ. Στεργιόπουλο συνέγραψε ἀναγνωστικὸ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς. Ἡ κριτικὴ Ἑπιτροπὴ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας δὲν τὸ ἐνέκρινε, γιὰτ' ἦρε ὅτι μὲ τὸ πλῆθος τῶν παρατιθεμένων γραμματικῶν τύπων καταργοῦσε τὸ βιβλίον τῆς γραμματικῆς. Τὸν ἴδιο περίπου καιρὸ μεταφράζει τὸν «Οἰδίποδα Τύραννο» τοῦ Σοφοκλῆ σὲ ἰαμβικὸ δωδεκασύλλαβο. Προσπαθεῖ νὰ εἶναι ὅσο μπορεῖ πιστός στὸ ἀρχαῖο κείμενον καὶ παράλληλα νὰ κάμῃ μιὰ μετάφραση ποιητικὴ. Τόσο πολὺ σέβεται τὴ δουλειά του, ὥστε μετὰ τὸν πόλεμον θὰ ἐκδώσῃ ξανά τὸν Οἰδίποδα μὲ πολλὰ διορθώσεις, σχεδὸν ἀναπλασμένο, προσπαθώντας νὰ παρουσιάσῃ μιὰ μετάφραση ἀρτιώτερη σὲ ρυ-

θμό και σέ ύφος. Συνεργάζεται λίγο διάστημα, δηλ. όσο διήρκεσε η έκδοσή τους, στα «Τζουμερκιώτικα και 'Αρτινά Νέα».

Ο πόλεμος και η κατοχή τον αναγκάζουν να γυρίσει στο χωριό του, όπου η συμφορά του πολέμου φτάνει έως τα χειρόγρατά του... Το χωριό, ο Καταρράχτης, και μαζί το πατρικό του σπίτι γίνεται λαμπάδα που καίγεται στο βωμό του Μολώχ του Πολέμου.

Επιστρέφει μετά τον πόλεμο στα Γιάννινα σαν πουλί που γλύτωσε από θαλασσινή καταιγίδα κι αρχίζει δλ' απ' την αρχή: σπίτι, χειρόγραφα, πνευματική δράση, απόπειρα δημιουργίας οικογενειακής φωλιάς...

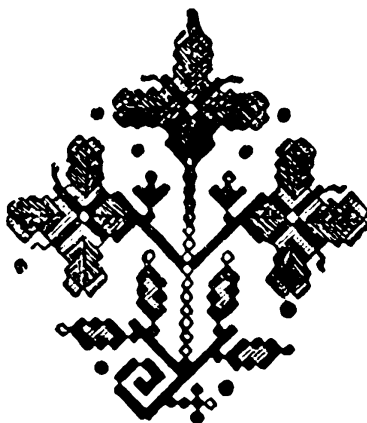
Συνεχίζει τη μεταφραστική του εργασία. Μεταφράζει την 'Αντιγόνη, την 'Αντρομάχη, την 'Ιφιγένεια στην Αύλιδα. Οι μεταφράσεις του στέκουν δίπλα στις καλύτερες που έχουμε. Μια συγκριτική αντιπαραβολή των κειμένων μπορεί να πείσει και τον πλέον δύσπιστο. Γράφει επίσης στίχους παραδοσιακούς με το καθιερωμένο ψευδώνυμο «Γιῶργος Ράγκος»: το δραματικό έπύλλιο «Ματωμένος έρωτας» δημοσιεύτηκε ολόκληρο στην «'Ηπ. 'Εστία» καθώς και πολλοί άλλοι στίχοι από τη «Σκυθρωπή μουσα». Γίνεται μέλος της συντακτικής 'Επιτροπής της «'Ηπειρωτικής 'Εστίας» και είναι από τα ιδρυτικά στελέχη της «'Εταιρείας 'Ηπειρωτικών Μελετών».

Αλλά μια τόσο έντονη πνευματική δραστηριότητα και άλλες ατομικές ταλαιπωρίες, συνδυαζόμενες με την ασθενική κατάσταση του φυσικού οργανισμού του, του ρατίζουν την καρδιά και αναγκάζεται ν' αποσυρθεί πρόωρα από την εκπαίδευση.

Στην «'Ηπ. 'Ε.» στάθηκε έως την τελευταία στιγμή της ζωής του ένας από τους στυλοβάτες της. Όχι μόνο με τη δική του πρωτότυπη εργασία, αλλά και με τον έλεγχο της ύλης για δημοσίευση. Γιατί η γνώμη του ήταν πάντοτε ειλικρινής: δεν ξεχώριζε ο Π. γνωστούς και αγνώστους, σημαντικούς και ασήμαντους: το ΝΑΙ και το ΟΧΙ ήταν πάντα σύμφωνα με κείνο που πίστευε. Και υποστήριζε τις απόψεις του με έπιμονη αλλά και με κατανόηση. Ίσως να δυσαρέστησε πολλούς: πιθανώς οι αντιλήψεις του να ήταν αρκετά παραδοσιακές: αλλά δεν ήταν ποτέ χωρίς επιχειρήματα και δεν ήταν ποτέ έξω από το κλίμα του περιοδικού.

Αυτός ήταν ο Παπαγεωργίου που χάσαμε.

ΤΑΚΗΣ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΟΦΟΚΛΗ

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Μεταφραστής : ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ι. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Δίνουμε παρακάτω, σάν δείγμα τῆς φιλολογικῆς ἔρευνας καὶ τῆς μεταφραστικῆς ποιότητος, ἀποσπάσματα ἀπ' τὴν εἰσαγωγή καὶ τὴν μετάφραση τῆς Ἀντιγόνης, πού ὁ ἀείμνηστος Γ. Ι. Παπαγεωργίου εἶχεν ἔτοιμη γιὰ ἔκδοση.

«H. E.»

Ε' Ἡ μίμηση τῆς σοφοκλείας «Ἀντιγόνης»

Ὁ τύπος τῆς ἠρωϊκῆς παρθένας, πού θυσιάστηκε γιὰ τὴν τήρηση τοῦ θεοσκευτικῆς Νόμου, πλάστηκε τόσο τέλειος καὶ τόσο ἰδανικὸς ἀπὸ τὸ Σοφοκλῆ, ὥστε εἶχε παγκόσμια ἀπήχηση στὸ θέατρο.

Πολλοὶ συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ—θαυμάζοντας τὸ ἀπαράμιλλο κάλλος τῆς τραγωδίας τούτης—ἐμπνεύστηκαν ἀξιόλογα ἔργα γιὰ τὸ θέατρο. Οἱ Ῥωμαῖοι Λεύκιος Ἀκκιος, Σενέκας καὶ Στάτιος πραγματεύτηκαν τὸ μῦθο τῆς Ἀντιγόνης γιὰ τὸ θέατρο. Ἀπὸ τὸ δράμα τοῦ πρώτου σώθηκαν ἀποσπάσματα. Ὁ δεύτερος ἔγραψε τρεῖς τραγωδίαις μὲ θέματα τοῦ Θηβαϊκοῦ κύκλου. Ὁ τρίτος συνέθεσε τὸ ἔργο «Θηβαῖς». Δράματα μὲ τίτλο «Ἀντιγόνη» συνέθεσαν καὶ ἄλλοι Εὐρωπαῖοι δραματογράφοι, ὅπως ὁ Ρουσελλαί (1516), ὁ Ἀλαμάννι (1533), οἱ Ἀλφιέρι—Γκαρντιέ (1581), ὁ Ροτροῦ (1638), ὁ Ρακίνας κ. ἄ. Ἐνα ἔργο τοῦ Κρητικοῦ θεάτρου, ἡ «Ἐρωφίλη» τοῦ Γεωργίου Χορτάτζη, δείχνει ἐπίδραση τῆς σοφοκλείας «Ἀντιγόνης» διὰ μέσου ἰταλικῶν προτύπων. Ὁ σύγχρονος Γάλλος δραματογράφος Ἀνούϊν δανείστηκε τὸν τύπο τῆς Ἀντιγόνης ἀπὸ τὴν ἀρχαία τραγωδία καὶ τὸν ἔκαμε κέντρο στὸ δμώνυμο ἔργο του. Τέλος καὶ ὁ Ἑλληνικὸς κινηματογράφος ἐκμεταλλεύτηκε τὸ ἴδιο θέμα, ἀλλὰ ἡ ταινία δὲν ἐσημείωσε ἐντυπωσιακὴ ἐπιτυχία, ἴσως γιὰ τὴν ὑπερβολικὴ συμπύκνωση καὶ λιτότητα τοῦ ἀρχαίου τραγικοῦ λόγου δὲν συμβιβάζεται μὲ τὴν ἰδιομορφία τῆς κινηματογραφικῆς τέχνης. Τὰ ἀρχαία Χορικά τῆς «Ἀντιγόνης» ἔχουν μελοποιήσει ὁ Ἄγγλος μουσουργὸς Μέντελσον καὶ ὁ δικὸς μας Ἰωάννης Θ. Σακελλαρίδης. Μεταφράζοντας τὴν «Ἀντιγόνη» τοῦ Σοφοκλῆ εἶχα ὡς βάση τὸ ἀρχαῖο κείμενο κατὰ τὴν ἔκδοση τῆς Société d' Edition «Belles Lettres» Paris 1962, Sophocle Tome I».

Ἄρτα, Δεκέμβριος 1964

ΓΕΩΡΓ. Ι. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

(Ἔρχεται ὁ Κρέων. Σταματᾷ στὸ κατώφλι τοῦ παλατιοῦ του καὶ ἀρχίζει νὰ ὁμιλῇ στοὺς ἄντρες τοῦ Χοροῦ μὲ σταθερὸ τόνο).

ΚΡΕΩΝ

Ὦ ἄντρες, ὄσο γιὰ τὴν πόλη μας,
μὲ σάλο δυνατὸ οἱ θεοὶ τὴν τράνταξαν,
ἀσφαλισμένη πάλι τὴν ὀρθόστησαν.
Κι ἐσᾶς ἐγὼ μὲ μηνυτάδες κάλεσα

ἀπ' ὄλους χάρια νάρθετε, γιατί καλά
 τὸ ξέρω, ἔσεῖς τοῦ Λαΐου πάντα σέβεστε
 τὸ θρόνο καὶ τὴν ἐξουσία, κι ὕστερα,
 —δταν ὁ Οἰδίπους στύλωνε τὴν πόλη μας,
 καὶ σὰν ἐκεῖνος χάθηκε, κρατήσατε
 ἔσεῖς καὶ στὰ παιδιά τους πίστη σταθερή.
 Ἄφοῦ λοιπὸν μέσ' σὲ μιά μέρα χάθηκαν
 ἀπ' τὴ διπλή τους μοῖρα, ἐνῶ χτυπούσανε
 ἕνας τὸν ἄλλο καὶ καταπληγόνονταν
 μὲ μολυσμένα χέρια, ἐγὼ τώρα κρατῶ
 ὄλη τὴν ἐξουσία καὶ τὸ θρόνο τους,
 γιατί τῶν πεθαμένων ὁ πιδ κοντινὸς
 ἐγὼ εἶμαι συγγενής. Ὅμως ἀδύνατο
 εἶναι νὰ νοιώσης καθαρὰ τοῦ κάθε ἀντρὸς
 τὴ γνώμη του καὶ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ αἶσθημα,
 στὸ νόμο καὶ τὴν ἐξουσία πρὶν φανῆ
 δοκιμασμένος. Δηλαδὴ νομίζω ἐγὼ,
 ὅποιος ἐξουσιάζει πόλη ὀλάκερη
 καὶ τὴν πιδ λογικὴ δὲν παίρνει ἀπόφαση,
 ἀλλὰ ἀπὸ κάποιο φόβο τὴν κρατεῖ κλειστὴ
 τὴ γλῶσσα του, τοῦτος εἶναι πανάθλιος.
 Κι ὅποιος ἀπ' τὴν πατρίδα τους ψηλότερα
 βάζει ἕνα φίλο, αὐτὸν ἐγὼ μηδαμινὸ
 τὸν θεωρῶ. Κι ὁ παντεπόπτης πάντοτε
 Δίας ἄς εἶναι μάρτυρας—ἐγὼ ποτέ
 οὔτε τὸ στόμα θὰ σφαλοῦσα βλέποντας
 νάρχεται ἢ καταστροφή στὴν πόλη μας
 ἀντὶ γιὰ σωτηρία κι οὔτε θάβαζα
 γιὰ μένα φίλο τὸν ἐχθρὸ τῆς χώρας μας,
 γιατί τὸ ξέρω, αὐτὴ εἶναι ἡ σωτηρία μας,
 καὶ μόνο ἂν ζοῦμε μέσ' σ' ὀρθοστεκούμενη
 πατρίδα, καὶ τοὺς φίλους μας διαλέγομε.
 Ἐγὼ μὲ τέτοιους νόμους τὴν πατρίδα μας
 τὴ μεγαλώνω. Τώρα σύμφωνα μ' αὐτὰ
 κήρυξα στοὺς πολίτες γιὰ τὰ δυὸ παιδιά
 τοῦ Οἰδίποδα: Πρῶτα τὸν Ἐτεοκλῆ,
 ποῦπεσε ὑπερασπίζοντας τὴν πόλη αὐτὴ,
 ἀφοῦ ἀντραγάθησε παντοῦ μὲ τ' ἄρματα,
 σὲ τάφο νὰ τὸν κρύψετε, κάθε τιμῆ,
 ποῦ ἀρμόζει στοῦ Ἄδη τοὺς τρισένδοξους νεκρούς,
 νὰ δώσετε σ' αὐτόν. Ἀλλὰ τ' ἀδέρφι του,
 τὸν Παλυνεῖκη,—ποῦ τὴν πατρικὴ του γῆ
 καὶ τοὺς ντόπιους θεοὺς ἐξόριστος
 ξανᾶρθε ἐδῶ καὶ θέλησε μὲ τὴ φωτιὰ
 νὰ κάψη ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη, μὲ συγγενικὸ
 αἶμα νὰ βάψη θέλησε τὰ χέρια του,
 κι ἄλλους νὰ πάρη σκλάβους, βγήκε διαταγὴ
 στὴν πόλη τούτη: Αὐτὸν νὰ μὴ στολίσετε
 κανένας σας μὲ τάφο, μὴν τὸν κλάψετε,
 νὰ τὸν ἀφήσετε ἄταφο, τὸ σῶμα του

νὰ ἰδῆτε φαγωμένο, κατασπάραχτο
 ἀπ' τὰ σκυλιὰ καὶ τὰ ὄρνια. Τέτοια ἡ γνώμη μου.
 Τοῦλάχιστο ἀπὸ μένα δὲν θὰ τιμηθοῦν
 ἐπάνω ἀπὸ τοὺς δίκιους οἱ παράνομοι.
 Κι ὅποιος σ' αὐτὴ τὴν πόλιν δείχνεται πιστός,
 ἐξίσου ζῶντα καὶ νεκρὸ θὰ τὸν τιμῶ.

ΧΟΡΟΣ

Σὲ σένα, γιὰ τοῦ Μενοικέα, ἀρέσει αὐτὰ
 νὰ πάθῃ ὁ ἐχτρός καὶ φίλος τῆς πατρίδας μας.
 Τὸν κάθε νόμο νὰ ἐφαρμόζης βέβαια
 δικαίωμα ἔχεις καὶ γι' αὐτοὺς ποὺ πέθαναν
 καὶ γιὰ τοὺς ζωντανοὺς ἐμᾶς.

ΚΡΕΩΝ Γιὰ νᾶστε σεῖς
 λοιπὸν οἱ φύλακες αὐτῶν ποὺ πρόσταξα.

ΧΟΡΟΣ

Σ' ἓναν πιδὸν νὰ τὸ βαστάξῃ βάλῃ αὐτό.

ΚΡΕΩΝ

Μὰ τοῦ νεκροῦ οἱ φρουροὶ κιόλας τοιμάστηκαν.

ΧΟΡΟΣ

Τί ἄλλο λοιπὸν ἀκόμα θὰ μᾶς πρόσταζες;

ΚΡΕΩΝ

Σ' ὄσους αὐτὴ τὴν προσταγὴ μου παραβοῦν
 μὴ δεῖξετε ἐπιείκεια!

ΧΟΡΟΣ Τόσο μωρὸς
 κανεὶς δὲν εἶναι νὰ ποθῇ τὸ θάνατο.

ΚΡΕΩΝ

Καὶ θᾶναι τοῦτος ὁ μισθὸς τοῦ σίγουρα.
 Μὰ ἄντρες πολλοὺς ἡ ἐλπίδα κέρδους χάλασε.

(Ἔρχεται στὴ σκηνὴ ὁ ΦΥΛΑΚΑΣ, ποὺ φρουροῦσε τὸ σῶμα
 τοῦ Πολυνεΐκη).

ΦΥΛΑΚΑΣ

Ἄφέντη, δὲν θὰ πῶ, πῶς φτάνω ἀσθμαίνοντας
 ἀπ' τὴν τρεχάλα ἀνάλαφρο τὸ πόδι μου
 σηκώνοντας. Πολλὲς φορὲς σταμάτησα
 ἀπὸ τὴν ἐγνοια. Καὶ γυρνοῦσα ὀλόγυρα
 στοὺς δρόμους, γιὰ νὰ στρέψω πίσω. Μοῦλεγε
 πολλὰ ἡ ψυχὴ μου καὶ μοῦ κρυφομίλαγε:
 «Ταλαίπωρε, τί πᾶς ἐκεῖ, ποῦ φτάνοντας
 θὰ βρῆς τὴν τιμωρία; Τί πάλι στέκεσαι,
 δύστυχε; Κι ἂν αὐτὸ τὸ μάθη ὁ Κρέοντας
 ἀπ' ἄλλον ἄντρα, πῶς δὲν θὰ σοῦ βγῇ ξινό;»
 Τέτοια στὸ νοῦ μου κλώθοντας μὲ δύσκολη
 γοργότη προχωροῦσα. Κι ἔτσι ὁ σύντομος
 ὁ δρόμος γίνεται μακρὸς. Προτίμησα

ἔδῳ σὲ σένα νᾶρθω κι ἄν δὲν θὰ σοῦ εἰπῶ
καθάρια κάτι, θὰ σοῦ δώσω ἀναφορά.
Γιατ' ἔρχομαι κρατώντας μέσ' τῆ φοῦχτα μου
ἐλπίδα νὰ μὴν πάθω τίποτε ἄλλο ἐγώ
παρὰ τῆς μοίρας τὸ γραφτό.

ΚΡΕΩΝ Τί τρέχει δά
κι ἔχεις ἐσὺ γιὰ τοῦτο αὐτὴ τὴν ταραχὴ;

ΦΥΛΑΚΑΣ

Γιὰ τὰ δικά μου θέλω πρῶτα νὰ σοῦ εἰπῶ:
Οὔτε ἔκαμα τὴν πράξη κι οὔτε ἀντίκρυσσα
ποιὸς εἶν' ὁ δράστης. Καὶ δὲν θάταν δίκαιο
νὰ πέσω σὲ κανένα βάσανο.

ΚΡΕΩΝ Ὅμορφα
τὸ στόχο βρίσκεις, γύρω στὴν ὑπόθεση
τὸ φράχτη στήνεις. Φαίνεσαι πὼς μᾶς μηνᾶς
καινούργιο κάτι.

ΦΥΛΑΚΑΣ Κι δμως τὰ δυσάρεστα
ἀλήθεια σοῦ φορτώνουν δισταγμὸ πολὺ.

ΚΡΕΩΝ

Λοιπὸν εἰπές μας ἐπιτέλους! Κι ὕστερα
ἀποτραβήξου, φύγε!..

ΦΥΛΑΚΑΣ Δὲν σωπαίνω πιά.
Ἐδῶ καὶ λίγην ὥρα κάποιος ἔθαψε
τὸν πεθαμένο κι ἔφυγε, μὰ μὲ στεγνὴ
σκόνη πρὶν τοῦ πασπάλισε τὸ δέρμα του
καὶ τοῦκαμε κάθε πρεπούμενο ἀγιασμό.

ΚΡΕΩΝ

Τί λές; Ποιὸς ἄντρας ἦταν ποῦ τὸ τόλμησε;

ΦΥΛΑΚΑΣ

Δὲν ξέρω. Ἐκεῖ δὲν ἦταν χτύπημα τσαπιῶ
οὔτε δικέλλας τρύπημα, μὰ ἦταν ἡ γῆ
ξερὴ καὶ χέρσα κι ἄσχιστη κι ἀχάραχτη
ἀπ' ἀμαξιοῦ τροχούς. Δράστης ποιὸς ἦτανε
δὲν ἄφησε σημάδια. Ἄφοῦ μᾶς ἔδειξε
ὁ πρῶτος τῆς ἡμέρας φύλακας, μπροστὰ
σ' ὄλους μᾶς ἦταν θάμα δυσεξήγητο.
Γιατ' εἶχε ὁ πεθαμένος ἐξαφανιστῆ,
θαμμένος ὄχι, μὰ τὸν σκέπαζε ψιλὴ
σκόνη, σὰν ἀπὸ κάποιον ποῦ τὸ μόλυσμα
ἤθελε νὰ ξεφύγη. Μήτε κι ἀγριμιοῦ
σημάδια μήτε καὶ σκυλιοῦ, ποῦ ζύγωσε
καὶ σπάραξε, φαινόντανε. Τότε βαριά
λόγια ἀναμεταξὺ μας ἀντηχούσανε,
κατηγοροῦσε ὁ φύλακας τὸ φύλακα,
κι ἄν ἦταν σὲ πληγὲς νὰ καταλήξωμε,
κάνεις νὰ μᾶς μποδίσῃ δὲν παράστεκε.

Γιατ' ἦταν δράστης ὁ καθένας ἀπὸ μᾶς,
 μὰ ἀποδειγμένος ἔνοχος κανένος μας,
 κάνοντας τὸν ἀνήξερο γλιστρούσαμε.
 Στὰ χέρια νὰ σηκώσωμε ἡμαστέ ἔτοιμοι
 καμένα σίδερα καὶ μέσα στή φωτιά
 νὰ πέσωμε καὶ νὰ ὀρκιστοῦμε στοὺς θεοὺς
 πὼς μήτε δράστες εἴμαστε μήτ' ἔχομε
 συνείδηση, πὼς ἄλλος τ' ἀποφάσισε
 καὶ τῶκαμε τὸ πρᾶγμα. Τέλος, ἐπειδὴ
 καθόλου δὲν κερδίσαμε ὅσο ψάχναμε,
 λέγει ἕνας κάτι πὸ δλους μᾶς ἀνάγκασε
 στὸ χῶμα τὸ κεφάλι μας νὰ σκύψωμε
 ἀπὸ τὸ φόβο. Γιατι δὲν μπορούσαμε
 μήτε ν' ἀντιλογήσωμε μήτε καλὸ
 νὰ ἰδοῦμε, κι ἂν τὸ κάναμε. Μᾶς εἶπ' αὐτός,
 πὼς πρέπει νὰ ἀναφέρωμε σὲ σένα αὐτὸ
 τὸ πρᾶγμα καὶ νὰ μὴν τ' ἀποσκεπάσωμε.
 Μᾶς ἔπεισε. Καὶ μένα τὸν κακότυχο
 μὲ καταδίκασε ὁ λαχνὸς νὰ πάρω αὐτὸ
 τὸ κέρδος. Δίχως νὰ τὸ θέλω, βρίσκομαι
 κοντὰ σ' αὐτοὺς πὸ δὲν μὲ θέλουν. Ξέρω δά.
 Κανείς δὲν καλοδέχεται τὸ μηνυτὴ
 μὲ τ' ἄχαρα μαντᾶτα.

ΧΟΡΟΣ Ἀφέντη, μέσα μου
 κλωθογυρίζει ἐδῶ καὶ λίγο ἢ συλλογὴ
 μὴν ἴσως εἶν' τὸ πρᾶγμα αὐτὸ θεόσταλτο.

ΚΡΕΩΝ

Πάψε, προτοῦ καὶ μένα μὲ τὰ λόγια σου
 ἀπ' τὴν ὀργὴ μὲ πνίξης!, μὴν ἀποδειχτῆς
 ἀνόητος καὶ γέροντας μαζί. Γιατὶ
 μίλησες ἀνυπόφορα, σὰν ἔλεγες
 πὼς γνοιάζονται οἱ θεοὶ γιὰ τοῦτον τὸ νεκρό.
 Σὰν εὐεργέτη μὴν τὸν παρατίμησαν
 καὶ θάψαν τοῦτον ποῦρθε τοὺς περίστυλους
 ναοὺς νὰ κάψη καὶ τ' ἀφιερῶματα,
 τοὺς νόμους νὰ σκορπίση καὶ τὸ χῶμα τους;
 Ἦ βλέπεις νὰ ἐκτιμοῦν τοὺς φαύλους οἱ θεοί;
 Δὲν εἶναι αὐτό. Μὰ τοῦτα καὶ πρωτύτερα
 τῆς πόλης ἄντρες, πὸ σὲ μένα ὑπάκουαν
 μὲ τὸ στανιό, τὴν κεφαλὴ τους ὑπουλα
 κουνῶντας τὰ ψιθύριζαν ἐναντιὰ μου.
 Τὸ σβέρκο κάτω ἀπ' τὸ ζυγὸ δὲν κράταγαν,
 γιὰ νὰ μὲ ἀνέχονται. Ἀπ' αὐτοὺς—ξέρω καλά—
 παρασυρμένοι τοῦτοι ἐδῶ μὲ πληρωμὴ
 αὐτὰ μαγεῖρεσαν. Γιατὶ στὸν ἄνθρωπο
 κανείς θεσμὸς δὲν βλάστησε τόσο κακὸς
 ὡσὰν τ' ἀργύρια. Αὐτὰ τίς πόλεις ἐκπορθοῦν,
 αὐτὰ τοὺς ἄντρες διώχνουν ἀπ' τὰ σπίτια τους,
 αὐτὰ μαθαίνουν τῶν ἀνθρώπων τὰ μυαλά,

τὰ τίμια καὶ τὰ παραλλάζουν σ' ἔργα αἰσχρὰ
 νὰ σταματοῦν. Καὶ στοὺς ἀνθρώπους ἔδειξαν
 πανοῦργοι νᾶναι καὶ νὰ ξέρουν καθεμιὰ
 ἀνόσια πράξη. Ἄλλ' ὅσοι ἀγοραστήκανε
 μὲ χρήματα καὶ τέλειωσαν τὴν πράξη αὐτῆ,
 γοργὰ στὴν τιμωρία θὰ καταντήσουνε.
 Μὰ ἀνίσως ἀπὸ μένα ἀκόμα σεβασμὸ
 ὁ Δίας ἔχει, τοῦτο μάθε το καλά,
 καὶ μὲ ὄρκο σοῦ τὸ λέγω, ἂν δὲν τὸν εὔρετε
 ἔσεῖς τὸν ἴδιο δράστη τούτης τῆς ταφῆς
 καὶ δὲν τὸν φανερώσετε στὰ μάτια μου,
 δὲν θάναί ὁ Ἄδης μόνος ἀρκετὸς γιὰ σᾶς,
 προτοῦ μοῦ ὁμολογήσετε τὴν ὕβρη αὐτῆ
 ζωντανοὶ στὴν κρεμάλα, γιὰ ν' ἀρπάζετε
 τὸ κέρδος ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ξέροντας
 τ' ὄφελος ποῦθε ἀξίζει νὰ τὸ παίρνετε.
 Καὶ γιὰ νὰ μάθετε, πὼς εἶναι κι ἄπρεπο
 ὠφέλειες ἀπὸ παντοῦ νὰ θέλετε.
 Τοὺς πιὸ πολλοὺς καταστρεμμένους θάβλεπες
 κι ὄχι σωσμένους ἀπ' τὰ κέρδη τάτιμα.

ΦΥΛΑΚΑΣ

Θὰ μοῦ ἐπιτρέψεις νὰ μιλήσω ἢ νὰ στραφῶ
 καὶ πάλι πίσω καὶ νὰ φύγω;

ΚΡΕΩΝ Δὲν νογᾶς,

πὼς ἐκνευριστικὰ καὶ τώρα μοῦ μιλάς;

ΦΥΛΑΚΑΣ

Μέσα στ' αὐτιά σου ἢ στὴν ψυχὴ δαγκώνεσαι;

ΚΡΕΩΝ

Καὶ τί σὲ γνοιιάζει, ποῦ φυτρώνει ἡ λύπη μου:

ΦΥΛΑΚΑΣ

Ὁ δράστης τὴν ψυχὴ σοῦ στενοχώρησε
 κι ἐγὼ τ' αὐτιά σου.

ΚΡΕΩΝ Ἄλλοίμονο, πὼς φαίνεται

καθάρια φυτρωμένη ἢ φλυαρία σου!

ΦΥΛΑΚΑΣ

Ὅμως ἐγὼ τὴν πράξη αὐτῆ τοῦλάχιστο
 δὲν ἔκαμα.

ΚΡΕΩΝ Καὶ μάλιστα προδίνοντας

γι' ἀργύρια τὴν ψυχὴ σου.

ΦΥΛΑΚΑΣ Ὅϊμέ! Τί φοβερὸ

ὁ μυαλωμένος νᾶχη γνώμη ψεύτικη!

ΚΡΕΩΝ

Ντῦσε κομπὰ λοιπὸν τὴν ἐξυπνάδα σου!

Μὰ ἂν δὲν μοῦ φανερώσετε ποιοὶ τάπραξαν

αὐτὰ, θὰ ὁμολογήσετε, πὼς νᾶτιμα

κερδίσματα μᾶς προκαλοῦνε βάσανα.

(Ὁ Κρέων ξαναπαίρνει στὸ παλάτι του)

ΦΥΛΑΚΑΣ

Μακάρι νὰ βρεθοῦνε! Τὸ εὔχομαι θερμά.

Ὅμως, εἴτε ἀνακαλυφτοῦνε κι εἴτε μὴ,

—ή τύχη θά τὸ κρίνη τοῦτο—, ἀδύνατο
γιὰ σένα θάναι νὰ μὲ ἰδῆς ἐδῶ νάρθῶ.
Γιατὶ καὶ τώρα ἀνέλπιδα κι ἀπίστευτα
σωσμένοις στοὺς θεοὺς χρωστῶ χάρη πολλή.
(ὁ Φύλακας φεύγει).

ΧΟΡΟΣ

Στρ. Α'

Πολλὰ τὰ θαυμάσια, μὰ τίποτε πιὸ
θαυμάσιο δὲν εἶν' ἀπ' τὸν ἄνθρωπο.
Αὐτὸς κι ἀπ' τὴ γκρίζα τὴ θάλασσα πέρα
μὲ νοτιᾶ κακοχείμαστο
προχωρεῖ, κάτω σχίζει τὰ κύματα,
ποὺ βρυχιοῦνται τριγύρω του.
Αὐτὸς τὴν ὑπέριατη ἀπ' ὄλες
τις θεές, τὴν αἰώνια κι' ἀκούραστη Γῆ,
βασανίζει ἀπὸ χρόνο σὲ χρόνο
μὲ τάλέτρια ποὺ στρεφογυρίζουν.

'Αντ. Α'

Αὐτὸς τῶν πουλιῶν τῶν κουφόμυαλων
τὴ φυλὴ παγιδεύει καὶ πιάνει
καὶ τῶν ἄγριων θηρίων τὰ γένη
καὶ τὰ ὑδρόβια ζῶα τοῦ πελάγου
μὲ καλόκλωστα βρόχια διχτυῶν
ὁ πολύξερὸς ἄνθρωπος. Μὲ μηχανῆς
τ' ὀρεσίβιο ἀγροφώλιαστο ἀγρίμι
τὸ δαμάζει καὶ βάζει ἀπὸ κάτω
στὸ ζυγὸ τὸ δασύτριχο σβέρκο τ' ἀλόγου,
καὶ τὸν ταῦρο τὸν ἄπιαστο καὶ τὸν βουνόθρεφτο.

Στρ. Β'

Γλώσσα καὶ ἀνεμοπτέρουγη σκέψη
καὶ γιὰ πόλης κυβέρνια σοφίσματα
ἐδιδάχτηκε αὐτὸς παντογνώστης
νὰ ξεφεύγη τῶν ἄλυτων πάγων τὰ βέλη
στὸ ξαστέρωμα καὶ στὸ δριμόχολο...
Καὶ δὲν ἔρχεται ἀνέτοιμος
σὲ κανένα μελλούμενο. Μόνο ἀπ' τὸ θάνατο
δὲ θά βρῆ γλυτωμό. Κι ὅμως ἕνας
μὲ τὸν ἄλλο ἀνακάλυψαν
θεραπεία σ' ἀρρώστιες ἀγιάτρευτες.

(Γρυν. 'Ανεμόπτερη)

'Αντ. Β'

'Η σοφία του νὰ μηχανεύεται.
Κι ἐνῶ τέχνες ἀνέλπιστες ξέρει,
πότε σέρνεται πρὸς τὸ κακὸ,
ἀλλὰ κι ἄλλοτε πρὸς τ' ἀγαθό.
'Οποῖος ὅμως τοὺς νόμους τῆς χώρας του
συνταιριάζει μαζί μὲ τὴν ἔνορκη
τῶν θεῶν δικαιοσύνη,
τὴν πατρίδα του, τοῦτος, δοξάζει.
Χαλαστῆς τῆς πατρίδας ἐκεῖνος,
ποὺ ἐξαιτίας τοῦ θράσους του
τὴν κακότητα σύντροφον ἔχει.
Νὰ μὴ γένη μαζί μου συγκάτοικος
μήτε ὁμόγνωμος ὁποῖος ἐργάζεται τοῦτο.

Τοῦ Γ. ΚΑΣΣΑΝΤΡΑ :

«Σκυθρωπὴ Μοῦσα,,

Ἦταν ὁ μελαγχολικὸς τίτλος μιᾶς ἀξιοπρόσεχτης ποιητικῆς συλλογῆς, ποὺ τιμῆθηκε μὲ «εὐφημο μνεία» μαζὶ μὲ ἐλάχιστες ἄλλες, στὸ Φιλαδελφεῖο ποιητικὸ διαγωνισμὸ τοῦ 1963.

Ἡ διάκριση αὐτὴ δὲν ἦταν χωρὶς σημασία, ὅταν σκεφθῆ κανεῖς, ὅτι στὸ διαγωνισμὸ αὐτὸν ὑποβλήθηκαν συνολικὰ ἑκατὸν εἴκοσι μία συλλογές. Κι ἀκόμα, ὅταν ἀνάμεσα σ' αὐτὲς ὑπῆρχαν ὄχι λίγοι στίχοι ποιότητας, μὲ οὐσιαστικὸ περιεχόμενο, μὲ γνησιότητα, μὲ προσωπικὴ σφραγίδα, μὲ πολλὴ γοητεία κάποτε.

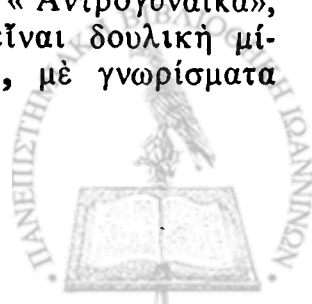
Μιὰ πάρα πολὺ ἐνδιαφέρουσα καὶ πολὺ ἐπίπονη ἐργασία γιὰ τὴν κριτικὴ Ἐπιτροπὴ, ποὺ εἶχα τὴν τιμὴ νὰ εἶμαι μέλος της. Καὶ οἱ διακρίσεις πολὺ περιορισμένες ἀπὸ τὴν ἀθλοθέτρια κυρία Ρεδιάδου (Φιλαδελφείως).

Ἐνα μόνο βραβεῖο. Κάποιοι ἔπαινος καὶ λιγοστὲς «εὐφημες μνείες». Κι ἡ «Σκυθρωπὴ Μοῦσα» τοῦ Γιώργου Κασσάντρα ἀναφέρθηκε ἰδιαίτερα στὴ σχετικὴ εἰσήγηση, τὴν ἡμέρα ποὺ ἀνακοινώθηκαν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ διαγωνισμοῦ στὸν «Παρνασσό».

Εὐφημη μνεία... Ὅμως κανεῖς δὲ μποροῦσε νὰ μαντέψει τὸν εὐαίσθητο, μελαγχολικὸ ποιητὴ, ποὺ κρυβόταν κάτω ἀπὸ τὸ συμβολικὸ ψευδώνυμο: «Γ. Κασσάντρας» (τὸ πραγματικὸ του ὄνομα, καθὼς μαθαίνομε τώρα, Γ. Παπαγεωργίου) καὶ ποὺ τὸν ἀνεπάντεχο χαμό του ἔμαθα τελευταῖα μὲ πολλὴ λύπη. Ὁ θάνατός του, ὁ ἀδόκητος, ἰδιαίτερα μὲ ἔθλιψε, γιὰ λίγους μῆνες πρὶν, τὸν περασμένο Μάη, εἶχαν ἀπαγγελθεῖ στὸν «Παρνασσό» μὲ πολλὴν ἐπιτυχία ὠραῖοι στίχοι του, σὲ μιὰ «ποιητικὴ βραδιά» ποὺ νόμισα πνευματικὸ μου χρέος ν' ἀφιερῶσω ἀποκλειστικὰ στοὺς σεμνοὺς κι ἀθόρυβους αὐτοὺς ποιητὲς, ποὺ εἶχαν ξεχωρίσει στοὺς δυὸ τελευταίους «Φιλαδέλφειους» (τοῦ 1963 καὶ τοῦ 1964).

Ὁ «Βλάχικος γάμος» καὶ «Πεθαίνει ὁ Ἄδωνης» ἦταν τὰ δυὸ τραγούδια τῆς «Σκυθρωπῆς Μούσας» ποὺ θέλησα νὰ προβάλω ἐκεῖνο τὸ βράδι, τόσο διαφορετικὰ μεταξὺ τους στὴ μορφή καὶ στὴν οὐσία, ἰδιαίτερα στὴ μορφή, στὸ ὄψος, καὶ ὅμως τόσο ἀντιπροσωπευτικὰ νομίζω καὶ τὰ δυὸ τοῦ ἄτυχου Ἡπειρώτη ποιητῆ. Γιὰ τὸ Κασσάντρας ἦταν ὁ ἀγνὸς Ἡπειρώτης, ποὺ μακριὰ ἀπὸ τὴν γενέθλια γῆ, δὲν ἔπαψε νὰ εἶναι, ὡστόσο, δεμένος μαζὶ της μὲ κάποιους ἀκατάλυτους μυστικὸς δεσμούς. Καὶ τὸ μαγικὸ ὄραμα τῶν παιδικῶν του χρόνων, ἡ νοσταλγία τῆς ἀξέχαστης ζωῆς τοῦ χωριοῦ, τῆς ὑπαίθριας Ἡλείρου, μὲ τὰ ἦθη της, τὰ ἔθιμά της, τὸ γραφικὸ της περιβάλλον, τὶς εἰδυλλιακὲς εἰκόνες μετουσιώσθηκαν σὲ ἀληθινὴ καὶ ἀγνή ποίηση, ποὺ θυμίζει Κρυστάλλη καὶ ποὺ εἶναι, κατὰ τὴ γνώμη μου, ἴσως ἡ πιὸ προσωπικὴ καὶ πηγαία μορφή τῆς ἔμπνευσῆς του.

Λιγοστὰ εἶναι τὰ τραγούδια αὐτὰ στὴ συλλογὴ του: «Ἀντρογυναίκα», «Πειρασμός», «Ἀρραβώνας», «Βλάχικος γάμος», ποὺ δὲν εἶναι δουλικὴ μίμηση δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, ἀλλὰ ἀνανεωμένη μορφή του, μὲ γνωρίσματα λόγιας ποίησης καὶ προσωπικὸ ὄψος.

Ἄλλά, παράλληλα μὲ τὸν Ἡπειρώτη ποιητὴ, ποὺ τόσο παρασιατικὰ καὶ μὲ τόση ἀνεση στίχου ζωντανεύει τὴν ὁμορφιὰ τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς τῆς πατρίδας του, σὲ ἀδρούς καὶ δροσεροὺς μαζὶ στίχους, βλέπομε νὰ φανερώ- νεται ἔμπρὸς μας σὲ κάποιους ἄλλους ωραίους στίχους τοῦ ἑνασ ἄλλος Κασ- σάντρας, λεπταίσθητος, αἰσθητικός, ἐκλεπτισμένος, ἀπόλυτα εὐαίσθητος στὴ φυσικὴ ὁμορφιά, ποὺ ξέρεи ν' ἀποκρυσταλλώνει σὲ ἄψογους λυρικούς στί- χους τὶς προσωπικὲς του αἰσθητικὲς συγκινήσεις καὶ τοὺς ποιητικούς του δραματισμούς.

Τέτοιοι εἶναι οἱ ἐξαισίοι, μουσικοὶ στίχοι τοῦ «Ἄδωνη ποὺ πεθαίνει», ἢ «Ἀνοιξιάτικη Μπόρα» καὶ ἄρκετὰ ἄλλα.

Εὐγένεια πάντως καὶ βαθιὰ θλίψη χαρακτηρίζουν γενικὰ τοὺς ὑπο- κειμενικούς στίχους, ποὺ ἀποτελοῦν καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς συλλογῆς. Καὶ τὸ ἐρωτικὸ αἶσθημα ἐξευγενισμένο κι ἐκεῖνο καὶ ὁ ἐκλεπτισμένος ἐν- θουσιασμός του. Ὁ ποιητὴς ζεῖ σ' ἕνα κλίμα μελαγχολίας, ποὺ προδίδει μιὰ ὀδυνηρὰ τραυματισμένη εὐαίσθησία. Καὶ ἡ ἔκφραση αὐτὴ τῆς πικρίας του φτάνει κάποτε στὴν ὑπερβολὴ καὶ γίνεται πληθωρικὴ στὴ στιχουργικὴ τῆς διατύπωση καὶ μ' ἕναν λυρικὸ φόρτο, ποὺ καὶ τὰ δύο εἶναι στοιχεῖα, ποὺ δὲν προσαρμόζονται στὸ ποιητικὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς μας.

Δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ μὴν ἀναφέρει κανεὶς ἰδιαίτερα τοὺς τρυφεροὺς, λυγροὺς στίχους, ποὺ ὁ Γιώργος Κασσάντρας ἀφιέρωσε στὴν πρόωρα χα- μένη μικρὴ ἀδερφή του.

Στοὺς ἐλεγειακοὺς αὐτοὺς στίχους τοῦ «Τρίπτυχους», γραμμένους μὲ ἐκπληκτικὴ, γυναικεία, θὰ ἔλεγα, εὐαίσθησία, ὁ ποιητὴς φανερώνεται ἀπό- λυτα κύριος τῶν ἐκφραστικῶν του μέσων. Εἶναι κάτι τόσο δύσκολο, στὴν ἀξιολόγηση ἑνὸς ποιητικοῦ ἔργου, καὶ τόσο σπάνιο, ἢ ἀπόλυτη καλλι- τεχνικὴ ἰσοτιμία καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς ποιητικῆς συλλήψεως καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς ἄψογης τεχνικῆς. Πάντως, ὁ ποιητὴς τῆς «Σκυθρωπῆς μούσας», ποὺ ὀλόκληρη τὴν πνευματικὴ του προσφορὰ δὲν μπορῶ, δυστυχῶς, νὰ ἔχω ὑπόψη μου, ἂν δὲν δέχτηκε τὰ μυνήματα τῶν καιρῶν, κι ἂν οἱ στίχοι του δὲν εἶναι ἡ ἔκφραση τῆς μεγάλης καὶ ἀντιφατικῆς ἐποχῆς ποὺ ζοῦμε, παραμένει, ὡστόσο ἕνας παραδοσιακὸς ποιητὴς, εὐαίσθητος, στοχαστικός, ἰδεολογικός, μὲ τὴ σφραγίδα τῆς ὑπέρτατης ὀδύνης καὶ στὴ ζωὴ του καὶ στὸ ἔργο του, ποὺ τοῦ χαρίζει καὶ τοὺς βαρύτερους τίτλους. Μιὰ ἀγνή λυρικὴ φωνὴ «ἐκ τῶν ἔνδον».

Ἡ Μοίρα ἤρθε νὰ κόψη τὸ νῆμα μιᾶς εὐγενικῆς ζωῆς καὶ μιᾶς ποιη- τικῆς δημιουργίας, ποὺ δὲ μπόρεσε νὰ φτάσει στὴν τελείωσή της.

*«...Κι ὁ θάνατος τὸν σκέπασε μὲ τὰ πλατιὰ φτερά του
καὶ τοὺς καημούς του ἐκόλησε μαζὶ μὲ τὰ ὄνειρά του».*

ΓΙΑΓΚΟΣ ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

(Πρὶν ν' ἀπαγγελθοῦν τὰ δύο ποιήματα τοῦ Γ. Κασσάντρα (Γ. Παπαγεωργίου) «Πεθαί- νει ὁ Ἄδωνης» καὶ «Βλάχικος γάμος», στὴν ποιητικὴ βραδιά ποὺ ἀνάφερα μὲ τὸν τίτλο: «Ὁ σύγχρονος λυρικὸς λόγος. Νέοι γνήσιοι ποιηταί», εἰπώθηκαν οἱ πάρα κάτω εἰσηγήσεις:

«ΠΕΘΑΙΝΕΙ Ο ΑΔΩΝΗΣ»

Εἶναι ἕνα ἐξαισίο, ὀλιγόστιχο ποίημα σὲ μουσικώτατους ὁμοιοκατά-

ληκτους δεκαπεντασύλλαβους. Ξαναζωντανεύει με τὸν αἰσθητικώτερο ποιητικὸ τρόπο τὸν πανάρχαιο μῦθο τοῦ Θεοῦ Ἄδωνη, φερμένον ἀπὸ τὴν Ἀνατολή, ποὺ θεωρεῖται ὁ γονιμοποιὸς Θεὸς καὶ πεθαίνει τὴν ἀνοιξη, στὰν τελειώσει τὸ ἔργο του, γιὰ ν' ἀναστηθεῖ καὶ πάλι τὸ φθινόπωρο. Στὴν Ἀθήνα, ὅπου ἰδιαίτερα λατρεύονταν ὁ ὠραῖος Θεός, γιόρταζαν κάθε ἀνοιξη πρὸς τιμὴν του τὰ «Ἀδώνεια» μὲ ἀναπαράσταση τῆς κηδείας καὶ τῆς ταφῆς του, ποὺ γινόταν μὲ πομπὴ γυναικῶν, ποὺ θρηνοῦσαν καὶ μοιρολογοῦσαν μπρὸς στὸ ὁμοίωμα τοῦ πεθαμένου Θεοῦ, στολισμένο μὲ βαριὰ ἀνοιξιάτικα λουλούδια. Ὁ ποιητὴς μᾶς δίνει ἐδῶ μιὰ περίφημη παγανιστικὴ εἰκόνα μὲ τὴν Ἀφροδίτη νὰ κρατᾷε στὴν ἀγκαλιὰ της τὸν ἐτοιμοθάνατο Ἄδωνη. μέσα στὴν ἀποθέωση τῆς ἀνοιξιάτικης ὁμορφιάς καὶ στοὺς θρήνους ἀπ' τὶς Νεραΐδες καὶ τοὺς Φαῦνους.

Γιατί, σύμφωνα μὲ τὴ Μυθολογία, ὁ Ἄδωνης μὲ τὴν ἀσύγκριτη καὶ ἀπερίγραπτη ὁμορφιὰ ξεψύχησε στὰ δέκα ὀκτώ του χρόνια στὴν ἀγκαλιὰ τῆς Ἀφροδίτης, ποὺ τὸν εἶχε ἀγαπήσει, θανάσιμα τραυματισμένος στὸ κυνήγι ἀπὸ ἓναν ἀγριόχοιρο. Ἡ Θεὰ τότε τὸν ἔβαλε σὲ πορφυρὸ κρεβάτι, τὸν στόλισε μὲ πρῶιμα λουλούδια καὶ τὸν ἐθρήνησε. Ἐκεῖ ἴσως νὰ ὀφείλεται καὶ τὸ τυπικὸ τῆς λατρείας του.

«ΒΛΑΧΙΚΟΣ ΓΑΜΟΣ»

Ὁ «Βλάχικος Γάμος» μοιάζει μὲ νυφιάτικο δημοτικὸ καὶ εἶναι γραμμένος σὲ ὁμοιοκατάληκτους δεκαπεντασύλλαβους. Εἶναι περισσότερο ἀνανεωμένη δημοτικὴ ποίηση παρὰ δουλικὴ μίμηση. Ἔχει ἀνεση στιχουργικὴ, ὠραῖες ποιητικὲς παρομοιώσεις, παραστατικὲς εἰκόνες, δροσιὰ καὶ χάρη δημοτικοῦ τραγουδιοῦ.

Γ. Ἀργ.

Πεθαίνει ὁ Ἄδωνης...

*Μεθυστικὴ μυροπνοὴ χύνεται αὐτὸ τὸ δεῖλι
ἀπ' τοὺς ἀνθοὺς ποὺ φρίσσουνε στὸ φύσημα τοῦ ἀγέρα.
Ἡ Κύπρη στὴν ἀγκάλη της λιχνίζει τὸν Ἀπρίλη
ἐτοιμοθάνατο Ἄδωνη στὰ ὑγρὰ λιβάδια πέρα...*

*Νεραΐδες πικροδύρονται στὸ χαροπάλεμά του.
Τῆς Ἀνοιξης τὴ βάρβιτο θλιμμένος Φαῦνος κρούει,
τονίζει τὸ τραγούδι τοῦ θανάτου,
ποὺ ἢ ὄνειροφάνταστη Ψυχὴ μυστηριακὰ τ' ἀκούει...*

Βλάχικος Γάμος

Τραπέζι γάμου στρώθηκε σὲ βλάχικο καλύβι.
 Λυγáει ἡ νύφη—λεμονιά μὲ λούλουδα στὰ κλώνια...
 Στέκει ὁ γαμπρὸς καμαρωτὸς καὶ τὸ μουστάκι στρίβει...
 Καὶ σκύβει ὁ τσέλιγγας βαρὺς ἔλατος ἀπ' τὰ χιόνια.

Λεβέντης φλάμπουρο κρατεῖ, κουμπάρος τὸ κανίσκι,
 πεζοὶ καὶ καβαλλάρηδες τ' ἀρχοντικὸ τὸ ψίκι.
 Τῆς νύφης τὰ κεράσματα:—γεμᾶτοι ἀράδα δίσκοι—
 γιορντάνι, ἀσημοζώναρο, μάλαμα σκουλαρίκι.

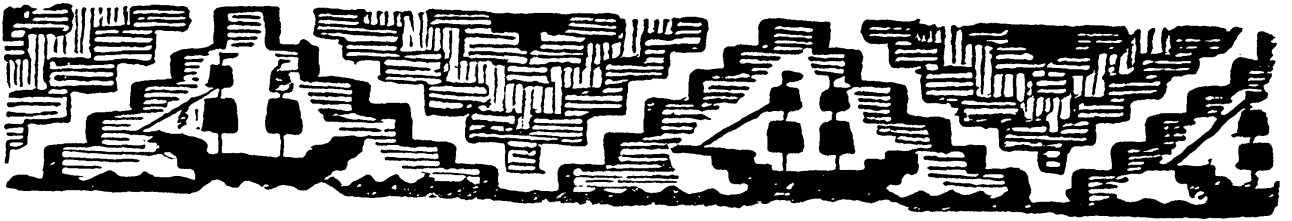
Μὲ τὸν αἰτὸ ζευγάρωσες, ἄπιαστη γερακίνα.
 Χαμηλομάτα προσκυνᾶς...—τῆς βλαχουριάς ὁ νόμος—.
 Λάμπουν τὰ δαχτυλίδια σου, βουνίσια ἀστράφτουν κρένα
 τὰ χέρια σου κι ἀνθοβολεῖ στὸ πάτημά σου ὁ δρόμος...

Καὶ στὸ «Ἡσαῖα χόρευε...» ψηλὰ στὸν ἄη-Θανάση
 —καμάρι τῶν γονέων σου καὶ τῶν ἀντρῶν μαράζι—
 τὸ εὐλογητὸ πίνεις κρασί σὲ πυξαρένιο τάσι...
 Κάθε σταγόνα καὶ φιλιὶ στὰ χεῖλη ὁ πόθος στάζει.

Κι ὅπως δίπλα στὸν ἄντρα σου τ' ἀπόδειπνο χορεύεις
 τὰ δυὸ μεταξοκέντητα ἀνεμίζοντας μαντήλια,
 τὴν ἐρωτόπαθη καρδιὰ τῶν κοριτσιῶν σαῖττεύεις,
 ποῦ σὲ θωροῦν μὲ θιάμασμα καὶ τὰ δαγκώνει ἡ ζήλεια!

7

ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ ΖΙΤΣΑΙΑΣ

Γεώργιος Ράγκος

(Μνημόσυνο)

Ἄπ' τῆ γενιᾷ τῶν Ποιητῶν τῆς Ἑπείρου.
Κι ἀπὸ τῶν (διδασκάλων) τῆ χορείας,
Ποῦ συνεχίζουν τὴ λαμπρὴ παράδοση.
Χρυσῆ κληρονομιά ἢ Παιδεία.

Τὰ μυστικὰ τοῦ τόπου καὶ Σὺ κάτεχες
Καὶ μὴ γλυκόλαλη ἔπαιζες φλογέρα.
Σὲ φωτεινὲς κορφές πάντοτε ἀτένιζες.
Λεβέντικον ἀνάσαινες ἀγέρα.

Στὸ γῶμα μας βαθειὲς ἦταν οἱ ρίζες σου,
Ποῦ ἀνθεὶ τῆς γνώσης τ' ἀφθαρτο λουλούδι.
Τῶν κλασσικῶν τὸ κάλλος Σὲ πλημμύριζε.
Καὶ τὸ δημοτικὸ μας τὸ τραγούδι.

Ἄθόρυβα καὶ ταπεινὰ περπάτησες.
Τοῦ ὠραίου λειτουργός, τῆς τέχνης μύστης.
Ἄπόμερα ἀπ' τοῦ κόσμου τὰ ἐφήμερα,
Τοῦ ἀληθινοῦ Σὲ θέρμαινεν ἡ πίστις.

Ἀπὸ τὴν ἴδια τῆ γενιᾷ τῶν Ποιητῶν.
Καὶ μὲ τὴν ἴδια μόρᾳ γεννημένος.
Ἦσουν καὶ Σὺ τῆς Μούσας ὁ ἀκριβός.
Καὶ τῆς ζωῆς ὁ πικραμένος.

Παιδαγωγοὶ καὶ Λογοτέχνες

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Ὁ Γ. Ι. Παπαγεωργίου, πού τόσο πάσχισε καὶ ἀναλώθηκε γιὰ τὴν Παιδεία καὶ γιὰ τὰ Γράμματα, ἄφησε κι' ἓνα κεφάλαιο ἀγώνων σ' αὐτὸν τὸν τομέα. Παρακάτω, καταχωροῦμε τὰ κυριώτερα μέρη ἀπὸ ἓνα τέτοιο κείμενο, ὅπως ἀκριβῶς δημοσιεύθηκαν στὸ περιοδικὸ «Νέα Ἑστία» (Τόμ. 12ος, τ. 137), ἀπ' ὅπου καὶ τ' ἀναδημοσιεύουμε.

Στὸ τεῦχος τῆς 15 Ἰουλίου ἐ. ἔ. τῆς «Νέας Ἑστίας» (σελ. 769), δημοσιεύθηκε σημεῖωμα τοῦ διευθυντοῦ τῆς πού θέτει ἐπὶ τάπητος ζήτημα πού κι' ἄλλοτε ἀπασχόλησε τοὺς εἰδικούς. Ὁ κ. Ξ. παραδέχεται γιὰ τὰ σχολικὰ βιβλία ὅτι «ὁ Λογοτέχνης εἶναι πῶς ἀπαραίτητος κι' ἀπὸ τὸν Παιδαγωγό». Τὸ ἀντίθετο πιστεύουμε ἡμεῖς—καὶ μαζί μας, θαρρῶ, οἱ δασκάλοι κι' οἱ παιδαγωγοί—γιὰ τοὺς παρακάτω λόγους.

Πρῶτα—πρῶτα, τὸ ζήτημα τῆς συγγραφῆς διδακτικῶν βιβλίων εἶναι σήμερα θεμελιακὸ παιδαγωγικὸ πρόβλημα, πού συζητεῖται εὐρύτατα μεταξὺ τῶν εἰδικῶν.

Πολὺ μελάνι ἔχει χυθῆ γιὰ νὰ καθοριστοῦν οἱ ψυχολογικὲς καὶ παιδαγωγικὲς ἀπαιτήσεις, πού πρέπει νὰ λογαριάζονται κατὰ τὴ συγγραφὴ τῶν ἀναγνωστικῶν. Ἐνας πού θὰ καταπιαστῆ μὲ τὴ δύσκολη αὐτὴ προσπάθεια πρέπει νὰ κατέχη θεωρητικὰ ὅλα αὐτὰ τὰ ζητήματα.

Ἐπειτα δὲ συμμερίζομαι τὴν ἄποψη ὅτι «ὁ λογοτέχνης εἶναι παιδαγωγὸς καὶ μεγάλων καὶ μικρῶν». Παραγνωρίζεται, φαίνεται, τὸ γεγονὸς ὅτι γύρω ἀπὸ τὸν ψυχικὸ κόσμον τοῦ παιδιοῦ, πού δὲν εἶναι, κατὰ τὴν κλασικὴ ἔκφραση, *hominunculus*, ἀλλὰ *sui generis*,—δημιουργήθηκε ἰδιαίτερη ψυχολογικὴ ἐπιστήμη, ἡ ψυχολογία τοῦ παιδιοῦ κι' ἡ ψυχολογία τῶν ἀτομικῶν διαφορῶν.

Πῶς λοιπὸν θὰ ἐπιδράσῃ στὸ παιδί ὁ λογοτέχνης, ἂν βασιστῆ μονάχα στὸ ταλέντο του καὶ δὲν θελήσῃ νὰ μελετήσῃ συστηματικὰ τὴν ψυχοσύνθεσίν του, τίς βαθμίδες πού διατρέχει ἡ πνευματικὴ καὶ σωματικὴ του ἀνάπτυξη καὶ τόσα ἄλλα ζητήματα; Ἀλλὰ ὅλα αὐτὰ προϋποθέτουν γερὴ παιδαγωγικὴ μόρφωση.

Γι' αὐτὸ δὲ φανιάζομαι νὰναι ἄλλος ἄρμοδιώτερος ἀπὸ τὸν παιδαγωγό, ὄχι τὸν «ἀπὸ τοῦ πανεπιστημιακοῦ τρίποδος ὀμιλοῦντα», ἀλλὰ τὸ φωτισμένον ἐρευνητῆ, πού ἔρχεται καθ' ἡμέραν σὲ ἄμεση σχέση μὲ τὸ μαθητόκοσμον σφυγμομετρώντας τίς ἀνάγκες του καὶ προσπαθώντας νὰ τὸν διαπλάσῃ. Ὑστερα, σὰν τυπικὸ πλέον ζήτημα, ἔρχεται ἡ λογοτεχνικὴ διατύπωση τοῦ διδακτικοῦ βιβλίου, πού προσθέτει σ' αὐτὸ ἓνα ἐπὶ πλέον προσόν.

Δὲ βλέπω κατὰ ποιά λογικὴ «μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ καλὸ ἀναγνωστικὸ βιβλίον γραμμένο καὶ μόνο ἀπὸ λογοτέχνη» δὲ μπορεῖ ὅμως νὰ ὑπάρξῃ γραμμένο μόνο ἀπὸ δάσκαλον. Ἴσως ἀντιστρέφοντις τὰ πράγματα θάπρεπε νὰ ποῦμε ὅτι ἓνα βιβλίον μὲ παιδαγωγικὰ μονάχα χαρίσματα εἶναι ἀπείρως ὠφελιμώτερον στὸ παιδί ἀπὸ ἓνα ἄλλο, πού συγκεντρώνει μονάχα λογοτεχνικὲς χάρες.

Τί τὰ θέλετε! Ὁ παιδαγωγικὰ μορφωμένος δάσκαλος εἶναι πῶς πολὺ σὲ θέση νὰ ὑπερπηδήσῃ τὰ ἐμπόδια κατὰ τὴ συγγραφὴ ἑνὸς διδακτικοῦ βιβλίου, ἐνῶ οἱ λογοτέχνες—προσέχοντας κυρίως τὴ λογοτεχνικὴ ἔκφραση—πέφτουν σὲ θεμελιακὰ μεθοδικὰ σφάλματα. Ἔτσι καταντοῦν τ' ἀναγνωστικὰ τους νὰναι κάποτε ἄσφογα γλωσσικῶς, μὰ ἐντελῶς ἄδεια ἀπὸ θετικὲς γιὰ τὸ παιδί γνώσεις.

Βέβαια, ὁ δάσκαλος ἢ ὁ παιδαγωγὸς ποὺ θὰ συγγράψῃ ἀναγνωστικὰ πρέπει, ἐκτὸς τοῦ θεωρητικοῦ του καταρτισμοῦ, νὰ συγκεντρῶνῃ καὶ τὴν ἱκανότητα τοῦ λογοτεχνικοῦ γραψίματος. Ἄλλὰ—γιὰ τὸ Θεό!—αὐτὴν τὴν ἱκανότητα δὲν πρέπει νὰ τὴν θεωρήσωμε σὰν ὀλοκληρωμένο λογοτεχνικὸ style. Γιὰ τὴν τρυφερὴ ἡλικία χρειάζεται μᾶλλον ἕνας γραπτὸς λόγος, κομψὸς βέβαια καὶ ζωηρὸς, μὰ ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὰ δύσπεπτα γιὰ τὴν παιδικὴ διάνοια ἐκφραστικὰ ἐκεῖνα μέσα καὶ σύμβολα, ποὺ ὁ λογοτέχνης ἀρέσκειται νὰ μεταχειρίζεται. Καὶ τὴ δεξιότητα νὰ γράφουν κομψά, ζωηρὰ καὶ ἀνάλογα πρὸς τὴν παιδικὴ ψυχὸσύνθεση, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ μακαρίτη Κουρτίδη, τὴν ἔχουν, θαρρῶ, καὶ ἀρκετοὶ ἄλλοι σήμερα ἐκπαιδευτικοί.

Ἄλλὰ γιὰτι εἰδικὰ ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα ἐπικράτησε νὰ θεωροῦμε ἔργο τῶν λογοτεχνῶν παρὰ τῶν παιδαγωγῶν τὴ συγγραφὴ τῶν ἀναγνωστικῶν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου; Ἡ ἀπάντησις εἶναι εὐκόλη.

Πρῶτον. Οἱ παιδαγωγοὶ μας τῆς περασμένης γενεᾶς—ἄνθρωποι κοῦφοι καὶ λογοκόποι ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαιρέσεων— ποτὲ δὲν εἶχαν ἔρθει σὲ πραγματικὴ ψυχικὴ ἐπαφὴ μὲ τὸ παιδί, ποὺ τὴν ψυχὸσύστασίν του τὴν ἀγνοοῦσαν καὶ ποὺ τὸ θεωροῦσαν σὰν μικρογραφία τοῦ ἡλικιωμένου ἀνθρώπου. Ὅταν λοιπὸν αὐτοὶ ἐπιχείρησαν νὰ συγγράψουν διδακτικὰ βιβλία, δημιούργησαν τὰ γνωστὰ ἐκεῖνα ἐκτρώματα τῶν «ἴων καὶ ὤων», ποὺ σκότισαν τὸ μυαλὸ τῶν καὶ τῶν τρυφερῶν ὑπάρξεων.

Δεύτερον. Οἱ δάσκαλοι τῆς περασμένης ἐποχῆς, οἱ γνωστοὶ ἐκεῖνοι σοφολογιωτατικοὶ τύποι, ποὺ ἀγαποῦσαν τὴ λεξιθηρεία καὶ τὶς παλιῆς πομπόλυγες, ἦταν ἐπίσης τελείως ἀνίκανοι νὰ δώσουν στὴ μαθητικὴ νεολαία βιβλία ἀξία τοῦ ὀνόματός των.

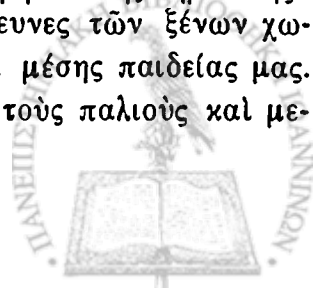
Ὅταν ὁμως ἡ ἀναγεννητικὴ πνοὴ τοῦ δημοτικισμοῦ ἄρχισε νὰ φυσᾷ καὶ μέσα στὸ λαϊκὸ σχολεῖο, πρῶτα ἐπιτακτικὴ ἢ ἀνάγκη τῆς συγγραφῆς βιβλίων ἀνθρωπινώτερων, ἀπλούστερων καὶ ζωντανώτερων, γραμμένων στὴ μητρικὴ τοῦ παιδιοῦ γλῶσσα. Ποιὸς θᾶδινε αὐτὰ τὰ βιβλία; Οὔτε οἱ «ἐπίσημοι» παιδαγωγοὶ μας, βέβαια, πολλοὶ τῶν ὁποίων εἶχαν κηρυχθῆ κίβλας πολέμοι τῆς μεταρρύθμισης, οὔτε οἱ δάσκαλοι, ποὺ δὲν εἶχαν καλὰ—καλὰ ἀκόμα χωνέψει τὶς νέες ἰδέες, ἐκτὸς ἐλαχίστων πρωτοπόρων.

Ἀναγκαστικά, ὁ βαρὺς αὐτὸς κλῆρος ἔπεσε στοὺς λογοτέχνες τοῦ ἔθνους, ποὺ ἀπὸ καιρὸ εἶχαν ἀποτινάξει τὸ γλωσσοδέτη καὶ εἶχαν ἐγκολπωθῆ τὸ νέο γλωσσικὸ καθεστῶς. Ἔτσι ἐξηγεῖται πῶς τὰ πρῶτα διδακτικὰ τῆς δημοτικῆς τῆς τριετίας 1917—1920 (καὶ ἀργότερα) γράφηκαν κατὰ πλειονότητα ἀπὸ λογοτέχνες (εἴτε μόνους, εἴτε σὲ συνεργασία μὲ τοὺς φωτισμένους παιδαγωγοὺς καὶ δασκάλους μας). Καὶ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο δὲν εἴμαστε ἐμεῖς ποὺ θὰ παραγνωρίσωμε τὴ μεγάλη—ἀληθινὰ—συμβολὴ στὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀναγνωστικοῦ λογοτεχνῶν, σὰν τὸν Καρκαβίτσα, τὸν Παπαντωνίου, τὸν Ξενόπουλο, τὸ Νιρβάνα κ. ἄ.

Δὲν μπορεῖ ὁμως ἕνας ἀμερόληπτος κριτὴς παρὰ νὰ ἀναγνωρίσῃ ὅτι τὰ βιβλία ἐκεῖνα, ποὺ γράφηκαν ἀποκλειστικὰ ἀπὸ λογοτέχνες,—μολονότι μερικὰ παρουσίαζαν καὶ κάποια παιδαγωγικὰ προτερήματα,—ἐπιβλήθησαν κυρίως γιὰ τὴ γλωσσικὴν καὶ ζωηρὰν καὶ ὅτι θᾶταν ἀσυγκρίτως ἀνώτερα σὲ μορφωτικὸ περιεχόμενο, ἢ τὸν πρωτεύοντα ρόλο στὴ συγγραφὴ τῶν ἀναλάβαιναν οἱ παιδαγωγοί...

Ποιὸς ὁμως μπορεῖ νὰ ὑποστηρίξῃ σοβαρὰ ὅτι ὑπάρχουν σήμερα οἱ ἴδιες συνθῆκες μὲ τὴν ἐποχὴ ποὺ γράφονταν τὰ πρῶτα διδακτικὰ βιβλία τῆς δημοτικῆς:

Τώρα οἱ νεώτερες παιδολογικὲς καὶ ψυχολογικὲς ἔρευνες τῶν ξένων χωρῶν ἔχουν γίνῃ κτῆμα πολλῶν λειτουργῶν τῆς λαϊκῆς καὶ μέσης παιδείας μας. Οἱ παιδαγωγοὶ μας πῶς δὲν εἶναι ἀρτηριοσκληρωμένοι σὰν τοὺς παλιούς καὶ με-

λειοῦν στήν πράξη τὰ σχολικά προβλήματα, προσπαθώντας νὰ βροῦν τὶς προσφορώτερες λύσεις. Θάταν ἐντελῶς παράλογο κι ἀντιεπιστημονικὸ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς νὰ τοὺς ἀποξενώσωμε ἀπὸ τὸ διδακτικὸ βιβλίον καὶ νὰ ἀφήσωμε τὸ κέντρο τοῦ βάρους τῆς συγγραφῆς τοῦ στοὺς ἐπαγγελματίες λογοτέχνες, ποὺ εἶναι μοιραῖο μονάχοι τοὺς νὰ βγάξουν πάντοτε μονόπλευρα ἔργα.

Θὰ μᾶς πῆτε λοιπόν, ἀποκλείομε τὸ λογοτέχνη;

Κάθε ἄλλο!... Τὴ συμβολὴν τοῦ τῆ θεωροῦμε πολὺτιμη, μὲ τὴν προϋπόθεση ὅμως νὰ περιορίζεται μονάχα στὴ γλωσσικὴ διατύπωση τοῦ ὕλικου, ἂν ὁ δάσκαλος ἢ ὁ παιδαγωγός, ποὺ θὰ εἶναι ὁ ὀργανωτικὸς νοῦς τῆς ἐργασίας, δὲν συγκεντρώνει καὶ τὸ χάρισμα τοῦ λογοτέχνη.

Ἐκεῖ ποὺ θὰ ἀναγνωρίζαμε περισσότερη πρωτοβουλία στὸ λογοτέχνη εἶναι τὰ ἀναγνωστικά, ποὺ ἔχουν ἐνότητα ὑπόθεσης ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος (σὲ διηγηματικὴ ἢ ἄλλη μορφή). Ἄλλὰ τὰ βιβλία ποὺ γράφονται κατὰ τὰ πρότυπα αὐτά, ὅσο πᾶν κι εἰς λιγότερον, γιὰτὶ οἱ πολλαπλῆς ἀπαιτήσεις τοῦ σημερινοῦ σχολείου ἀπαιτοῦν νᾶχη τὸ ἀναγνωστικὸ μεγάλῃ ποικιλίᾳ περιεχομένου.

Ὅλα σχεδὸν τὰ ξένα κράτη, ποὺ θέλουν νᾶχουν διδακτικὰ βιβλία συγχρονισμένα καὶ κατάλληλα γιὰ τὴν κάθε ἡλικία, ἔχουν ἐμπιστευθῆ τὴ συγγραφὴν τοὺς στοὺς δασκάλους καὶ παιδαγωγούς, ποὺ ἔρχονται ὀλοένα σ' ἐπαφὴ μὲ τὸ μικρὸ παιδί. Δὲν βλέπω γιὰτὶ δὲν πρέπει νὰ μιμηθοῦμε κι ἐμεῖς τὸ παράδειγμά τους.

Γι' αὐτὸ ἡ προσπάθεια τοῦ ὑπουργείου τῆς παιδείας νὰ στραφῆ σ' αὐτὴ τὴν κατεύθυνση—ἂν γίνεταί πραγματικὰ—δὲν μπορεῖ νὰ ὀφείλεται σὲ προσωπικοὺς ἢ ὕλικους λόγους, ἀλλὰ ἀποσκοπεῖ τὴν καλύτερευσιν τοῦ διδακτικοῦ βιβλίου, ποὺ μ' ὄλη τὴν ἐξέλιξίν του δὲ μπορεῖ ἀκόμα νὰ συναγωνισθῆ τὰ ξένα, καὶ ποὺ εἶναι καιρὸς—ἔστω κι ἄργα—νὰ πάρη τὸ μόνον ὀρθὸν καὶ φυσικὸ δρόμον του.

Γιάννινα, Ἰούλιος 1932

ΓΕΩΡΓ. Ι. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Καθηγητῆς φιλολογίας

ὁμιλία ὁ ~~ἁγιος~~ ^{ἁγιος} καὶ δὲ ξέρω

δοιὸν ἀὼ λὼς ἐνὸς σου γὰρ κοιτάζω
 διὰ χεῖρα μου ὅσα ἐπιμαρτυροῦν
 καὶ καλεῖσθαι δὲ κερὰς μου
 μοῖρα δυσβάσταχτη μου ἀπόδησε.

< οἱ δούλοι ἀναγκάζουν τοὺς κρείοντα γὰρ μοῖ δὲ σαγὰς. Ἰησοῦς
 ὡς ἐκείνους ἐπιμαρτυροῦν. Ἄλλοι δούλοι σπέρουν τὸ σῶμα τοῦ νεκροῦ
 ἁγίου >

ΧΟΡΟΣ

Τῆς εὐτυχίας πρώτος ὅρος εἶναι
 καὶ ἔξοχὴ ἢ φρόνησις.

Καὶ τοῦθ' ἐστὶν ἀσφάλεια δὲ ἀρετῆς
 καὶ τοῦθ' ἀσφάλεια.

Τῶν ἀχάριστων τὰ μεγάλα δόγματα
 ἀπληροῦνται μὲ ἀπλήρωτες ἀρετὰς
 καὶ τοὺς μαθαίνουν φρόνησι δὲ γρηγορεῖ.

(ΤΕΛΟΣ)

Ἡ μὲν ἀρχὴ τῆς ἐπιγραφῆς
 ἀπὸ 24 Ν/βρίου 1964, τὸ βράδυ
 τῆς παραμονῆς τῆς ἑορτῆς τῆς
 Ἁγ. Αἰκατερίνης, ὅταν γύρισα
 ἀπὸ τῶν Ἐσπερινῶν.

Γ. Ι. Παπαφωφῆς

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΧΡ. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ

Ἐκπαιδευτικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ
Συγχου

ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ι. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

(Ἐκ Σχωρετσάνων⁽¹⁴⁾—Τζουμέρκων)

I

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ι. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, τὸ πατρειώνυμον, (Φιλολόγος, Καθηγητής, βοηθὸς Γυμνασιάρχης).

Ὁ αὐτὸς δὲ καὶ (ὡς ποιητής, λογοτέχνης, κλπ.) ὑπὸ τὸ μητρειώνυμον ΓΙΩΡΓΟΣ ΡΑΓΚΟΣ.

Φήμη κολακευτικὴ, ὡς ἀριστεύοντος αὐτοῦ μεταξὺ τῶν μαθητῶν τῆς ἀνωτέρας τάξεως τοῦ Γυμνασίου Ἄρτης,⁽¹⁾ ἔφθασεν εἰς τὰς ἀκοάς μου κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον⁽²⁾, καὶ αὕτη ὑπῆρξεν ἀφορμὴ ἐνδιαφέροντος, τῆς ἐκ τοῦ μακρὰν γνωριμίας μου. Μετὰ τινα ἔτη, περὶ τὰ τέλη τοῦ 1930 (κατὰ τὴν εἰς Ἰωάννινα τοποθέτησίν μου) τὰ σέβη μου προσφέρων εἰς πνευματικόν μου πατέρα, παρ' οὗ τὰ πρῶτα γράμματα ἐδιδάχθην, τὸν ἀείμνηστον Γιαννακούλαν Παπαγεωργίου, ἐπεσκέφθη κατ' οἶκον. Ἐκεῖ δέ, κατὰ συγκυρίαν, καὶ ὁ ὡς ἄνω υἱὸς τοῦ πτυχιούχου Φιλολογίας καὶ Καθηγητῆς πλέον. Εὐκαιρίας ὄθεν τυχούσης καὶ δι' αὐτοπροσωπίας συνεπληρώθη ἡ γνωριμία μας.

Ἐν τῇ κατ' αὐτὴν συζητήσει, διέγνων νέον μὲ ὑγιεῖς ἀρχάς, ὑπὲρ τὴν ἡλικίαν του σοβαρόν, εἰς πνευματικὴν ἄνοδον ὀργῶντα. Καὶ ἔκτοτε κατὰ τὸ δυνατόν μοι, παρακολουθήσας τὴν ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ ὡς ἐκπαιδευτικοῦ ἐξέλεξίν του, καὶ τὴν ὑπὸ εὐρυτέραν ἔννοιαν ὡς λογίου καὶ κοινωνικοῦ ἀνθρώπου ἀποστολήν του, ἱκανὰ ὅπως οὐδ' ἀπεκόμισα τινὰ ἐξ ἀμέσου ἀντιλήψεως ἢ βάσει πληροφοριῶν, ἄλλα δέ τινα—προϊόντα νοήσεως καὶ αἰσθημάτων αὐτοῦ—ἐκ τῶν εἰς περιοδικὰ συγγράμματα δημοσιευθέντων.

II

Διὰ τῶν οὕτω πως σποράδην εἰς φῶς τεθέντων ἔργων του αὐτὸς ἑαυτὸν ἀκροθιγῶς ἐμφανίζει⁽¹⁾.

Τὰ πρῶτα γράμματα ἔμαθε παρὰ τοῦ δημοδιδασκάλου πατρὸς του, ὅστις συγχρόνως καὶ ἐκ τῆς ἰδίας φιλοσοφικότητος εἰς τὸν τρόφιμόν του ἐνέπνευσεν.

«... Πατέρα στοχαστή⁽³⁾. Γέρο ἀγαθὸν, ἀπονήρευτε
» ἀρνὶ μ' ἀθῶο βλέμμα... ἤρωα μὲ κοντύλι...
» Στωϊκὴ—κρανίον μὲ φῶς γιὰ στέμμα...».

Ἐν συνεχείᾳ δέ, εἰς ἄλλα σχολεῖα τῶν Τζουμέρκων, παρηκολούθησε τὰ κατώτερα ἐγκύκλια μαθήματα, ἅτινα καὶ συνεπλήρωσε εἰς τὸ Γυμνάσιον Ἄρτης.

Ἀκολουθῶν, ἡ πρόνοια καλλιτέρας διαβιώσεως, καὶ δὴ ὁ μαγνήτης τοῦ ἰδανικοῦ τῆς εἰς τὰ γράμματα μορφώσεως, ἡ δημιουργία ἀνωτέρου καὶ πνευ-

ματικωτέρου μέλλοντος ἀπεμάκρυναν αὐτὸν ἐκ τῆς ἀγόνου μὲν, ἀλλ' ἀγαπη-
της γενετείας του :

«...Πουλάκι ὁ λίβας μ' ἄρπαξε, ἀπ' τὸ φτωχὸ χωριό μου,
» —τὸ κούφιο τῆς σπουδῆς ἰδανικό...» (4).

Τότε καὶ ἡ περαιτέρω σπουδὴ του, ἐπίσης πλουσία εἰς θέλησιν, μόχθον
καὶ πρόοδον ὑπῆρξεν· καὶ αὕτη παρά τὸ ἀπὸ οἰκονομικῆς πλευρᾶς δύσκο-
λον, ἄτε ἀδυναμοῦντος εἰς χορηγίαν τοῦ πατρός του (δημοσίου ὑπαλλήλου,
προσιάτου δ' ἅμα πολυμελοῦς οἰκογενείας). Καὶ μόνον ἀνετός πως ἐπὶ διετίαν
ἀπέβη, χάρις εἰς πανεπιστημιακὴν ἐπικουρίαν, δι' ἀμοιβὴν διακρίσεως, λόγῳ
ἐπιστημονικῆς του ἐπιδόσεως.

III

Κατόπιν ὡς φιλόλογος ἐν τῇ δημοσίᾳ ὑπηρεσίᾳ, ἀπὸ τε γραμματικῆς,
μεθοδικῆς καὶ διδακτικῆς, ἀπέδειξεν ἑαυτὸν ἄξιον Καθηγητῆν.

Ἐπὶ τούτοις, διὰ τῆς μελέτης, τῆς ἐργατικότητος καὶ πνευματικῆς του
ικανότητος, ἐνωρὶς—ἀπὸ πάσης ἀπόψεως—διεκρίθη μεταξὺ τῶν συναδέλφων
του. Δὲν ἤρκειτο ὅμως καὶ εἰς τὸ νὰ θεωρῆ ἑαυτὸν ἀπλοῦν καθηγητῆν, τὸ δὲ
ἔργον αὐτοῦ ἀποκλειστικῶς εἰς βιοπορισμὸν. Ἐκρινεν ὅτι τῷ ἐπιβάλλετο νὰ
ἐπιτύχη εὐρυτέραν, διακρινομένην μεταξὺ τῶν διανοουμένων θέσιν. Μὴ περι-
ορισθεὶς δὲ εἰς τὴν—ὑπὸ στενὴν ἔννοιαν—ὡς διδασκάλου ἐργασίαν, εὐθύς ἐξ
ἀρχῆς ἠσχολήθη καὶ—ἐπικαίρως ἀναπτύξας—ἐδημοσίευσεν σχετικὰ πρὸς αὐτὴν
καὶ τὴν ἐξωσχολικὴν δρᾶσιν θέματα.

Ἐπαινεῖ τὴν συνεργασίαν σχολείου καὶ οἰκογενείας, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς τε
ἀγωγῆς καὶ προόδου τῶν μαθητῶν. Ἐξαιρεῖ τὴν ἐργασίαν διδασκάλων (5), οἴ-
τινες διὰ τῶν ναμάτων τῆς διδασκαλίας τῶν δημιουργοῦσιν ἰκανοὺς καὶ μέ-
ἐξαιρετικὴν σταδιοδρομίαν πολίτας, ἐπισύροντες οὕτω τὸν σεβασμὸν αὐτῶν
ἀλλὰ καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ ἔθνους. Ἀσχολεῖται εἰς τὴν συγγραφὴν
κεφαλαίων ἠθικοπλαστικοῦ περιεχομένου καταλλήλου δι' Ἀναγνωστικά Ἑλ-
ληνοπαίδων. Ἐφιστῆ τὴν προσοχὴν καὶ ὑποδείξεις παρέχει διὰ τὴν ἐπὶ τὸ
βέλτιον συγγραφὴν διδακτικῶν βιβλίων. Ἐπικροτεῖ τὴν λειτουργίαν προτύ-
πων Γυμνασίων, διαμαρτύρεται ὅμως διὰ τὴν ἐπὶ τούτῳ παραγκώνισιν τῆς
γεραρᾶς Ζωσιμαίας. Ἐπικρίνει τὰς ὡς καὶ σήμερον τελουμένας Γυμναστικὰς
ἐπιδείξεις, πολῦτιμον χρόνον καὶ σωματικὰς δυνάμεις τῶν μαθητῶν ἀναλι-
σκοῦσας, καὶ μὴ ἀγούσας εἰς τὴν κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἀρετήν.

Ἡ οὕτω πως προσφερομένη ἐργασία του ἐνωρὶς ἤγαγεν εἰς ἀναγνώρι-
σιν τῶν ὑπηρεσιῶν του, ἐφ' ᾧ καὶ προήχθη εἰς βοηθὸν Γυμνασιάρχην, κατό-
πιν δὲ καὶ εἰς Γυμνασιάρχην ὄν βαθμὸν μὴ ἀποδεχθεὶς ἀπεχώρησε τῆς ὑπη-
ρεσίας. Καθηγηταὶ τότε καὶ μαθηταὶ τοῦ Γυμνασίου του (6) πολλὴν ἐδοκίμα-
σαν λύπην. Τιμητικὴν ἐπὶ τῇ ἀποχωρήσει του ὠργάνωσαν ἑορτὴν, καὶ ἔπαι-
νον ἐδημοσίευσαν, «...ἐπίλεκτος, ἀθορύβου ἐργασίας, σπανίας φιλολογικῆς
καταρτίσεως, μὲ προσόντα ἐπαξίως κατέχοντος ὑπεύθυνον θέσιν εἰς τὸν τομέα
τῆς ἐκπαιδεύσεως...».

Δὲν ἐπεθύμει ν' ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τοῦ πνευματικοῦ κύκλου τῆς Ἠπεί-
ρου (Ἰωαννίνων—Ἄρτης). Λόγῳ ὅμως τῆς εἰς πολὺπλευρον καὶ ἐπίμοχθον
φιλολογικὴν ἐργασίαν ἀφοσιώσεώς του εἶχεν ἐπιδεινώσει τὴν—καὶ διὰ φυσι-
κὸν σωματικὸν του ἐλάττωμα—ἀσθενικότητα τοῦ ὀργανισμοῦ του· ἀνάγκη
δέ, κατὰ καιροὺς, ἐπισκεπτόμενος τὰς Ἀθήνας προσέφευγεν εἰς τὴν τελευ-
ταίαν κραυγὴν τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης. Ἐφ' ᾧ καὶ ἀποκαρτερῶν ἔγραφεν» (4).

«...Κάποιο ἐγερτήριο καρτερῶ ματαίως νὰ σημάνη.
» καὶ παραδέρνω δίχως νόημα καὶ σκοπό...».

VI

Ἄκαταπόνητος μελετητῆς καὶ ἐρευνητῆς, κατὰ τε τὸν χρόνον τῆς ὡς Ἐκπαιδευτικοῦ ὑπηρεσίας του, καὶ μᾶλλον μετὰ τὴν ἀποχώρησίν του—διὰ τε τῆς γραφίδος καὶ ἄλλης μορφῆς ἐνεργειῶν—δὲν ἔπαυεν ἀσχολούμενος περὶ τὰ φιλολογικά, τὴν λογοτεχνίαν, καὶ πάσης ἀκτίνος παραγωγικοῦ νοοῦ ἐπωφελῆ ἐνδιαφέροντα. Μελετᾷ, γράφει, δημοσιεύει ζητήματα τῆς ειδικότητός του, ἀλλὰ καὶ γενικώτερα ἀπαρατήρητα ὑπὸ ἄλλων παρερχόμενα· συγκεντρώνει λαογραφικὴν ὕλην τῶν Τζουμέρκων. Καὶ ταῦτα διὰ τὴν προαγωγὴν τῆς ἐν γένει ἐπιστήμης τῶν γραμμάτων, καὶ τὴν ἐπὶ τὰ βελτίῳ διαμόρφωσιν τῆς ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ κοινωνίας.

Γράφει, εἰς ἀπλὴν ἀπταιστον καθαρεύουσα ἄρθρα⁽⁸⁾, περιεκτικὰς μελέτας καὶ ἅ· λογοτεχνικῆς δὲ ὕλης (ποιήματα, κριτικὰ σημειώματα, δοκίμια μυθιστορήματος, μεταφράσεις, ἀναλύσεις, ποιητικῶν ἔργων κλπ.) εἰς καλλιεργημένην⁽⁸⁾ δημοτικὴν γλῶσσαν. Καταλαμβάνει θέσιν μεταξὺ τῶν λογίων.

Μέρος τῆς ἐργασίας του ταύτης ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐφιλοξενήθη⁽⁸⁾ εἰς τὸ Ἱστορικὸ—Φιλολογικὸν Περιοδικὸν «Ἡπειρωτικά Χρονικά⁽¹⁰⁾—Ἰωαννίνων».

Ἀκολουθῶς πρωτοστατεῖ ὡς ἰδρυτικὸν στέλεχος ἐκδόσεως τῶν περιοδικῶν «Τζουμέρκ—Ἀρτινὰ Νέα» (1925—33). «Ἡπειρ. Ἐστία—Ἰωαννίνων» (1952—καὶ ἐφεξῆς), καὶ «Σκουφᾶς Ἄρτης» (1955 κ. ἐφ.), ἐπιμελεῖται τῆς ὕλης⁽¹¹⁾, καὶ ἐν πολλοῖς τροφοδοτεῖ αὐτὰ διὰ πνευματικῆς του συνεργασίας.

Ὡς λόγιος δὲ παρέχει τὴν κατ' αὐτὸν γνώμην καὶ ἐπιρροὴν πρὸς ἴδρυσιν τῆς «Ἐταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν».

Εἰς συμπλήρωσιν τῆς ἱστορίας⁽⁹⁾ τῶν Τζουμέρκων, ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς διδασκάλους συνιστᾷ, ὅπως, πᾶσαν προσπάθειαν ἐξαντλοῦντες, ἐπιμελῶς συλλέξωσι λαογραφικὸν⁽¹²⁾ ὕλικόν τοῦ τόπου των (ἱστορικοὺς τόπους, γεγονότα, πρόσωπα, τοπωνυμίας, ἔθιμα, παραδόσεις, παροιμίας, δισειδαιμονίας, πανηγύρεις, λαϊκὰ τραγούδια. κλπ.), ἐφ' ὅσον εἰσέτι ταῦτα ὑπάρχουσιν εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ καὶ πρὶν ἢ τὰ ἀπαύστως εἰσβάλλοντα ξένα θέσωσιν εἰς ἀφάνεια τὰ πάτρια. Συνάμα δὲ δημοσιεύσας⁽¹²⁾ ἐκ τῶν ἰδίων παρέχει ὁδηγίας καὶ ὑποδείγματα συστηματικῆς συλλογῆς, ἐπιστημονικῆς ἐπεξεργασίας καὶ καταγραφῆς.

Κηδόμενος τῶν ἐν τῷ I. N. Παρηγορητρίας, φύρδην· μίγδην συσσωρευμένων εὐρημάτων (εἰδωλολατρικῶν καὶ Χριστιανικῶν), ὑποδεικνύει⁽¹⁾ τὴν ταξινομήσιν, καταγραφὴν καὶ στέγασιν αὐτῶν ἐν Μουσείῳ, ἀπαραιτήτῳ ἵνα καὶ μελλοντικῶς περιλάβῃ τοὺς τόσους ὑπὸ γῆν κρυπτομένους ἀρχαιολογικοὺς θησαυροὺς Ἀμβρακίας καὶ Βυζαντινῶν.

Δι' ἰδίας του μελέτης διαφωτίζει τοὺς ἐν πλάνῃ ξένους, ὅτι ἐν Ἡπείρῳ λαλεῖται μόνον ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα· καὶ ὅτι τὰ «Μπουκουραϊκά»⁽¹³⁾ (φτωχὸν γλωσσάριον ραπτῶν Σχωρετσάνων ἀποκλειστικῶς ἐπαγγελματικόν), εἶναι σύμφυρμα,—καὶ ὑπὸ διάφορον τῆς προσηκούσης ἔννοιαν—ὀλίγων ἑλληνικῶν λέξεων παραμορφωμένων καὶ τινῶν τοιούτων γειτονικῶν λαῶν, συμβολικῶς χρησιμοποιοῦμένων, δι' ἀπόκρυψιν ἰδίων ἐπαγγελματικῶν συμφερόντων.

V

Εὐθαρσῶς ἐπικρίνει τοὺς εἰς ἀπονομήν τοῦ δικαίου τεταγμένους καὶ παρὰ τὴν συνείδησιν κρίνοντας, ἰδίᾳ δὲ τοὺς δι' εὐνοίαν παρέχοντας ἠθικὰς ἀμοιβάς.

Δι' ἐπικαίρου ποιήματός του «ὁ Πιλάτος» στηλιτεύει τὴν ἀσυνειδησίαν δικαστῶν, καὶ ἀρχόντων τὴν ἀβουλίαν, μὲ ἐπιμύθιον τὴν θεῖαν δίκην.

«...Κιοτή, λαγόκαρδε Κριτή, κάθε καιροῦ και τόπου...
 » Σάν τὸ σπαθὶ τοῦ Βαραβᾶ και ἡ δέιλια σου σκοτώνει,
 » Τρέχα στοῦ Γιούδα τὸ πλευρὸ και σὸ νὰ βρῆς ἀγγόνη».

Παρεμφερεῖς (ὡσαύτως) συνεπείας παρουσιάζει και εἰς τὸ περι Μαγδαληνῆς ποίημα «ἡ Τύψη» (16).

«...Ποιὰ ἀγκοῦσα νοιώθεις νὰ σὲ σφίγγη περισσῆ,
 » και τρέμεις δακρυσμένη, συντριμμένη;...».

Ὅθεν ἐπὶ πάσης ἐκτροπῆς ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ἐν γένει Ἀρετῆς (17)—ἐν τῷ ἐλέγχῳ τῆς ἐν ἡμῖν Θείας φωνῆς—ἀμείλικτοι τιμωροὶ ἐπέρχονται αἱ συνέπειαι.

Ἐξαίρει τὴν προσπάθειαν (Σικελιανοῦ) και ἐνέργειαν τῶν καθ' ἡμᾶς ἀρμοδίων, ἀπολήξασαν εἰς τὸ νὰ ἀναγνωρισθῶσιν οἱ Δελφοὶ ὡς πνευματικὸν κέντρον τῆς Εὐρώπης.

«...ἔχει εἰσέτι ὁ Φοῖβος καλύβην...
 »...οὐδ' ἀπέσβετο τὸ λάλον ὕδωρ...».

Ὑπεραμυνόμενος (18) τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ λογίων θεωρεῖ ἄδικον τὴν μέσῳ ἐφημερίδων και περιοδικῶν ἀδιαφορίαν—και κρίσεις—ἔτι τῶν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ συναδέλφων των, μὴ ἀναγνωρίζοντων τὴν ὑπαρξίν σοβαρᾶς πνευματικῆς ζωῆς και ἐν τῇ ὑπαίθρῳ. Ἐξ ἄλλου δ' ἅμα ποιεῖται ἐκκλησίαν πρὸς τὸ Κράτος, ὅπως τοῦτο συνδράμη τὴν Ἐπαρχιακὴν πνευματικὴν προσπάθειαν.

Ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ του νὰ δώσῃ κοινωνικὴν μορφήν εἰς τὴν ζώην του (7) και νὰ συμβάλῃ εἰς ἐπιτυχίαν τοῦ προτεθέντος σκοποῦ «κοινωνικότητος» (19), ἔκρινεν ὅτι ἐπιβάλλεται ἡ ἴδρυσις και λειτουργία Θεάτρου και ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ. Δι' ἐμπεριστατωμένου ὄθεν ἄρθρου «Φῶς ἐκ Δωδώνης» (20) ἐτάραξέ πως τὸν ὕπνον τῶν ἀρμοδίων· ἔδωκεν ὄθησιν εἰς δημιουργίαν θεατρικῆς ζωῆς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ.

Ἐπισκεφθεῖς τὰ ἀρχαῖα θεάτρα Δωδώνης και Νικοπόλεως (21) και παρακολουθήσας ἐν τοῖς ἐρειπίοις τότε δοκιμαστικὰς παραστάσεις, δὲν ἔπαυσεν ἐκκαλῶν ἀρμοδίως εἰς τὴν—κατόπιν ἀποκαλύψεως—ἀξιοποίησιν, χρησιμοποίησιν, και καθορισμὸν χρόνου τελέσεως ἐν αὐτοῖς ἐτησίων ἐορτῶν (20).

Ἐφ' ᾧ και συνέτεινεν εἰς τὸ νὰ καθιερωθῶσιν τὰ «Δωδωναῖα» (20).

VI

Πρεσβεύων, ὅτι διὰ τοῦ Θεάτρου και ἰδίᾳ διὰ τῆς διδασκαλίας (22) ἔργων τραγικῶν ποιητῶν «ἐπιτυγχάνεται ἀνετώτερον ἢ εἰσοδος εἰς τὸν ἀρχαῖον Πολιτισμὸν και θετικώτερον ὁ ἐξ ἀνθρωπισμοῦ τῆς κοινωνίας», ἤσυχολήθη κατά πολὺ εἰς τὴν ἀναβίωσιν τῆς Ἀρχαίας Τραγωδίας. Ἐφ' ᾧ και μεταφράσας ἔργα τούτων (δράματα) εἰς ρέουσιν δημοτικὴν (εἰς ἐμμέτρους στίχους Θεάτρου), ἐδημοσίευσεν τὸν Οἰδίποδα (23) Τύραννον (Σοφοκλέους), Ἰφιγένειαν (24) ἐν Αὐλίδι, και «Ἀνδρομάχην» (25) (Εὐριπίδου). Ἰδιαιτέρας μνείας τυγχάνει ἡ ἀριστοτεχνικὴ ταύτης μετάφρασις (25), ἥτις παρὰ τὸν ἀπὸ θεατρικότητος ἐξαιρετικὸν ρυθμὸν, τὴν καλλιεργημένης μουσικότητος γλῶσσαν, τὴν ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως καταλληλότητα, και τοὺς ἀπὸ τοπικοῦς ἔτι λόγους ἐπιβολὴν—λόγῳ παρεξηγήσεως—δὲν ἀνεπιβίασθη εἰς τὰ «Δωδωναῖα». Παρηγκωνίσθη, καιτοὶ τὰ ἐν νῷ και καρδίᾳ τοῦ τραγικοῦ Εὐριπίδου πλήρως ἀπεδίδοντο (26).

Τοῦτο ἀποδοτέον μᾶλλον εἰς τὸ ὅτι ἡ—ὡς προσκῆκεν (26)—εἰσηγήτρια

Ε.Η.Μ. ἐπὶ τῇ ἀναμονῇ τῆς ἵνα «οἱ ἰθύνοντες τὰ τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου, ὡς εὐγενέστεροι αὐτοὶ ἀναγνωρίσωσι τὸ πρέπον, δὲν ἔσχεν ἐγκαίρως⁽²⁷⁾ τὴν μετὰ παρρησίας εἰσήγησιν.⁽²⁸⁾ Καὶ ἀτυχῶς, ἢ εἰς τοσοῦτον τόνον, ἢ διακρίνουσα τοὺς Ἠπειρώτας ὑπερβολικὴ εὐγένεια, οὐχὶ σπανίως ἐκλαμβάνεται ὑπὸ τινῶν ὡς φυσικὴ δειλία.

Κρίσεις δμως εἰδῶτων εὐμενεῖς ἐκ τῶν ὑστέρων ἐξεφράσθησαν»:

«...Ἡ φιλολογικὴ ἀρτιότης εἰς πιστὴν ἀπόδοσιν, καὶ ἡ ποιητικὴ ἀνασύνθεσις, καμωμένη μέσα εἰς τὸ κλίμα μιᾶς γενικωτέρας λογοτεχνίας... ἀποτελοῦν ἀληθινὰ προῶθησιν. Θὰ ἔπρεπε νὰ τυγχάνη γενικῆς ὑποστηρίξεως· θὰ ἐδικαίωνε τὰς προθέσεις τοῦ Εὐριπίδου (πιστότητα—λογοτεχνηκότητα—θεατρικότητα).

VII

Ἐμφυτον ἔχων ποιητικὸν οἶστρον, πλούσιον τὸ αἶσθημα, εὐφορον τὴν φαντασίαν, καὶ δύναμιν εἰς παραστατικότητα ἐξεδηλώθη μὲ στίχους εἰς πλήρη ποιήματα⁽²⁹⁾ μὴ ἀπέχοντι τοῦ ἔπους⁽³⁷⁾ οὐδὲ λυρισμοῦ, καὶ ἐν πεζῷ δ' ἔτι λόγῳ τῆς χροιᾶς τοῦ Ἐλεγείου⁽³⁰⁾.

«...Κί' ἡ Χίρα, σὺ βαρύνεσθαι σὶ ἀντρός σου τὸ πλευρό
» πὸν ὁ πάγος προῶμα σ' ἔγειρε, βουνήσιο κείνο...».

Ἄλλὰ καὶ εἰς ἕκαστον εἶδος καὶ νόημα ἐχρησιμοποίησε γλῶσσαν⁽³¹⁾ καλλιειρή, Δημοτικὴν. Καὶ ταῦτα, εἰς στίχους ἐμμέτρους, καλλιτεχνικοὺς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ 14/συλάβους, ὁμοιοκαταλήκους, ἢ κατ' ἐναλλαγὴν τοιούτους.

Ἡ κατὰ προτίμησιν τοῦ εἰς λυρικὴν μετάφρασιν τοῦ Θ' τοῦ Ἐλευσινίου⁽³¹⁾ (Δήμητρος) μύθου, ἐξυμνοῦντος τὰ κάλλη τῆς ἀνοίξεως, ὡς καὶ ἡ πρὸς τὴν Λίμνην προσφώνησις τοῦ.

«ᾠ ξωτικὴ Παμβώτιδα, Λίμνη Γιαννιωτοπούλα...
» ἔρωτικά σέ μέθυσαν τὰ χαιῖδια τοῦ Ζεφύρου...».

Ἐμφανίζουσιν αὐτὸν φυσιολόγῳ.

Ἐπὶ ἔθνικοῦ παλμοῦ ἐμπνεόμενος, ποιεῖται ἀνάλυσιν καὶ ἐρμηνείαν—κατὰ προτίμησιν—τῆς ἐπικολυρικῆς «Φλογέρας τοῦ Βασιληᾶ»⁽³²⁾, ἔργου τοῦ βάρδου Παλαμᾶ· ὅτε καὶ ἄγεται εἰς τὸ βαθύτερον νόημα, ὅτι οἱ πάσης τάξεως Ἕλληνες, ἐμψυχούμενοι ἐκ τῶν πολέμων τῶν ἐνδόξων Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων νὰ μὴ ἀνέχονται νὰ μένωσιν Ἕλληνικά ἐδάφη σκλαβωμένα, καὶ μάλιστα ἐκεῖνα εἰς τὰ ὁποῖα Ἀκρίται, οἱ ἥρωές μας, διὰ παντὸς ἐτάξαν ἑαυτοὺς ὡς ὀρόσημα τῆς Πατρίδος».

Ἐξυμνεῖ δὲ τοὺς ἐπὶ σκληρῶν χρόνων δουλείας μαρτυρήσαντας ἐν Ἠπειρῷ ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως αὐτῆς· παραστατικώτατα εἰς τὰ ποιήματα «Ὁνειρο στὴ Λίμνη» καὶ «Στὸ Μῶλο» ἐμφανίζει τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὡς Ἐρινύας, τρομερὰ φαντάσματα, ἐν ὕπνῳ τοὺς τυράννους κατατρύχοντα·

«Ὁ θροῦς τῶν δένδρων ἀποπνέει κᾶτι,
» σάμπως πνιγμένο βογγητό...
» Πετιέται μέσα ἀπ' τὸ βυθὸ φειδομαλλοῦσα ἡ Φρίκη
» Ἀγερικὰ τὴ νύχτα αὐτὴ διαβαίνουν.
» Σκέλεθρο αἵματοστάλαχτο φοβέρα στοὺς φονιάδες,
» Ὁ μάρτυρας Σκυλόσοφος ἀπ' τὴ Σπηλιά του βγαίνει
» Στοῦ Κάστρου τὰ χαλάσματα Νεράιδες ξαποσταίνουν,
» καὶ τοῦ Βεζύρη⁽³⁴⁾ πειρασμός, ἀθῶα, κριματισμένη,
» χορεῦει πάνω στοὺς ἀφροὺς ἢ τραγικὴ Φροσύνη...».

Χαιρετίζων τὴν 25 Μαρτίου, παρακαλεῖ⁽³⁵⁾ τὴν Εὐαγγελίστριαν Παναγίαν, ἵνα—ὄπως τῷ 21 ἠύλόγησε τὰ σπαθιά καὶ καριοφίλια—μὴ παύσῃ καὶ ἐφεξῆς οὐσα συμπαραστάτις μας μέχρις ἀπελευθερώσεως παντὸς τμήματος Ἑλληνικῆς Πατρίδος.

Ἐφορμὴν λαμβάνων ἐκ τῆς, εἰς τὴν προτομὴν τοῦ Νότη Μπότσαρη, προσφωνήσεως⁽³⁶⁾, ἐξυμνεῖ τὴν ἀνδρείαν, τὴν πρὸς τὸν θάνατον περιφρόνησιν, καὶ ἐν γένει τὴν ἠθικὴν ἀνωτερότητα τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 21.

Εἰς ἀναγνώρισιν τῆς ὑπεριότητος θυσίας, ἐμπνευσμένους ἐπικοῦς στίχους ἀφιεροῖ εἰς τὸν ἐν Δρίσκῳ πεσόντα ἥρωα Μαβίλην⁽³⁷⁾.

«...Ἀμάραντο σοῦ πλέκει ἡ δόξα στέμμα,
» κί' ἡ λευτεριά σκοπό, στάζοντας αἷμα
» σέρνει χορὸ λεβέντικο μαζί σου...».

Εἰς τὸ ποίημα «Μινώταυρος», τὴν ψυχικὴν τοῦ ὀδύνην διαδηλοῖ κατὰ τῶν σκευωρησάντων ἰσχυρῶν καὶ εἰς σφαγιασμὸν ἄγοντας τὴν Κύπρον· ἐκφράζει τὸν πόνον τοῦ διὰ τοὺς ἀδίκως θυσιαζομένους νέους, ἀλλὰ καὶ μὲ φλογεροῦς στίχους ἐμπνέει θάρρος περὶ τοῦ αἰσίου τέρματος τοῦ ἀγῶνος.

«...Γιατὶ νὰ σᾶς σκορπᾶ στὸ χῶμα
» καὶ νὰ σᾶς θανατώνῃ ἡ λύσσα τοῦ βοριά...
» ὦ κί' ἂν στήν ἐναγώνιο πάλη πέφτετε
» ἡ δόξα σᾶς κρατεῖ στήν ἀγκαλιά...
» Τῆς ἀγχόνης τὸ σχοινὶ θὰ φέρῃ
» τὸ φωτοστέφανο τῆς Ἀνάστασης τῆς Κύπρου.

Παραστατικώτατα περιγράφει τὸν θάνατον τοῦ «λεβεντόγερου»⁽³⁹⁾,—τοῦ—τὰ πάντα ἀψηφήσαντος καὶ ὑπὸ τὰς Γερμανικὰς σφαίρας πεσόντος πατριώτου—χαρακτηρίζει δι' αὐτοῦ τὸ φιλελεύθερον πνεῦμα τοῦ Τζουμερκιώτου.

Πλὴν τόσων ἄλλων περιλαμβανομένων εἰς τὰ ἔργα του, ἔχει δημοσιεύσει καὶ ἱστορικὸν σημείωμα περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων σφαγῆς καὶ πυρπολήσεως τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Χρυσοσπηλαιωτίσεως Γοργιανῶν⁽⁴⁰⁾—Τζουμέρκων, ἐφ' ἣ καὶ ὑπενθυμίζει τὴν ἦν—δι' ἔθνικοὺς λόγους ὀφείλομεν εἰς τὰ Μοναστήρια εὐγνωμοσύνην.

VIII

Τὸ πνεῦμα τῶν ποιημάτων του διακρίνει καὶ ἡ προσήλωσις εἰς
—**Τὴν Θρησκείαν.**

Ἐπ' ὅσιν ἔχων τοὺς ἐκάστοτε μεταξὺ τῶν Χριστ. Ἐθνῶν πολέμους, καὶ διαβλέπων διττὰς ραγδαίως ἡ ἀνθρωπότης σύρεται πρὸς τὰς ὑλιστικὰς θεωρίας, μὲ βεβαρυμένην ψυχικὴν διάθεσιν διερωτᾶται⁽⁴¹⁾.

«...Στὴ Βηθλεὲμ γιὰ τὸ προσκῆνυμα ποιοὺ φέγγος θὰ μᾶς φέρῃ;..

Καί, κατωτέρω, ἐπικαλεῖται τὴν συμπαράστασιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν Θεῖαν ἀντίληψίν του εἰς εἰρήνευσιν τῆς ἀνθρωπότητος.

«...Στείλε, Χριστέ μου, εἰρήνης μῆνυμα
» τὸν ἄγγελό σου νὰ μᾶς φέρῃ...
» Νὰ στήσῃ ἀσάλευτο τὸ θρόνο της...
» τῶν ὄλων ρήγισσα ἡ ἀγάπη...
» Ἀθῶους σᾶν τὸν Ἄβελ κάνε μας,
» δός μας ξανὰ τὴν ἀνθρωπιὰ μας.»

Καὶ εἰς ἄλλο ποῖημα
«Ἡ Ἀνάστασις» (42).

«...Ἰησοῦ, Ἰλαρέ, Νυμφίε, Ζωοδότῃ,
» τ' ἄρρωστημένα μας γιάτρειπε στήθεια,
» φώτισε τῆς ἀβύσσου μας τὰ σκότη,
» καὶ στάλαξέ μας δρόσο τὴν ἀλήθεια,

—Τὴν γενέτειραν

Ψάλλων τὴν Ἑθν. ψυχὴν ἀποκαλύπτει τὴν ἐν αὐτῷ βαθεῖαν πρὸς τὴν Μεγάλῃν Μητέρα, τὴν Ἑλλ. Πατρίδα, ἀγάπην. Ἰδιαιτέρως δὲ ἐκφράζει τὰ ἄτινα αἰσθήματα συνέχουσιν αὐτὸν πρὸς τὴν γενέτειράν του. Νοσταλγεῖ. Δὲν ἀπέχει τῆς σκέψεως τῆς εἰς αὐτὴν ἐπισκέψεως. Καὶ παρὰ τὸ ἐπισημῶδες τῆς ὑγείας του, κατὰ καιροῦς, παραγκωνίζει ἐκάστοτε ἀνέσεις, δὲν φεῖδεται κόπων. Ἐκπληροῖ τὸν κατ' οὐδένα τρόπον τελείως διαλυόμενον πόθον του.

—Τὴν οἰκογένειαν

Πλεονάζει ἐν τῇ ψυχῇ του ἢ πρὸς τὴν πατρικὴν οἰκογένειαν⁽⁴⁰⁾ εὐαισθησία· θερμὴν φωλεάν, ἐνδιαίτημα θαλπωρῆς, χαρακτηρίζει αὐτήν. Σύνολον δὲ συμπνοίας ἀνευ διακρίσεων εἰδικοῦ συνδέσμου πρὸς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν τῶν μελῶν. Τὸ εἰς τὸ πατρικὸν σπίτι περιβάλλον, ἔμψυχα τε καὶ ἄψυχα ἀενάως ἀκτινοβολοῦσι θερμὴν πρὸς αὐτὸν στοργικότητα.

«Συμπαραστάτες μου καὶ ἀσώματοι καὶ ζωντανοί,
» ἤσκιοι, ψυχῆς κι' ἂν εἴστε...
» στὸ Γολγοθᾶ μου ἀνάσα τὴν πνοή σας νοιώθω...».

Δυσάρεστον θεωρεῖ τὸν ἀπ' αὐτῶν ἀποχωρισμόν· ἀτύχημα ὅμως μέγα τὸ νὰ εὐρεθῇ μακρὰν αὐτῶν ἀσθενῆς⁽⁴¹⁾.

«Ἀπόψε μ' ἠῦραν τὰ Χριστοῦγεννα μονάχο κι' ἄρρωστο στὰ ξένα,
» Χωρὶς μαννούλας χἀίδι, φίλημα, πουλι μὲ τὰ φτερὰ κομμένα...».

Τὸ κατὰ τὰς ἑορτὰς ὀπωσδήποτε ἐκδηλούμενον θρησκευτικὸν αἰσθημα καὶ οἰκογενειακὸν φίλτρον, ἀρρήκτως συνδεδεμένα μὲ τὰ ὠραῖα πάτρια ἔθιμα, ἀποτελοῦσι πηγὴν ἀνυποκρίτου χαρᾶς. Ἐφ' ᾧ καὶ τὴν τοιαύτην οἰκογενειακὴν διαβίωσιν χαρακτηρίζει ὡς εἰκόνα πολιτισμοῦ.

IX

Μὴ ὑπολειπόμενος εἰς πλεονεκτήματα ψυχικὰ καὶ πνευματικὰ, καὶ ἐλληνοχριστιανικῆς τυχῶν ἀγωγῆς—πρὸς τοῖς ἄλλοις—ὑπῆρξεν ἐγκρατῆς καὶ αὐστηρὸς τὰ ἦθη. Ἐξῆσε μὲ σεμνότητα καὶ ἀρετὴν. Ἐκ τε ὅμως τῆς διαρκοῦς πνευματικῆς ἀπασχολήσεως καὶ τῆς ἀνευ διακοπῆς καρδιακῆς ὀχλήσεως, ἀγόμενος εἰς ἐφεκτικότητα, ἀπέβη ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ σύννους.

Ἐποστηρικτῆς τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν καὶ ἀνωτέρων ἰδεωδῶν, μέγα μέρος τοῦ τε μόχθου καὶ τοῦ βίου ἠνάλωσεν εἰς διακονίαν θεμάτων ἀξιοποιούντων τὸ κῦρὸς του. Τόσον δὲ ἀπὸ ἔδρας ὡς Καθηγητῆς καὶ β. Γυμνασιάρχης, ὅσον καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως πνευματικοῦ παράγοντος συνέτεινεν—καθ' ἅπαντας τοὺς τομεῖς τῶν γραμμάτων—εἰς τὴν ἐπὶ τὰ βελτίω ὤθησιν καὶ τὴν ἐν γένει ἀνάπτυξιν τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνικῆς παραδόσεως ἐν Ἠλείρῳ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον—ἂν μὴ καὶ ἄλλως πως—ἐνδομύχως τῷ ἀνεγνωρίσθῃ καὶ πέραν τῆς Ἠλείρου ὑπὸ πολλῶν ἐκ τῶν λογοτεχνῶν, εἰς τὴν χορείαν τῶν ὁποίων κατέκτησε θέσιν.

Καί ταῦτα ἐκ τῆς ἀνατομῆς τοῦ βίου, τῆς—κατὰ τὸ δυνατόν γενομένης—ἐρεῦνης καὶ ἀναλύσεως τινῶν ἐκ τῶν πνευματικῶν τοῦ προϊόντων.

Ἡ ἀπαύστως ὅμως πάντοτε ἐπὶ νέων θεμάτων γινομένη ἐργασία τοῦ δὲν ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὸν τὸν χρόνον νὰ συγκεντρώσῃ ταῦτα εἰς Συλλογὰς. Καί τινα μὲν εἶδον τὸ φῶς τῆς ἐνιύπου δημοσιότητος, ἄλλα δὲ μένουσι εἰσέτι ἀδημοσίευτα· ἄλλα καὶ πολλὰ τῶν χειρογράφων τοῦ ἐκάησαν ἐν τῇ οἰκίᾳ του, κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν⁽⁴³⁾ πυρπόλησιν τῆς ἰδιαιτέρας τοῦ Πατρίδος.

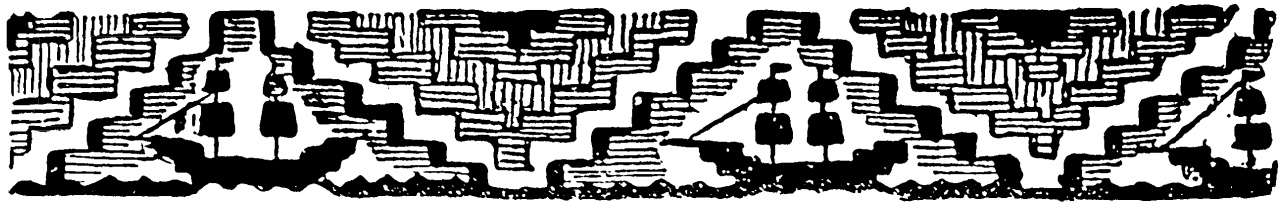
Δυσεξήγητον κάπως τὸ ὅτι ἐφόσον ἐκ τῆς ἐπισφαλοῦς ὑγείας τοῦ καὶ τοῦ ἐν τῷ ἔργῳ μόχθου ἢ ζωτικότης τοῦ ὀργανισμοῦ ὑπεχώρει, ἐπὶ τοσοῦτον ἢ πνευματικῇ τοιαύτῃ καὶ ἀποδοτικότης ἠϋξάνεν. Ὡσανεὶ, ἀσυναίσθητως πως, αὐτὸς ὁ ὀργανισμὸς τοῦ αὐτομάτως ἔσπευδε νὰ ἀγάγῃ εἰς ἐπιτυχῆς πέρας τοὺς σκοποὺς, οὓς ὁ λογοτέχνης εἶχε θέσει ὡς πρόγραμμα ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ βίου του.

Ἐν τῇ ἀκμῇ δὲ τῆς ἐν τῷ ἔργῳ ἀποδοτικότητος—προῶρως δυνατόν εἶπεῖν—ἡ Μοῖρα διὰ παντὸς ἀνέκοψε τὰς περαιτέρω γενικὰς τοῦ καλλιτεχνικοῦ ἐν τῷ κήπῳ τῶν Μουσῶν. Καὶ αὐτὸς μὲν ἔλαβεν τὸν δρόμον πρὸς τὴν αἰωνιότητα, παρέμεινεν ὅμως εἰς τὸ διηνεκὲς τό τε ὡς ἐκπαιδευτικοῦ καὶ τὸ ἐν γένει—περικεκτικὸν μὲν ἀλλὰ πολυμερὲς—ὡς λογοτέχνου ἔργον του, ὑπόδειγμα μιμήσεως εἰς τὴν νεολαίαν τῆς Ἡπείρου, καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν νεολαίαν Τζουμέρκων. Ὁ ἀνημμένος ὅμως καὶ φωτίζων λύχνος δὲν ἔχει θέσιν ὑπὸ τὸν μόδιον⁽⁴⁴⁾, ἀλλὰ πάντοτε ἐπὶ τὴν λυχνίαν⁽⁴⁵⁾, ἐφ' ᾧ καὶ ἔκτοτε τοῖς πᾶσιν ἀενάως λάμπει.

Τὰ εἰλικρινῆ ταῦτα ἐκ τῶν περιελθόντων εἰς τὴν ἀντίληψίν μου—ὡς ἐκπαιδευτικὸς καὶ διὰ τοὺς ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων μόχθους του—εἰσφέρω ὡς φόρον δικαίας τιμῆς, εἰς μνήμην τοῦ ἤδη ἐν μακαριότητι πνευματικῷ κόσμῳ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ι. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ.

1. Ὑμνος πρὸς τὴν Ἄρταν, τὰ μνημεῖά της, τὴν πνευματικὴν προώθησιν κλπ. περιοδ. «Σκουφᾶς», Ἄρτα, τ. 1 καὶ 13, 1958.
2. Μαθητῆς Γυμνασίου (1923—24).
3. Περ. «Σκουφᾶς», Ἄρτα, τ. 9—10, 1958.
4. Περ. «Σκουφᾶς», Ἄρτα, τ. 14, 1959.
5. «Τζουμέρκ—Ἄρτινὰ Νέα», τ. 1, 1932 (Νοέμβριος).
6. Γυμνάσιον Θηλέων Ἰωαννίνων.
7. Ἐγκύκλιός του πρὸς διανοουμένους 4)12)1960.
8. Περ. «Ἡπειρωτ. Ἔστια» Ἰωαννίνων, τεύχος 7, 1952.
9. «Τζουμέρκ—Ἄρτινὰ Νέα», τ. 2, 1932 (Νοέμβριος).
10. «Ἡπειρωτ. Χρονικά», τεύχος 2, 1932.
11. «Ἡπ. Ἔστια», τ. 45, 1964.
12. «Τζουμ.—Ἄρτινὰ Νέα», τ. 6, 1933 (Ἀπρίλιος)
13. «Τζουμ.—Ἄρτινὰ Νέα», τ. 4, 1932 (Κουραδαίικα—Μαστορικά—Καλλαντζήτικα, κ. ἄ.
14. Καταρράκτης νῦν.
15. «Ἡπ. Ἔστια», τεύχ. 60—61, 1957.
16. «Ἡπ. Ἔστια», τ. 124, 1962.
17. Ἠθικῶν Ἀρχῶν (δικαίου, ἠθικῆς κλπ.).
18. «Ἡπ. Ἔστια», τ. 74—75, 1958.
19. Κοινωνικότητος, ἐξ ἀνθρωπισμοῦ.
20. «Ἡπ. Ἔστια», τ. 91, 1959.
21. «Ἡπ. Ἔστια», τ. 111—112, 1961.
22. Θεατρικὴ παράστασις.
23. «Ἡπ. Ἔστια», τ. 120, 1962.
24. «Ἡπ. Ἔστια», τ. 113—114, 1961 καὶ 141, 1964.
25. «Ἡπ. Ἔστια», τ. 135—136—137, 1963.
26. «Ἡπ. Ἔστια», τ. 141, 1963.
27. «Ἡπ. Ἔστια», τ. 124, 1962.

ΣΚΙΤΣΟ ΑΠΟ ΜΙΑ ΜΝΗΜΗ

Με τὸν Γ. Ι. Παπαγεωργίου, συγκατοικήσαμε μεταπολεμικά πέντε χρόνια. Ἐδειχνε κάποια νευρικότητα. Ἀποζητοῦσε συντροφιά γιὰ τὶς χειμωνιάτικες μακρόσυρτες νύχτες. Ἐκεῖ στὸ δωμάτιό του ἀνοίγε μιά παραγεμισμένη βαλίτσα μὲ τὰ γραπτά του, σὲ φακέλλους καὶ ντοσιέ. Ἦταν ἡ περιουσία του. Ὁ πνευματικὸς καρπὸς του ποὺ τὸν κατεργάζονταν τὰ μακριὰ του δάχτυλα. Γεννήθηκαν γιὰ βιολί. Τῶπαιζαν τὰ πρῶτα χρόνια. Ἦταν τὸ «βιολί τοῦ πατέρα μου» ὅπως γράφει στὸ διήγημά του. Ξεδίπλωνε φακέλλους καὶ μιλοῦσε γιὰ τὰ ἔργα ποῦχε στήσει. Μεταφράσεις τραγωδιῶν, διηγήματα, ποιήματα, [θεατρικὰ καὶ ἀφθονο ὑλικὸ γιὰ ἐλεύθερα ἀναγνώσματα τῶν ἀνωτέρων τάξεων τοῦ Δημοτικοῦ καὶ τῶν κατωτέρων τοῦ Γυμνασίου. Περισσότερο στεκόταν στὴ «Σαλώμη» του, ἔμμετρη τραγωδία. Ἐπλεξε τὴν ὑπόθεσι τοῦ ἔργου καὶ τὴν ἔντυσε μὲ καινούργιο φόνεμα πρῆπιο στὴν ἐποχὴ μας. Σὺζευξε τῆς ἀρχαίας τραγωδίας μὲ τὰ φόντα τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου. Διάβαζε ἀσπασμάτα καὶ ἔβλεπε τὴ Σαλώμη νὰ χορεύη, νὰ τραγουδᾷ, νὰ σαγηνεύη. Τὸ ἔργο αὐτὸ τόχε πρὶν συγκατοικήσουμε. Ἐφυγε μετὰ γιὰ τὴν Ἄρτα καὶ μούλεγε τὸ καλοκαίρι ποὺ ἀνέβαινε στὰ Γιάννενα πὼς τὸ ξαναδουλεύει ἀκόμα καὶ «τοῦδωσε ἄλλη μορφή καὶ τίτλο». Ἀπ' τὶς μεταφράσεις του περισσότερο πόνεσε στὴν Ἀνδρομάχη. Στὰ χορικά τῆς ἔρριξε λυρισμὸ, συναίσθημα, μουσικότητα. Καὶ ἐξ αἰτίας τῆς πικράθηκε πολὺ. Τὸν πίκραναν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ ἀδιαφορία. Ἦταν αὐτὸς ποὺ πρότεινε νὰ παιχτῆ στὴ Δωδώνη σὲ παγκόσμια Πρεμιέρα καὶ παίχτηκε σὲ μετάφραση ἄλλου.

Χαιρόταν στὸ χειμωνιάτικὸ μας τὴν οἰκογενειακὴ ζωὴ ποὺ λαχταροῦσε... Ἡ συζήτηση ἀναβε γιὰ τὸν Α' ἢ Β' τραγικὸ μὲ τὸ Μάνθο Τσίκα, μακαρίτη κι' αὐτόν, γερό ἀρχαιολάτρη δάσκαλο. Ἰδιαίτερη χαρὰ ἔπαιρνε μιλῶντας γιὰ τὰ παιδιά μου. Ὁ Παπαγεωργίου λαχταροῦσε τὴ ζωὴ, μὰ αὐτὴ δὲν τοῦ χαμογέλαε. Ἦταν ἀδικημένος ἀπὸ φύση καὶ μοῖρα. «Οἱ μυστηριώδεις δυνάμεις ποὺ κυβερνοῦν τὴ ζωὴ μας», ὅπως ἔλεγε, τὸν τυραγοῦσαν.

Τὸν εἶχα γνωρίσει ἀπ' τὰ πρῶτα χρόνια ποὺ μετετέθη στὰ Γιάννενα. Ἡ συχνὴ ἐπαφὴ μαζί του μὲ τραβοῦσε. Γερά κατάρτισμένος, μὲ κριτικὸ πνεῦμα καὶ ἀπέραντη μνήμη. Τὴ μελέτη τῆ μετουσίωνε στὴν ὀρθόδοξη γραμμὴ του. Δὲν γνώριζε συμβιβασμούς. Δὲν ὑποχωροῦσε. Αὐστηρὸς στοὺς φίλους του. Εὐαίσθητος, λεπτολόγος καὶ εὐερέθιστος. Πάσκιζε νὰ τοὺς κρατᾷ μὲ τὴ γνώση στὶς γραμμές του. Κι ἦταν αὐτὸς ἡ ὀρθὴ πρᾶξι καὶ ὁ σωστὸς λόγος. Πέρασε πολλὲς μῦρες κι' ἄντεξε. Θυσίασε τὸν ἑαυτόν του. Στάθηκε ἀδερφός καὶ πατέρας. Ἐξεπλήρωσε τὸ χρέος τοῦ πρωτοτόκου. Πολλὰ χρόνια τὸν βάραιναν οἱ σκέψεις του γιὰ τοὺς ἀνθρώπους του. Μέσα ἀπ' τὴν «ἀξύτητα» καὶ τὴ «δριμύτητα» διέκρινες τὸν ἄνθρωπο ποὺ πάσκιζε νὰ ὀδη-

28. «Ἡπ. Ἐστία», τ. 138—139—140, 1963 καὶ 106, 1960.

29. «Σκουφᾶς», τ. 9—10, 1958.

30. Τζουμερκ.—Ἄρτινὰ Νέα», 1. 1932, 3, 1933 καὶ «Σκουφᾶς», 9—10, 1958.

31. «Ἡπ. Ἐστία», τ. 145, 1964.

32. «Ἡπ. Ἐστία», 111—112, 1961.

33. «Ἡπ. Ἐστία», τ. 73, 1958.

34. Ἄλῃ Πασᾶς Ἰωαννίνων.

35. «Ἡπ. Ἐστία», τ. 95, 1960.

36. «Ἡπ. Ἐστία», τ. 73, 1957.

37. «Ἡπ. Ἐστία», τ. 7, 1952.

38. «Ἡπ. Ἐστία», τ. 60, 1957.

39. «Ἡπ. Ἐστία», τ. 99—100, 1960.

40. «Τζουμερκ.—Ἄρτινὰ Νέα», τ. 1, 1932.

41. «Σκουφᾶς», τ. 13, 1958.

42. «Ἡπ. Ἐστία», τ. 97, 1957.

43. Ἐπὶ κατοχῆς, 1943.

44. Μέτρων ξηρῶν δημητριακῶν καρπῶν.

45. Λυχνοστάτης.

γήση στο δρόμο που χάραξε. Ήρθαν χρόνοι δύσκολοι. Ό,τι είχε: σπίτι, ρούχα, βιβλία, πνευματικές του εργασίες, έγιναν καπνός μαζί με τον Καταρράκτη το χωριό του, απ' τους Γερμανούς. Τάχασε όλα. Το κορμί του σκέβρωσε μα ή ψυχή του έστεκε δλόρθη κι' άτσάλινη. Δεν κατώρθωσαν να τον λυγίσουν οι μπόρες, οι κατατρεγμοί, οι πίκρες κι' οι άνέχειες τής κατοχής. Μ' όλ' αυτά, τα δάχτυλά του σφίγγουν την πένα. Γράφει, σκίζει και ξαναγράφει Φορμάρει το λόγο. Τον βασανίζει ή λέξι... κι' ήρθε ο μεγάλος τύραννος του άνήσυχου πνεύματος, ο Ύπνος που δυστροπεί να μη στο κεφάλι του ξύπνιου... Ήταν ή αρχή του τέλους του. Κι' ήρθε ή ώρα και βρήκε επί τέλους τή νύχτα του. Μα δεν πέθανε. Ζεί στο έργο του. Σ' ολάκερο το έργο του που πρέπει να δη το φως.

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

Άπό μερικές επιστολές, ξεχώρησα άποσπάσματα, που παρουσιάζουν γενικώτερο ενδιαφέρον και τα φανερώνω. Άπ' αυτά μπορεί κανείς να δη τον άνθρωπο και ιδιαιτερα τον άνθρωπο λογοτέχνη με «άρχες».

*Αρτα 19—1—1960

Άγαπητέ Βαγγέλη,

Είναι αλήθεια πως πολυ περιμένα την άπάντησή σου στο γράμμα μου,

Τα έρωτήματα: Προς τί; Κι' έπειτα; (που δείχνουν τους δισταγμούς σου) είναι φυσικό να προβάλλονται στη συνείδηση του καθενός δημιουργού, γιατί ο καθένας μας βλέπει πόσο μηδαμινή είναι ή προσφορά του στον έρανο των Ίδεών και πόσο δύσκολο είναι να έκφρασης κάτι το τελείως προτότυπο. Αυτό όμως δεν πρέπει να μάς έμποδίζει να κάνωμε κι' έμεις τήν προσπάθειά μας. Ίσως κι' ένα μικρό λιθάρι στον παγκόσμιο Ναό του Πνεύματος να μην είναι άχρηστο. Κι' όπως θέλωμε να ζοϋμε, μολονότι ξερομε το έφήμερο και το μάταιο τής ζωής μας, έτσι πρέπει να θέλωμε και να παίζωμε τ' όμορφο παιγνίδι τής Τέχνης (όποιασδήποτε τέχνης) όσο άδέξιοι κι' αν ήμαστε κι' όσο κι' αν πρόκειται το παιγνίδι μας ν' άφήση μονάχα μερικά εύκολόσβητα ίχνη πάνω στην άμμο.

Εγώ έδω, μολονότι βρίσκομαι σε ίατρείο με καθημερινό θόρυβο, πίεσα πολυ τον έαυτό μου επί ένα σχεδόν μήνα, για να άναθεωρήσω τή μετάφραση του «Οϊδίποδος Τυράννου» του Σοφοκλή και τής «Ίφιγένειας στην Αύλίδα» του Εϋριπίδη, ώστε να ναι έτοιμες για τύπωμα. Πότε όμως θα εϋνοήσουν οι περιστάσεις τήν έκδοσή τους, δεν ξερω. Πάντως το τελευταίο 15/θήμερο αναγκάστηκα να διακόψω τήν έργασία μου, γιατί ή πνευματική κόπωση μου έφερε ένοχλήσεις στην καρδιά μου και άνησύχησα. Για τήν εϋνοϊκή γνώμη σου σχετικά με το άρθρο μου «Φως εκ Δωδώνης» σε εύχαριστώ. Δεν πρόκειται για δημιουργική έργασία, αλλά για επανάληψη γνωστών πραγμάτων κυρίως χάριν των μη Ήπειρωτών άναγνωστών τής «Ήπειρ. Έστίας» που έπρεπε να ένημερωθουν με το θέμα Δωδώνης.

Με άγάπη και εκτίμηση

Γ. Ι. Παπαγεωργίου

Υ.Γ. Στους κ.κ. Σιωμόπουλον και Κοντοσάκκον χαιρετίσματα.

*Αρτα 30—4—1960

Άγαπητέ Βαγγέλη,

Με πολυ ενδιαφέρον διάβασα τα απ' αϋτου φιλολογικά νέα σου. Έκτιμώ βέβαια πολυ τον Κον. ως ένα άπο τους πιό γερά καταρτισμένους φιλο-

λόγους—κριτικούς μας (στὸν τομέα τῆς Νεοελλην. λογοτεχνίας), ἀλλὰ ὡς δημιουργὸς λογοτέχνης (δηλαδή ποιητῆς—διηγηματογράφος) δὲν νομίζω ὅτι εἶναι μεγάλης πνοῆς, ἱκανὸς δηλαδή νὰ παρασταθῆ δίπλα σ' ἕναν Καζανζάκη, Σικελιανό, Παλαμᾶ, Καβάφη κ.λ.π. Θαυμάζω τὸ περίτεχνο ὕφος τοῦ στὰ κριτικά του δοκίμια ἢ ἄρθρα καὶ τὸ ὄξυ κριτικὸ πνεῦμα του, ἀλλὰ δὲν βρίσκω νὰ ἀκολουθῆ πάντοτε ἀδιάλλακτα μιὰ σταθερὴ αἰσθητικὴ γραμμὴ. Οἱ πνευματικοὶ μας ἄνθρωποι κατὰ μέγιστο ποσοστὸ ἀπὸ τὴν κατοχὴ καὶ δῶθε ἔχουν ὑποστῆ τὴ μοιραία διάβρωση τῶν καιρῶν, ἔμαθαν νὰ ἐλίσσονται παραπαίοντες μεταξὺ παράδοσης καὶ μοντερνισμοῦ. Γι' αὐτὸ μὴν τὸ παίρνεις τοῖς μετριοῖς τὸ δόγμα τοῦ κ., ὅτι μονάχα ὅταν ἔχει τὴν πίστη γιὰ τὴν ἐπιβίωση τοῦ ἔργου του πρέπει νὰ δημιουργῆ κάποιος κάτι. Ὁ καθένας μας ὅμως τὴν πίστη του γιὰ τὴν ἀξία τοῦ ἔργου του τὴ στηρίζει σὲ κριτήρια ὑποκειμενικά. Οἱ ἄλλοι (σύγχρονοι ἢ μεταγενέστεροι) θὰ βγάλουν ἀντικειμενικὴ κρίση..... Ἐπομένως πιὸ σωστὸ θάταν νὰ ποῦμε: Ὅποιος δημιουργεῖ κάτι πνευματικὸ καλλιτεχνικὸ, συνδιάζει τὰ ἀτομικά του βιώματα μὲ ἄλλους παράγοντας ἐξωατομικοὺς (φυσικὸ καὶ κοινωνικὸ περιβάλλον) καὶ συνθέτει κάτι καινούργιο, κρᾶμα ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου, ἔνωση τοῦ ἀτομικοῦ μὲ τὸ ὁμαδικὸ στοιχεῖο, συγχώνευση τοῦ ἐφήμερου μὲ τὸ αἰώνιο.. Ἄν ἔχει μὴν προαίρεση καὶ τὴ δύναμη ν' ἀσχοληθῆ μ' αὐτὸ τὸ βαρὺ ἔργο, ἄς κάμῃ τὴν προσπάθεια ἱκανοποιώντας ἐσωτερικὴν ἀνάγκην του καὶ μὴ ἀποβλέποντας στὴν ἐπιβίωση τοῦ ἔργου του, ἢ ὁποῖα θὰ ἐξαρτηθῆ ὄχι μόνο ἀπὸ τὴν ποιότητά του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀνταπόκρισὴ του στὶς ἀπαιτήσεις τοῦ πολλοῦ κοινοῦ, (ἢ ἔστω μιᾶς μειοψηφίας τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ πνεύματος)...

Ὡς πρὸς τὸ β'. φιλολογικὸ θέμα, ποὺ θίγεις στὸ γράμμα σου, τὴν ἔκδοση τῶν δύο νέων βιβλίων τῶν κ.κ. δὲν εἶμαι ἔτοιμος νὰ σοῦ γράψω σήμερα τίποτε γιατί δὲν τὰ διάβασα. Λυπηρὸ ὅμως καὶ ἄπρεπο μοῦ φαίνεται νὰ ὑπάρχουν σὲ λογοτεχνικά κείμενα ὑπαινιγμοὶ ἢ χαρακτηρισμοί, ποὺ θίγουν πρόσωπα. Σημεῖα τῶν καιρῶν κι αὐτά... Ὅταν γυρίσω, σὺν Θεῷ, αἰσίως ἀπὸ τὴν Ἀθήνα θὰ τὰ ξαναποῦμε. Τώρα σταματῶ.

Πρόσφερε

Μὲ ἀγάπη καὶ ἐκτίμησιν
Γ. Ι. Παπαγεωργίου

Ἄρτα 25—4—61

Ἀγαπητὲ Βαγγέλη,

Ἡ πρόσκλησίς σας μὲ βρῆκε ἀναστατωμένο ψυχικῶς καὶ ταλαιπωρημένο σωματικῶς. Μὲ εἶχε ἐξαντλήσει ἡ ἀϋπνία καὶ ἡ ἀνεπάρκεια τῆς καρδιάς μου εἶχε ἐνταθῆ.

Μυστηριώδεις δυνάμεις ὑπαισέρχονται στὴ ζωὴ μας καὶ ἐπηρεάζουν τὶς σκέψεις καὶ τὶς πράξεις μας. Πῶς ἀλλιῶς νὰ ἐξηγήσω, ὅτι ἐγὼ ποὺ συνήθως ξαγρυπνῶ σὰν νυχτοπούλι—ἔτυχε κατ' ἐξαίρεση χτὲς (ὥρα 8 π.μ.) νὰ ροχαλίζω.

Ἄρτα 2 Ἰουνίου 1961

Ἀγαπητὲ Βαγγέλη,

. Ἐφέτος πόνεσα πολὺ, ἀγαπητὲ Βαγγέλη. Καὶ μεταχειρίστηκα τὸ γιatriκό, ποὺ μοῦ ὑποδεικνύεις, γιὰ νὰ περιορίσω τὸν πόνο μου. Δηλαδή κατέφευγα στὴν τέχνη (τὴν ποίηση καὶ τὴν πεζογραφία) γιὰ νὰ βρίσκω διαφυγὴ

ἀπὸ τὴν θλιβερὴν πραγματικότητα. Συμμερίζομε τὶς κρίσεις σου γιὰ τὸν Παπαντωνίου, παραδέχομαι κι' ἐγὼ ὅτι ὑπάρχει πόνος δημιουργός, ὅπως ὑπάρχει καὶ χάρος πλάστης δίπλα στὸ χαλαστὴ χάρο κατὰ τὴ σοφὴ ρῆση τοῦ Παλαμά. Ἄλλὰ τί τὰ θέλης!... Καλύτερα θάταν τὴν ἀνακούφησή μας νὰ τὴν ἐπιζητοῦμε καὶ νὰ τὴν πετυχαίνουμε μὲ ἄλλα πιὸ φυσικὰ—καὶ πιὸ ὑγιεινὰ—μέσα, μ' ἓνα ταξίδι ἀναψυχῆς λ.χ. μὲ μιὰ καλὴ παρέα κ.λ.π. καὶ ὄχι μὲ τὴ λογοτεχνικὴ ἀπασχόληση, ποῦναι βασανιστικὴ καὶ μᾶς κάνει νὰ μοιάζωμε μὲ τὴ γάτα, ποῦπινε τὸ αἷμα τῆς γλύφοντας τὴ λαδωμένη λίμα.....

Μὲ συμπάθεια καὶ κατανόηση διάβασα τὰ ὅσα μοῦ γράφεις καὶ γιὰ τὸ δικό σου ἄγχος ποῦ σὲ κάνει νὰ τὰ βλέπεις ὅλα «θολὰ καὶ καταχιονισμένα» καθὼς γράφεις.

Νομίζω, ἀγαπητὲ Βαγγέλη, ὅτι ὑπερβάλλεις τὰ πράγματα. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχουν μέσα τους τὸ ἀνικανοποίητο ἀπὸ τὴ ζωὴ, (ἴσως αὐτὸ εἶναι βιολογικὴ ἀνάγκη, γιὰ νὰ μὴν ἐπαναπαύονται, ἀλλὰ νὰ ἐντείνουν διαρκῶς τὶς δημιουργικὲς δυνάμεις των), ἀλλὰ πρέπει νὰ ἔχωμε καὶ τὴ στωικὴ μετριότητα..... Αὐτὸ εἶναι ἡ ἀρετὴ ποῦ ὁδηγεῖ στὴν ἀληθινὴ εὐτυχία. Βέβαια αἱ ἀρρώστειες (σωματικὲς καὶ ψυχικὲς) φθείρουν τὴ θέλησή μας καὶ τὴν ἀγωνιστικότητα, μᾶς ἐρειπώνουν, πνίγουν τὶς πιὸ ἀγνές μας φιλοδοξίες. Ἄλλ' ἔστω κι' ἔτσι πρέπει νὰ γεμίζη καθένας μας τὴν ἄχαρη ζωὴ μὲ κάτι δημιουργικόν.

Τὰ προσόντα ποῦ μοῦ ἀποδίδεις, ἀγαπητέ μου, ἐγὼ τὰ νοιώθω ἀνύπαρκτα ἢ τοῦλάχιστο πολὺ περιωρισμένα. Ἐδειξα πολλὰς φορὲς δειλία στὴ ζωὴ μου (ἀπὸ ὑπερβολικὴ φρόνηση ἴσως) καὶ τὸν ἐγωϊσμό μου τὸν θυσιάσα ἢ τὸν ἐτραυμάτισα.

Ἐγὼ ποιὰν ἱκανοποίησιν μπορῶ νὰ αἰσθάνομαι ἀπὸ τὴν ζωὴν μου; Καμμίαν. Παρ' ὅλα αὐτὰ θὰ συνεχίσω τὸ δρόμο τοῦ Γολγοθᾶ.

Σὲ κούρασα καὶ ζητῶ συγγνώμην.

..... Ἐπίσης χαιρέτα μου τοὺς φίλους κ.κ. Σιωμόπουλον, Ἀγνάντην, Κοντοσάκκον, Ζοῦμπον, Θεοχάρην.

Μὲ πολλὴν ἐκτίμησιν καὶ ἀγάπην

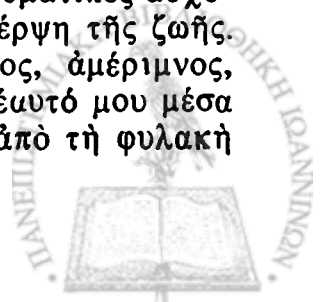
Γ. Ι. Παπαγεωργίου

Ἄρτα 19-6-1961

Ἀγαπητὲ Βαγγέλη,

Σ' εὐχαριστῶ πολὺ γιὰ τὸ ἀπὸ 5 τρέχ. γράμμα σου, τὸ τόσο πλούσιο σὲ περιεχόμενο.

Θὰ μοῦ ἐπιτρέψης νὰ μὴν ἀσχοληθῶ πλατιὰ μὲ τὶς τόσο ἐνδιαφέρουσες κρίσεις σου γιὰ τὴν ἥρωϊκὴ ἀντίληψη τῆς ζωῆς, ποῦ πρέπει νάχη ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος, καὶ γιὰ τὴν ἀξία τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας, ποῦ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ μὴ προδίνωμε τὰ ἰδανικά μας μπροστὰ καὶ στὶς πιὸ μεγάλες ἀντιξοότητες τοῦ βίου μας. Εἶμαι ὅμως ὑποχρεωμένος νὰ σοῦ ἐπαναλάβω, ὅτι γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου τοῦλάχιστον ἰσχύει ὅτι ἔγραφα περὶ γάτας καὶ λίμας. Ὁ μόνος ψυχικὸς δυναμισμὸς μου ἔγκειται εἰς τὸ νὰ ἐπιδίδωμαι συνεχῶς σὲ πνευματικὲς ἀσχολίες ποῦ φθείρουν τὴν ὑγεία μου καὶ μὲ ἀποστεροῦν κάθε τέρψη τῆς ζωῆς. Πόσο θάθελα νὰ μποροῦσα ν' ἀλλάξω, νὰ γίνω ἄλλος τύπος, ἀμέριμος, γλεντζές! Ἄλλὰ—καθὼς λέγει καὶ ὁ Καβάφης—ἐκλείσα τὸν ἑαυτὸ μου μέσα σὲ τεῖχος χωρὶς νὰ τὸ νιώσω... καὶ τώρα δὲν μπορῶ νὰ βγῶ ἀπὸ τὴ φυλακὴ

μου... Ὁ μόνος τρόπος διαφυγῆς ἀπ' τὸ τεῖχος αὐτὸ θὰ ἦταν ἡ ἀλλαγὴ τοῦ βίου μου

Ἔτσι ἡ ἀπογοήτευση εἶναι ὁ μόνος καρπὸς τῶν ἀγώνων μου καὶ προσπαθειῶν μου. Σὲ ζηλεύω, πού ζῆς στὸ σπιτάκι σου.

Τὸ νᾶχης δικό σου σπίτι, βάση ἀμετακίνητη, λιμάνι στὴ φουρτούνα, σωσίβιο (ὅπως θέλεις πές το), εἶναι ἓνα μεγάλο κομμάτι εὐτυχίας... Τὰ δικά μου σπίτια σκορπίστηκαν στοὺς ἀνέμους κι' οὔτε πιά θὰ ξαναστεριώσουν, γιατί ὁ καιρὸς δὲν μᾶς παίρνει πιά

Μὲ ἐκτίμησιν καὶ ἀγάπην

Γ. Ι. Παπαγεωργίου

Ἄρτα 7 - 4 - 1965

Ἀγαπητὴ Βαγγέλη,

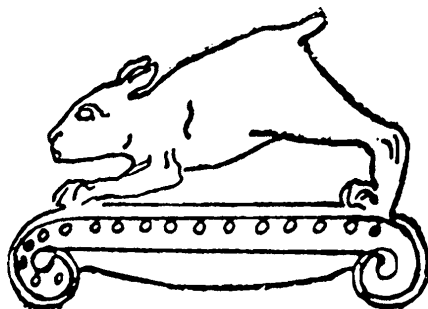
Σοῦ εὐχομαι γειὰ καὶ χαρὰ! Πῆρα τὸ ὀλιγόλογο σημείωμά σου καὶ χάρηκα πολὺ

Δυστυχῶς ἡ ὑγεία μου εἶναι ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου σοβαρὰ κλονισμένη. Μόνιμο αἶσθημα κοπώσεως, δύσπνοια κατὰ τὸ βᾶδισμα, ἀνορεξία, βήχας ξηρὸς. Διὰ τρίτην φορὰν ἡ ἀρρώστεια τῆς καρδιάς μου ἐμφανίζεται μὲ τὴν ἴδια κλινικὴ εἰκόνα. Ἡ περισυνῆ ἐπισκευὴ μου στὸν «Τίμιο Σταυρό», φαίνεται, δὲν ἀπέδωσε μεγάλο ἀποτέλεσμα. Καὶ τώρα ἐτοιμάζομαι καὶ πάλι γιὰ τὴν Ἀθήνα. Τί λές; Δὲν ἀποφασίζεις νὰ μὲ μιμηθῆς, νὰ περάσωμε μαζὶ ἀπὸ τὸ κόσκινο κανενὸς νοσοκομείου, μήπως καὶ μπαλώσωμε τὸ τρύπιο σακκὶ προσωρινά, γιὰ νὰ μὴ βογγᾶμε τὸ καλοκαίρι; Ἀπορροφημένος ἀπὸ τὸ ζήτημα τῆς ἀρρώστειάς μου, πού μὲ ἔχει τσακίσει κυριολεκτικὰ καὶ μὲ κάνει νὰ ὑποψιάζομαι τὰ χειρότερα, δὲ βρίσκω τὸ κουράγιο νὰ ἐπεκταθῶ εἰς ἄλλα θέματα. Ἄν ὁ Θεὸς θελήσῃ νὰ σμίξωμε γεροὶ πάλι, θὰ τὰ εἶποῦμε

Ἐπίσης χαιρετισμοὺς σ' ὄλους τοὺς καλοὺς φίλους κ. κ. Τσιμπούμην, Θεοχάρην, Οἰκονόμου, Κοντοσάκκον, Ζοῦμπον, Σιωμόπουλον κλπ.

Μὲ πολλὴν ἐκτίμησιν

Γ. Ι. Παπαγεωργίου

ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ Γ. Ι. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Γυμνασιάρχαι, συναθληται τοῦ Γ. Ι. Παπαγεωργίου, δίνουν παρακάτω τὸ παρὸν στὸ πνευματικὸ του μνημόσυνο. Ἡ «Ἑπειρωτικὴ Ἑστία», λόγω τῶν φοβερὰ περιωρισμένων οἰκονομικῶν δυνατοτήτων της, ἀναγκάζεται νὰ δημοσιεύσῃ ἀποσπασματικὰ τὴν προσφορά τούτη τῶν κ. κ. Γυμνασιαρχῶν, καὶ ζητεῖ, γι' αὐτό, τὴν κατανόησίν τους.

Τὸν ἀξέχαστο Γιώργη πρωτογνώρισα τὸ 1937.

Καὶ ἀπὸ τὸ 1940 καὶ μετὰ συνδεθήκαμε στενά, γίναμε ἀδελφοποιοί.

Ἄνθρωπος ἄγνός. Καλλιεργημένος ἐσωτερικά.

Αὐθόρμητος στὶς ἐκδηλώσεις καὶ ἀντιδράσεις του πάνω σὲ ἀτομικὸ, ὁμαδικὸ καὶ γενικὰ κοινωνικὸ περιστατικὸ, γίνονταν ἀποκαλυπτικὸς τῶν στοιχείων τῆς ἰδιοσυστάσις του.

Λάτρης τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς. Τὸ λέει ὁ ἴδιος στὸ γράμμα του, ποῦ μαζί μὲ τ' ἄλλα κρατῶ, γιὰ νὰ τὸν ζῶ... «... ποιά θεότητα ὅμως θὰ μὲ ἐμπνεύσῃ; Ἡ νιότη; Πέταξε τὸ χρυσὸ πουλί... Μένει τὸ ἰδανικὸ τῆς οἰκογενειακῆς γαλήνης μου...».

Ἀγάπη καὶ ὑποδειγματικὸ σεβασμὸ ἔδειχνε στοὺς γονεῖς του. Κολλοῦσε τὸ στόμα του, ἀναφέροντας κάθε τόσο «...ὁ πατέρας μου—ἡ μάνα μου...».

Γιὰ τ' ἀδέλφια του; Πατέρας καὶ φωτεινὸς ὁδηγὸς στὰ βήματά τους. Κοινωνικὸς, ὅμως στὶς συναναστροφές του ἐκλεκτικὸς. Συζητητῆς ἀκούραστος...

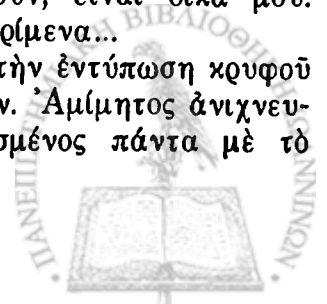
Ἡ μαλακὴ καὶ γλυκεῖα φωνή του, μὲ τὸ χρωματικὸ τόνο της, γίνονταν ὑποβλητικὴ—μαγνήτιζε...

Ἀναζητητῆς κάθε πηγαίου, τοῦ ἄρесе πάντα νὰ βρισκεται ἀνάμεσα σ' ἀπλοικοὺς καὶ ἀνύποπτους ἀνθρώπους τοῦ τόπου του, γιὰ τ' ἀνοιγαν τὴν εὐαίσθητη καρδιά καὶ τὸν κινούσαν νὰ γράψῃ στοχαστικά... Ἀκόμα καὶ νὰ παίρῃ ἀπὸ τὸ στόμα τῶν συντοπιτῶν του ἀνέκδοτα, πλούσια σὲ κοινωνικὸ περιεχόμενο, καὶ ἀργότερα νὰ τὰ διασκευάζῃ στὸ γνώριμο λογοτεχνικὸ ὕφος του.

Νοσταλγὸς τῶν πατρικῶν χωμάτων. Καὶ ἡ ἀγάπη του αὐτὴ ἦταν φανερὴ. Νὰ τί μοῦ ἔγραφε. «...ἔτσι εἶναι ἀγαπητὸ Κώστα. Πάντα μᾶς τρώει ἡ νοσταλγία γιὰ τὰ πατρικὰ χώματα...». Ἔτσι, δικαιολογόνταν ὁ μεγάλος του καημὸς, ποῦ τὸ ἐπάγγελμα καὶ ἀργότερα ἡ κλονισμένη ὑγεία του, δὲν τοῦ ἐπέτρεπαν ν' ἀνηφορήσῃ στὰ λημέρια τῶν παιδικῶν του χρόνων, στὰ Τζουμέρκα καὶ στὸ χωριὸ του—τὸν Καταρράκτη.

Φιλολόγος ἐπιστήμων καὶ δημιουργικὸς. Τὰ φιλολογικὰ, λογοτεχνικὰ καὶ ποιητικὰ του ἔργα φέρουν τὴν προσωπικὴ του σφραγίδα. Ἄξιος τεχνίτης τοῦ λόγου καὶ ἀκούραστος δουλευτῆς του. Σὲ ἐργατικότητα ἀσύγκριτος, ὅπως δείχνει καὶ τὸ γράμμα του. «...μένει...καὶ ἡ ἀφοσίωσή μου στὴν Τέχνη μόνη παρηγοριά...». Ἦταν, πραγματικά, ἀφοσιωμένος στὴν Τέχνη. Ἀφοῦ, μοῦ ἔγραφε. «...Ἄυριο ἀναχωρῶ γιὰ τὴν Ἀθήνα... Διάβασε αὔριο στὸ «Βῆμα» περίληψη τῆς διάλεξης, ποῦ δίνει σήμερα (13 Μαΐου 1965) στὸν Παρνασσό, ὁ κ. Γιάγκος Ἀργυρόπουλος. Τὰ ποιήματα τοῦ Γιώργου Κασσάντρα, ποῦ θὰ ἀπαγγελθοῦν, εἶναι δικά μου. Εἶθε νὰ ἀνταμώσω πάλι γερὸς μαζί σου...». Κι' ἐγὼ τὸν περιμένα...

Ἡ διδασκαλία του ἦταν σωστὴ μυσταγωγία! Ἔδινε τὴν ἐντύπωση κρυφοῦ σχολειοῦ. Ἄριστος διεγέρτης τῆς προσοχῆς καὶ διαφερόντων. Ἀμίμητος ἀνιχνευτῆς τῶν βιωτικῶν στοιχείων τοῦ μορφωτικοῦ ὕλικου. Ταυτισμένος πάντα μὲ τὸ

θέμα του. "Ένας, πραγματικά, συμπυκνωτής δημιουργικής ενεργείας κι' άθόρυβος εκκενωτής αυτής στους αποδέχτες του μαθητές, που έδειχναν δυνατοί στην αυτοσυγκέντρωση και έθισμένοι στην έρευνή της εργασία. Δεν άκουσα ποτέ να παρατηρήσει μαθητή του!!!

"Έκανε τους τροφίμους να βιώνουν την έπιμελημένη εργασία του. «Τους συνήθισα» ήταν η άπάντησή του—λύση άπορίας μου σχετικά με τα έπιτεύγματά του...

Η σαγηνευτική φωνή του έπαιρνε χρωματικό τόνο, προσαρμοσμένο στις αλλαγές της φύσης του μορφωτικού ύλικού.

Δάσκαλος με έντονη και έπιβλητική προσωπικότητα.

Τέτοιες προσωπικότητες δεν άντέχουν σε τυχαίο συνταίριασμα παράλληλης πορείας, γιαυτό άπ' την άρχή, κιόλας, της ύπαλληλικής του ζωής η έξοδος του στο χώρο της τέχνης ήταν άναγκαία και φυσική. Είχε την φιλοδοξία, και με το δικίο του, να καταξιώνεται η εργασία, που φανερώνεται και στα προλεγόμενά του της δεύτερης έκδοσης—1962—«Οιδίπους Τύραννος». «Έπειδή όμως μιá τέτοια εργασία καταξιώνεται μόνο με την άπό σκηνης διδασκαλία, θα θεωρούσα μεγάλη μου τιμή και εύτυχία να ιδώ την μετάφρασή μου άνεβασμένη στο Θέατρο άπό θίασο άρχαίας τραγωδίας. Είναι όμως εύκολο να ικανοποιηθί τέτοια φιλοδοξία σήμερα, που η προβολή ένός πνευματικού άνθρώπου της έπαρχίας δεν γίνεται μόνο με γνώμονα την ποιότητα της εργασίας του;» Άλλά και στην εισαγωγή της «Άνδρομάχης»—1963—...«Φιλοδοξία μου ήταν να ιδώ την μετάφρασή μου ζωντανεμένη στο άρχαίο θέατρο της Δωδώνης...».

Χρέος, λοιπόν, των πνευματικών άνθρώπων της 'Ηπειρου είναι να ικανοποιηθί του Γιώργη η φιλοδοξία, τώρα, που ζή πνευματικά μέσα στον άγαπημένο του 'Ηπειρωτικό χώρο, για να άναγαλλιάσει η ψυχή του...

ΚΩΣΤΑΣ ΒΛΑΧΟΣ

Φυσικός—Λυκειάρχης του Λυκείου 'Αρρέων 'Αγοινίου

Έντελώς ξαφνικά πληροφορήθηκα στην 'Αθήνα, τον 'Ιούλιο 1965, τον άδόκητο και πρόωρο θάνατο του άγαπητού μου φίλου Γυμνασιάρχη Γιώργου 'Ι. Παπαγεωργίου.

Τώρα, πολλές φορές άναπολώ στη μνήμη μου τη συμπαθητική του μορφή. Τόν θυμάμαι πρώτα, πρώτα, ως καθηγητή, όταν συνυπηρετούσαμε στη Ζωσιμαία Σχολή 'Ιωαννίνων. Άφησε σ' αυτή και γενικά στην πόλι των 'Ιωαννίνων τες καλύτερες έντυπώσεις, ως δάσκαλος, ως έπιστήμων, ως συνάδελφος και ως άνθρωπος.

Ός δάσκαλο, οί μαθηταί του κυριολεκτικά τον έλάτρευαν, έπεβάλλετο σ' αυτούς, όχι μόνο με την ισχυρή του προσωπικότητα, αλλά και με την μαεστρία που διέθετε, να προσφέρει το νέο κατά την διδασκαλία. Κατ' αυτήν, πάντες τον παρακολουθούσαν και τον ήκουαν με μεγάλη προσοχή, με κατάνυξι μορφή να πώ. Ήταν έπαγωγικός και εύμέθοδος. Είχε τη δύναμη να τους συναρπάξει, να κρατεί άδιάπτωτο το διαφέρον τους σ' όλη τη διδασκαλία, όποιοδήποτε μάθημα και άν άνέπτυσε. Ήταν φτιαγμένος για δάσκαλος. Με τη συνεχή μελέτη και την εργατικότητα του, κατώρθωσε ν' άνεβεί ψηλά, και να καταλάβει αξιολήλυτη θέσι στο έπάγγελμά του, που άπ' την άρχή της σταδιοδρομίας του, το πίστεψε σαν λειτουργήμα.

Άλλά και μέσα στον κύκλο των συναδέλφων του, ως καθηγητής, κατείχε εξέχουσα θέσι. Διεκρίνετο μεταξύ αυτών για την έπιστημονική του κατάρτιση και

για την ικανότητα που είχε, να συλλαμβάνει και να τοποθετεί σε όρθη βάση, προβλήματα που είχαν σχέση καθόλου, με την εύρυθμη λειτουργία του σχολείου. Στάς συνεδριάσεις, που έγινοντο υπό των συλλόγων των καθηγητών, και όπου έ συζητοῦντο θέματα διδακτικής και παιδαγωγικής φύσεως, είχε πάντα βαρύνουσαν γνώμη.

Τέλος ως άνθρωπος, ήταν προικισμένος με εξαιρετικά ψυχικά χαρίσματα, ήταν πλήρης ἀρετών. Έξετιμάτο πολύ για τον άκέραιο χαρακτήρα του και για τη μεγάλη του καλωσύνη. Τον έ χαρακτήριζε ακόμα ευγένεια, κοσμιότης και ευπρέπεια. Τα αίσθήματά του δε προς τους συνανθρώπους του, ήταν ανώτερα περιγραφής.

Γενικά, γνώρισα το Γυμνασιάρχη Γιώργο Παπαγεωργίου, σαν ένα εξαιρετικό παιδαγωγό, δάσκαλο και φιλόλογο, ανθρωπιστή και ακραιφνή πατριώτη, ακόμα σαν ένα άνθρωπο έγνωσμένης έντιμότητος, ένα ευσεβή Χριστιανό.

Ο θάνατός του ο πρόωρος άφησε μεγάλο κενό στον κύκλο των ανθρώπων του πνεύματος, ειδικά στην Ήπειρο. Η ζωή του όμως, που ήταν πλούσια σε πνευματική ακτινοβολία, σε ήθος και σε ανώτερες ψυχικές εκδηλώσεις, ως γίνει παράδειγμα προς μίμησι στους επιγιγνομένους.

ΛΑΜΠΡΟΣ ΜΠΟΥΡΑΝΤΑΣ

Συνταξιούχος Γυμνασιάρχης Μαθηματικός

Ζωγράφου—'Αθηνών, 5—4—1966

Λίγα λουλούδια ραντισμένα με δάκρυα τα καρφώνω στο στεφάνι, που το πλέξανε στη ζωντανή μνήμη του φίλου με θλιμμένη την ψυχή και στεφανώνουν ένα μεγάλο άξέχαστο φίλο, που τώρα βρίσκεται στους άσφοδελῶνες της αιώνιας σιγής και γαλήνης.

Μια ξεχωριστή μορφή, που με την παράκαιρη μετοικεσία της στη μετατάφια ζωή μās άφησε ένα μεγάλο κενό και ή θύμησή της μās συγκινεί τόσο, μās θλίβει και μās ραγίζει την καρδιά. Άνθρωπος ώλοκληρωμένος «'Ως χαίρειν άνθρωπος, όταν άνθρωπος ή». Αυτή ή σοφή γνώμη βρήκε άκραιωμένη την ένσάρκωσή της, την πραγμάτωσή της στη μορφή του Γιώργου Παπαγεωργίου. Κι αλήθεια. Ο άείμνηστος συνάδελφος ήταν μια καλλιεργημένη ψυχή με ανώτερες επιδιώξεις, με ευγένεια, με δυνατή πνοή, με ύψηλους σκοπούς, που τους μετουσίωνε, με άκάματη και γόνιμη δραστηριότητα, που προξενούσε κατάπληξη.

Πάντα σε κάθε ευκαιρία παρουσίαζε έντοτες τις άνησυχίες του για την τύχη της ελληνικής νεότητος. Παραξενευόταν και υπέφερε, διότι το μεγάλο αυτό θέμα του Έθνους δεν γινόταν το πιό βασικό μέλημα των ταγών και όλων των άλλων υπευθύνων παραγόντων.

Αί ιδέες του ήταν φιλελεύθερες, προοδευτικές, αλλά κινούμενες μέσα στ' αυστηρά πλαίσια τα έθνικά και των ελληνικών παραδόσεων. Πολλές φορές ήταν έκδηλη ή άγωνία του κι ή δυσφορία του για τον άργό ρυθμό της προόδου και της προκοπής της πατρίδας, της κοινωνίας. Ήταν ανελέητος μαστιγωτής της ήθικης κρίσης και της άκρατης ύλοκρατίας, που χαρακτηρίζει την εποχή μας.

Ήταν προικισμένος και με άπίστευτη, με σωκρατική παρησία, που την έδειχνε αντιμετωπίζοντας ακόμα και ανωτέρους του στην υπαλληλική ιεραρχία. Χαρακτηριστικό αυτής της ψυχοτροπίας του είναι ένα έπεισόδιο, που είχε γίνει εδώ και λίγα χρόνια στο Γυμνασιαρχείο της Ζωσιμαίας Σχολής. Είχε τότε έπισκεφθή τη Σχολή κάποιος Έκπαιδευτικός Σύμβουλος. Σ' έκτακτη συνεδρία του

Συλλόγου τῶν καθηγητῶν, ὁ κ. Σύμβουλος εἶχεν ἀρχίσει ν' ἀπευθύνῃ συμβουλές σ' αὐτοὺς καὶ νὰ ζητᾷ θυσίες στὸ ἔργο τους, σὰν ἓνας βαλτὸς ἠθικολόγος μὲ ἀνούσια καὶ ξηρὴ δεοντολογία. Στὸ πρόσωπο τοῦ Παπαγεωργίου, ποὺ καθόταν ἀντίκρου μου, εἶδα μορφασμοὺς καὶ συσπάσεις, ποὺ προμηνούσαν ἔκρηξη ἀγανάκτησης. Σηγώθηκε ἀμέσως καὶ μὲ βλέμμα ποὺ ἀστραφτε ἀντέκρουσε μὲ πείσμα, μὲ ἀκαταμάχητη πειστικότητα, ἀλλὰ καὶ μὲ παρρησία τὶς ἀπόψεις τοῦ Συμβούλου καὶ μὲ μιᾶς τὸν ἀνάγκασε νὰ θέσῃ τέρμα στὴν ἀκατάσχετη δεοντολογία του, γιατί τοῦ ἀπέδειξε ὅτι δὲν ἦταν θεμελιωμένη οὔτε στὴ λογικὴ οὔτε στὸ δίκαιο οὔτε στὴν ἠθικὴ ἀρχή: «Ὅταν μιλάμε γιὰ ὑποχρεώσεις, εἶναι ἀνάγκη ἀναπότρεπτη νὰ μιλάμε παράλληλα καὶ γιὰ δικαιώματα καὶ ἀντίστροφα». Γενικώτερα ἦταν δεινὸς μαχητὴς καὶ ἐμασίγῳνε χωρὶς οἴκτι τὴν ὑποκρισία καὶ τὸ κάλπικο ἐνδιαφέρον, ποὺ καμώνονταν νὰ δεῖξουν ἄνθρωποι μὲ προσωπεῖο. Ἦταν ἓνας πρόμαχος τῆς ἀλήθειας καὶ τοῦ δικαίου.

Φιλοδοξοῦσε νὰ δώσῃ στοὺς μαθητὲς του μόρφωση ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ ἀρτιωμένη. Καὶ στὸ μεγάλο καὶ ὑψηλὸ αὐτὸ ἔργο του εἶχε πετύχει σὲ μεγάλο βαθμὸ. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μαθητὲς του θὰ μπορούσαν σήμερα νὰ τὸ ἐπιβεβαιώσουν. Κι αὐτὸ τὸ γόνιμο καὶ ἀποδοτικὸ ἔργο του τὸ ἔκανε ἀθόρυβα, χωρὶς τυμπανοκρουσία, χωρὶς προσπάθειες γι' αὐτοπροβολή, ἀλλὰ μὲ σεμνοπρέπεια.

Ἀλλὰ καὶ τὴ ζωὴ τὴν ἀντίκρουζε μὲ βαθεῖα φιλοσοφικὴ ἐνατένιση. Αἱ τελευταῖες στιγμὲς τῆς ζωῆς του μέσα στὶς ἀναλαμπὲς μαρτυροῦν ἀψευδῶς τὴν φιλοσοφικὴν αὐτῆς διάθεση. Ζητοῦσε ἐπίμονα στὶς ὕστατες στιγμὲς του, στὸ ψυχογράφημά του, τὸν θάνατο σὰν λύτρωση. Ἔτσι ὁ Γ. Παπαγεωργίου μὲ τὴν ὑγεία του ἀπὸ καιρὸ ραγισμένη ἔφυγε παράκαιρα ἀπ' τὴ μάταιη ἐπίγεια ζωὴ.

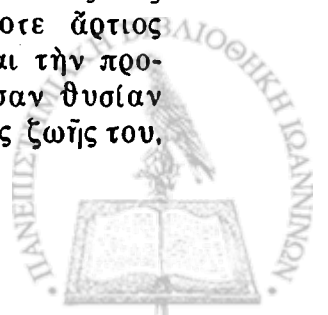
Ἦταν ἓνα μετέωρο, ποὺ πέρασε μὲ λάψη καὶ ἔσβησε, ἀλίμονο, τόσο γρήγορα!

ΣΩΤΗΡΗΣ ΧΟΥΛΙΑΡΑΣ

Γυμνασιάρχης

Ἡ ἀγγελία τοῦ θανάτου τοῦ φίλου, συναδέλφου καὶ ἐκλεκτοῦ Ἡπειρώτου Ἐκπαιδευτικοῦ Γεωργίου Παπαγεωργίου προξένησε ἰδιαιτέραν θλίψιν εἰς ὄλους, ὅσοι εὗρισκοντο εἰς τὸν κύκλον τῆς ζωῆς του. Ἰδιαιτέρα ἡ λύπη ὄλων τῶν γνωστώων του καὶ συνεργατῶν του, διότι ἐν ζωῇ κατεῖχε ἰδιαιτέραν θέσιν μὲ τὴν ἐργατικότητά του, τὴν ἐπιστημονικὴν του κατάρτισιν καὶ πρὸ παντὸς μὲ τὸ ἦθος του, διὰ τὸ ὁποῖον εἰς πᾶσαν ἐκδήλωσιν του διεκρίνετο.

Τὸν ἐγνώρισα τὸ πρῶτον ὡς συμφοιτητὴν εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ εἶχα τὴν εὐτυχίαν νὰ ἐργασθῶ καὶ ὡς συνάδελφος του εἰς τὴν μετέπειτα ἐκπαιδευτικὴν του σταδιοδρομίαν. Ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματα τῆς φοιτητικῆς του ζωῆς ἔδειξε τὴν φιλομάθειάν του καὶ τὰ προσόντα, διὰ τὰ ὁποῖα διεκρίθη εἰς τὴν ἐργασίαν του, ὡς Ἐκπαιδευτικὸς καὶ Λογοτέχνης.—Παρουσίασε ἀπὸ τὰ πρῶτα αὐτὰ βήματα σημεῖα ὅτι θὰ διακριθῆ ὡς Ἐκπαιδευτικὸς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδιαιτέραν του κλίσιν καὶ ἀγάπην πρὸς τὴν Λογοτεχνίαν, μὲ τὴν ὁποῖαν ἠσχολήθη καὶ ὡς ἐκπαιδευτικὸς. Εἰς πᾶσαν ἐκδήλωσιν τῶν συμφοιτητῶν του ἔγραφε ἐπ' εὐκαιρίᾳ στίχους, ἐδημιούργει εὐχάριστον ἀτμόσφαιραν εἰς τὰς συναναστροφάς του, διετύπωνε τὰς σκέψεις του μὲ ἄνεσιν, ἦτο πάντοτε ἄρτιος συζητητὴς καὶ ἔπειθε μὲ τὰ ἐπιχειρήματά του.—Ἰδιαιτέρως ἐνθυμοῦμαι τὴν προσήλωσιν του πρὸς τὸ καθῆκον καὶ τὴν προθυμίαν του νὰ ὑποστῇ πᾶσαν θυσίαν διὰ τὴν ἐπλήρωσιν τῶν ὑποχρεώσεών του.—Εἰς ὄλην τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς του.

οὐδέποτε παρέλειψε τὸ καθήκον του ἀπέναντι ὄλων μὲ τὴν πλέον ὀρθὴν ἀντίληψιν περὶ θυσίας.

Ἀλλὰ καὶ ὡς πνευματικὸς ἄνθρωπος προσέφερε πολλὰ καὶ ὡς συνεργάτης τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας», καὶ ὡς πρωτεργάτης οἰασθήποτε Πνευματικῆς Κινήσεως καὶ ὡς μεταφραστὴς ἀρχαίων Τραγωδιῶν.—Καὶ πρὸ τῆς παραιτήσεώς του ἐκ τοῦ διδακτικοῦ ἔργου διὰ λόγους ὑγείας καὶ μετέπειτα ἡσχολήθη μὲ τὴν δημοσίευσιν διαφόρων Ἐπιστημονικῶν καὶ Ἐκπαιδευτικῶν ἄρθρων, ἀλλὰ κυρίως ἀφιέρωσε τὸν περισσότερον χρόνον του εἰς τὴν μετάφρασιν Ἀρχαίων Τραγωδιῶν. Ὁ πρόωρος θάνατός του διέκοψε τὴν προσπάθειάν του αὐτὴν, μὲ τὴν ὁποίαν πολλὰ θὰ ἀπέδιδε, καὶ ἡ Ἡπειρωτικὴ Ἐκπαιδευτικὴ οἰκογένεια ἐστηρήθη ὄχι μόνον ἑνὸς ἐξαιρετικοῦ συναδέλφου, ἀλλὰ καὶ τῶν καρπῶν τῆς ἐργασίας του.—Ἄν ἔζη, ἀσφαλῶς πολλὰ θὰ ἀπέδιδε.—Δυστυχῶς ὁμως «ἡ θλιβερὴ γραμμὴ τῶν σβησμένων κηριῶν» τῆς ζωῆς του τελείωσε πολὺ γρήγορα.

ΓΡΗΓ. ΤΖΟΥΜΑΚΑΣ

Γυμνασιάρχης—Διευθυντὴς Λυκείου

Στὸ 1926 βρῆκα τὸν Παπαγεωργίου στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, στὸ δευτέρου ἔτος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς αὐτός, στὸ πρῶτο ἐγώ. Ἀνταγωνίσαστε ὄχι συχνά, γιὰτὶ δὲν φοιτούσαμε στὸ ἴδιο ἔτος καὶ δὲν εἶχαμε τὰ ἴδια μαθήματα. Θυμᾶμαι μιὰ ἔντονη συζήτηση, ποὺ εἶχε μέσα στὴν αἴθουσα τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς μὲ ἄλλους συμφοιτητὲς του σὲ μιὰ ὥρα, ποὺ δὲν γινόταν μάθημα. Θέμα ἦταν τὸ γλωσσικὸ μας ζήτημα. Ὁ Παπαγεωργίου ἦταν διμοτικιστὴς καὶ χειριζόταν τὴ δημοτικὴ γλῶσσα πολὺ ὠραία ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς γυμνασιακῆς μαθητικῆς του ζωῆς. Οἱ καθαρευουσιάνοι συμφοιτητὲς του στὴ συζήτηση παρουσιάζαν ἐπιχειρήματα διάφορα, ποὺ μὲ εὐκολία καὶ ὀρθὴ ἐπιχειρηματολογία ἀνέτρεπεν ὁ Γιώργος Παπαγεωργίου. Στὶς συζητήσεις του συνήθως ἦταν ὀξὺς.

Συνυπηρέτησα μὲ τὸν ἀλησμόνητο Γιώργο Παπαγεωργίου στὴ Ζωσιμαία Σχολὴ ἀπὸ τὸ 1933 ἕως τὸ 1955. Τότε μετατέθηκα μὲ αἴτησή μου στὸ Α' πρότυπο Γυμνάσιον Πειραιῶς. Δέκα ἕξ ὀλόκληρα χρόνια συνεργαστήκαμε στὴ Ζωσιμαία Σχολὴ ἐκτὸς ἀπὸ λίγο χρονικὸ διάστημα στὴν περίοδο τῆς Κατοχῆς, ποὺ ἀποσπάστηκε στὸ Γυμνάσιον Ἀγνάντων κοντὰ στὴ γενέτειρά του. Ἀξίζει νὰ ἀναφέρω ἐδῶ τὴν πίκρα καὶ τὴ λύπη, ποὺ ἐδοκίμασε τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη (Ὀκτώβριον τοῦ 1943), ποὺ οἱ Γερμανοὶ ἔκαψαν χωρὶά τῆς περιοχῆς τῶν Τζουμέρκων καὶ τὸ δικό του τὸ χωριὸν τὰ Σχωρέτσιανα. Ἐκλαψε πικρὰ γιὰ τὴ μεγάλη συμφορὰ τῶν χωριῶν καὶ ἦταν ἀπαρηγόρητος γιὰ τὰ χειρόγραφα του, ποὺ τοῦ κἀηκαν ὄλα.

Μάρτυρες τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ διδακτικῆς του ἰκανότητος εἶναι ὄλοι οἱ μαθηταὶ ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὰ χέρια του. Διατηροῦν τίς καλύτερες ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν μεθοδικὴν του διδασκαλίαν. Προσπαθοῦσε πάντα νὰ ἐμπεδώνη μὲ δικῆς του ἀσκήσεις, ποὺ ἐτοίμαζε στὸ σπῆτι του, τὴ Γραμματικὴν καὶ τὸ Συντακτικόν. Στὰ Ἀρχαία Ἑλληνικὰ φρόντιζε πάντα νὰ κατανοοῦν οἱ μαθηταὶ τὸ περιεχόμενον καὶ νὰ νιώθουν εὐχαρίστησιν ἰδιαιτέραν ἀπὸ τὸ κάλλος τῶν ἀρχαίων κειμένων. Στὰ Νέα Ἑλληνικὰ ἔδειχνε ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον καὶ προσπαθοῦσε νὰ ἐμφυσήσῃ στοὺς μαθητὰς του τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ γενικὰ πρὸς τὴ νεοελληνικὴν πεζογραφίαν καὶ ποίησιν. Ἄν καὶ ἡ σωματικὴ του ὑγεία δὲν ἦταν τόσο καλὴ καὶ

δὲν τοῦ ἐπέτρεπε νὰ ὑποβάλλεται σὲ πολλοὺς κόπους, πάντα ὁμῶς ἐργαζόταν καὶ ξενυχτοῦσε. Τὸ ξενύχτι τοῦ αὐτό, ποῦ ἦταν ἀρκετὲς φορὲς ἀνεξάρτητο ἀπὸ τὴ θέλησή του, τὸν ἔκανε δύσθυμο καὶ νευρικό.

Πάντως ἐπὶ εἴκοσι καὶ πλέον χρόνια προσέφερεν ἀνεκτίμητες ὑπηρεσίες στὴ Ζωσιμαία Σχολὴ καὶ κράτησε τὸ κύρος τῆς Σχολῆς μαζί με ἄλλους καλοὺς συνεργάτες πολὺ ὑψηλά. Ἐίχε πάντοτε τὸ θάρρος τῆς γνώμης τοῦ καὶ στὶς συνεδριάσεις τοῦ συλλόγου τῶν καθηγητῶν ἔλεγε καθαρὰ καὶ ξάστερα τὴ γνώμη τοῦ. Ἡ παλαιὰ καὶ ἔνδοξη παράδοση τῆς Σχολῆς τὸν ἐνέπνεε καὶ τὸν ὠθοῦσε πρὸς συνεχῆ ἄνοδο.

ΒΑΣ. ΠΕΤΑΛΑΣ

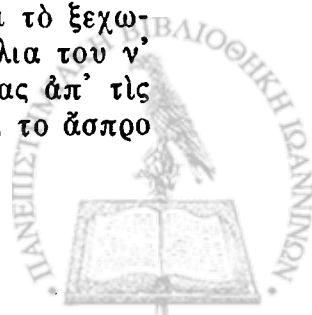
Ἐίχα μόλις τελειώσει τὶς σπουδές μου σὰ γιατρός, δταν μιὰ μέρα—πρὶν μισό, καὶ βάλει ἀκόμα, αἰῶνα—ὁ ἀείμνηστος φίλος μου Δάσκαλος Γιαννακούλας μὲ προσκάλεσε νὰ ἐπισκεφτῶ τὸ μικρὸ τοῦ τέκνο Γεωργάκη, ποῦ κοίτονταν ἀπὸ καιρὸ ἄρρωστο «στὴ σαρμανίτσα»! Ἐΐτανε αὐτὸ πού, ἀπὸ τὴ χρόνια ἐκείνη ἀρρώστεια, ἐπέπρωτο, ἀλίμονο, ν' ἀντικρῦση ὅλη τὴν κατοπινὴ ζωὴ τοῦ ἀνάπηρο!

Ἄλλ' ἂν, ὡστόσο, ἀπ' τὴ φουρτούνα αὐτὴ βγῆκε ἀνάπηρο τὸ παιδί σωματικά, ὡστόσο ἀπὸ ἄποψη πνευματικῆ ἄστραφτε στὸ κατόπι ὀλοένα καὶ πλειότερο, μεγαλώνοντας. Σπινθήρας, φλόγα γιὰ μάθηση φώλιαζε μὲς στὸ κρανίον τοῦ. Ὁ,τι ὁ ὄργανισμὸς εἶχε χάσει σὲ διάπλαση σωματικῆ, τὸ ἐκέρδιζε σὲ πνεῦμα, σὲ θεληματικότητα, σὲ ταλέντο, ἔτσι ποῦ νὰ θρηνοῦμε σήμερα τὴν ἀπώλεια τοῦ ἀριστοῦ φιλόλογου, τοῦ λαμπροῦ λογοτέχνη καὶ τοῦ φιλόσοφου ποιητῆ μετὰ τὸ ψευδώνυμο Ράγγος.

Ἐμεῖς ἰδιαίτερα οἱ Τζουμερκιώτες αἰστανόμαστε περισσότερο τὸ κενὸ ποῦ ἄφησε πίσω ὁ χαμὸς τοῦ. Γιατὶ ἦταν γιὰ μᾶς καμάρι. Ἦταν ὁ ἄνθρωπος ὁ πνευματικός, ὁ δάσκαλος ὁ φωτεινός, ὁ τραγουδιστὴς τῶν παλαιῶν προγόνων μας, τὰ ποιητικὰ θεατρικὰ ἔργα τῶν ὁποίων μετουσίωσε στιχουργικὰ στὴ γλώσσα ποῦ μιλάμε σήμερα σὲ τρόπο, ποῦ νὰ γνωστοῦν στὸ πλατύτερο κοινὸ καὶ γίνουν ἔτσι ἔσαεὶ κτῆμα πνευματικὸ τῶν νεώτερων γενιῶν.

Ὅσο γιὰ ἐμέ, σὰν ἔκτοτε, ἀπ' τὸν καιρὸ, ποῦ τότε νήπιο ἀσθενικὸ τὸν εἶχα ἀντικρῦσει, ἀπομακρύνθηκα ἀπ' τὴ γεννέτειρά μου, χρειάστηκε πολλὰ χρόνια νὰ περάσουν ὡσότου τὸν συναντήσω καθηγητῆ πειὰ στὰ Γιάννινα. Ἡ λίγη ἔφεση ποῦ ἔλαχε νὰ ἔχω κι' ἐγὼ γιὰ τὰ ἐξεπαγγελτικὰ γράμματα, μ' ἔσπρωξε νὰ τὸν πλησιάσω πλειότερο. Κι' ἔτσι ἀπὸ συμπατριῶτες γενήκαμε καὶ φίλοι. Σ' ἐμένα ὡστόσο ἦταν πειὸ ὠφελιμώτερος φίλος ἀπὸτι εἶμουνα ἐγὼ γι' αὐτόν. Γιατὶ, στὴν ἐξεπαγγελματικῆ μου ἐνασχόληση μετὰ τὰ γράμματα καὶ τὸ γράψιμο, μοῦ χρησίμεψε πολλὲς φορὲς σὰν φωτεινὸς ὁδηγὸς καὶ παραστάτης.

Ὅλακερες ὥρες περνοῦσαμε συζητῶντας πάνω σὲ θέματα πνευματικά, πότε στὸν δεινρόκηπο τῆς «Ὁασης», πότε—τὰ καλοκαίρια—στὴν παραλίμνια «Κυρὰ Φροσύνη». Καὶ δὲν ἦταν λίγες οἱ φορὲς ποῦ ἀντιλούσαμε ἔτοιμη μάθηση ἀπ' τὴ φιλοσοφικὴ του κατάρτιση, δταν δὲν μᾶς ἐγοήτευε διηγῶντας μᾶς ὁμορφες ἱστορίες τοῦ χωριοῦ. Ἀναπολῶ, τί λέω; τὸν βλέπω ξεκάθαρα τούτῃ τὴ στιγμῆ μετὰ τὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ ἐκεῖνο χαμόγελο νὰ σκορπᾶ τὴν εὐθυμία ἀνάμεσα στὴ συντροφιά μετὰ τὶς χιουμοριστικὰς του διηγήσεις! Εἶπα παραπάνω «χαραριστικὸ χαμόγελο»· γιὰτὶ τὸ δικὸ τοῦ χαμόγελο δὲν ἦταν σὰν τῶν ἄλλων, εἶχε κάτι τὸ ξεχωριστό. Ἦταν συνεσταλεμένο! Θαρροῦσες κι' ἐμπόδιζε ὁ ἴδιος τὰ χεῖλια τοῦ ν' ἀνοίξουν· πὼς πάσκιζε νὰ τὰ σουφρώνει ἀπ' τὶς μᾶντες, σμικραίνοντας ἀπ' τὶς γωνίες τὸ στόμα καὶ δείχνοντας σύγκαιρα καταμεσῆς, ὅπως στὸ γέλιο, τὸ ἄσπρο

τῶν δοντιῶν. Τὸ χαμόγελό του ἔτσι γινόταν σὰν ντροπαλό, ἰδιότυπο, σὲ τρόπο πὺν νὰ σ' ἐντυπωσιάζει εὐθυμα!

Ἐπάθαινε ὁμως, ὥστόσο, καὶ ἐκρήξεις ἀπὸ θυμό· κάποτε κιάλας ἀπὸ αἰτίες πὺν ἦ δὲν ἦταν βásiμες ἢ πάντως δὲν ἦταν τέτοιες ὥστε νὰ δικαιολογοῦν τὸν τόσο τρανὸ θυμό του.

Παραπονιάρης ἦταν. Κακὸς δὲν ἦταν· εὐθικτος ἦταν, κακία ὁμως δὲ φώλιαζε μέσα του. Ἡ εὐθιξία του πάντως ἐκδηλωνόταν παντοῦ ἴσως ἀλλοῦ, ἔξδν ἀπ' τὶς εὐτράπελες συζητήσεις καὶ τ' ἀστεία ἀνάμεσα στὴ συντροφία. Λάχαινε τότε νὰ τὸν πειράξει κανεὶς καὶ πρῶτος καὶ καλλίτερος νὰ ξεκαρδίζεται ὁ ἴδιος στὰ γέλοια.

Ὅταν τὸν τελευταῖον καιρὸ αἱ δυσχέρεις ἀπ' τὴν «καρδία» του τὸν εἶχαν ζορίσει, ἂν καὶ μὴ εἰδικὸς γιὰ τὴν πάθησή του, προσπαθοῦσα, δταν ἔμενε στὰ Γιάννινα, νὰ τοῦ τονῶνω τὸ ἠθικὸ. Ὅμως ἤξερε κι' ἦταν σὲ θέση νὰ καταλαβαίνει τόσο καλὰ τὸν ἑαυτὸ του, ὥστε δύσκολα νὰ παρηγοριέται. Κι' ἤρθε ἡ μοιραία ὥρα πὺν ἀπαρηγόρητους ν' ἀφήσει τοὺς δικούς τους κι' ἐμᾶς ὄλους πὺν τὸν γνώρισαν, τὸν ἐξείμησαν καὶ τὸν ἀγάπησαν. Ἐνα πρωῖνὸ στὴν Ἄρτα ἐγκατέλειψε γιὰ πάντα τὸν κόσμον τοῦτον.

Χαράζω ἐδῶ τὶς λίγες τοῦτες ἐπιμνημόσυνες γραμμές, διπλᾶ ἀπαρηγόρητος πὺν δὲν μπόρεσα νὰ τοῦ δώσω τὴν «τελευταῖον ἀσπασμόν».

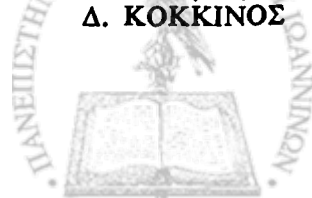
Ἀνεξάλειπτη ἄς μείνει ἡ μνήμη του εἰς τοὺς αἰῶνες τοῦ διαλεχτοῦ φίλου μου. Τὸ συγγραφικὸ του ἔργο σίγουρα θὰ διαιώνιζει τὸ ὄνομα του.

ΚΩΣΤΑΣ ΑΓΝΑΝΤΗΣ

ΕΥΡΙΠΙΔΗ: «Ἀντρομάχη»—Εἰσαγωγή—Μετάφραση: Γεωργ. Γ. Παπαγεωργίου, Γιάννινα, 1963.

Ἡ μετάφραση τῆς ἀρχαίας τραγωδίας, ὅπως εἶναι γνωστὸ γενικώτερα, συνιστᾶ, ὄχι μονάχα μιὰ πολὺμοχθη φιλολογικὴ ἐργασία, ἀλλὰ καὶ μιὰ δύσκολη—κυρίως—ποιητικὴ ἀνασύνθεση. Κι' ἐπειδὴ, ἐν προκειμένῳ, πρόκειται γιὰ κείμενα ἀνεπανάληπτης βαρύτητας λόγου καὶ ἀπόλυτα ἐγκυρης κληροδοσίας μιᾶς ἀπομακρυσμένης χρονικᾶς ζῶης, γίνεται ἀκόμα πιὸ βαρύτερο—καὶ συνεπῶς πιὸ πολυτιμώτερο—τὸ ἔργο τοῦτο. Ὁ Γ. Παπαγεωργίου, γνωστὸς λογοτέχνης, ποιητὴς καὶ ξεχωριστὸς φιλόλογος, πὺν ἡ αὐστηρότητά του πᾶνω στὶς μεταφράσεις τῶν ἀρχαίων τὸν ἔχουν ξεχωρίσει τόσο τιμητικά, μᾶς δίνει τώρα (τὸ τρίτο βιβλίον μέσα στὰ δύο τελευταῖα χρόνια—ὕστερ' ἀπ' τὴν «Ἰφιγένεια στὴν Αἰλίδα», καὶ τὸν «Οἰδίποδα Τύραννον», τὴν «Ἀντρομάχη», μετάφραση πὺν κι' ἀπ' τὶς δυσκολώτερες κι' ἀπ' τὶς ἐλάχιστες εἶναι στὴν βιβλιογραφία μας. Ὅπως καὶ στὶς ἄλλες μεταφράσεις του, ὁ Γ. Παπαγεωργίου, ἀφοῦ πρῶτα κάνει μιὰ συνοπτικὴ φιλολογικὴ καὶ κριτικὴ εἰσαγωγή, τοποθετῶντας ἔτσι τὴν τραγωδίαν στὰ χρόνια τῆς γέννησής της καὶ στὴν τόσο ἐκτεταμένη παγκόσμια σχετικὴ βιβλιογραφία, δίνει τὴν μετάφραση τῆς «Ἀνδρομάχης». Ἡ φιλολογικὴ ἀριότητα στὴν πιστὴ ἀπόδοση (τὸσο τῆς μορφῆς ὅσο καὶ τῆς ἐγκυρης μεταφορᾶς στὴ νεοελληνικὴ) κι' ἡ ποιητικὴ ἀνασύνθεση, καμωμένη μέσα στὸ κλίμα μιᾶς γενικώτερα λογοτεχνικῆς θεώρησης τῆς τραγωδίας, εἶναι μιὰ σπάνιας ἐπιτυχίας οἰκοδόμησις, πὺν ὄχι μονάχα προσφέρει τὴν δυνατότητα τῆς ἐπικοινωνήσεως μὲ τὸ ἀρχαῖον πνεῦμα καὶ πάθος στὸν τωρινὸν μας ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ πὺν κρατεῖ, κατὰ τὴν μεταφορὰν αὐτὴν, καὶ τὴν αἰσθητικὴν του—ὅσο εἶναι δυνατὸν, βέβαια—τοῦ ἀρχαίου τραγικοῦ λόγου. Ὁ Γ. Παπαγεωργίου, ἐν προκειμένῳ, ἔχει τὴν προνομία τῆς σωστῆς χρήσεως καὶ τῆς ἀνόθευτης ἐπιλογῆς τῆς νεοελληνικῆς γλωσσικῆς πραγματικότητος, πρᾶγμα πὺν, ἐκτὸς ἀπ' τὸ ἀναντίρρητον κύρος, δίνει καὶ μιὰ ἐξωγραφεικὴ μεταγλώττιση. Λέξεις, παροιμιακὲς φράσεις, ἀντιστοιχίες νοημάτων ἔξω ἀπ' τὴν γραμματολογικὴν δέσμευση—πράγματα πὺν λείπουν ἀπὸ πολλὰς καθιερωμένες μεταφράσεις—, φέρουν ἓνα μοναδικὸ ἰσοδύναμον στὴν ἀπόδοση τῆς μετάφρασης. Κατὰ τὴν γνώμη μας, οἱ τέτοιες μεταφράσεις ἀποτελοῦν ἀληθινὰ μιὰ προώθηση, μιὰ εὐρύνηση στὸν κύκλον τῆς προσπάθειας γιὰ τὴν ἀναπάτριση τῆς μεγάλης κληρονομίας στὴν ἐθνικὴν μας πορεία καὶ ζωὴν. Γι' αὐτὸ, κατὰ συνέπεια, θὰ ἔπρεπε νὰ τυγχάνουν εἰδικῆς ὑποστήριξεως καὶ, πρὸ παντός, νὰ μὴν ἀφήνονται στὴν οἰκονομικὴν ἀνεπάρκεια τῶν συγγραφέων. Καί, μὲ τὴν ἀφορμὴν τούτην, θὰ εἶχαμε δῶ νὰ παρατηρήσουμε, πὺν ἡ «Ἀντρομάχη» τοῦ Γ. Παπαγεωργίου θὰ ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιηθεῖ—γιὰ τοὺς λόγους πὺν ἀναφέραμε παραπάνω καὶ γιὰ τὸ ὅτι ἡ παράστασις τῆς πέρσι, στὸ ἀρχαῖον θέατρο τῆς Δωδώνης, θὰ δικαίωνε τὶς προθέσεις τοῦ Εὐριπίδου καὶ θὰ ἐγίνονταν στὸν ἠπειρωτικὸν χῶρον—στὶς γιορτὰς Δωδώνης τοῦ 1963. Κρίμα.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΠΑΤΣΕΛΗ

ΟΙ ΜΩΑΜΕΘΑΝΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟΝ*

Κατὰ τὸν ὀρισμὸν τοῦ Σινὰν - πασᾶ, ὅπως εἶπομεν, ὄχι μόνον οἱ Ἰωαννῖται ἀπηλλάσσοντο τοῦ παιδομαζώματος, ἀλλὰ καὶ ὁ Μητροπολίτης ἐξηκολούθει νὰ ἀπονέμη τὴν δικαιοσύνην καὶ νὰ καρποῦται τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαιώματα. Δυστυχῶς ὅμως ὅλα αὐτὰ ἀπέβησαν, ὡς εἶπομεν, χάρτης ἄγραφος, ὁ δὲ περίφημος ὀρισμὸς ἔφερεν εἰς τὴν κεφαλὴν τὴν ἀπιστίαν καὶ παρίστα ὡς εὐσεβὲς ἔργον τὴν παρασπὸνδήσιν, διότι, κατὰ τοὺς ἐρμηνευτὰς τοῦ ἰσλάμ, ὁ ἡγεμὼν τούτου τότε μόνον δύναται νὰ συνάψῃ νομίμως εἰρήνην μὲ τοὺς ἀπίστους (γκιαούρ), ὅταν ἐκ τῆς εἰρήνης αὐτῆς προέρχεται κάποια ὠφέλεια καὶ κέρδος δι' ὅλους τοὺς Ὀθωμανούς. Ὁ ὄρκος λοιπὸν ἐκεῖνος ἐβάσταξε τόσον, ὅσον ἔθεωρήθη ἀπὸ τὸν κατακτητὴν χρήσιμος διὰ τὴν μονιμοποίησίν του εἰς τὴν χώραν καὶ ἐποδοπατήθη, μόλις διεπιστώθη ὅτι εἶχε παγιωθεῖ ἢ ὑπουλος διεῖσδυσίς του εἰς αὐτήν.

Ἡ περίστασις αὐτή, παρουσιάσθη καθ' ἡμᾶς δύο φορές ἦτοι κατὰ τὸ κίνημα Διονυσίου τοῦ Σκυλοσόφου καὶ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν τὸ 1635, περὶ τῶν ὁποίων θὰ διαπραγματευθῶμεν κατωτέρω.

Κατὰ τὸ «Χρονικὸν τῆς ἀποστασίας τοῦ Διονυσίου» οἱ Χριστιανοὶ τῆς Ἡπείρου, μέχρι τοῦ 1611 εἶχον «διατηρήσει τὴν πολιτικὴν τῶν δυνάμιν καὶ ὅλη ἢ ἐξουσία ἦτον αὐτῶν». «Αὐτοὶ εἶχαν τὰ σπαηλίκια καὶ τὰ τιμάρια, αὐτοὶ διέταζαν καὶ ἐσύναζαν τοὺς φόρους, καὶ αὐτὴ ἡ πολεμικὴ δύναμις ἦτον ὅλη εἰς χεῖρας τῶν. Οἱ δὲ Τοῦρκοι, ὄχι μόνον κανόνι τοῦ Κάστρου νὰ ρίξουν, ἀλλὰ οὐδὲ νὰ κατοικήσουν εἰς αὐτὸ εἶχον ἄδειαν»⁽¹⁾.

Μὲ τὸν διωγμὸν τῶν χριστιανῶν ἀπὸ τὸ κάστρο, ἤρχισαν οἱ Τοῦρκοι νὰ κτίζωσιν ἐκεῖ τὰς οἰκίας τῶν, ἀφοῦ προηγουμένως ἐγκρέμισαν κάθε χριστιανικὴν ἐκκλησίαν. Εἰς τὴν θέσιν ὅπου ἐπὶ αἰῶνας εὐρίσκετο τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου ἦτοι εἰς τὸ ὑψηλότερον σημεῖον, τὴν ἀκρόπολιν τοῦ κάστρου, εἰς τὸ Β.Α. του μέρος καὶ ἀκριβῶς ἄνωθεν τῆς σπηλιᾶς ὅπου, ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, ὁ ἱεράρχης Διονύσιος ἦτο κρυμμένος, οἱ Τοῦρκοι ἐκτίσαν τὸ περίφημον Τζαμί Ἀσλάν - πασᾶ, τὸ σπουδαιότερον οἰκοδόμημα τοῦ κάστρου, ὡς τρόπαιον καὶ εὐχαριστίαν τοῦ Ἰσλάμ πρὸς τὸν Μωάμεθ διὰ τὴν νίκην.

Ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς εἰσόδου, ὑπάρχει τουρκικὴ ἐπιγραφή ἔχουσα οὕτω :

—«Δὲν ὑπάρχει ἄλλος Θεός. Μόνον ὁ Ἀλλάχ εἶναι Θεός καὶ ἀπεσταλμένος αὐτοῦ ὁ προφήτης Μωάμεθ. Εὐτυχισμένος νὰ εἶναι αὐτός, πού τόσον ἠγωνίσθη, διὰ νὰ κάμῃ αὐτὸ τὸ καλόν... ὁ δὲ γενναιόδωρος Ἀσλάν πασᾶς, πού ἐξώδευσε τὴν περιουσίαν του εἰς τὰ θεάρεστα ἔργα καὶ ἐκτίσεν αὐτὸ τὸ Τζαμίον, τὸ καλόν, τὸ εὐάρεστον, τὸ ὠραῖον. Ἡ ὀράτος μυστηριώδης φω-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 433.

1. (Ἡπειρ. Χρον. 1928, σελ. 180). Ἐπιστολὴ τοῦ ἔθνομάρτυρος Διονυσίου πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Ροδόλφον Β' ἐκ Ρώμης, καὶ ἐνδιαφέρουσα ἐκκλησιὰ πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος, γραμμένη ἰταλιστί, ἰδιοχείρως παρὰ τοῦ ἱεράρχου, μὲ ἀποτύπωμα τῆς προσωπικῆς του σφραγίδος, σώζεται εἰς τὸ τμήμα χειρογράφων τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας, φωτοτυπία δὲ αὐτῆς εἰς τὸ Μεσσαϊωνικὸν Ἀρχεῖον τῆς ἡμετέρας Ἀκαδημίας. (Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 1960, σελ. 350).

νή, όταν τὸ εἶδε τελειωμένον εἶπε: Νὰ διατηρῆται στερεὸς καὶ ἀκλόνητος ὁ ἱερὸς οὗτος οἶκος 1028 (=1618)».

Ἡ καταστολὴ τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ Διονυσίου, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν δυνάστην νὰ ἀναθεωρήσῃ τὴν πολιτικὴν του ἔναντι τῶν χριστιανῶν. Ἀφῆρεσεν οὗτος ἀπὸ τοὺς σπαχῆδες, τοὺς ἐπίππους χριστιανούς ἀρχηγούς στρατιωτικῶν δυνάμεων, τὴν διοίκησιν τῶν τμημάτων καὶ τὰ προνόμια, ἐκτὸς ἐὰν ἠσπάζοντο τὸν μωαμεθανισμόν. Αἱ συνέπειαι ὅμως αὐταὶ—οὐδὲν κακὸν ἀμιγῆς καλοῦ—ἔγιναν ἡ ἀφετηρία μιᾶς ἐντόνου μεταναστεύσεως τῶν κατοίκων, ἀρχικῶς μὲν εἰς Ἰταλίαν, ἀργότερον δὲ εἰς Ρωσίαν, Μ. Ἀσίαν καὶ ἀλλαχοῦ. Ἀπὸ τοὺς φυγάδας αὐτοὺς προῆλθον οἱ μεγάλοι εὐεργέται, οἱ ὅποιοι, μὲ τὸ προῖόν τῶν μόχθων των καὶ μὲ τὸ ὑστέρημά των, συνεκράτουν εἰς τὸν ἔθνισμόν καὶ τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων των, τὸ δεινῶς πιεζόμενον ἀπὸ τοὺς Τούρκους γένος.

Διὰ τὸν ἐξισλαμισμόν τῶν χριστιανῶν τῆς ἐπαρχίας Αὐλῶνος, ὁ Ἀραβαντινὸς ἀναφέρει, ὅτι κατὰ τὰ τέλη τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος, ἀπεστάλη εἰς τὴν ἐπαρχίαν ἐπίτροπος, διὰ τὸν ἔλεγχον καὶ τὴν εἰσπραξίν τῶν φόρων. Ὁ τότε τοπάρχης Αὐλῶνος, διὰ νὰ καλύψῃ προηγουμένης καταχρήσεις καὶ σφετερισμούς βασιλικῶν προσόδων, παρεκίνησε τοὺς προεστῶτας τῶν χριστιανικῶν χωρίων, νὰ δηλώσουν ὅτι εἶναι Ὁθωμανοὶ καὶ συνεπῶς ἀπηλλάσσοντο τοῦ φόρου, πρᾶγμα πού ἔκαμαν οὗτοι.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ὅμως τοῦ εἰσπράκτορος, ὁ τοπάρχης ἔσπευσε νὰ εἰσπράξῃ τοὺς φόρους, ἀπὸ τοὺς χριστιανούς ἐκείνους οἱ ὅποιοι δυσκολευόμενοι νὰ πληρώσουν, τὸν ἠνάγκασαν νὰ τοὺς ἀπειλήσῃ μὲ παντελῆ ὄλεθρον, ἐὰν ὅσοι δὲν ἐπλήρωνον, δὲν διεκῆρυττον ὅτι εἶναι ἀληθεῖς χριστιανοί. Ἀπέναντι μιᾶς τοιαύτης ἀπειλῆς, οἱ περισσότεροι τῶν ἀμαθεστάτων καὶ ἐπιπολαίων ἐκείνων χριστιανῶν δὲν ἐδυσκολεύθησαν νὰ ἀπαρνηθοῦν τὸν χριστιανισμόν καὶ νὰ ἀσπασθοῦν τὸν ἰσλαμισμόν καὶ οὕτω διεδόθη καὶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν αὐτὴν ἡ θρησκεία τοῦ μωάμεθ.

Τὸ ἀποτυχὸν κίνημα τοῦ 1612 τοῦ Σκυλοσόφου⁽¹⁾, τὸ ὅποιον, ὅσον ἀπονενοημένον καὶ ἂν θεωρηθῆ, δίδει ἐν τούτοις κάποιαν ἰδέαν πόσον ἡ ἰδέα τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος ἦτο βαθειὰ ριζωμένη εἰς τὰ στήθη τῶν τότε Ἠπειρωτῶν, εἰς μίαν ἐποχὴν, πού ὅπως ἔγραφεν ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυς τῶν Ἐνετῶν, αἱ ταλαιπωρίαι τῶν χριστιανῶν ἦσαν τόσον σκληραί, ὥστε ἐξισοῦντο πρὸς τὸν θάνατον. Τὸ ἀποτυχὸν αὐτὸ κίνημα ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ ἐκσπάσῃ ὁ τουρκικὸς ὄχλος κατὰ τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῶν Ἰωαννίνων⁽²⁾.

Οἱ Τούρκοι γίνονται τώρα σκληρότεροι καὶ περισσότερον πιεστικοί, καὶ βαδίζουν πρὸς πρόγραμμα ἐξισλαμισμού καὶ γενικῆς σφαγῆς, ἡ ὁποία, κατὰ τὸν Ἀραβαντινόν, «ἀπεκρούσθη ἀπὸ τοὺς συνετωτέρους ὡς σκληρὰ καὶ ἐπικίνδυνος». Εἶναι ἡ ἐποχὴ πού ἡ ἀξιοθρήνητος κατάστασις πού ἐπικρατεῖ εἰς τοὺς κύκλους τῶν κληρικῶν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν δίδει ἀφορμὴν καὶ εὐκαιρίαν εἰς τοὺς Τούρκους νὰ καταλάβουν τὸν ναὸν τῆς Παμμακαρίστου, καὶ νὰ τὸν μετατρέψουν εἰς τζαμί μὲ τὸ ὄνομα «Φετιγιέ» (κατακτήσεως). Κατὰ μίμησιν καὶ οἱ Τούρκοι τῶν Ἰωαννίνων, καταλαμβάνουν τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν τοῦ Κάστρου,

1. Ὁ καθ' αὐτὸ τίτλος ἦτο «φιλόσοφος». ἡ δὲ σατυρικὴ παραφθορὰ εἰς «Σκυλόσοφος» ἐγένετο ἀπὸ τὸν Μάξιμον τὸν Πελοποννήσιον «ἀντεπαναστάτην» εἰς μακρότατον στηλιτευτικὸν κατ' αὐτοῦ καὶ τοῦ κινήματός του. (Δ. Σαλαμάγκας: «Ἠπειρ. Ἔστιον», Τ. 145, σελ. 374.

2. Διὰ τὸ κίνημα ἐκεῖνο βλ. Δ. Σάρρου: Ἠπ. Χρον. 1928, σελ. 169—210. Μητρ. Ἀθηνᾶ γόρα: Αὐτόθι 1931, σελ. 10—12 καὶ ἐφημ. «Ἠπειρος» Ἰωαννίνων 1923 ἀρ. 86—87. Κ. Μέρτζου: Ἠπ. Χρον. 1938, σελ. 81—90. Χρ. Παπαδοπούλου: Ἠπ. Χρον. 1933, σελ. 150—188. Ἀραβαντινοῦ: Χρονικά Α., σελ. 220—274. Κ. Σάθα: Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς, 214—222. Ἰ. Λαμπρίδου: Ζαγορισιανά, σελ. 309—311. Τὴν 3 Ὀκτωβρίου 1930, εἰς τὸ μέρος ὅπου συνελήφθη ὁ Σκυλόσοφος (Σπηλιὰ τοῦ Φιλοσόφου) ἐστήθη ἀναμνηστικὴ στήλη (Ἠπ. Χρον., σελ. 21).

τιμώμενον ἐν ὀνόματι τῶν Ταξιαρχῶν, καὶ τὸν μεταβάλλουν εἰς τζαμί. Ἐξεδίωξαν τοὺς χριστιανούς ἀπὸ τὸ Κάστρο, κατεκρήμνισαν τὰς ἐκκλησίας καὶ, ὡς σημεῖον τῆς κατακτῆσεώς των, ἔστησαν εἰς περίοπτον θέσιν τζαμιά. Τὸ τζαμί τοῦ Ἀσλάν πασᾶ, νῦν Μουσεῖον, ἐκτίσθη μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Σκυλοσόφου, ἀπὸ τὸν καταστεύσαντα αὐτὴν Ἀσλάν πασᾶ, ἄνωθεν τῆς κρύπτῃς ὅπου συνελήφθη ὁ Διονύσιος, ἴσως καὶ ὡς τρέπαιον καὶ εὐχαριστία εἰς τὸν Μωάμεθ διὰ τὴν νίκην. Τὸ τζαμίον ἀποπερατώθη τὸ 1618. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐκτίσθη καὶ τοῦ Καπλάν πασᾶ, ὑπὸ τὸ ὄνομα «Φετιγιέ». Οἱ Τοῦρκοι ἐγκατεστάθησαν οἱ ἴδιοι ἐντὸς τοῦ κάστρου, ὅπου ἔκτισαν καὶ τὰ κυβερνητικὰ των μέγαρα⁽¹⁾.

«Μετὰ τὴν ἀποστασίαν αὐτὴν, γράφει ὁ Χιούγης, οἱ Τοῦρκοι μετεχειρίσθησαν τὰ Ἰωάννινα, ὅπως δλας τὰς ἄλλας πόλεις πού κατέκτον. Οἱ ἀρχισυνομῶται, μαζῆ μὲ πολλοὺς ἄλλους ἀθώους ὑπέφεραν τὰς ποικιλωτέρας τιμωρίας. Μερικοὶ ἀνεσκολοπίσθησαν, ἄλλοι ἐπριονίσθησαν καὶ ἄλλοι ἐκάησαν ζωντανοί. Ὅλοι αἱ ἐκκλησῖαι ἐντὸς τοῦ φρουρίου κατεδαφίσθησαν, καὶ δι' ἰδιαιτέρου σουλτανικοῦ φερμανίου ἐδιώχθησαν ἀπὸ ἐκεῖ ὅλοι οἱ χριστιανοί, ἐπετρέπη δὲ μόνον εἰς τοὺς Ἑβραίους νὰ διαμείνουν ἐκεῖ»⁽²⁾.

Ἡ φοβερὰ σφαγὴ τῶν χριστιανῶν πού διενηργήθη ἦτο τοιαύτη, ὥστε, ἀπὸ τὸ ἐλληνικὸν αἷμα πού ἔρρευσε τότε, ἡ σημερινὴ ὁδὸς Ἀνεξαρτησίας ἐκλήθη ἔκτοτε «Καυλὶ-Τσεσμέ» ἤτοι πηγὴ αἵματος. Ὁ Δ. Σαλαμάγκας τὰ ὑπολογίζει εἰς χίλια περίπου ἄτομα, γράφων «περισσότερα ἀπὸ χίλια κεφάλια ἔπεσαν κάτου ἀπὸ τὸ λεπίδι τοῦ Ὀσμάν γιὰ τιμωρία τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἐκείνου κινήματος τους»⁽³⁾.

Τὸ κίνημα τοῦτο τοῦ Σκυλοσόφου ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ στερηθοῦν τὰ Ἰωάννινα τῶν προνομίων τοῦ Σινάν πασᾶ, πού ἐμνημονεύσαμεν⁽⁴⁾. Ἀπὸ τοὺς μεγάλους τότε γαιοκτῆμονας, ὅσοι δὲν ἔφυγαν, ἄλλοι ἐξισλαμίσθησαν ὁμαδικῶς καὶ ἄλλοι περιέπεσαν εἰς ἀθλιότητα. Ὁ Τοῦρκος, ἔγινε πλέον ὀριστικῶς «ἀφέντης» καὶ ὁ χριστιανός, ὑπόδουλος «ραγιᾶς».

Τὴν ἀθρόαν ἐξωμοσίαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἡ ὁποία ἠλλοίωσε τὸν ἐθνολογικὸν χαρακτῆρα τῆς περιοχῆς τῆς σήμερον καλουμένης Β. Ἡπείρου, μνημονεύει ὁ Μητροπολίτης Βελεγράδων Ἀλεξούδης διὰ τῶν κάτωθι:

«Περὶ τὸ 1735—1840, γράφει οὗτος, φαίνεται πῶς τὸ πλεῖστον μέρος τῶν κατοίκων Αὐλῶνος, Βερατίου καὶ τῶν περιχώρων, ἀπεταξάμενον τῇ «ἱερῇ χριστιανικῇ τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος θρησκείᾳ».

Καὶ ὁ Ι. Λαμπρίδης, περιηγηθεὶς τὰ μέρη ἐκεῖνα, γράφει σχετικῶς τὰ κάτωθι:

«Ἡ κατὰ ἔτη 1735—1740 ἀλλαγὴ τῆς πατρώας θρησκείας παρὰ τοῦ πλείστου μέρους τῆς Αὐλῶνος καὶ Μπερατίου ἐν τῷ τμήματι τῆς Μουζακιᾶς μάλιστα συνετέλεσε τὰ μέγιστα πρὸς περιστολὴν τοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου ἐνθάδε ἰδίως. Ἐπιγραφαὶ δὲ ἐλληνικαὶ ἐπὶ λίθων πολλαχοῦ μετηνεγμένων καὶ ἐντειχισμένων καὶ ἐλληνικὰ νομίσματα μαρτυροῦν τὴν ἀρχαίαν λαμπρότητα τῆς περιοχῆς ταύτης»⁽⁵⁾.

Τότε ἀκριβῶς τούρκεψαν καὶ τὰ περισσότερα χωρία τῆς Χειμάρρας καὶ εἰδικῶς τοῦ Κουρβελέσι κατὰ τρόπον ἰδιόρρυθμον, μικρὸν ἔκτοτε δὲ ἤρχισαν οἱ φο-

1. Μόνον ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἐτόλμησε νὰ κτίτῃ δι' ἑαυτὸν καὶ τὰ τέκνα του, πολυτελέστατα ἀνάκτορα, ἔξω ἀπὸ τὸ κάστρο.

2. Ἡ ἀπαγορευτικὴ αὐτὴ διαταγὴ ἐξηκολούθει μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἰωαννίνων τὸ 1913 (Ἄ' Ἡπειρ. Ἐστία», Τ. 88—89, σελ. 677).

3. Ἀφθονον ἐλληνικὸν αἷμα ἐχύθη τὰς ἡμέρας ἐκείνας καὶ εἰς τὴν συνοικίαν Πλινθοκοπείου, κυρίως γυναικῶν καὶ παιδίων, ἀπὸ τὸν ἐξηγριωμένον τουρκικὸν ὄχλον («Ἡπειρ. Ἐστία», Τ. 23, σελ. 277).

4. Κ. Ἀμαντου: Ἡπειρ. Χρον., 1930, σελ. 209.

5. Λαμπρίδης Ι.: Ἀγαθοεργήματα, τόμ. Β', σελ. 225—226.

βεροὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι μεταξύ τῶν ἑλληνικῶν χωρίων καὶ ἐκείνων ποὺ ἠσπάσθησαν τὸν ἰσλαμισμόν. Αἱ ἐθνολογικαὶ καταστροφαὶ τῶν περιφερειῶν ἐκείνων ἦσαν ἀνεπανόρθωτοι διὰ τὴν ἐθνότητα.

Εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Ἀργυροκάστρου ἡ ἀλλοίωσις ἦτο μικροτέρα. Ἡ πλειονοψηφία παρέμεινεν ἑλληνική. Ὅλα τὰ χωρία τοῦ κάμπου τῆς Δροπόλεως διετήρησαν τὴν πίστιν των, τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ παλαιὰ των ἤθη καὶ ἔθιμα, με ἀπίστευτον δὲ φανατισμόν προσεπάθησαν νὰ τὰ διατηρήσουν καὶ τὰ σώσουν ἀπὸ τὸν πέριξ κατακλυσμὸν τῆς ἐξωμοσίας, τῆς βιαιοτέρας σκληρότητος καὶ ἀπανθρωπίας⁽¹⁾.

Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Δροπόλεως, ἀγωνιζόμενος με ἀπάνταστον καρτερίαν καὶ ἐμμένων με ἀπίστευτον πίστιν εἰς τὰ πάτρια, κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ τὸν ἑλληνικὸν χαρακτήρα καὶ μάλιστα εἰς τοιαύτην μορφήν, ὥστε νὰ θεωρῆται οὗτος, ἐξ ὄσων ἐπεσκέφθησαν τὸ τμήμα τοῦτο τῆς Ἡπείρου, ἰδικούς μας καὶ ξένους, ὡς ὁ ἀκραιφνέστερος καὶ ἀμιγέστερος ἐξ ὄσων διεσώθησαν ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους μέχρι τοῦδε. Εἰς τὴν ἐπαρχίαν αὐτὴν τὴν ἐξωμοσίαν ὑπεβοήθησαν ἀρκετὰ καὶ ἡ ἔλλειψις σχολῆς καὶ θρησκευτικῆς διδασχῆς. Παρὰ ταῦτα ὁμοῦς ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς δὲν ἔπαυσε νὰ ἀποτελῇ τὴν πλειοψηφίαν, ἡ ὁποία ὁμοῦς, σὺν τῷ χρόνῳ, μετετρέπη εἰς σχετικὴν.

Τὴν ἑλληνικότητα τῆς Ἡπείρου καὶ μάλιστα καὶ τῆς σήμερον ἀκόμη ὑποδούλου ἀνεγνώριζον πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ αὐτοὶ οἱ ἐποφθαλμιοῦντες τὴν ἐπαρχίαν Ἰταλοί.

Εἶναι γνωστὴ ἡ ἀπάντησις τοῦ ἄλλοτε πρωθυπουργοῦ τῆς Ἰταλίας Τζιολίτι, κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου 1912—13, ὁ ὁποῖος ἀπεριφράστως καὶ ἀνευθριάστως ἔλεγεν εἰς τὸν τότε εἰς Ρώμην ἐπιτετραμένον Ἑλλάδος ἀείμνηστον Δ. Κακλαμάνον:

—«Ἀναγνωρίζω ὅτι τὸ Ἀργυρόκαστρον καὶ ἡ Κορυτσᾶ εἶναι ἑλληνικά. Τὰ δικαιώματα ὁμοῦς ἐνὸς μικροῦ λαοῦ, ὅπως ἡ Ἑλλάς, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπερισχύσουν τῶν συμφερόντων μιᾶς μεγάλης δυνάμεως ὅπως ἡ Ἰταλία».

Ὁ 17ος αἰὼν εἶναι ὁ πλέον κρίσιμος διὰ τὴν Ἡπειρον. Ὁ ἰσλαμισμὸς προχωρεῖ με φοβερόν βῆμα, ἀπειλῶν νὰ μεταβάλῃ τὸν ἐθνολογικὸν χάρτην τῆς χώρας. Οἱ ἀρνησίθρησκοι γίνονται φοβεροὶ διώκται τῶν χριστιανῶν ἀδελφῶν των, τῶν ὁποίων λεηλατοῦν τὰ χωρία καὶ ἀρπάζουν τὰ ἀγαθὰ των. Κατὰ τὸ 1760, γράφει ὁ Πουκεβίλ, εἰς μίαν μόνον ἡμέρα ἐξισλαμίσθησαν τριάκοντα ἑξ χωρία τοῦ Πωγωνίου, οἱ δὲ ἐξισλαμισθέντες, ὡς πρώτην ἐκδήλωσιν τοῦ νέου βαπτίσματος, ἐπετέθησαν κατὰ τῶν γειτονικῶν χριστιανικῶν χωρίων τοῦ Λεσκοβικίου καὶ Πρεμετῆς, τὰ ὁποῖα ἀφοῦ ἐλεηλάτησαν ἀγρίως, ἔλαβον αἰχμαλώτους τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδιά, φθάνοντες μέχρι τῶν περιχώρων τῆς Μοσχοπόλεως, σκορπίζοντες παντοῦ τὸν τρόμον καὶ τὴν ἀπόγνωσιν⁽²⁾.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τοῦ ρεύματος τοῦ ἐξισλαμισμού, ὁ πόνος καὶ ἡ θλίψις τῆς σκαβιάς ποὺ συνέθλιβον τὸν χριστιανικὸν κόσμον, τὸν ὥθουν εἰς τὸν ναὸν καὶ τὰς μονὰς, ὡς μόνον καταφύγιον. Ἐκεῖ κατέφευγε τότε ἡ διωκομένη ἑλληνικὴ χριστιανόσυνη. Ἐκεῖ με τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς μοναχοὺς, εἰς τὸ ἡμίφως τῶν μονῶν καὶ ἐκκλησιῶν, μαζῇ με τὰ κολουβογράμματα ποὺ ἐμάνθανον, συνεδαύλιζον τὸ φῶς τῆς φιλοπατρίας ποὺ ὑπεκαίετο ὑπὸ τὴν τέφραν τῆς ἀδουλώτου ψυχῆς. Ἐκεῖ ἐζήτει οὗτος τὴν παραμυθίαν, τὴν καταφυγὴν καὶ τὴν δύναμιν.

Εἰς τὰς Μονὰς ἀπέβλεπε τότε ὁ κόσμος ὡς εἰς σωστικὴν κιβωτόν, ἀπὸ τὸν κίνδυνον τοῦ ἐξισλαμισμού. Ἴδου ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον κατὰ δεκάδας καὶ ἑκατον-

1. Περιοδ. «Ἀθηνᾶ», 1831, σελ. 101.

2. Σ π. Λάμπρου: Λόγοι καὶ ἄρθρα, σελ. 82 κ.ε.

τάδας βλέπομεν νὰ ἀναγείρωνται ἀνὰ τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία, ὡς προμαχῶνες καὶ ἄσυλα τοῦ καταδυναστευομένου λαοῦ, πνευματικαὶ ἐπάλξεις καὶ ἐστὶαι μεταλαμπαδεύσεως τοῦ φωτός, τῆς παιδείας, καὶ ἐργαστήρια σφυρηλατήσεως τῶν χαλυβδίνων ἐκείνων ἡρώων τῆς πίστεως καὶ τῆς θρησκείας.

Ὁ ναὸς ἐπλημμύρισε τὰ θρησκευτικὰ αὐτὰ κέντρα, « ὥστε μηκέτι χωρεῖν μηδὲ τὸ πρὸς τὴν θύραν» ὅπως ἀναφέρει χειρόγραφον.

Ὁ δὲ ἀείμνηστος ἱστορικὸς Λάμπρος, γράφει σχετικῶς:

«Μένουσι καὶ ὑποθύνται καὶ μετὰ τὴν πλήμμυραν τῶν αἱμάτων, ἐγείρονται καὶ ὑπερθεν τῶν συντριμμάτων τῆς βίας καὶ τῆς ἐρημώσεως ὑπερήφανοι οἱ δρόμοι τῶν Ἑλληνικῶν Ἐκκλησιῶν, ὑψηλοὶ οἱ τοῖχοι τῶν Ἑλληνικῶν Μονῶν, σωτήρια τὰ ἄσυλα τῶν Ἑλληνικῶν νοσοκομείων, λευκαὶ καὶ ἀγναὶ αἱ προσόψεις τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων ἀπανταχοῦ τῆς Ἡπείρου.

Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, παρατηρεῖται εἰς τὴν Ἡπειρον μία τάσις ἀνεγέρσεως καὶ ἀνακαινίσεως ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων, τὰ περισσότερα τῶν ὁποίων κτισμένα εἰς μαγευτικὰς τοποθεσίας, μακρὰν τῶν κοσμικῶν φροντίδων καὶ τῆς τύρβης, σωστὰ ἀναπαυτήρια ψυχῆς καὶ σώματος, ἦσαν ἐπὶ αἰῶνας πνευματικαὶ κοιτίδες τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐρημωθεῖσαι σήμερον αἱ πλεῖστα.

Ἡ Μονὴ οὕτω Ἀσπραγγέλου ἐκτίσθη τὸ 1600, τοῦ Ρογγοβοῦ, πλησίον τοῦ Τσεπελόβου, τὸ 1649. Ἡ Μονὴ Σπηλαιωτίσεως, πλησίον τῆς Ἀρίστης, τὸ 1665. Ἡ Μονὴ τῆς Παλιουρῆς, πλησίον τοῦ Καλαμᾶ, διατηροῦσα καὶ κρυφὸ σχολεῖο, τὸ 1690⁽¹⁾. Οἱ ἱστορικοὶ Χέρτοβεργη καὶ Μύλλερ γράφουν, ὅτι τὰ μοναστήρια ἐξηκολούθησαν τὸ ἔργον τῶν στρατιωτῶν καὶ ἀπέβησαν ἀκροπόλεις τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀφετηρία τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ καὶ οἱ μεγαλύτεροι εὐεργέται τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐστὶαι μεταλαμπαδεύουσαι τὸ φῶς τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ ἐργαστήρια ὅπου ἐσφυρηλατήθησαν οἱ πλήρεις αὐταπαρνήσεως, οἱ ὅποιοι διὰ μέσου στυγνῶν καὶ ζοφερῶν αἰώνων ἀνηκέστου δουλείας διατηρήσαντες ἀλώβητον τὸ ἐθνικὸν φρόνημα, ὅταν ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἔσπασαν τὰ δεσμὰ τῆς σκλαβιάς καὶ ἔστησαν ἀθάνατα τρόπαια ἐλευθερίας. Οἱ μοναχοί, παρέχοντες εἰς τὰς μονὰς ἄσυλον εἰς τοὺς καταδυναστευομένους καὶ καταθλιβομένους, ἐξηυγένιζον τὰ ἀγροῖκα πνεύματα, κηρύττοντες δὲ τὸ Εὐαγγέλιον, κατέθετον εἰς τὰς καρδίας τῆς νεολαίας τὰ σπέρματα τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς παιδείας, ὑπεστήριζον τὰ λείψανα τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν, αἱ δὲ μᾶλλον διακεκριμέναι οἰκογένειαι ἐνόμιζον ἑαυτὰς εὐτυχεῖς ἂν ἠδύνατο νὰ εἰσαγάγῃσι τὰ τέχνα τῶν εἰς τὰ μοναστήρια.

Ἐὰν ὅθεν ἡ Ἑλλὰς εἶνε σήμερον ἐλευθέρα καὶ ἡ Ἡπειρος διατηρεῖ τὸν ἐθνισμὸν τῆς, τοῦτο ὀφείλει πρωτίστως εἰς τὰ Μοναστήρια. Τὰ Μοναστήρια λοιπόν, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἔσωσαν τὸν ἑλληνισμὸν καὶ ὀλιγογράμματοι μοναχοί, ἀλλ' ἔνιοι σκαπανεῖς καὶ θεματοφύλακες τῶν παραδόσεων, καθωδήγησαν καὶ ἔσωσαν τὸν χριστιανικὸν καὶ ἑλληνικὸν λαόν.

Σημειώσωμεν, ὅτι μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς Φραγκοκρατίας (12 αἰών), ὅλοι οἱ Ἀλβανοὶ ἦσαν Ὀρθόδοξοι. Κατὰ τὸν Καντεμίρ, μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Σκενδέρμπεη (1447), ὁ Σουλτάνος διέταξε τὸν ἐξισλαμισμὸν ἢ τὴν δολοφονίαν ὅλων τῶν Ἀλβανῶν τῆς Ἡπείρου, θεωρῶν αὐτοὺς ὡς ἀποστάτας, μετέβαλε δὲ καὶ ὅλας τὰς Ἐκκλησίας τῆς Ἡπείρου καὶ Ἀλβανίας εἰς τζαμιά.

Ὁ ἐξισλαμισμὸς αὐτὸς ἐπῆρέασε πολὺ τοὺς Ἀλβανούς, πού εἶχον ὑποστεῖ ὀλιγωτέραν ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν, καὶ ἐδημιούργησε τοὺς Τουρκαλβανούς οἱ ὅποιοι

1. Γ. Οἰκονόμου: Ἀπὸ τὴν Χριστιανικὴν Ἱστορίαν τῆς Ἡπείρου. Εἰς «Ἡπειρ. Ἐστία», Ἰούνιος 1952, σελ. 237—241.

Ὁ Μ. Βασίλειος, πού πρῶτος ἴδρυσε μονὰς πλησίον τῶν πόλεων γράφει, ὅτι αὐταὶ πρέπει νὰ εὑρίσκωνται ἐγγύτερον τῶν πόλεων «ἵνα μήτε τὸ φιλόσοφον ἀκοινῶν ἡτονῆ, μήτε τὸ πρακτικὸν ἀφιλόσοφον».

έβοήθησαν πολύ την Τουρκίαν με ικανούς πολιτικούς και στρατιωτικούς, όχι όμως και την πατρίδα των. Οί Τουρκαλβανοί κατεδίωξαν τους χριστιανούς τῆς Ἀλβανίας, ἐχώρισαν τους Ἕλληνας ἀπὸ τους Ἀλβανούς, ὅπως τὴν περίφημον Μοσχόπολιν, διὰ τὸν πολιτισμὸν τῆς ὁποίας ὁ Ἕλληνισμὸς δικαίως εἶναι ὑπερήφανος.

Μικρὸν μετὰ τὴν ἄλωσιν, γράφει ὁ Παπαρρηγόπουλος, τὸ πλῆθος τῶν ἐξ-ισλαμισθέντων χριστιανῶν ἦτο τοσοῦτον «ὥστε ἡ διδασκαλία τοῦ νέου θρησκευματος δὲν ἐπρόφθανε νὰ γίνῃ εἰς τοὺς νεοφωτίστους, ὥστε ἤρχισαν νὰ μὴ τηρῶνται αὐστηρῶς αἱ διατάξεις αὐτοῦ, ὁ δὲ Μωάμεθ Β' ἠναγκάσθη τὸ 1474 νὰ ἐπιβάλλῃ δι' αὐτοκρατορικοῦ ὀρισμοῦ τὴν αὐστηρὰν τήρησιν τῶν διατάξεων».

Ἴδου τί γράφει ἐπὶ πλεόν σχετικῶς καὶ χειρόγραφον τοῦ χωρίου Βασιλικῶν (Τσαραπλανῶν) γραμμένον τὸ 1848⁽¹⁾.

«...καὶ σὰν ἐπάρθηκε καὶ ἡ πόλις ἡ βασιλεύουσα εἰς τοὺς χρόνους 1453 τότες ἀγρίεψαν οἱ Τοῦρκοι κατεπάνω τὰ τῶν χριστιανῶν καὶ ἔστειλαν ὀρισμοὺς καὶ ἐχαλοῦσαν τὶς ἐκκλησιᾶς καὶ τὰ κάστρα καὶ ἐγιναν μεγάλες ταραχὲς καὶ κλαυθμὸς ἀνεκδιήγητος, ἕως 2 χρόνους ἔστειλαν παρηγορίαν σὲ τοῦτα τὰ μέρη καὶ ἔτζι ἠσύχασαν καὶ ἐκάθησαν ὁ καθένας στὸν τόπο τους. Ὅστις θέλει ἄς στοχασθῇ τὰ ἐπάνω Φραστανά, Διπαλίτσα, Ἀραβίτσανη, Λαχανόκαστρο καὶ ὀλοῦθε ὅπου ὡσὰν ἔφυγαν δὲν ματαγύρισαν ὀπίσω ἤβρεν ὁ καθένας τόπον ὅπου τοῦ ἄρεσε καὶ ἔμεινε».

Συνεπεῖα τῆς καταδρομῆς ταύτης, εἰς τὸ χωρίον Τασαπλανά (Βασιλικὸν) ἔμειναν τριάκοντα μόνον οἰκίαι. Ὅσον διὰ τὴν Ὀστανίτσαν, Μεσαριὰν καὶ Ἀβαρίτσανην, τόποι πλούσιοι, ἐρημώθησαν, ὑπαχθέντες εἰς τοὺς βέηδες τῆς Πρεμετῆς μέχρι τοῦ 1700, εἶτα εἰς τοὺς Ἀργυροκαστρίτας, πού ἐξετόπησαν τοὺς Πρεμετινοὺς καὶ ἔπειτα εἰς τοὺς βέηδες ἀπὸ Φράσαρι, κατὰ δὲ τὸ 1740 εἰς τοὺς Καραμουρατάτες.

Τὸ πρᾶγμα ἔλαβε τοιαύτας διαστάσεις, ὥστε ἡ Πύλη ἤρχισε νὰ ἀνησυχῇ ἀναλογιζομένη, ὅτι ἂν ἐξακολουθῆσῃ οὕτω, ὑπάρχει κίνδυνος μήπως ἐκλείψουν οἱ πλεῖστοι τῶν φορολογουμένων. Τὴν ἀναστολὴν ὥστε τοῦ ἐξισλαμικοῦ ἐπέβαλλον μᾶλλον λόγοι οἰκονομικοὶ καὶ ὄχι αἰσθηματικοὶ ἀνεξιθρησκείας, ὅπως θὰ νομίζουσαν ἴσως μερικοὶ, διότι μόλις ἓνας σουλτάνος διέταξε τὸ σφάξιμο τῶν χριστιανῶν καὶ ἐζήτει τὴν πρὸς τοῦτο ἔκδοσιν εἰδικοῦ διατάγματος, ἀμέσως ἐτίθετο τὸ ἐρώτημα:

«Καὶ ἂν σφάξωμεν τοὺς χριστιανούς ποιὸς θὰ πληρώσῃ τὸ χαράτσι;».

Παρομοίαν ἀπόπειραν σφαγῆς καὶ ἐξισλαμικοῦ ἔδοκίμασαν οἱ χριστιανοὶ ἐπὶ Σουλτὰν Σελίμ Β' καὶ Σουλεϊμὰν κανονοῦ (νομοθέτου).

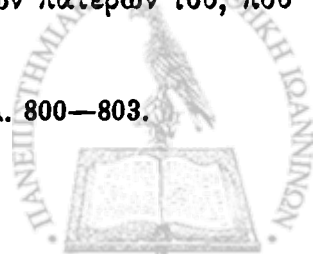
* * *

Τὴν τραγωδίαν αὐτὴν τῆς ἐξωμοσίας, μᾶς παριστάνει σπαρακτικὰ ἡ δημοτικὴ μουσα, ὁ καθρέπτης αὐτὸς τῶν μαρτυρίων καὶ τῶν βασάνων τοῦ ἔθνους μας.

Οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι τῆς Δροπόλεως πού ἐτούρκεψαν, καὶ πού κατὰ βάθος παρέμειναν κρυπτοχριστιανοί, παρακαλοῦν τὰς Ἑλληνίδας, ὅσαι διετήρησαν τὴν πίστιν των, νὰ προσευχηθοῦν καὶ δι' ἐκείνους εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ νὰ κάμουν ἐκεῖ καὶ δι' ἐκείνους ἓνα σταυρόν.

Ἴδου τὸ σχετικὸ τραγοῦδι, πού δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ θρῆνος τοῦ χριστιανισμοῦ τῆς Ἠπείρου, τὸ ὁποῖον μὲ τόσον πάθος καὶ συγκίνησιν τραγουδοῦν καὶ σήμερον εἰς συγκεντρώσεις οἱ Ἠπειρῶται, καὶ τὸ ὁποῖον χρονικῶς πρέπει νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὰ 1600—1700 καὶ ἀναφέρεται εἰς τὸν ὀμαδικὸν διὰ τῆς βίας ἐξισλαμισμὸν, καὶ εἶναι μὴ κραυγὴ τοῦ πόνου, διὰ τὴν πίστιν τῶν πατέρων του, πού ἀναγκάζεται νὰ ἀλλάξῃ.

1. Θ. α. ν. Τσοῦβαλου: Εἰς «Ἠπειρ. Ἐστία», τεῦχος 8, σελ. 800—803.

Τὸ τραγοῦδι αὐτὸ ἔχει ὡς ἐξῆς :

Μωρ' Δεροπολίτισσα μωρ' καυμένη
 Μωρ' Δεροπολίτισσα ζη-μωρ ζηλεμένη⁽¹⁾
 Βάλ' τὸ φέσι σου ὀμπροστά μωρ' καυμένη
 Βάλ' το φέσι σου ὀμπροστά ζη-μωρ ζηλεμένη
 Σίντα⁽²⁾ πᾶς στὴν Ἐκκλησιά
 Μὲ λαμπάδες μὲ κεριά
 Καὶ μὲ μοσχοθυμιατὰ
 Γιὰ προσκύνα καὶ γιὰ μᾶς
 Καὶ γιὰ μᾶς τοὺς Χριστιανοὺς
 Τὶ μᾶς πῆρεν ἡ Τουρκιά
 Καὶ μᾶς πάνε στὰ τζαμιά
 Καὶ μᾶς σφάζουν σὰν τὰ ἄρνια
 Σὰν τὰ ἄρνια τὴν πασχαλιά.
 Τὰ κατσίκια τ' Ἀγιωργιοῦ.

Ἄγωνιζόμενος ἔκτοτε μὲ καρτερίαν ὁ πληθυσμὸς καὶ δυνατότητα καὶ ἐμμέ-
 νων μὲ ἀπίστευτον ἀφοσίωσιν εἰς τὰ πάτρια, κατῶρθωσεν οὗτος νὰ διατηρήσῃ τὸν
 ἑλληνισμὸν τῆς περιοχῆς, καὶ μάλιστα εἰς τοιαύτην μορφήν, ὥστε οὗτος νὰ θεω-
 ρῆται ἀπὸ ὄσους ἐπεσκέφθησαν τὴν περιοχὴν ἐκείνην, ἰδικῶν μας καὶ ξένων, ὡς ὁ
 ἀκραιφνέστερος καὶ ἀμιγέστερος ἀπὸ ὄσους διεσώθησαν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρό-
 νων μέχρι σήμερον.

(Συνεχίζεται)

1. Ὁ Ἄθ. Πετρίδης, δημοσιεύων τὸ πρῶτον εἰς παλαιότεραν παραλλαγὴν τοῦ τραγοῦδιου
 αὐτοῦ, προσθέτει τὰ κάτωθι :

«Ἡ Δρυϊνούπολις, ἐπαρχία τῆς Ἡπείρου καλουμένη σήμερον ἐπαρχία Ἀργυροκάστρου,
 ὑποταχθεῖσα εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Τούρκων, ὅπως καὶ αἱ λοιπαὶ κλασσικαὶ χῶραι, ἐδοκίμασε
 πολλὰ κακὰ ἐκ τῶν ἐχθρῶν τούτων, οἷον σφαγὰς, αἰχμαλωσίας, πυρκαϊὰς κ.τ.λ. Ταῦτα ἐκ-
 τραγωδοῦνται περιπαθέστατα, εἰς τὸ ἐξῆς ἄσμα, παρ' ᾧ ζωγραφίζονται αἱ αἰχμαλωσίαι καὶ
 σφαγαὶ πλείστων ὄσων Ἡπειρωτῶν, οἰκογενειῶν φυσικώτατα καὶ ἀφελέστατα... Αἱ Δρυϊνου-
 πολίτισσαι φοροῦσι φέσιον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς πλήρες νομισμάτων χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν, πρὸς δὲ
 καὶ φουστανέλλας λευκάς, ὥσπερ οἱ ἄνδρες καὶ φαίνονται ἀληθεῖς ἀμαζόνες» (Νεοελληνικά Ἀ-
 νάλεκτα Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ, Τόμ. Α', 1870, σελ. 74—75). Πρβλ. Ἄ λ ε ξ.
 Μ α μ ο π ο ὕ λ ο υ : Ἡ Ἡπείρος, τόμ. Α', σελ. 131 καὶ Ν. Παπαδοπούλου : Ἡ Βόρειος
 Ἡπείρος, σελ. 82—83. Ἀ γ γ. Παπακώστα : Βορειοηπειρωτικὰ Νειάτα. Ἔτος Β', φύλ-
 λον 4, σελ. 12—13. Τοῦ ἀνωτέρω τραγοῦδιου ὑπάρχει καὶ Ζαγορισιακὴ παραλλαγή, διασω-
 θεῖσα εἰς χειρόγραφον συλλογὴν ἠπειρωτικῶν δημοτικῶν τραγοιδιῶν τοῦ Χρ. Κολώνια, καὶ
 ἑτέρα τῶν Κουρέντων περιλαμβανομένη εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ Ἀραβαντινοῦ (σ. 250 Χορικά).
 Τὸ ἀνωτέρω τραγοῦδι ἔχει ἱστορικὸν καὶ ἐλεγειακὸν χαρακτήρα, ὡς ἀναφερόμενον εἰς ὀδυνηρὰ
 γεγονότα.

2. «Σίντα»—Σὺ δταν.

ΔΗΜ. ΜΑΡΑΓΚΟΥ
ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΑΡΙΝΟΣ*

(1815—1866)

Κατὰ τὸν Κριμαϊκὸ πόλεμο δταν ἡ Ἀγγλία ἐτάχτηκε μὲ τοὺς Τούρκους καὶ στὰ Ἐπτάνησα ἐντάθηκε ὁ ἀντιαγγλισμὸς καὶ στὴν Ἑπειρὸ ξεσποῦσε τὸ γνωστὸ κίνημα ποὺ ἐνίσχυσε ἡ τότε Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση, στὸ λιμανάκι τοῦ Ἀλέξαντρου ἀγκυροβόλησε ἰστιοφόρο τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλικοῦ Ναυτικοῦ γιὰ νὰ τονώσει τὸ ἠθικὸ τῶν ἐπαναστατῶν. Οἱ Λευκαδίτες δέχτηκαν μ' ἐνθουσιασμὸ τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ πλοίου κι' ὀργάνωσαν πρὸς τιμὴν τους ἐσπερίδα.

«Κατὰ τὰ ἐπιδόρπια οἱ Λευκάδιοι πρὸς τιμὴν τῶν ἀξιωματικῶν, ἔψαλλαν ἐν χορῶ πατριωτικὸν ἄσμα τοῦ ὁποίου ἡ (μὲν) ποίησις ὠφέλιετο εἰς τὸν εὐπατρίδην καὶ βουλευτὴν Λευκάδος Ἰωάννην Μαρίνον»¹⁶.

Ἐύρηκαμε χειρόγραφον¹⁷ ὄχι ὁμως γραμμένον ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Μαρίνου ποὺ περιέχει τὸ ποίημα καὶ μάλιστα ὑπομνηματισμένον. Καταχωροῦμε δλόκληρο τὸ κείμενον.

«Ποίημα

Ἰωάννου Μαρίνου Βουλευτοῦ Λευκάδος ἀπαγγελθὲν μετὰ μουσικῆς τέχνης ἐν συμποσίῳ δοθέντι ἐν Λετκάδι πρὸς τὸν πλοίαρχον καὶ τοὺς ἀξιωματικοὺς τῆς Ἑλληνικῆς Βασιλικῆς κορβέτας «Λουδοβίκος» κατὰ τὴν 27 Μαρτίου 1847¹⁸.

Εἰς χαρμόσυνο τραπέζι
τί εἶν' αὐτὸ ποὺ μᾶς ἐνώνει
ποὺ μᾶς θέλγει κι' ἐμψυχώνει
—Καρδιὰ κι' αἶμα Ἑλληνικὸ

Εἶδεν Ἑλληνας ὁ Ἕλληνας
στῆς Σαπφοῦς τὸ περιγιάλι
τεῖχος εἶδε νὰ προβάλλῃ
Σταυροφόρον πτερωτὸν
καὶ λαὸν ἠρωϊκόν.

Ἀθλητὰς κι' ἠρώων¹ τέκνα
εἶδε ἡ Λευκάς καὶ τρέχει²
ἀνοικτὰς ἀγκάλας ἔχει

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 449.

16. Κωνστ. Μαχαιρᾶ: «Λευκάς καὶ Λευκάδιοι ἐπὶ ἀγγλικῆς προστασίας (1810—1864)» σελ. 154.

17. Οἰκογενειακὸν Ἀρχεῖον Μ. Τσαρλαμπᾶ.

18. Δὲν ἀποκλείεται τὸ χειρόγραφον νὰ ἔχει γραφῆ ἀπὸ ἄλλον ἀργότερα κ' ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ διαφορὰ ἡμερομηνίας.

καὶ θωρεῖ τὸν ἀσπασμόν.
Καρδιὰ κι' αἷμα Ἑλληνικόν!!

Τοῦ Αἰγαίου δαφνηφόροι
κι ἡ Λευκάς εἶναι πατέρες Σας
κι ἡμεῖς πάντες ἀδελφοί Σας
μὲ θρησκευτικὸν δεσμόν
Καρδιὰν κι' αἷμα Ἑλληνικόν.

1.¹⁹ Πλοίαρχος τῆς κορβέτας ἦτο ὁ ἀγωνιστὴς Πασχάλης, ὑποπλοίαρχος ὁ υἱὸς τοῦ Βόκου καὶ ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν υἱοὶ ἄλλων ἐνδόξων ἀνδρῶν.

2. Ἀδιάλειπτος καὶ πολυάριθμος ἦτο ἡ εἰς τὸ πλοῖον συνδρομὴ τῶν Λευκαδίων πάσης τάξεως, ἐνθουσιώδεις δὲ αἱ ἐκατέρωθεν ἀδελφικαὶ φιλοφρονήσεις.»

Πόση ἀνθορμησία κι ἑλληνικὸ φρόνημα δὲν ἀποπνέουν αὐτοὶ οἱ στίχοι. Μὲ πόση ἀνεπιτήδευτη ἀφέλεια ἀφέθηκε στὶς γραμμὲς αὐτὲς ὁ καῦδος τοῦ ἀλύτρωτου Ἑπτανήσιου σὰν ἀντάμωσε τὸν ἀπελευθερωμένο ἀδερφό. Ἐκατὸ καὶ περισσότερα χρόνια τώρα ἀπὸ τότε. Ὁ ἴδιος καῦδος φλογίζει σήμερα τὴν ἀδούλωτη ψυχὴ τοῦ Κυπριακοῦ Λαοῦ ποὺ ἀγωνίζεται γιὰ τὴ Λευτεριά του καὶ τὴν Ἑνωσὴ. Πῶς νὰ τοὺς λησμονήσουμε!

Στὰ 1857 κυκλοφορεῖ ἡ φήμη ὅτι ὁ Ἄγγλος Ἀρμοστής Γιούγκ πρότεινε στὴν Κυβέρνησή του τὴν ἀποικιοποίησιν τῆς Κέρκυρας καὶ τῶν Παξῶν καὶ τὴν ἔνωσιν τῶν ὑπολοίπων νησιῶν μὲ τὴν Ἑλλάδα²⁰. Ὁ Μαρίνος προτείνει σὲ συνεδρίασιν τῆς 11ης Βουλῆς νὰ συσταθῇ ἑπταμελὴς ἐπιτροπὴ βουλευτῶν (ἕνας ἀπὸ κάθε νησί), γιὰ νὰ ἐρευνήσῃ τὸ θέμα. Ἡ πρότασί του γίνεται δεκτὴ ἀπὸ τὴν πλειοψηφίαν τῆς Βουλῆς.

Ἡ ὑπόθεσις τῆς Ἑνώσεως πιά ἔχει γίνῃ μόνιμο πολιτικὸ αἴτημα τῶν Ἑπτανησιῶν. Καθημερινὰ συγκεντρώνει λαὸν καὶ ἡγεσία σ' ἕνα ἐνωμένο ἀντικατοχικὸ μέτωπο. Στὶς 15 Γενάρη 1859 «Ἡ Βουλὴ τῆς Ἑπτανήσου διακηρύττει ὅτι ἡ μόνη καὶ ὁμόθυμος θέλησις τοῦ Ἴονίου Λαοῦ ὑπῆρξεν καὶ εἶναι ἡ ἔνωσις ἀπάσης τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος. Τὴν διακήρυξιν ταύτην, τὴν ὅποίαν ἀνήγγειλεν ἐκ μέρους τῆς Βουλῆς ἀπάσης ὁ Ἀντιπρόσωπος Λευκάδος Κυρ. Ἰωάννης Μαρίνος, τὴν ἐπρότεινεν ἅπασα ἡ Βουλὴ, ἣτις τὴν παρεδέχθη δι' ἐνθουσιωδῶν ἐπευφημιῶν καὶ ζητωκραυγῶν τῶν Βουλευτῶν, ἱσταμένων ὀρθῶν, καὶ τῶν ζητωκραυγῶν τοῦ πολυπληθοῦς ἀκροατηρίου, εἰς ὃ παρήσαν καὶ Κυρῖαι ζητωκραυγάζουσαι. Ἀκολούθως ὁ Κυρ. Μαρίνος ἐκ μέρους ἀπάσης τῆς Βουλῆς ἀνήγγειλεν τὴν ἀκόλουθον πρότασιν προταθεῖσαν ἐπίσης καὶ παραδεχθεῖσαν παρ' ἀπάσης τῆς Βουλῆς: «Ἐνδεκαμελὴς ἐπιτροπὴ ἐκλεχθήσεται, ὅπως καθυποβάλῃ εἰς τὴν Βουλὴν γνωμοδότησιν περὶ τῶν περαιτέρω μέτρων τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς Βουλῆς γενομένην περὶ ΕΝΩΣΕΩΣ διακήρυξιν²¹».

Κι' ὅταν ὁ Γλάδστωνας σὰν ἀποσταλμένος τῆς Ἀγγλικῆς Κυβέρνησεως προσπάθησε νὰ ἐκτονώσῃ τὴν πῆσιν τοῦ λαοῦ ποὺ μὲ παρησία καὶ πάθος ζητοῦσε τὴν ἔνωσιν, καὶ νὰ πάρῃ ἔτσι μιὰ πίστωση χρόνου γιὰ τὴ διατήρησιν τῆς ἀγγλικῆς κυριαρχίας στὰ Ἑπτάνησα, πρότεινε στὴν Ἴόνια Βουλὴ ἕνα πρόγραμμα συνταγματικῶν μεταρρυθμίσεων, ὁ Μαρίνος μὲ τὸν Βαλαωρίτη καὶ τὸ Γεράσιμο

19. Οἱ ὑποσημειώσεις 1,2 βρίσκονται στὸ χειρόγραφο ποὺ προαναφέραμε.

20. Κωνστ. Μαχαιρᾶ: «Λευκάς καὶ Λευκάδιοι ἐπὶ ἀγγλικῆς προστασίας (1810—1864)» σελ. 140

21. Διακήρυξις τῆς ΙΑ' Βουλῆς περὶ ἐνώσεως—15 Ἰανουαρίου 1859.—Παράρτημα τοῦ ΜΗ' Ἀριθ. τῆς Νέας Ἐποχῆς. Τυπογραφεῖον Ἑρμῆς, Ἀντωνίου Τερζάκη.

Σέρβο²² επέκρινε στις αγορεύσεις του διεξοδικά τις μεταρρυθμίσεις σὰν ἐνέργειες πού εἶχαν σκοπὸ τὴν ἐντεχνη μετάθεση τοῦ αἰτήματος τῆς Ἐνωσης.

Τὸ ἰόνιο ζήτημα ἀπασχολεῖ τὴν Ἀγγλικὴ Βουλὴ. Ἡ ἀντιπολίτευση ἐπικρίνει τὴν Κυβέρνηση γιὰ ἀσυνέπεια ἀπέναντι στὰ Ἐπτάνησα. Ὁ ὑπουργὸς Ἀποικιῶν Δούκας τοῦ Newcastle σὲ ἀγόρευσὴ του ὑβρίζει τὸν Ἐπτανήσιο λαὸ γιὰ ἀγνωμοσύνη. Ὁ Μαρίνος ἀναλαμβάνει νὰ ἐπιδώσει στὸν Ἀρμοστή σὲρ Στόρξ στὶς 10 Ἀπρίλη 1861 σχετικὸ ὑπόμνημα διαμαρτυρίας τῆς Βουλῆς γραμμένο ἀπὸ τὸν Α. Βαλαωρίτη.

Οἱ συζητήσεις γιὰ τὶς προτεινόμενες συνταγματικὲς μεταρρυθμίσεις ἀπασχολοῦν γιὰ πολὺ τὴ Βουλὴ καὶ γίνονται ἀφορμὴ γιὰ ἀντιδικιὰς ριζοσπαστῶν καὶ μεταρρυθμιστῶν. Ὁ Μαρίνος ἀγορεύοντας στὶς 20 Μάρτη 1862 παίρνει τὴ θέση τῶν ριζοσπαστῶν πού προβάλανε ἀμετακίνητα τὴν Ἐνωση. «Τὸ ἐθνικὸν αἶσθημα εἶναι ὑψηλόν, ἱερόν, ἀνώτερον παντὸς ἄλλου καὶ ἀνεξάληπτον εἰς πάντα λαόν. Εἶναι σπινθὴρ κείμενος παρὰ τῆ πυρίτιδι οὐ καὶ τὸ ἐλάχιστον κέντημα ἀνάπτει καὶ ἡ πυρίτις μεταβάλλεται εἰς ἀναμμένην φλόγα, ἥτις διὰ μιᾶς καὶ τὰ μέγαλα καὶ τοὺς θησαυροὺς καὶ πᾶν ὄτι ἄλλο ὑλικὸν στοιχείον, ἔστω καὶ εὐημερίαν ἀποτεφρώνει καὶ τὸν Ἕλληνα σύρει εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως καίτοι ἐν τῇ μεταβολῇ ταύτῃ ὁ Ἕλλην ἤθελεν βλέπει τὴν μεγίστην εὐημερίαν αἴφνης μετατρεπομένην εἰς ἄκραν πένιαν»²³.

Στὶς 30 Ἀπρίλη 1862 οἱ ριζοσπάστες μὲ δξύτητα προβάλλουν τὴν Ἐνωση καὶ ἀπορρίπτουν μὲ περιφρόνηση κάθε σκέψη γιὰ συνταγματικὲς μεταρρυθμίσεις. Οἱ Λομβάρδος, Βαλαωρίτης καὶ Φωκᾶς προτείνουν μάλιστα στὴ Βουλὴ νὰ θεωρηθῇ ἐξ ὀρισμοῦ προδοτικὴ ἐνέργεια κάθε σχετικὴ συζήτηση. Ὁ Μαρίνος μὲ σύνεση προσπαθεῖ νὰ γεφυρώσει τὸ χάσμα.

Λέχεται ἀρχικὰ ὅτι κύρια ἐπιδίωξη τῶν ἀντιπροσώπων πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐθνικὴ ἀποκατάσταση τῶν Ἐπτανησίων. «Ἡ τύχη», λέγει, «τῶν λαῶν δὲν ἐκμετρεῖται δι' ἡμερῶν καὶ δι' ἐτῶν ἀλλὰ δι' αἰώνων. Καὶ δὴ προτιμώτερον μιὰ γενεὰ νὰ στερηθῇ εὐημερίας παρ' ὅτι ἡ εὐημερία μιᾶς νὰ διακινδυνεύσῃ τὴν τύχη τῶν μεταγενεστέρων»²⁴.

Σὲ συνέχεια ὑποστηρίζει πὼς ὕστερα ἀπὸ τὶς διεθνεῖς πολιτικὲς ἀλλαγὲς πού ἀναγνωρίζεται στοὺς λαοὺς τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιάθεσης καὶ τῆς ἐθνικότητος, δὲν εἶναι προδοτικὸ νὰ προωθοῦν οἱ λαοὶ θέματα πού τοὺς ἀπασχολοῦν στὸ ἄμεσο παρὸν σοβαρὰ καὶ πού ἢ μὴ ἐπίλυσή τους δυσχεραίνει ἀποφασιστικὰ τὴν οἰκονομικὴ, κοινωνικὴ, πολιτιστικὴ ἀλλὰ καὶ τὴν ἐθνικὴ τους ἐξέλιξη.

Ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνηση δοκιμάζοντας ἓνα ὕστερο διπλωματικὸ ἐλιγμὸ στὰ 1863 προτείνει τὴν ὁμοσπονδιοποίησιν Ἐπτανήσου καὶ Ἑλλάδας καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν ἀμυντικῶν ἑπτανησιακῶν φρουρῶν. Ὁ Μαρίνος μὲ τὸν Πρόεδρο τῆς Βουλῆς Παδοβᾶ, τὸν Ἀντιπρόεδρο Μηλιαρέση²⁵ καὶ τὸν Βουλευτὴ Λομβάρδο μετέφερε τὴν ὁμόθυμη ἀντίδραση τῆς Βουλῆς γιὰ τὴν ὑπουλη αὐτῆ πολιτικὴ ἐνέργεια.

Ἡ ποθητὴ Ἐνωση πλησιάζει. Ὁ φόρος αἵματος εἶχε ξεπληρωθῇ. Ἡ ἀγωνιστικὴ ἐνότητά τοῦ λαοῦ τὴν ἐπέβαλε στὴν Ἀγγλικὴ Κυβέρνηση. Ὁ Γλάδστωνας τὴν εἶχε προτείνει σὰν τὴν πιὸ συμφέρουσα λύση μὲ μυστικὲς ἐκθέσεις του.

22. Λευκαδίτης πολιτικός.

23. Κωνστ. Μαχαιρᾶ: «Λευκὰς καὶ Λευκάδιοι ἐπὶ ἀγγλικῆς προστασίας 1810—1864», σελ. 163.

24. Ἀγόρευση τοῦ βουλευτοῦ Λευκάδος Δρος Ἰωαν. Μαρίνου πρὸς τὴν Ἰόνιον Βουλὴν. Κατὰ τὴν συνεδρίαση τῆς 30—4—1862 ἔ.ε. ἐπὶ τῶν προτάσεων τῶν κ.κ. Λομβάρδου, Βαλαωρίτου καὶ Φωκᾶ.—Κερκύρα. Τυπογραφεῖον «Ἰονία». Σπυρ. καὶ Ἀρο. Κάων, 1862.

25. Κεφαλλονίτης πολιτικός.

Ἡ Ἀγγλικὴ διπλωματία ἐκμεταλλεύεται τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν ἀδυναμίαν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβέρνησης καὶ προτείνει μὲ τοὺς πράκτορές της τὴν Ἑνωσιν, ἀρχεὶ ὁ Ἡγεμόνας ποὺ θὰ βασιλεύει στὴν Ἑλλάδα νὰ ἦταν τῆς ἐμπιστοσύνης της. Ἔτσι βρῆκε μιὰ ἀνέλπιστη εὐκαιρία ν' ἀπαγκιστρωθῆ «ἐντιμα» ἀπὸ τὴ δύσκολη θέσιν ποὺ βρισκόνταν, ἀποκομίζοντας μάλιστα καὶ μιὰ σημαντικὴ διπλωματικὴ νίκη.

Στις 23 Σεπτέμβριον 1863 συνέρχεται ἡ 13ῃ Βουλὴ—ἡ τελευταία Ἰόνια Βουλὴ— καὶ ὁ Βαλαωρίτης συντάσσει τὸ ἱστορικὸν πιά γιὰ τοὺς Ἑπτανήσιους ψήφισμα τῆς Ἑνώσεως.

Ἀπὸ τοὺς Ὀθωνοὺς ὡς τ' Ἀντικύθηρα οἱ Ἑπτανήσιοι πανηγυρίζουν τὴν νίκη τους.

«Κατὰ τὴν 26ην Σεπτεμβρίου 1863, τελεῖται ἐπίσημος δοξολογία εἰς τὴν Μητρόπολιν τῆς Κερκύρας παρισταμένων τῶν Γερουσιαστῶν, τῶν Βουλευτῶν, τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Λόρδου Μεγάλου Ἀρμοστοῦ καὶ τοῦ λαοῦ, καθ' ἣν ὁ Βουλευτὴς Λευκάδος Ἰωάννης Μαρίνος κατ' ἐντολὴν τῆς Βουλῆς ἐκφωνεῖ ἐνθουσιώδη πανηγυρικὸν λαμβάνων ὡς θέμα τὸ τοῦ Ματθαίου: Θάρσει, θύγατερ, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε»²⁶.

«Θάρσει οὖν καὶ ἀγάλλου, Ἑπτανήσιε λαέ. Ἡ πίστις σου σέσωκέ σε, ἡ πίστις ναί, ἡ πίστις ναί, ἡ πάντα τὰ εὐγενῆ αἰσθημάτων παγιοῦσα, ἡ τῆς ἀληθοῦς εὐδαιμονίας πηγὴ, ἡ ἐν ταῖς θλίψεσι λυσιτελεῖς παρηγορία, αὐτὴ ναί ἡ προάγουσα τῶν παθημάτων τὴν ἴασιν. Διότι ἡ πίστις εἶναι ἀλήθεια, εἶναι εἰλικρίνεια καὶ ἐπὶ πᾶσιν εἶναι σταθερότης, αὐταπάρνησις, εὐγενὴς θυσία παντὸς ὑλικοῦ συμφέροντος χάριν τοῦ ὕψους τῶν εὐγενῶν αἰσθημάτων. Οὐδέποτε ἀντ' αὐτῶν εὐγενὴς ψυχὴ, οὐδέποτε λαὸς ἀληθῶς αἰσθανόμενος τὸν ἴδιον Ἔθνισμὸν, τὴν Θεόδοτον Ἐλευθερίαν, οὐδέποτε ἀντὶ τούτων ἀποδέχεται τὸ ὑλικὸν συμφέρον.

»Καίτοι πολλάκις ὑποστὰν τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος περιπετείας καὶ δοκιμασίας, καίτοι ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας ὑπὸ τῆς βαρβαροτέρας καὶ τῆς σκληροτέρας τυραννίας πιεσθέν, οὐχ ἦττον ὡσεὶ Φοῖνιξ ἀναγεννηθὲν ὁσημέραι εἰς τὴν πλήρωσιν βαίνει τῆς παλιγγενεσίας του. Ἄν δὲ ὁ ἡρωϊσμὸς καὶ ἡ εὐφυΐα του, ὁ τῆς σοφίας ἔρως καὶ ἡ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν πρόοδον ἀκράδαντος ἀφοσίωσις, ἂν τὰ πλεονεκτήματα ταῦτα εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ Ἔθνους συνετέλεσαν γονιμώτατα, ὅμως αὐτὰ κατέστησαν καὶ ὑπὲρ πάντα εἰς τὴν ἀναγέννησιν αὐτοῦ συνετέλεσεν ἡ εἰς τὸν Ἔθνισμὸν πίστις καὶ εἰς τὰς Ἱεράς τοῦ Εὐαγγελίου ἀρχάς, ἃς πρώτη ἀσπασμένη καὶ εἰς ἄλλους λαοὺς ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ μετέδωκε.

»Καὶ ἰδοὺ καὶ αὐτὴ ἡ λυτρωθεῖσα τοῦ πολλαχῶς δεδοκιμασμένου Ἔθνους μερὶς εἰς νέας ἐπὶ τριακονταετίαν δοκιμασίας ὑπέκει. Δυναστεία τῆς ἰδίας ἀποστολῆς ἐπιλήσμων, τοῦ Ἑλληνικοῦ θρόνου ἀναξία, καταπονεῖ τοὺς Ἕλληνας, οὐδὲ ἵνα ἐπαναγάγῃ αὐτὴν εἰς τὴν ἐθνικὴν ὁδὸν ἰσχύει ἡ ἀναίμακτος καὶ λαμπρὰ Γ'. Σεπτεμβρίου.

»Πολυετὴς δολοπλοκία, ματαιώσασα καὶ τοῦτο τὸ Ἔθνικὸν ἔργον νέας προκαλεῖ βαρυτίμους Ἔθνικὰς θυσίας. Βαρυθυμεῖ τὸ Ἔθνος καὶ νέος Θρασύβουλος ὁ παλαιὸς ἀγωνιστὴς, ὁ ἀείμνηστος Θεόδωρος Γρίβας δίδει τῆς σωτηρίας τὸ σύνθημα, ἡ δὲ 10ῃ Ὀκτωβρίου νέαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐγγράφει ἐποχὴν Ἑλληνικῆς εὐκλείας.

»Σωτήριοι καὶ πρὸς τοὺς Ἴονίους τὸ μεγαλοῦργημα. Σωτήριοι, ναί, ἀνταξίως τῆς Ἑλληνικῆς αὐτῶν καρδίας καὶ τῶν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Ἀγῶνι θυσιῶν των, ἀνταξίως τῆς πολυετοῦς πάλης, ἣν κρατερώς οἱ Ἴόνιοι κατέναντι τοῦ ἰσχυ-

26. Κωνστ. Μαχαιρᾶ «Λευκὰς καὶ Λευκάδιοι ἐπὶ ἀγγλικῆς προστασίας» (1700—1864) σελ. 175.

ροῦ ἐπάλαισαν, πρὸς τὰ μειδιάματα καὶ τὰς ἀπειλὰς ἀντιταχθέντες καὶ παντοῖα δεινὰ ὑποστάντες καὶ τὰ δελεάσματα ἀποστραφέντες. Πῶς δὲ πρὸς τοιοῦτους

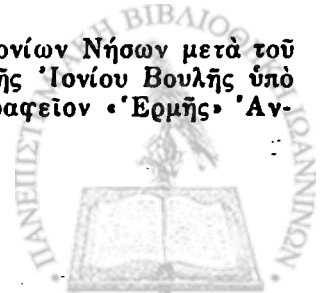

Ὁ Ἰωάννης Μαρίνος κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς Ἑνώσεως

πειρασμοὺς ἀντέσχον; Διὰ τῆς πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ τὸν Ἐθνισμόν πιστεως²⁷».

Δὲν ἦταν τυχαῖο φαίνεται τὸ ὅτι στὸ Μαρίνο ἀνατέθηκε ἡ ἐκφώνηση τοῦ πανηγυρικοῦ, ἐνῶ τόσοι ἦταν οἱ σοφοὶ καὶ δοκιμασμένοι ρήτορες ἀνάμεσα στοὺς

27. Λόγος πηγηγυρικός ἐπὶ τῇ ψηφισθείσῃ Ἑνώσει τῶν Ἰονίων Νήσων μετὰ τοῦ Συνταγματικοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ἐκφωνηθεὶς κατ' ἐντολὴν τῆς Ἰονίου Βουλῆς ὑπὸ τοῦ Βουλευτοῦ Ἰωάννου Μαρίνου Λευκαδίου. Ἐν Κερκύρα. Τυπογραφεῖον Ἑρμῆς Ἀνωτίου Τερζάκη 1863.

βουλευτές τῆς τελευταίας Ἰόνιας Βουλῆς. Ἀπὸ τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο φαίνεται ἡ ρητορική του δεινότητα. Ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς κορυφαίους ἀγορητὲς τῆς.

Τὰ Ἐπτάνησα πλέον ἐνώθησαν ὀριστικὰ μετὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ μάνα—Ἑλλάδα εἰσάκουσε τὴν συγκινητικὴν παράκληση τοῦ Ποιητῆ καὶ «ἄνοιξε τὴν ἀφθαρτὴ ἀγκυλιά της» καὶ δέχτηκε μ' ἐνθουσιασμό, ἀγάπη καὶ περηφάνεια τοὺς Ἐπτανήσιους ἀντιπροσώπους.

Κάτω ἀπὸ τὴ στέγη τοῦ Βουλευτηρίου ἔσμιξαν δυὸ γενιὲς ἀγωνιστῶν. Ἡ γενιά τοῦ 21 ποὺ τίναξε ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ γῆ τὸν ἀσιατικὸν δεσποτισμὸν ὑποδέχτηκε τὴ γενιά ποὺ πολέμησε καὶ νίκησε στὸ πρόσωπο τῆς Ἀγγλίας τὴν ἀποικιοκρατίαν.

Οἱ Ἐπτανήσιοι πολιτικοὶ σπουδαγμένοι στὴν Ἰόνια Ἀκαδημία καὶ στὰ Εὐρωπαϊκὰ πανεπιστήμια, προικισμένοι μετὰ σπάνια ἐπιστημονικὰ προσόντα, ἐκτεταμένη γενικὴ μόρφωση καὶ δοκιμασμένον πατριωτισμὸν πρόσφεραν μεγάλας ὑπηρεσίας στὸ Ἑλληνικὸ Κράτος καὶ στελέχωσαν σὲ καιρὰ λειτουργικὰ σημεῖα τὸ μηχανισμό του.

Ὁ Μαρίνος ἐκλέγεται τὸ 1864 πληρεξούσιος Λευκάδας. Ἡ παρουσία του στὴ Βουλὴ ποὺ καλύπτει ὀλόκληρο τὸ 1864 βρίσκεται σημειωμένη στὰ πρακτικὰ τῆς τότε Βουλῆς. Προτείνει τροπολογίαι σὲ νομοσχέδια, παίρνει μέρος στὴ σύνταξη νομοσχεδίων (ὀργάνωση τῆς ἐκπαίδευσης στὰ Ἐπτάνησα) διευκρινίζει συνταγματικὰς ἐννοίας καὶ πρωτοστατεῖ γενικὰ σὲ κάθε κοινοβουλευτικὴ ἐνέργεια τῶν Ἐπτανησίων πληρεξουσίων.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1864, ἡ Κυβέρνηση τὸν διορίζει Νομάρχην Ζακύνθου μετὰ τὸ ἀκόλουθο ἔγγραφο²⁸.

Ἄριθ. Πρωτ. 33360

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 26 Δεκεμβρίου 1864

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ

Πρὸς τὸν κύριον Ἰωάννην Μαρίνον, πρῶην Πληρεξούσιον.

Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς εὐηρεστήθη νὰ διορίσῃ ὑμᾶς Νομάρχην Ζακύνθου.

Τὴν ἀπόφασιν ταύτην τοῦ Βασιλέως κοινοποιῶ ὑμῖν λίαν εὐχαριστως, δρᾶτομαι δὲ τῆς εὐκαιρίας νὰ σᾶς ἐκφράσω ἢν ἔχω πεποίθησιν, διὰ τῆς ἐγνωσμένης ὑμῶν ἰκανότητος²⁹ θέλετε προσφέρει εἰς τὴν Κυβέρνησιν ἀξίας λόγου ὑπηρεσίας ἐν χρόνῳ, καθ' ὃν πρόκειται νὰ διαπραχθῇ τὸ σπουδαῖον ἔργον τῆς εἰσαγωγῆς τῆς Ἑλληνικῆς Νομοθεσίας εἰς τὰς Ἰονίους Νήσους, ἐν αἷς περιλαμβάνεται καὶ ἡ ἰδιαιτέρα ὑμῶν Πατρίς.

Ὁ ὑπουργὸς

Ἄ. Μπουντούρης

Ἐνα ἔγγραφο ποὺ κυρώνει ὅσα εἶπαμε γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴν του ἀξίαν.

Λίγο ἀργότερα ὁ Βασιλεὺς, ὕστερα ἀπὸ εἰσήγησιν τοῦ ἰδίου Ὑπουργοῦ, ἀπονέμει στὸν Μαρίνον τὸν Ἀργυρὸν Σταυρὸν τῶν Ἱπποτῶν τοῦ Βασιλικοῦ Τάγματος τοῦ Σωτῆρος. Παραθέτομε τὸ κείμενον τοῦ διπλώματος³⁰.

28. Ἀρχεῖο Μ. Τσαρλαμπᾶ.

29. Ἡ ὑπογράμμιση εἶναι δική μας.

30. Ἀρχεῖον Μ. Τσαρλαμπᾶ.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α΄
ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἀπονέμομεν τῷ Κω Ἰωάννη Μαρίνω Νομάρχῃ Ζακύνθου, διὰ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίας του, τὸν Ἀργυροῦν Σταυρὸν τῶν Ἱπποτῶν τοῦ Βασιλικοῦ Τάγματος τοῦ Σωτήρος.

Πρὸς πίστωσιν τούτου ἐκδίδομεν τὸ παρὸν δίπλωμα ὑπογεγραμμένον παρ' ἡμῶν καὶ προσυπογεγραμμένον παρὰ τοῦ Ἡμετέρου ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν Ὑπουργοῦ.

Ἐν Ἀθήναις τὴν πέμπτην τοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ ἑξηκοστοῦ πέμπτου σωτηρίου ἔτους.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ

Ἐξῆ ὀλόκληρους μῆνες ἐργάζεται σὰν Νομάρχης στὴ Ζάκυνθο, γιὰ νὰ ἀποκτήσει ὁ τόπος τὴν ἀναγκαία εὐνομία καὶ νὰ ὑλοποιηθῇ τὸ πνεῦμα τῆς Ἐνωσης. Στις 13 Ἰουλίου 1865 διορίζεται Σύμβουλος Ἐπικρατείας, γεγονός πὸ φανερῶναι τὴν ἀρτια ἐπιστημονική του συγκρότηση. Ἀντιγράφουμε τὸ κείμενο³¹ τοῦ διορισμοῦ του:

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α΄.
ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἐχοντες ὑπ' ὄψιν τὸ ἄρθρον 86 τοῦ Συντάγματος ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Ἡμετέρου Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, διορίζομεν Σύμβουλον τῆς Ἐπικρατείας τὸν Ἰωάννην Μαρίνον μέχρι τοῦδε Νομάρχην Ζακύνθου.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 13 Ἰουλίου 1865

Γεώργιος.

Ἀκολουθοῦν οἱ ὑπογράφες τῶν μελῶν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου.

Τὴν Πρωτοχρονιά τοῦ 1866 πέθανε ἀπὸ φλεγμονῆ³² καὶ θάφτηκε στὸ Α΄ Νεκροταφεῖο Ἀθηνῶν. Ἦταν τότε 50 χρονῶν.

Ἡ Ἐφημερίδα «Ἀλήθεια» δημοσιεύει ἀντὶ γιὰ νεκρολογία τὸ ἀκόλουθο ἐπικήδειο ἔμμετρο πὸ ἔστειλε ἀπὸ τὴν Κεφαλληνιά ὁ Ἐπαμεινώνδας Γ. Ἄννινος:

«Τῇ σεβασμῖα μνήμῃ τοῦ κατ' αὐτὰς ἐν Ἀθήναις ἀποβιώσαντος Λευκαδίου Κυρίου Ἰωάννου Μαρίνου.
Ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀγῶνων καὶ ἐθνικῶν παλμῶν σου
Ὁ Θεὸς εἰς τὰς Ἀθήνας ἔπεμψε τὸν ἀγγέλόν σου
Καὶ τὸ μνῆμα ἠνεώχθη, ἵνα Σὲ ἐπαναπαύσῃ!
Ποῖος ἤδη, ὦ Μαρίνε, ποῖος φεῦ δὲν θέλει κλαύσει;
Ἡ Λευκάς εἰς τὰς ἀγκάλας καὶ σὲ δέχεται πενθοῦσα
Καὶ μὲ δάκρυα σὲ βρέχει, ὦ δὲν ἔπαυσε θρηνοῦσα.
Ὅλ' οἱ γνώριμοι λυποῦνται, σὲ θρηνοῦν οἱ συγγενεῖς σου
Σὲ ἀπώλεσεν ὁ τόπος καὶ σὲ κλαίει ἡ πατρίς σου!
Ἐπὶ τάφου ἱσταμένη μελανέμων συνοδεῖα

31. Ἀρχεῖον Τοσαρλαμπᾶ.

32. Εἰς τὰ βιβλία τοῦ Ληξιαρχ. Ἀθηνῶν ἀόριστα ἀναγράφεται σὰν αἰτία θανάτου ἡ φλεγμονή.

Ἕγμνος ψάλλει ἀθανάτους, ἐν τῇ θείᾳ ἀρμονίᾳ
 Ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας ἡ ψυχὴ σου εἰς τὰ ὕψη
 Τ' οὐρανοῦ ἀναπετώσα εἰς τὴν γῆν δὲν θέλει κύψῃ
 Ἄλλ' οὐσα ἐστεμμένη στὰς σκηνάς τοῦ αἰωνίου
 Θὰ δεικνύῃ τ' εἶναι ὁ κόσμος τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἀθλίου;
 Πὸν δὲν φθάνει νὰ γνωρίσῃ, ἂν ἐπὶ τῆς γῆς του ἄρχῃ
 Καὶ τὰ πάντα ὡσεὶ νέφος φεῦ!.. ἐκλείπει! δὲν ὑπάρχει!
 Σὲ ἀπέκοψεν ὁ χάρων ὡσπερ ἄνθος ἐκ λειμῶνος
 Πλὴν τὰ προτερήματά σου θέλει σέβεσθαι ὁ χρόνος.
 Τὸ φιλόπατρι, τὸ πρᾶον ἐνθυμοῦντι' οἱ συμπολίται
 Κι' εἰς μνημεῖον ἐναρέτων ὁ νεκρὸς σου ἤδη κεῖται.
 ὦ! ἀπέπτῃς αἰφνιδίως, ἀλλ' εἰσῆλθεν ἡ ψυχὴ σου
 εἰς τὴν Ἄνοιξιν τοῦ πλάστου!.. τὴν πατρίδα σου εὐχῆσου³³».

Ἐν Κεφαλληνίᾳ τῇ 5 Ἰανουαρίου 1866

ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ Γ. ANNINOS

Οἱ ἀπλοῖκοι αὐτοὶ στίχοι μᾶς δίνουν τὸ μέτρο μὲ τὸ ὁποῖο οἱ Ἑπτανήσιοι εἶχαν ἀξιολογήσει τὸν ἐκλεκτὸ τοῦτο Λευκάδιο. Ψυχὴ θρησκευτικὴ, φύση στοχαστικὴ, ἰδιοσυγκρασία νηφάλια, εἰρηνόφιλη.

Ἐνα χρόνο μετὰ ὁ ἀδελφὸς του Ἀναστάσιος τοῦ ἀνεγείρει μαρμάρينو μνημεῖο πὸν φιλοτέχνησαν ὀνομαστοὶ γλύπτες τῆς ἐποχῆς Γεώργιος καὶ Λάζαρος Φυτάλας³⁴ καὶ στὴ στήλῃ του ἐχάραξε δυὸ ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα ὁ ὀνομαστὸς πλέον ἑλληνιστῆς Φίλιππος Ἰωάννου, καθηγητῆς τότε τοῦ Πανεπιστημίου.

Ἡ ἐφημερίδα «Αἰὼν» στὸ 2.203 φύλλο τῆς στίς 9 Γενάρη 1867, ἓνα χρόνο δηλ. μετὰ τὸ θάνατό του, ἀναφέρει σχετικὰ :

«Ὁ ἀδελφὸς τοῦ πρὸ ἔτους ἀποβιώσαντος ἐνταῦθα μακαρίτου Ἰωάννου Μιρίνου ἀποδίδων τὸν ὀφειλόμενον σεβασμὸν εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἀρίστου πολίτου ἐκείνου ἀνήγειρεν αὐτῷ μαρμάρινον μνημεῖον ἐν τῷ νεκροταφείῳ Ἀθηνῶν. Ὁ δεινὸς Ἑλληνιστῆς Κ. Φίλιππος Ἰωάννου συνέταξε τὰς ἐπιτυμβίους ἐπιγραφὰς χαραχθείσας ἐπὶ τῆς μαρμαρίνης στήλης φερούσης καὶ ἀνάγλυφον κατάλληλον».

Μεταφέρουμε ἐδῶ τὸ κείμενο τοῦ ἐνδὸς θαυμασίου ἐπιγράμματος :

ΛΕΥΚΑΣ ΙΩΑΝΝΗΝ ΑΛΙΚΛΥΣΤΟΣ ΦΥΣΕ ΜΑΡΙΝΟΝ
 ΣΥΝ ΜΟΥΣΑΙΣ Δ ΑΓΝΗ ΠΑΙΔ ΑΝΕΘΡΕΨΕ ΘΕΜΙΣ
 ΤΗΣ ΠΙΣΤΟΣ ΘΕΡΑΠΩΝ ΓΕΓΑΩΣ ΑΕΙ ΙΔΜΟΣΥΝΗ Η
 ΗΜΥΝΕ ΠΛΕΙΣΤΟΙΣ ΚΑΙ ΕΠΕΩΝ ΔΥΝΑΜΕΙ
 ΒΟΥΛΗ Δ ΙΟΝΙΩ ΕΝΑΡΙΘΜΟΣ ΗΡΑΤΟ ΚΛΕΙΟΣ
 ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΥΝΑΓΩΝ ΕΙΣ ΕΝΟΤΗΤΑ ΓΕΝΟΣ
 ΕΙΤ ΑΝ ΕΝ ΣΥΝΟΔΩ ΠΑΝΑΧΑΙΩΝ Η ΠΙΝΥΤΗΤΙ
 ΤΙΜΗΝ ΠΡΟΣ ΠΑΝΤΩΝ ΗΓΕΜΟΝΟΣ Τ ΕΛΑΧΕΝ
 ΑΛΛΑ ΠΡΟΜΟΙΡΟΣ ΑΦΝΩ ΜΙΝ ΕΠΕΝ ΜΟΡΟΣ ΑΛΓΟΣ ΑΠΑΣΙ
 ΘΕΙΣ ΟΞΥ ΓΝΩΤΟΙΣ ΕΞΟΧΑ Δ Ω ΚΑΣΙΙ
 ΟΣ ΚΟΝΙΗΝ ΦΘΙΜΕΝΟΥ ΘΑΛΕΡΟΙΣ ΜΑΛΑ ΔΑΚΡΥΣΙ ΔΕΥΣΑΣ
 ΤΟΥΤ ΕΠ ΑΔΕΛΦΕΙΩ ΣΤΗΣΑΤΟ ΣΗΜΑ ΦΙΛΩ

Δηλ. «Τὸν ΙΩΑΝΝΗΝ ΜΑΡΙΝΟΝ ἐγέννησεν ἡ ἀπὸ τὴν θάλασσα περιβρε-

33. Ἐφημερ. «Ἀλήθεια» Ἀριθ. φυλ. 58—13 Ἰανουαρίου 1866, Ἀθήνα.

34. Οἱ ἴδιοι ἐσκάλισαν τὸν ἀδριάντα τοῦ Γρηγορίου Ε', τοῦ Κανάρη, Καραϊσκάκη, Σολωμοῦ κ.ά.

χομένη Λευκάς, τὸν ἀνέθρεψε δέ, ὡς παιδί μαζί με τις Μοῦσές ἢ ἀγνή Θέμις, τῆς ὁποίας ἀφοῦ ἔγινεν πιστὸς θεράπων, ὑπεράσπιζε πάντοτε πολλοὺς με τις γνώσεις του καὶ τὴν δύναμιν τῶν λόγων του, ὡς μέλος δὲ τῆς Ἰονίου Βουλῆς ἀπέκτησε δόξαν συνάγων εἰς ἐνότητα τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων. Ἐπειτα πάλιν εἰς τὴν σύνοδον τῶν Παναχαιῶν ἕνεκα τῆς συνέσεώς του ἐτιμήθη ὑπὸ πάντων καὶ ὑπὸ ἡγεμόνος, ἀλλὰ τὸν εὐρύηκεν ὁ πρόωρος θάνατος αἰφνιδίως δίδοντας μεγάλον πόνον εἰς ὄλους τοὺς γνωστούς, ἰδιαιτέρως δὲ εἰς τὸν ἀδελφόν του, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ ἔβρεξε τὴν σκόνην τοῦ νεκροῦ με ἄφθονα δάκρυα, ἔστησε γιὰ τὸν ἀγαπημένο του ἀδελφὸ αὐτὸ τὸ μνήμα»³⁵.

Ἔτσι σὲ ἡλικία 50 χρόνων ἐγκαταλείπει τοὺς ἀγῶνες του στὸ γονιμώτερό του στάδιο.

Τὸ γεγονός δτι ἔμεινε χωρὶς ἀπογόνους καὶ δτι κατὰ τὴν περίοδο τῶν ἀγῶνων γιὰ τὴν Ἐνωση δὲν ἦταν δηλωμένος ριζοσπάστης, ἀκόμα δὲ καὶ ἡ ἀντίδραση τῶν Νεοελλήνων λογίων κατὰ τῆς νοσηρῆς παρελθοντολογίας στάθηκαν οἱ κύριες αἰτίες πού ὁ Μαρίνος ἔμεινε στὴν ἱστορικὴ ἀφάνεια.

Ἐλπίζουμε ἀπὸ τὰ στοιχεῖα πού δειγματοληπτικὰ παραθέσαμε νὰ προβάλουν οἱ κύριες γραμμὲς τῆς βιογραφικῆς κατατομῆς του.

Ἦταν ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος τοῦ Ἐπανελληνικοῦ ἀρχοντολογίου πού συγκέντρωνε τὴν ἐπιστημονικὴ βαρῦτητα, τὴν βαθειὰ μόρφωση, τὴν κοινωνικὴ δράση γοντὰ στὶς πλούσιες ἰκανότητες τοῦ πολιτικοῦ. Συμφωνοῦμε με τὸν φίλο κ. Πανταζῆ Κοντομίχη πὼς «ἦταν πολιτικὸς με κύρος καὶ ἀπόλυτη συνέπεια στὶς πράξεις του. Ἡ Βουλὴ τοῦ Ἰονίου Κράτους σπάνια γνώρισε πολιτικὸς σὰν αὐτὸν με τὴν βαρεῖα γνώμη, τὴν χτυπητὴ ἐπιχειρηματολογία, τὴ δεινὴ νομομάθεια»³⁶.

Ἡ ἀκτινοβολία του σὰν πολιτικοῦ στὴν Ἰόνια Βουλὴ ἦταν τέτοια πού καὶ οἱ ἐκπρόσωποι τῶν ἀντιπάλων κομμάτων ἀναγνώριζαν τὴν ἀξία του. Ὁ ἴδιος ὁ Ἡλίας Ζερβὸς—Ἰακωβᾶτος, ἀδιάλλακτος ἡγέτης τῶν ριζοσπαστῶν, τὸν χαρακτηρίζει ἐπιγραμματικὰ «περίσκεψιν καὶ περίνοϊαν»³⁷.

Ἡ οἰκογενειακὴ του παράδοση, ἡ πλούσια παιδεία του, οἱ ἐπιδράσεις τοῦ Ἐπανελληνικοῦ πνεύματος πού μεσουρανοῦσε τότε, οἱ ἀντανακλάσεις τῶν γενικῶν κοινωνικοπολιτικῶν μεταλλαγῶν πού σημειώνονταν στὸν Εὐρωπαϊκὸ γῶρο, ἡ ἐνεργητικὴ συμμετοχὴ του στοὺς ἀγῶνες τοῦ Ἐπανελληνικοῦ λαοῦ γιὰ τὴν ἐθνικὴ του ἀποκατάσταση, ἡ θετικὴ καὶ ἀγωνιστικὴ ἰδιοσυγκρασία του, ὅλα αὐτὰ συνθέτανε μιὰ μορφὴ με ἰδιαίτερο προσωπικὸ βάρος, πανεπανελληνικῆς προβολῆς, ἰσάξια τῆς πολιτικῆς προσωπικότητος τοῦ Ἀριστ. Βαλαωρίτη.

Ἦταν ἡ μορφὴ πού δὲν θὰ γνώρισε τὸ πολιτικὸ πάθος. Ἦταν ἀκόμα μαζί με τὸν Βαλαωρίτη καὶ τὸν Ζαμπέλιο ἕνας ἀγωνιστὴς τοῦ Ἐπανελληνικοῦ δημοτικισμοῦ γιὰ τὴ Λευκάδα³⁸.

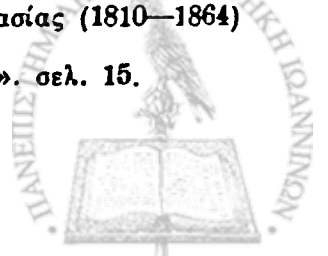
Δὲν γνωρίζουμε ὅλες τις λεπτομέρειες ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράση του, δὲν γνωρίζουμε τί θὰ παρουσίαζε ὁ θετικὸς αὐτὸς Λευκάδιος, ἀν πρόωρα δὲν ἔρχονταν ὁ θάνατός του. Δὲν γνωρίζουμε ἀκόμα τὴν πλήρη σύνθεση τῆς προσωπικότητος τοῦ λαμπροῦ αὐτοῦ λειτουργοῦ τῆς νομικῆς ἐπιστήμης, τοῦ σεμνοῦ διανο-

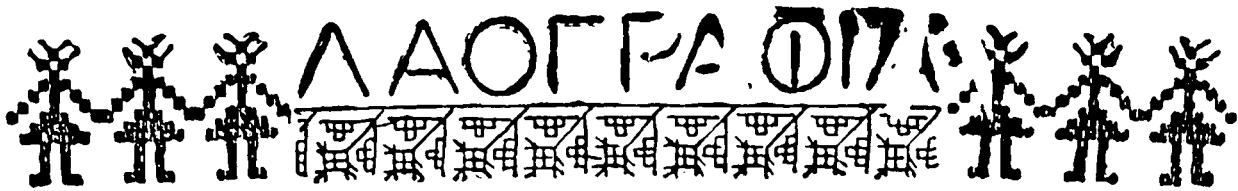
35. Κατὰ μετάφραση τοῦ Ὑφηγητῆ τοῦ Παν)μίου Ἀθηνῶν κ. Ἀριστοῦξ. Σκιαδᾶ.

36. Πανταζῆ Κοντομίχη: «Ἡ κοινωνικὴ δράση τοῦ Ἀριστ. Βαλαωρίτη στὴ Λευκάδα στὰ 1854» Περιοδ. «Ἡπειρωτικὴ Ἔστια» ἔτος 1956—σελ. 544.

37. Κωνστ. Μαχαιρᾶ: «Λευκάς καὶ Λευκάδιοι ἐπὶ ἀγγλικῆς προστασίας (1810—1864) σελ. 146.

38. Πανταζῆ Κοντομίχη: «Τὸ Νεοελληνικὸ θέατρο στὴ Λευκάδα». σελ. 15.

ΝΙΚΟΥ ΧΡ. ΤΣΑΚΑ

ΠΑΡΓΑ-ΣΤΕΡΙΑ*

(ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ)

Α'. Βραβείον τῆς ἐν Ἀθήναις Γλωσσικῆς Ἑταιρείας

καλέμι (τὸ) (τουρκ. λ. ἀπὸ Ἑλλην. ρίζα (κάλαμος)=«τὸ ξυλόπεννο, ἢ ἀκριβέστερα τὸ χηνόπτερο ποῦ χρησίμευε στὸ γράψιμο.]—μι (τὸ)» Γραφεῖο. Λέγοντας γιὰ κάποιον «εἶναι στὸ καλέμι» ἐννοοῦσαν τοὺς ἀσχολουμένους καὶ ἀποζῶντας μὲ τὸ γράψιμο, ἀδιάφορο ἂν ἔκαναν ἔστω μόνον ἀρτζουάλια (βλ. λ)]—ἐργαλεῖο τοῦ χτίστη καὶ μαραγκοῦ. Τετραγωνισμένο μυτερὸ ἀτσαλοσίδερο μάκρους 10—20 πόντους ποῦ χρησιμεύη γιὰ νὰ ἀνοίγη (μὲ χτύπημα σφυριοῦ) τρύπες σὲ τοίχους, πέτρες κ.λ.π.

κάλεσο (τὸ)=πρόβατο ποῦ ἔχει μαῦρο χρῶμα στὴ μιὰ πλευρὰ τοῦ μούτρου του.

καλημεροῦδια (τὰ)=ἐγκάρδιο καλημέρισμα. Πολλὲς μαζὺ καλημέρες.

Καλητξέρκα (ἡ) καὶ ἐπίρρ. ὅ,τι καὶ γκῶτσι.

καληῶρες χοντρές (οἱ)=στὴ φράσι «θέλει καὶ χοντρὲς καληῶρες»=ἔχει παράλογες ἀξιώσεις.

*καλιᾶς (ὁ)=τουρκ. λ. πύργος, κάστρο. πρβλ. «κατρακύλισε ἓνας μαρόκος ἀπὸ τὸν καλιά», «ἔχασα τὴ γίδα στὶς βρωμοῦσες τοῦ καλιᾶ».

καλιγᾶς (ὁ)=κατσαρίδα.

καλι(γ)κία (τὰ) ξύλινα καττύματα δεμένε μὲ λουριά.

καλιγώνω καὶ καλιβώνω (ρ)=πεταλώνω ὑποζύγιο. φρ. «καλιβώνει τὸν

ψύλλο»=πανέξυπνος, καταφεριτζῆς. Ἄλλ. λ. καλιγ (ἢ β)ωτῆς (ὁ), καλίγωμα (τό), καλιβωμένος (ὁ).

κάλιως καὶ κάνιως=ἐπίρρ. χροιν. πρβλ. «νόμου κάνιως τὰ ρέστα», «τότε κάλιως σύρε στὸ διάολο».

καλλικαντζούρι (τὸ), καλλικαντζαρος, καλλικαντζαραίος (ὁ) (τὸ τελευταῖο μόνον στὸν πληθ. καλικαντζαριῶι (οἱ))=πειραχτικὰ δαιμόνια ποῦ παρουσιάζονται καὶ βάνουν «σὲ πείραξι» τὸν κόσμο κατὰ τὸ δωδεκάημερο (παραμονὴ Χριστοῦ μέχρι παραμονὴ Φώτων».

καλο—πρῶτο συνθετικὸ πολλῶν λέξεων. π.χ. καλόπαιδο, καλόγνωμος, καλοπορεύω ἢ καλοπερνᾶω, καλογιάννης κ.λ.π.

καλόγερος (ὁ) καὶ διασῶνι (τὸ)=δοθιήν.

καλόμπαχτος (ὁ) =ἐπίθετο ποῦ χρησιμεύει μόνον σὲ εὐχὲς μὲ σημασία τοῦ καλῶς ἤρθε. πρβλ. «Καλόμπαχτος ὁ γιός, κουμπάρε, καὶ μὲ θυγατέρες ἀπὸ κοντά».

καλοξετάξω (ρ)=ἐξετάζω μὲ προσοχή.

καλούδια (τὰ)=ζαχαρωτά, γλυκά, μικρὰ δῶρα γιὰ παιδάκια. πρβλ. «ἔλα κι' ἔχω καλούδια», μούφερε ὁ νοῦνος μου καλούδια».

καλοῦπι (τὸ)=πλαῖσιο, ἐκμαγεῖο. πρβλ. «καλοῦπι τοῦ σαπουνιοῦ», «καλοῦπια τοῦ γύψου». Ρ. καλουπώνω=έτοιμά-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 369.

ούμενου μὲ τὸν συνεχῆ προβληματισμὸ, τοῦ συνετοῦ καὶ δραστήριου πολιτικοῦ.

Ὅμως ἀπὸ τὰ δομικὰ στοιχεῖα τῆς προσωπικότητάς του ποῦ βρήκαμε διάσπαρτα σὲ λόγο καὶ σὲ πράξη, μαντεύουμε μιὰ μορφή ποῦ ἂν ἔφτανε στὴν τελικὴ τῆς ὀλοκλήρωσης θὰ κοσμοῦσε ὄχι μόνον τὴν ἱστορία τῆς Λευκάδας μας, μὰ καὶ τῆς Ἑλλάδας ὀλοκλήρωσης.

ζω τὸ καλοῦπι π.χ. καρφώνω τις σανίδες γιὰ νὰ χύσω τὸ χαμοῦρι τοῦ τσιμέντου. Καλούπωμα (τὸ)=ἡ ἐνέργεια τοῦ καλουπώνω. πρβλ. «τέλειωσα τὸ καλούπωμα, αὔριο θὰ σιδερώσω (θὰ βάλω τὸν σιδ. ὄπλι-σμὸ) καὶ ἀπὸ δευτέρα θὰ ρίξουμε (τὴν ταράτσα)»]—πι (τὸ)=κακοφτιαγμένο πρῶγμα, πρόσωπο (εἰρων). πρβλ. «τὶ καλοῦπι ἀπὸ ἄνθρωπο εἶν' αὐτό;», «ἔκατσε ἀλλὰ μοῦκανες καλοῦπι».

κα λ π ά κ ι (τὸ)=μαῦρος σκοῦφος ἀπὸ δίμιτο (βλ. λ.), σὲ σχῆμα δίκωχου περίπου (μὲ κουτσουμπλὲς μύτες), ποὺ συνηθίζταν πολὺ, παλαιότερα, καὶ ἰδίως στὴν Ἀγιά.

κ ά λ π ι κ ο ς καὶ κ ά λ π η ς (ὀ)=τουρκ. λ. κίβδηλος.

κα λ π ο κ ά ν τ α ρ ο (τὸ)=κάλπικο καντάρι, ποὺ ζυγίζει λειψά, σὲ ὄφελος τοῦ χρησιμοποιοῦντος. Μετφ. ἄνθρωπος ἀπατηλὸς πρβλ. «ὁ Θανάσης εἶναι πρῶτο καλποκάνταρο».

κα λ τ ά κ α, κα λ ν τ ά κ α, κα λ ν τ ά κ ω καὶ κα ρ α κ α λ (ν) τ ά κ α (ῖ)=πρό-στυχη, πόρνη. (Τούρκ. λ.).

κα λ τ σ ο υ δ έ τ α καὶ σ κ α λ τ σ ο υ δ έ τ α (ῆ)=σκοινὴ ἢ λάστιχο ποὺ συγκρατεῖ τις «(σκάλτσες)».

κα λ υ μ ά φ ι (τὸ)=καλυμμαύχι.

κ ά λ φ α ς (ὀ)=πεπειραμένος βοηθὸς τοῦ τεχνίτη (ὁποιασδήποτε τέχνης ἢ βιοτεχνίας. «Ὅ,τι ὁ μάστορας κι' ὁ κάλφας =φράσι ποὺ σημαίνει μίμησι.

κ ά μ α ρ α (ῆ) καὶ * κ ά μ ε ρ α (ῆ)=δωμάτιο.

κα μ ά ρ α (ῆ)=στοά.

κα μ α ρ έ τ ο (τὸ)=σιδερένιο ἐργαλεῖο ξεφουμαρίσματος (βλ. λ.) μὲ εἰδικὴ ἐγκοπὴ μὲ τὸ ὁποῖο ὁ τσαγγάρης «περνάει» τὸ πλάι τῆς σόλας στὴν καμάρα (στὰ γυναικεῖα παπούτσια) γιὰ νὰ γυαλίσουν.

κα μ ι ν ά δ α (ῆ) καὶ καμινάδο (τὸ)=καπνοδόχος. (Ἴτ. caminieta).

κα μ ι ν έ τ ο (τὸ)=μικρὸ κουτὶ μὲ φυτῆλι βρεγμένο σὲ οἰνόπνευμα (γι' αὐτὸ καὶ «σπίρτο τοῦ καμινέτου» τὸ οἰνόπνευμα) γιὰ ψήσιμο διαφόρων προχείρων φαγητῶν (βλ. καμινάδα).

κα μ π ά τ η ς, —τα, —τικο (ὀ, ῆ, τὸ)=τουρκ. λ. χοντροκομμένος, βαρὺς, ἀδέξιος.

πρβλ. «ἄλογο καμπάτικο», «παπούτσια καμπάτικα» κ.λ.π.

*κ ά μ π ι ο (τὸ)=Ἴτ. λ. cambio συναλλαγμα καὶ συναλλαγματική.

κα μ π ό σ ο ς (ὀ) φρ. «κάνω τὸν καμπόσο»=ἐπιδεικνύομαι, καμαρώνω, παρουσιάζομαι γιὰ σπουδαῖος.

κα μ π ο ὕ λ ι (τὸ)=τουρκ. λ. θεληματική προσφορά. φρ. «τοῦ τᾶκανε καμποῦλι»=τοῦ τὰ συγχώρησε.

κα μ π ο ύ ρ η ς (ὀ)=ξύλινος παραβολικοῦ σχήματος τάκος, ποὺ χρησιμοποιοῦν οἱ ραφτάδες γιὰ τὸ σιδέρωμα τῶν καμπύλων τμημάτων τῶν ρούχων.

κα μ π ρ ι (τὸ)=τὸ κραμβολάχανο[—=εἶδος λευκοῦ κολλαριστοῦ ὑφάσματος. Ἀλιῶς χασὲς (ὀ) καὶ χουμαῖ (τό).

κα μ τ σ ί κ ι (τὸ) μαστίγιο]—=ὑποτυπῶδες πιστόλι ποὺ φτιάχνουν τὰ παιδιά, ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁμως μαρουῖτι καὶ κἀνει ἀνάλογο κρότο, μὲ ἀρκετὰ πάντοτε σοβαρὲς συνέπειες γιὰ τοὺς μικροὺς ἤρωες.

κα μ ώ ν ο μ α ι (ο)=προσποιοῦμαι πρβλ. «κι' ἐγὼ καμώθηκα πὼς δὲν ἄκουγα».]*μοῦ γίνεται κάτι κακό. πρβλ. «σοῦ καμώθηκε κι' ἔσκασες».

κα ν α β έ τ α (ῆ)=μακρόστενο μπαοῦλο μπογιατισμένο κατ' σκαλισμένο ὁμορφα. πρβλ. «κástουλα κουφέτα τοῦ γιοῦ μου καναβέτα».

κα ν ά γ ι α ς (ὀ)=ἐλεεινός, παλιοτόμαρο (Ἴτ. λ. canaglia).

κα ν α κ ά ρ η ς (ὀ)=χαϊδεμένος, καλομαθημένος. Ρ. κανακεύω καὶ κανακεύω.

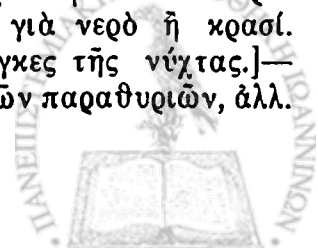
κα ν α π έ ς (ὀ)=χαμηλὸ καλοστρωμένο κάθισμα γιὰ τρία καὶ πλέον ἄτομα, μὲ ἀκουμπιστάρια γιὰ τὶς πλάτες καὶ χέρια ἢ καὶ χωρὶς. Γαλλ. λ. canapé.

κα ν ά ρ ι α ς (ὀ)=χαϊδευτικὴ προσφώνηση σὲ ἀγαπητὸ πρόσωπο. πρβλ.

«ἐσύ' σαι, κανάρια μου, ἐσύ' σαι τὸ φεγγάρι, βγαίνεις πρῶτὶ καὶ βράδν».

κ ά ν α ς (ὀ)=κανένας. πρβλ. «κάνας σπουδαῖος ἄνθρωπος θε νᾶναι».

κα ν ά τ ι (τὸ) καὶ κανάτα (ῆ)=μεγάλο πῆλινο, γιάλινο ἢ χαλκαματένιο ἐπιτραπέζιο δοχεῖο μὲ λαβή, γιὰ νερὸ ἢ κρασί.]—δοχεῖο γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς νύχτας.]—τια (τὰ)=ἐξώφυλλα τῶν παραθυριῶν, ἄλλ.

σκοῦρα (τά)] - τα (ή)=παλαιὰ μονάδα μετρήσεως ὑγρῶν, ἴση πρὸς δέκα λίτρος (τρεῖς ὀκάδες καὶ μιὰ λίτρα), ἦτοι 17 περίπου χιλιόγραμ. Ἄλλ. λ. κανατᾶς (ὀ)=ὀ κατασκευαστῆς κανατιῶν. φρ. «ὀ κανατᾶς ὀπου θέλει κολλάει τὸ χεροῦλι»

κανίσκι (τὀ)=κάνιστρο μὲ κρέας, πατάτες, μακαρόνια κ.λ.π. φαγώσιμα ποὺ ἐστέλλονταν ὡς δῶρο σὲ γάμους ἢ γιὰ συμμετοχὴ σὲ πένθιμη συγκέντρωσι (στὶς 9, στοὺς ἕξ μῆνες νεκροῦ).

κανίστρα (ή) καὶ κανίστρι (τὀ) (ἀπὸ τὴν Ἴτ. λ. canestro ἢ ἀπὸ τὴν κάνεον)=καλάθι, κάνιστρο. Πληθ. κανίστρες (οἱ), κανίστρια (τά).

κάνιως=(βλ. καὶ κάλιως) ἀλλὰ καὶ μὲ ἐναντιωματικὴ ἔννοια.

κάνονας (ὀ)=τιμωρία ἐπιβαλλομένη ἀπὸ τὸν πνευματικὸ γιὰ ἐξάλειψι ἁμαρτήματος (νηστεία ὠρισμένων ἡμερῶν, «ἄνοιγμα» ἐκκλησιᾶς ἢ σαρανταλείτουργο κλπ.).

*κάνονης (ὀ)=τοῦρκος ἀστυναμικὸς ἐπιφορτισμένος μὲ τὴν πειθαρχία τῶν πολιτοφυλάκων.

κάνουλα (ή)=ξύλινος ἢ σιδερένιος σωλῆνας γιὰ τὴν ἐκροὴ ὑγρῶν ἀπὸ βαρέλια, βρύσες κ.τ.τ. (Ἄπὸ τὴν Ἴτ. canolla).

κάνουλι (τὀ)=πτυχὴ σχηματιζομένη ἀπὸ ἀναδίπλωσι ὑφάσματος οἰουδήποτε ἀντικειμένου.

κάνούτα (ή)=γίδα μὲ χρῶμα μοῦργκο, γκριζο.

κάνταρέτο (τὀ)=τὸ μετακινούμενο (στὸ καντάρια ἢ τὴν πλάστιγγα) ἐπιμόγλιο γιὰ τὴ ρύθμισι τοῦ ζυγίσματος.

κάντῆρι (τὀ)=ὀ στατῆρας ἡμονάδα μετρήσεως ἴση μὲ 44 ὀκάδες. φρ. «πέφτω ὀξω καντάρια»=βρίσκομαι ἐκτὸς πραγματικότητος.

κάνταρος (ὀ)=μεγάλο καὶ ἀνοιχτὸ πῆλινο δοχεῖο (χωρητικότητος 5—6 κιλῶν) ποὺ χρησιμοποιοῦν γιὰ διάφορες δουλειᾶς οἱ νοικοκυρῆς, ὀπως π.χ. ζύμωμα κουλουριῶν, χτύπημα αὐγῶν, πλύσιμα πατώματος.

κάντεμι (βλ. γκαντεμί, τὀ καὶ πιὸ εὐχρηστο).

κάντηλήθρα (ή)=κομμάτι μετάλλου ποὺ ἐπιπλέει μὲ φελλὸ στὸ λάδι τοῦ

κάντηλιῦ ὀπου στήνεται καὶ ἀνάβεται τὸ λουμῖνι (βλ. λ.).

κάντηλιέρι (τὀ)=χαλκοματένιο ἢ πῆλινο φωτιστικὸ σύνεργο ποὺ εἶχε 3 ἢ περισσότερα φωτιστικὰ σημεῖα καὶ ἔκαιγε μὲ λάδι.

κάντηλοσβύστης (ὀ)=λεπιδόπτερο, ἔντομο μὲ προβοσκίδα περιελιγμένη.

κάντιφῆς (ὀ)=τουρκ. λ. τὸ βελοῦδο.

κάντοῦνι (τὀ) (πρόφ. καδοῦνι)=σοκκάκι, στενόδρομος (Ἴτ. cantone).

κάντρο (τὀ)=κάρδο ἰερῶν. πρόσωπο γελοῖο. πρβ. «κοίτα, μωρέ, ἔνα κάντρο νὰ σοῦ πετύχη».

καοῦρα (ή)=φλόγωσι, κάψιμο, ζέστη.

κάπα (ή)=ριχτὸ χοντρὸ ροῦχο ἀπὸ μαλλὶ γίδινο ποὺ χρησιμοποιοῦν οἱ τσομπαναραῖοι γιὰ τὴ βροχὴ καὶ νὰ κοιμοῦνται στὸ ὑπαιθρο.

κάπακι (τὀ)=κάλυμμα δοχείου [—κία (τά)=τὰ βλέφαρα.]—κι (τὀ)=τὸ μετὰ τὸ μποῦτι τμήμα τοῦ σφαχτοῦ.

κάπαμᾶς (ὀ)=τουρκ. λ. κρέας κοκκινιστὸ μὲ ντομάτα, κρεμμύδι κλπ. ἀλλὰ ἀπὸ μικρὸ σφαχτὸ (ἀρνί, κατσίκι, μοσχάρι).

κάπαρο (τὀ)=προκαταβολή, ἀρροβῶνας. Ἴτ. accaramento Ρ. καπαρῶνω, καπαρωμένος (ὀ), καπάρισμα (τὀ), καπάρωμα (τὀ).

καπαρτίξομαι (ο)=φουσκῶνω, περηφανεύομαι. Ἄλλ. λ. καπάρτισμα (τὀ), καπαρτισμένος (ὀ) πρβλ. «πῶς καὶ μᾶς ἦρθε τοῦτος καπαρτισμένος σήμερα;»]—σμα (τὀ)=τὸ φούσκωμα τοῦ καλογινομένου ψωμοῦ. πρβλ. «τὸ ψωμὶ μοῦ πῆρε ὀραῖο καπάρτισμα», «ἔχει ὀραῖο καπάρτισμα».

κάπασα (ή)=μεγάλο πῆλινο δοχεῖο σὲ σχῆμα κουκουνάρας ποὺ χῶραγε μέχρι 400—500 ὀκάδες λάδι. (Ἴσως ἀπὸ τὴν Ἴτ. carace).

κάπατσος (ί) (ἀπὸ τὴν Ἴτ. carace)=ἰκανός, ἐπιτήδειος, καταφερτζῆς. πρβλ. «εἶναι καπάτσα γυναῖκα». Ἄλλ. λ. καπατσῶσῦνη (ή) καὶ *καπατσιτὰ (ή) (Ἴταλ. caracita).

(Συνεχίζεται)

ΠΑΙΔΕΙΑ

RENE GENDARME

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ NANCY

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ βιβλίου «La Pauvreté des Nations»

Μετάφραση καὶ Σχόλια : ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΤΣΟΥΡΟΥ

Μπορεῖ κανεὶς νὰ διακρίνη δύο κατηγορίες.

—Αὐτές, ὅπου ἡ ἔλλειψη εἰδικευμένου προσωπικοῦ εἶναι γενικὴ τόσο στὴ μέση ὅσο καὶ στὴν ἀνωτάτη βαθμίδα τῆς. Εἶναι ἡ περίπτωση τῶν Ἀφρικανικῶν χωρῶν π.χ. ἡ Νιγηρία⁽¹⁾.

—Αὐτές, ὅπου λόγῳ ἐλλείψεως ἱκανοῦ ἐνδιαμέσου προσωπικοῦ, γνωρίζουν μιὰ ὀξεία ἀνεργία ἐπιστημόνων, εἶναι οἱ χώρες τῶν παλαιῶν πολιτισμῶν (Ἀσία Ν. Ἀμερικὴ), ὅπου πολυάριθμοι εἶναι οἱ πτυχιούχοι πανεπιστημίου, οἱ ὅποιοι ἀρνοῦνται νὰ ἐργασθοῦν σὲ κατώτερες θέσεις, κατώτερες τῶν προσόντων καὶ τῆς κοινωνικῆς τους θέσεως. Οἱ πυραμίδες (διαρθρώσεως τῆς παιδείας) τοῦ Μεξικοῦ, τῆς Κούβας, τοῦ Ἰράκ εἶναι ἐνδεικτικὲς αὐτῆς τῆς ἀνισορροπίας.

Μποροῦμε νὰ συγκρίνουμε αὐτές τὶς πυραμίδες μὲ τὶς ἀντίστοιχες τῶν δύο χωρῶν, οἱ ὁποῖες εἶχαν ταχυστάτη ἐξέλιξη (Δανία, Ἰαπωνία)⁽²⁾ ὀφειλομένη κατὰ μεγάλο ποσοστὸ σὲ μιὰ σημαντικὴ ἀνάπτυξη τῆς παιδείας καὶ μὲ τὴν πυραμίδα ποὺ προτείνεται στὶς ἀφρικανικὲς χώρες σὰν ἰδανικὴ ἀπὸ τὴ σύσκεψη τῆς UNESCO στὴν Addis Abeba τὸ 1961. (Ἀναλογία ἀνωτάτης καὶ ἀνωτέρας παιδείας 1 πρὸς 12,5. Δηλ. ἡ διάρθρωση τῆς πυραμίδος αὐτῶν τῶν

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 164.

1. Σ.Μ. Στὸ σημεῖο αὐτὸ τοῦ βιβλίου ὑπάρχουν δύο σελίδες μὲ τὶς πυραμίδες τῆς διαρθρώσεως τῆς παιδείας 10 διαφορετικῶν χωρῶν. Κάθε πυραμίδα ἔχει γίνεи μὲ βάση 100 μαθητὰς ἐγγραφόμενους στὴ στοιχειώδη ἐκπαίδευση. Δηλ. οἱ πυραμίδες ἀποτελοῦνται ἀπὸ τρεῖς ὀρόφους μὲ βάση ἴδια. Ὁ δεῦτερος καὶ τρίτος ὀροφος ἀναλόγως τοῦ πάχους τῶν δείχνουν τὴν ἀναλογία μέσης πρὸς τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευση καὶ ἀνωτάτης πρὸς τὴν μέση καὶ στοιχειώδη.

2. Οἱ ἀναλογίες τῶν πυραμίδων τῶν 10 προαναφερθέντων χωρῶν ἀπὸ τῆς ἀνωτάτης πρὸς τὴν μέση καὶ στοιχειώδη ἐκπαίδευση εἶναι :

α. Νιγηρία	0,04	πρὸς 3	πρὸς 100.
β. Μεξικό	1	» 6	» 100.
γ. Κούβα	2,5	» 7	» 100.
δ. Ἰράν	0,7	» 7	» 100.
ε. Ἰαπωνία	3,5	» 62	» 100.
στ. Ἰνδία	2	» 30	» 100.
ζ. Δανία	4	» 45	» 100.
η. Γαλλία	3	» 26	» 100.
θ. Η.Π.Α.	12	» 30	» 100.
ι. Μοντέλο UNESCO	2	πρὸς 25	100.

χωρών πρέπει να είναι: 2 πτυχιούχοι ανωτάτης παιδείας, 25 μέσης και 100 στοιχειώδους).

Αν αντίθετα, εξετάσουμε την πυραμίδα παιδείας των Ινδιών, διαπιστώνουμε ότι ανταποκρίνεται σχεδόν στη Norma της UNESCO. Στην ανάλυση της καθέτου ανισορροπίας της παιδείας νομίζουμε ότι πρέπει να προστεθεί και μια ανάλυση των οριζοντίων ανισορροπιών αν θέλουμε να εξηγήσουμε την ανεργία των μορφωμένων (την αδυναμία δηλ. της οικονομίας για την απορροφήσή τους) σε μια χώρας όπως οι Ινδίες.

Η οριζόντια ανισορροπία

Είναι η ανισορροπία που προσδιορίζει τις αναλογίες των έγγεγραμμένων μαθητών κατά κλάδο ειδίκευσης. Στις Ινδίες π. χ. επί 5.400.000 περίπου έγγεγραμμένων στη μέση παιδεία (1952), 95.000 μόνον αναλογούν στην τεχνική παιδεία δηλ. 1,7 περίπου. Η αναλογία είναι 30% περίπου στη Γαλλία, 45% στη Δανία. Όσον αφορά την ανωτάτη παιδεία η αναλογία φοιτητών θετικών επιστημών εν σχέσει με τον συνολικό αριθμό φοιτητών είναι 31% (ενώ είναι 34% στην Ευρώπη). Η σύγκριση των απόλυτων αριθμών των φοιτητών θετικών επιστημών στο ανωτέρω παράδειγμα των Ινδιών (είναι 256.300) και ο απόλυτος αριθμός των μαθητών μέσης τεχνικής (είναι 95.199), είναι πιο ένδεικτική και εξηγεί την ανεργία των μηχανικών.

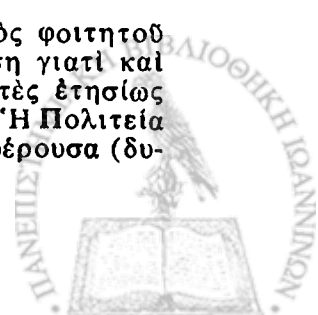
Υπολογίζουν ότι, για μια επιταχυνόμενη ανάπτυξη, θα έπρεπε το ήμισυ των φοιτητών να κατευθύνεται στη φυσικομαθηματική, πολυτεχνείο, ιατρική, γεωπονική, φαρμακευτική, το 1/4 στις ακαδημίες και το υπόλοιπο 1/4 να κατανέμεται στη νομική, κοινωνικές, φιλοσοφικές και οικονομικές επιστήμες.

Σήμερα το ποσοστό των έγγραφομένων στις θετικές επιστήμες είναι 19% στην Αφρική, 16% στη Λατ. Αμερική, 23% στην Ασία (πλην Ινδιών). Σε μια στάσιμη οικονομία υπάρχει όριο απορροφήσεως π. χ. δικαστών. Άρα όσο μια οικονομία είναι φτωχότερη, τόσο περισσότερο εξοικειώνεται σ' αυτή την πολυτέλεια. Διότι στοιχίζει 3—4 φορές ακριβότερα η μόρφωση ενός μηχανικού από ένα δικαστή ή φιλόλογο⁽¹⁾.

Μπροστά στην πίεση λοιπόν ενός τμήματος του πληθυσμού, είναι πολιτικώς δύσκολο να αντιδράσουν στην ανάπτυξη αυτών των σχολών.

Τελικά είναι τα έξω—οικονομικά κριτήρια που υπερισχύουν σήμερα στην πολιτική της παιδείας με κύριο αποτέλεσμα να παρέχουν περισσότερο παιδεία—κατανάλωση από παιδεία—επένδυση. Υπό την πίεση του πληθυσμού οι κυβερνήσεις προσπαθούν να γενικεύσουν την στοιχειώδη παιδεία υπό την πίεση των ανωτέρω τάξεων ώθουν την ανωτάτη παιδεία. Και όλα αυτά προθυμότατα κυρίως για τη δημιουργία προπαγάνδας με την κατασκευή μεγαλοπρεπών σχολείων στοιχειώδους και υπερβολικά μοντέρνων πανεπιστημίων (έστω και με λίγους φοιτητές και σε κατώτερο επίπεδο). Το αποτέλεσμα είναι μια πυραμίδα πεπιεσμένη στο μέσον της, διότι η μέση παιδεία είναι ακόμα ένα όνειρο για τις μάζες και κάτι ξεπερασμένο για το ELITE. ΕΙ-

1. Σ.Μ. Απτή ακριβώς η διαφορά δαπάνης για την Πολιτεία μεταξύ ενός φοιτητού Πολυτεχνείου και ενός φοιτητού φιλολολίας π.χ. δίδει σαφώς την εξήγηση γιατί και στην Ελλάδα η Πάντειος, η Βιομηχανική, η Νομική δέχονται 1000 φοιτητές έτησίως και το Πολυτεχνείο από 150 ανά κλάδο αν και έχουμε ανάγκη τεχνικών. Η Πολιτεία εμπρός στην πίεση των μαζών για ανωτάτη μόρφωση βρίσκει την πιο συμφέρουσα (δυστυχώς βραχυπρόθεσμο) γι' αυτήν λύση.

ναι ή θυσία που εὐχάριστα χορηγείται ἀπὸ τὶς κυβερνήσεις παρόντος καὶ μέλλοντος.

Ἡ παιδεία εἶναι ἓνα ὁμόλογο προσωπικῆς ἱκανοποιήσεως, ἀναπτύξεως τῆς προσωπικότητος, συντελεστῆς μιᾶς ἐνισχύσεως τῆς ἀξιοποιήσεως τοῦ ἀνθρώπου στὴν πολιτικὴ ζωὴ καὶ γιὰ ὑψηλότερες εἰσοδηματικὲς ἀπολαβές. Δὲν τίθεται λοιπὸν ζήτημα ἀρνήσεως αὐτῆς τῆς ἐμπνεύσεως, ἀλλὰ νὰ ταξινομηθοῦν τὰ προβλήματα που τίθενται ἀπὸ ἓνα σύνθημα που ὅλοι ὑποστηρίζουν, χωρὶς περιορισμὸ καὶ διακρίσεις, ἀπὸ φόβο μὴν ἐμφανισθοῦν ἀντιδημοκρατικοί.

Δὲν διαθέτομεν ἀκόμα, σήμερα, οἰκονομικὲς ἀναλύσεις που νὰ ἐπιτρέπουν νὰ συνδέσωμεν, ποσοτικὰ καὶ ποιοτικὰ, ὑλικὲς ἐπενδύσεις καὶ ἐπενδύσεις παιδείας κατὰ τὸν ἀποδεκτὸ τρόπο ἀναπτύξεως τους (ἐξοικονόμηση—ἐργασίας—ἢ ἐξοικονόμηση—κεφαλαίου) στὸ στάδιο δεδομένης ἀναπτύξεως καὶ ἐπιθυμητοῦ ἐτησίου ποσοστοῦ ἀναπτύξεως.

Ἀναμένοντας αὐτὰ τὰ μέσα (ἀναλύσεως) τῶν ἀποφάσεων, ἀναγκάζονται νὰ μεταβάλλουν τὶς προτεραιότητες τῶν ἐπιδιώξεων, τὶς διαρθρωτικὲς μεταρρυθμίσεις, τὶς μεθόδους χρηματοδοτήσεως, καὶ (γενικὰ) αὐτὸ που ἔχει κληθῆ στρατηγικὴ τῆς παιδείας.

ΜΕΡΟΣ Β'

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Ἐχει πολλὰς φορές λεχθῆ, ὅτι ἓνας τέλειος μηχανισμὸς παραγωγῆς στὰ χέρια ἑνὸς ἀμαθοῦς πληθυσμοῦ θὰ ἔμενε ἀχρησιμοποίητος, ἐνῶ μιὰ ὁμάδα μηχανικῶν καὶ τεχνικῶν ἐγκαταλελειμμένη σ' ἓνα νησί ἔρημο, χωρὶς πηγές, θὰ δημιουργοῦσε γρήγορα μιὰ παραγωγικὴ ἐγκατάσταση. Δεχόμενοι ὅτι αὐτὴ ἢ δευτέρη ἄποψη δύναται νὰ ἀποδειχθῆ (καὶ μέχρι τώρα ἡ ἔλλειψη ὁμοιογενείας τῶν πυραμίδων παιδείας τῶν ὑποαναπτύκτων χωρῶν δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ τὸ βεβαιώσουμε) μὲ δεδομένο ἐπίπεδο παιδείας καὶ (ἐτήσιο) ποσοστὸ ἀναπτύξεως τῆς οἰκονομίας, ποία ποσότητα ἀνθρωπίνου κεφαλαίου εἶναι ἀναγκαῖο νὰ συσσωρευθῆ;

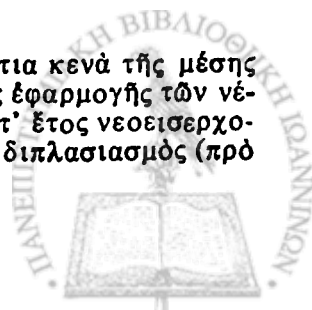
Ἐλλείπει καλύτερων κριτηρίων ὁ J. Tinbergen καὶ ὁ H. C. Bos προσεπάθησαν νὰ ἐκτιμήσουν τὴν ἀνάπτυξη τῆς μέσης καὶ ἀνωτάτης παιδείας ἀπὸ τὸ 1958 ἕως τὸ 1970 ἐπὶ τῆ βάσει μιᾶς μέσης κατ' ἄτομο αὐξήσεως τοῦ εἰσοδήματος κατὰ 2% περίπου ἐτησίως. Κατ' αὐτὴ τὴν περίοδο λοιπὸν γιὰ τὸ σύνολο τῶν ὑποαναπτύκτων περιοχῶν ὁ ἀριθμὸς (δύναμις) πρέπει νὰ μεταβληθοῦν (αὐξηθοῦν) σὲ χιλιάδες:

—Στὴν ἀνωτάτη παιδεία	ἀπὸ 2.190	σὲ 4.520
(ἐκ τῶν ὁποίων θετικὲς ἐπιστῆμες)	» 531	» 1.410
—Στὴν μέση παιδεία	» 18.890	» 30.280
(ἐκ τῶν ὁποίων ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσις)	» 1.880	» 4.040

Δηλ. διπλασιασμὸς περίπου σὲ 12 χρόνια.

Ἐνα τέτοιο πρόγραμμα ἀπαιτεῖ, ἐναντι τῶν μέχρι τώρα κρατούντων, μιὰ αὐξηση περισσότερον ἀπὸ ἀναλογικὴ τῶν μέσων ἐκπαιδεύσεως τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ⁽¹⁾.

2. Σ.Μ. Καὶ τοῦ λόγου τὸ ἀληθές ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ τεράστια κενὰ τῆς μέσης παιδείας μας, κυρίως σὲ καθηγητὲς φυσικομαθηματικούς κατόπιν τῆς ἐφαρμογῆς τῶν νέων μέτρων περὶ παιδείας, τὰ ὁποία τείνουν νὰ διπλασιάσουν τοὺς κατ' ἔτος νεοεισερχομένους στὰ Γυμνάσια μαθητὲς, χωρὶς νάχη γίνῃ προεργασία δηλ. ὁ διπλασιασμὸς (πρὸ

Ἄν ὅλοι οἱ καθηγηταὶ πανεπιστημίου μποροῦσαν νὰ στρατολογηθοῦν μεταξὺ τῶν πτυχιούχων τῆς περιόδου 1958—70, ἡ ἀναλογία αὐτῶν ποὺ ἐμελλαν νὰ ἀκολουθήσουν τὴν πανεπιστημιακὴ καριέρα θὰ ἦταν 4,5 στὴν Ἀφρική, 2,5 στὴν Ἀσία, 5,5 στὴν Λατ. Ἀμερικὴ⁽¹⁾ 120.000 νέοι καθηγηταὶ πανεπιστημίου, (ἀναλογοῦντες στὴν προβλεπομένη ἀναγκαία αὔξηση τῶν φοιτητῶν εἶναι κάτι ὁμολογουμένως ἀδύνατο ἀκόμα καὶ μὲ τὴν βοήθεια τῶν ξένων πτυχιούχων.

Ἄν θελήσῃ κανεὶς νὰ αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸ τῶν μαθητῶν τῆς μέσης κατὰ 80% κατὰ τὴν αὐτὴ περίοδο, πρέπει τὰ μέσα εἰδικεύσεως τῶν καθηγητῶν (πανεπιστήμια) νὰ αὐξηθοῦν περισσότερο ἀπὸ 250%. Μένει ἀκόμα νὰ βρεθοῦν οἱ καθηγηταὶ τῶν πανεπιστημίων (Φιλολογίας καὶ Φυσικομαθηματικῆς) 10.000 τοῦλάχιστον, κατὰ τὸν καθηγητὴ Tinbergen, μέχρι τὸ 1965 (δηλ. κατὰ τὸ διάστημα 1958—65).

Αὐτὲς οἱ ἐκτιμήσεις—οἱ ὁποῖες δὲν λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευση—εἶναι τρομακτικὲς καὶ θέτουν τρία μεγάλα προβλήματα.

—Τοῦ κόστους.

—Τῶν χρονικῶν περιθωρίων: ἓνα πρόγραμμα ἐκπαιδεύσεως ἀρχίζει νὰ δίνει ἀποτελέσματα μετὰ 5ετία περίπου (μὲ τὴν προϋπόθεση νὰ ὑπάρχουν καθηγητὲς στὴν ἀρχὴ) καὶ δίνει ὅλους τοὺς καρπούς του μετὰ 10—15 ἔτη.

—Τῶν δυνατοτήτων ὅσον ἀφορᾷ τὸ ψυχολογικὸ καὶ κοινωνικὸ πλαίσιο: πῶς (μπορεῖ) νὰ προσανατολισθῇ ὁ ἀπαραίτητος ἀριθμὸς φοιτητῶν στοὺς τεχνικοὺς καὶ ἐπαγγελματικοὺς κλάδους, κοινωνικὰ δυσφημισμένους, πρωτοῦ ἢ οἰκονομία πάρει μιὰ ἱκανοποιητικὴ ἀνάταση, ὥστε νὰ μεταβληθοῦν οἱ κλίμακες τῶν ἀξιών;

Τὰ τρία αὐτὰ προβλήματα ἀλληλοσυνδέονται:

Τὸ κόστος ἑνὸς προγράμματος μαζικῶν ἐπενδύσεων παιδείας, κινδυνεύει νὰ βραδύνη τὸν ρυθμὸ συσσωρεύσεως ὑλικοῦ κεφαλαίου. Ἄρα πρέπει, ἀφ' ἑνὸς νὰ διασφαλισθῇ ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη κατὰ τὸ μακροχρόνιο διάστημα τῆς ἀναμονῆς τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ προγράμματος παιδείας καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ἐξέλιξη τῶν κοινωνικῶν ἀξιών⁽²⁾, ἀπαραιτήτων στὴν ἐπιτυχία τοῦ προγράμματος, εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὴν ἐκβιομηχάνιση.

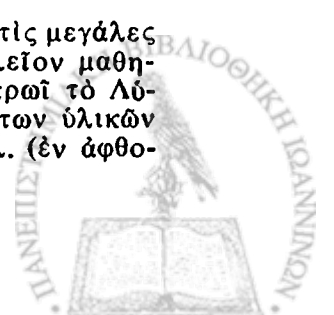
Οἱ ἐπενδύσεις παιδείας δὲν εἶναι ἀποδοτικὲς καὶ στὰ πλαίσια μιᾶς οἰκονομίας πρὸς τὴν ὁδὸ τῆς ἐκβιομηχανίσεως. Τὸ λογικώτερο λοιπὸν θάταν στὶς ὑποανάπτυκτες χῶρες νὰ ἀφιερωθῇ στὸ πρόγραμμα παιδείας τὸ ἐλάχιστο τῶν σπανίων συντελεστῶν παραγωγῆς (κεφάλαιο, ὑλικά, μέσα παραγωγῆς) καὶ τὸ μέγιστο τῶν ἀφθονούτων συντελεστῶν παραγωγῆς (ἐργασία)⁽³⁾. Συμβουλεύουμε λοιπόν:

5ετίας καὶ πλέον) τῶν φοιτητῶν φυσικομαθηματικῆς. Καὶ τοῦτο παρὰ τὰ ἐκ τῶν ὑστέρων ἡμίμετρα δηλ. διδασκαλία ὑπὸ ἀξιωματικῶν, ἀναστολὴ τῶν νέων φυσικομαθηματικῶν ἐκ τῶν στρατιωτικῶν τοὺς ὑποχρέωσεων κλπ.

1. Σ.Μ. Στὴν μελέτη δὲν ἀναφέρεται ἡ πηγὴ ἢ τὸς τρόπος προσδιορισμοῦ αὐτῶν τῶν ποσοστῶν. Πιθανόν νὰ ὀφείλεται σὲ παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν μέχρι σήμερα ποσοστῶν μεταξὺ πτυχιούχων ἐν γένει καὶ καθηγητῶν πανεπιστημίου.

2. Σ.Μ. Στὶς ὑποανάπτυκτες χῶρες ὁ πρσαντολισμὸς πρὸς τὰ χειρωνακτικὰ ἐπαγγέλματα θεωρεῖται ὑποδεέστερος, κυρίως κατόπιν σχετικῶν τεχνικῶν σπουδῶν. Κυρίως δὲ ἐκεῖνο ποὺ θεωρεῖται ἀκατανόητο εἶναι τὸ ὅτι, ὅσον μπορεῖ νὰ σπουδάσῃ, νὰ σπουδάσῃ τεχνικὲς ἐπιστῆμες γιὰ νὰ γίνῃ (ἔστω ἓνας) καλὸς χειρῶναξ.

3. Σ.Μ. Τοῦτο γίνεται κατανοητὸ ὅταν σκεφθοῦμε ὅτι, σήμερα, κυρίως στὶς μεγάλες πόλεις, κατόπιν τῶν νέων μέτρων περὶ παιδείας, ὁ ἀριθμὸς τῶν κατὰ σχολεῖον μαθητῶν μέσης τείνει νὰ διπλασιασθῇ. Στὸ αὐτὸ λοιπὸν οἶκμα στεγάζεται τὸ πρῶτὸ τὸ Λύκειο καὶ τὸ ἀπόγευμα τὸ Γυμνάσιο (ἀναγκαστικὴ οἰκονομία τῶν σπανιζόντων ὑλικῶν μέσων) ἐνῶ οἱ καθηγηταὶ εἶναι διάφοροι (ἀξιοποίηση τοῦ ὑπάρχοντος δηλ. ἐν ἀφθονίᾳ) συντελεστοῦ ἐργασίας).

—Ποσοτικά : τὸν περιορισμὸ τῶν προγραμμάτων.
Ποιοτικά : τὴν τελειοποίησιν τῶν μεθόδων.

Ο ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Ὅπως πολλὰ ἀπὸ τὰ σχέδιά τους καὶ τὰ προγράμματα παιδείας τῶν ὑποαναπτύκτων χωρῶν εἶναι πολὺ μεγαλεπήβολα. Ὑποχωρῶντας στὶς κοινωνικὰς πιέσεις, οἱ κυβερνήσεις αὐτῶν τῶν χωρῶν διακινδυνεύουν τὴ συντήρησιν, γιὰ μερικὰ χρόνια στὸν πληθυσμὸ, ψευδαισθήσεων τόσο περισσό-τερο ἐπικινδύνων, ὅσο ἀπότομη εἶναι ἡ διαψευσὴ τους.

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς στοιχειώδους παιδείας εἰς βάρος τῆς ποιότητός της (τέσσερα μόνον ἔτη στὶς περισσότερες χώρες), δὲν δίνει στοὺς μαθητὰς παρὰ τὴν (ἀπατηλὴν) ἐλπίδα νὰ ἐγκαταλείψουν τὴ γεωργίαν γιὰ μιὰ γραφικὴ ἀπασχόλησιν. Ἡ ἀνάπτυξις μιᾶς γενικῆς μέσης παιδείας τῆς ὁποίας μόνη ἀποστολὴ εἶναι νὰ γίνῃ πέρασμα γιὰ τὴν ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν ἢ τὸ δημοσιούπαλληλίκι, ἐνῶ οἱ κύριοι στόχοι τῆς ἀνωτάτης παιδείας στρέφονται στὶς φιλολογικὰς ἢ νομικὰς καριέρας, εἶναι σήμερον μιὰ τάσις στὴν εὐκολίαν, ἢ ὁποία ἐξηγεῖ, χωρὶς καὶ νὰ τὸ ἀποδεικνύῃ, τὴν πολιτικὴν ἀστάθειαν (λόγω τῆς ἀνεργείας τῶν μορφωμένων) (1).

Στὰ πλαίσια τῶν οἰκονομικῶν προοπτικῶν καὶ ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῶν ποσοτικῶν προτιμήσεων, φαίνεται ἀντίθετα ἀναγκαῖον νὰ συγκεντρώσουμε τίς διαθέμενες πηγὰς (χρηματοδοτήσεως) ἐπὶ :

—Μιᾶς ἐκλογῆς : περισσότερην παιδείαν γιὰ λιγώτερον μαθητὰς.

—Μιᾶς προτεραιότητος : τὴν ἐπιμόρφωσιν τῶν διδασκόντων.

—Μιᾶς ἰσορροπίας : τῆς προσφορᾶς εἰδικευμένων ἐργατῶν βραχυχρονίως καὶ μακροχρονίως.

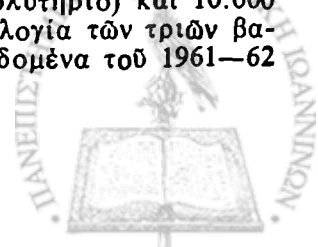
ΜΙΑ ΕΚΛΟΓΗ : ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΗ ΜΟΡΦΩΣΗ ΓΙΑ ΛΙΓΩΤΕΡΟΥΣ ΜΑΘΗΤΕΣ

Τοῦτο σημαίνει στένεμα στὴ βάση τῆς πυραμίδας καὶ ἀνοίγμα στὴν κορυφὴν της. Ἀνακεφαλαιώνομε σύντομα τοὺς λόγους αὐτῆς τῆς ἐκλογῆς (πρασωρινῆς πάντοτε).

1) Ἡ δυσκολία ἀπορροφήσεως τῶν πτυχιούχων ἀπὸ τίς ὑποανάπτυκτες οἰκονομίας. Θεωρεῖται προτιμώτερον νὰ σχηματίσουμε στὴν ἀρχὴ «πολλαπλασιαστὲς ἀπασχολήσεως» σὲ ὁμογενεῖς ποσότητες.

2) Τὸ χαμηλὸ ἐπίπεδο τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, ὅταν τὸ διδασκαλικόν σύνολον εἶναι ποσοτικὰ καὶ ποιοτικὰ ἀνεπαρκές.

1. Σ.Μ. Κατὰ τὴ σύσκεψιν τῆς Washington τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1961 ὁ Coombs, σχολιάζοντας τὰ ἀποτελέσματα τῆς συσκέψεως τῆς Addis Abebba (ὅπου, ὅπως ἀναφέραμε, προσδιορίσθηκε γιὰ τίς ὑποανάπτυκτες χώρας, μεταξὺ ἀνωτάτης, μέσης καὶ στοιχειώδους παιδείας, ἡσχέσις 2 πρὸς 25 πρὸς 100) ἐδήλωσε «αὐτὸς ὁ στόχος εἶναι χαμηλὸς καὶ τὸ ζήτημα εἶναι νὰ ξέρομε ἂν θὰ εἶναι δυνατὸ πολιτικὰ στὶς κυβερνήσεις τῶν ὑποαναπτύκτων χωρῶν νὰ ἀνακοινώσουν ὅτι 2^ο/₃ μόνον ἀπὸ τὴν ἐπομένη γενεὰ μπορεῖ νὰ ἐλπίξῃ σὲ μιὰ ἀνώτατη ἐκπαίδευσιν»; Σ.Μ. Ἐπ' εὐκαιρίαν ἀναφέρομε ὅτι, ἐκ τῶν στοιχείων τῆς Ε.Σ.Υ.Ε. γιὰ τὴν χώραν μας, γιὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1961—62 εἶχαμε : 143.000 περίπου ἀποφοίτους στοιχειώδους, 27.000 περίπου ἀποφοίτους μέσης (ὁ ἀριθμὸς περιλαμβάνει ὄχι μόνον τοὺς ὄντως ἐπιτυχῶς ἀποφοιτήσαντες, ἀλλὰ καὶ τοὺς παρακολούθησαντες ἀνελλιπῶς τὰ μαθήματα τῆς τελευταίας τάξεως, δεδομένου ὅτι, μὲ τὸ ἰσχύον σύστημα ἐξετάσεων θὰ λάβουν, κατὰ πλειονότητα, τὸ ἀπολυτήριον) καὶ 10.000 περίπου νεοεισελθόντες στὰ Πανεπιστήμια τῆς χώρας. Ἡ δὲ ἀναλογία τῶν τριῶν βαθμίδων τῆς ἐκπαιδεύσεως στὴν χώραν μας μὲ βάση τὰ ἀνωτέρω δεδομένα τοῦ 1961—62 ἦταν : 7 πρὸς 19 πρὸς 100.

3) Ἡ ὑψηλὴ διαρροή σ' αὐτὸ τὸ ἐπίπεδο ἐκπαιδεύσεως, ὀφειλομένη σὲ λόγους οἰκονομικούς, κοινωνικούς καὶ δημογραφικούς (ὑψηλὸ ποσοστὸ θνησιμότητος).

4) Μιὰ γενικευμένη στοιχειώδης παιδεία παράγει ἓνα «κλίμα ἀναπτύξεως» καὶ ἐπιτρέπει νὰ δημιουργηθοῦν οἱ ἀπαραίτητες αἰτιολογήσεις, ἀλλὰ μὲ τὴν προϋπόθεση νὰ εἶναι προσανατολισμένη καὶ κατευθυνομένη ἀπὸ ἓνα Elite καὶ στὸ πλαίσιο ἐνὸς (οἰκονομικοῦ) προγράμματος ἀναπτύξεως. Ἰσχύει κυρίως, κατὰ τὸ ξεκίνημα τῆς ἀναπτύξεως, ὅταν πρόκειται νὰ ἀποφευχθῆ ἡ μαζικὴ ἔξοδος μορφωμένων, πρὸς τὶς ὑπηρεσίες (τριτογενῆ τομέα) καὶ τὶς ἀστικές περιοχές. Γιὰ τοῦτο πρέπει νὰ μεταβληθοῦν ταυτόχρονα οἱ προϋποθέσεις διαβιώσεως τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν καὶ ἡ ἱεραρχία τῶν κοινωνικῶν ἀξιών. Αὐτὴ ἡ ἐνέργεια (ἐκλογή) πρέπει νὰ ὀδηγηθῆ ἀπὸ ἓνα ἱκανότατο σῶμα ἐκπαιδευτικῶν, οἱ ὅποιοι πρέπει νὰ δημιουργηθοῦν (ὁμῶς) προηγουμένως.

5) Ἡ γενίκευση τῆς στοιχ. ἐκπαιδεύσεως ἀπορροφᾷ τὸ μεγαλύτερο τμῆμα τῶν πηγῶν χρηματοδοτήσεως τῆς παιδείας, τόσο περισσότερο, ὅσο αὐτὴ (θέλουμε νὰ) γίνεται πιὸ κατανοητὴ (δηλ. ἀποδοτικώτερη). Δὲν ἔχει ἀκόμα διακηρυχθῆ ὅτι ἡ δικαιοσύνη πρὸς ἐκπαίδευση θὰ ἐπέτρεπε, σ' ἓνα πρῶτο στάδιο, τὴν αὐτοχρηματοδότηση τῆς παιδείας ἀπὸ τοὺς ὠφελουμένους ἐξ αὐτῆς. Μιὰ τέτοια συμπεριφορά, προφανῶς ἀντιδημοκρατικὴ, δικαιολογεῖται, ὅταν διαπιστωθῆ ὅτι στὶς περισσότερες χῶρες (ἀκόμα καὶ στὶς βιομηχανικές, πέραν τῆς ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως), εἶναι τὰ εὐπορα (κυρίως) κοινωνικὰ στρώματα ποὺ εὐεργετοῦνται (κερδίζουν) ἀπὸ τὴν δωρεὰν παιδεία, ἐνῶ οἱ λοιποὶ ἀδυνατοῦν πολλάκις νὰ ἐξακολουθήσουν τὶς σπουδές τους γιὰ λόγους οἰκονομικούς. Ἡ ἀρχὴ λοιπὸν τῆς δωρεὰν παιδείας καταλήγει, μέσῳ τοῦ προϋπολογισμοῦ, νὰ χρηματοδοτῆ τὴν ἐκπαίδευση τῶν πλουσίων ἀπὸ τοὺς φτωχοὺς.

ΜΙΑ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΣ : Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΩΝ

Γιὰ νὰ ἐπαναλάβουμε μιὰ σύγκριση τοῦ καθηγητοῦ Tinbergen : Τὸ διδακτικὸ προσωπικὸ παίζει, στὸν τομέα τῆς παιδείας, τὸ ρόλο τῶν ἐργαλείων στὴ βιομηχανία. Ἔτσι οἱ Η.Π.Α. γιὰ νὰ ἀυξήσουν τὴ μαζικὴ τους παραγωγή κατὰ τὸν Βορ Παγκ. Πόλεμο. διπλασίασαν κατ' ἀρχὴ τὴν παραγωγή μηχανῶν—ἐργαλείων· ὁμοίως εἶναι εὐκτέον νὰ συγκεντρωθῆ ἡ προσπάθεια στὴ δημιουργία διδακτικοῦ προσωπικοῦ σὲ μιὰ πρώτη φάση· στὴν συνέχεια αὐτὴ ἢ προσπάθεια δύναται νὰ χαλαρωθῆ.

Ἄλλὰ τὸ πρόβλημα εἶναι ἂν τὸ ἐκπαιδευτικὸ σῶμα, ὀλιγάριθμο στὶς ὑποανάπτυκτες χῶρες, θὰ θελήσῃ νὰ δεχθῆ ἀγροτικὲς θέσεις. Μποροῦμε ἀσφαλῶς νὰ ἀντιδράσουμε διὰ τῆς (διαφορετικῆς) ἀμοιβῆς τοῦ ἐπαγγέλματος (εἶδαμε ὅτι στὴν Ἀφρικὴ ἓνας καθηγητὴς πανεπιστημίου κερδίζει 1.000 λίρες περισσότερο ἀπὸ ἓνα δημόσιο ὑπάλληλο τῆς ἰδίας μορφώσεως). Ἄλλὰ ὁ συντελεστὴς κοινωνικοῦ γοήτρου φαίνεται σημαντικώτερος καὶ διαπιστώνεται, στὶς περισσότερες τῶν ὑποανάπτυκτων χωρῶν, μιὰ μεγάλη ἀστάθεια τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ σώματος, ὅπου **καθηγηταὶ** περνοῦν πρὸς τὴν βιομηχανία⁽¹⁾ ἢ τὴ διοίκηση, εὐκαιρίας δοθείσης.

1. Σ.Μ. Ἡ ἀπασχολοῦνται τόσο πολὺ μ' αὐτὴ, ὡς σύμβουλοι, διοικηταὶ κλπ., ὥστε νὰ τοὺς μένει ἐλάχιστος χρόνος γιὰ τὸ καθ' αὐτὸ ἔργο καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ τους ἀνανέωση καὶ τελείωση :

ΜΙΑ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑ: ΤΗΣ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΦΟΡΑΣ ΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΩΝ ΕΡΓΑΤΩΝ

Περιμένοντας τις πρώτες «φουρνιές» τών ειδικευμένων εργατών, πρέπει να εξασφαλίσουμε στις νέες βιομηχανίες τούς απαραίτητους χειρώνακτες. Ἡ μαζική ἐκπαίδευση ἐνηλίκων, ἐνίοτε ἐπιτρέπει μία λύση «μπαλώματος».

Ἄν αὐτὴ ἢ ἐκπαίδευση δὲν αὐξάνη τὴν παραγωγικότητα τοῦ ἐργάτου, ὅσο καὶ ἡ συστηματικὴ παιδεία, (σχετικὰ παραπέμπομεν στοὺς ἀναφερθέντες ἀριθμοὺς τῆς ἔρευνας τοῦ S. STROUMILINE) ἔχει τὸ πλεονέκτημα νᾶναι σύντομη καὶ ὀλιγοδάπανη.

Αὐτὴ ἢ ἐκπαίδευση μπορεῖ νὰ διασφαλισθῇ ἀπὸ τὸ κράτος—ἐπιχειρηματία, τοὺς τοπικοὺς ἐπιχειρηματίες ἀπὸ τις ξένες ἐπιχειρήσεις (ἀπὸ τις ὁποῖες μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀπαιτήσῃ νὰ ἐκπαιδεύσουν μιὰ ὀρισμένη ποσότητα αὐτοχθόνων ἐργατικῶν χειρῶν) ἢ ἀπὸ τὴν τεχνικὴ βοήθεια. Μιὰ ἀντίρρηση (ὁμῶς) σήμερα: Ἡ ἀστάθεια τῶν ἐργατῶν ἀπογοητεύει τοὺς ἐπιχειρηματίες γιὰ νὰ εξασφαλίσουν αὐτὴν τὴν ἐκπαίδευση.

Περιορίζοντας ἓνα πρόγραμμα ἐκπαιδύσεως, εἶναι σὰν νὰ περιορίζουμε τὴν ἐπιφάνεια (στηρίζεως), ὥστε νὰ μεγαλώσουμε τὸ βάρος (τάση)⁽¹⁾ ἐνῶ ἡ τελειοποίηση τῶν μεθόδων ἐκπαιδύσεως μπορεῖ νὰ συντελέσῃ, ἀφ' ἑνὸς στὴν προσαρμογὴ τοῦ περιεχομένου τῆς παιδείας στις ἀνάγκες τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ ἀφ' ἑτέρου στὴν βελτίωση τῆς παραγωγικότητας.

Η ΤΕΛΕΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΜΕΘΟΔΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Ἡ παιδεία εἶναι παραγωγὸς καὶ διανομέας τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς ἐκπαιδύσεως. Εἶναι μιὰ βιομηχανία μὲ δικές της ἐκροές καὶ εἰσροές. Ἀλλὰ, ἂν οἱ εἰσροές της μετροῦνται, οἱ ἐκροές της δὲν μποροῦν νὰ ἐννοηθοῦν, οὔτε ἄμεσα ὑπὸ πραγματικὴ ἔννοια, οὔτε ὑπὸ χρηματικὴ ἔννοια, ἀφοῦ δὲν γίνονται ἀντικείμενο τῆς ἀγορᾶς. Περιμένοντας τὴ θεωρίαν νὰ φθάσῃ στὸ σημεῖο, ὥστε νὰ μετρηθῇ τὴ λειτουργία παραγωγῆς (διὰ) τῆς ἐκπαιδύσεως, εἶναι ἀναγκαῖο νὰ βελτιώσουμε τὴν ποιότητα αὐτῆς τῆς βιομηχανίας, χαμηλώνοντας τὸ ἀρχικὸ της κόστος.

Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΗΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Ἡ παιδεία ἐκπληρώνει δύο λειτουργίες: ἀποτυπώνει στὸ νοῦ ἓνα Savoir—Faire καὶ μεταδίδει ἀξίες. Ἰδιαίτερες (λοιπὸν) φροντίδες στις οἰκονομίες ποὺ θέλουν νὰ ἀναπτυχθοῦν, παρουσιάζονται στὸ ἐπίπεδο κάθε μιᾶς ἀπὸ αὐτὰς τις λειτουργίες.

ΣΤΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΜΕΤΑΔΟΣΕΩΣ ΤΟΥ SAVOIR—FAIRE

Ποῖος ὀφείλει νὰ εξασφαλίσῃ τὴν ἐκπαίδευση, δηλ. τὴν ἀνάπτυξη τῶν θεμελιωδῶν πνευματικῶν δυνατοτήτων καὶ ποῖος ὀφείλει νὰ εξασφαλίσῃ τὴν μόρφωση, δηλ. τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἀναγκαίων εἰδικῶν ἐπιτηδειοτήτων στὴν ἐκτέλεση μιᾶς ἐργασίας;

1. Σ.Μ. Ἡ παρομοίωση ἔχει ληφθῆ ἀπὸ τὴ φυσικὴ, πρὸς ἐπισήμανση τῆς ἀντινομίας, ὅπου ὁ σχετικὸς τύπος εἶναι:

$$\sigma \text{ ἐπιτρεπόμενον} = \frac{B}{F}$$

Στις βιομηχανικές χώρες ή μόρφωση είναι σήμερα, κατά μεγάλο ποσοστό, εξασφαλισμένη από το γενικό εκπαιδευτικό σύστημα, συνήθως δημοσία, ενώ άλλοτε γινόταν σωρηδόν.

Όρισμένοι οικονομολόγοι, όπως ο Harbison, είναι όπαδοί αυτού (του ανωτέρω) του τελευταίου τύπου: Έκπαίδευση από το Κράτος, «μόρφωση» από τους επιχειρηματίες (με την βοήθεια ένδεχομένως του κράτους) για λόγους οικονομικούς, αφ' ενός (ή μέση επαγγελματική μόρφωση στοιχίζει πολύ), αποτελεσματικότης αφ' έτέρου (έλλείπει διδασκάλων), κατώτερη μόρφωση στις (τεχνικές) σχολές, όπου άλλοστε δέν στέλνουν παρά τους μαθητές που άποτυγχανουν να παρακολουθήσουν τή μέση παιδεία (Γυμνάσια—Λύκεια). Οί ξένες επιχειρήσεις, ό στρατός (κατά τή διάρκεια τής θητείας) και οί ειδικοί τής τεχνικής βοήθειας θά λάβουν μέρος σ' αυτή τήν έπιμόρφωση.

Τί να σκεφθῆ κανείς για τήν ποιότητα αυτής τής μορφώσεως; Είδαμε ότι οί επιχειρήσεις άποφεύγουν, λόγω τής άσταθείας των έργων, να αναλάβουν τό βάρος. Οί ξένες επιχειρήσεις εργάζονται σε επιχειρήσεις μικρού ένδιαφέροντος για τήν ανάπτυξη τής ένθνικῆς οικονομίας. Ό στρατός θά μπορούσε να «τους μάθη μιά τέχνη», αλλά προς στιγμή ή είσφορά του στη μόρφωση είδικού προσωπικού χρησίμου στην οικονομία είναι σχεδόν τόσο άσημαντη, όσο και εκείνη τής τεχνικής βοήθειας.

Η επιφόρτιση των επιχειρήσεων με τήν μόρφωση του προσωπικού τους είναι:

—'Αφ' ενός περιορισμός αυτής τής μορφώσεως σε ειδίκευση του έργου· επί πλέον μπορεί κανείς να σκεφθῆ ότι οί επιχειρηματίες επιφορτίζονται να μεταβάλουν έναν άπόφοιτο μέσης γενικής παιδείας σε βιομηχανικό σχεδιαστή ή σε τεχνίτη;

—'Αφ' έτέρου ή ποιοτική βελτίωση των έργων έχει θεωρηθῆ σαν παθητικός συντελεστής τής ανάπτυξεως.

Στό πλαίσιο λοιπόν που θά διαλέξει κανείς για να συγκεντρώση τήν προσπάθεια εκπαίδεψεως επί ενός σχετικά περιορισμένου αριθμού ατόμων, είναι άκριβώς για να μπορέση να σχηματίση ένα «έμψυχο κεφάλαιο κρούσεως», του οποίου θά έχουν αναπτυχθῆ συγχρόνως οί πνευματικές ίκανότητες, οί χειρωνακτική δεξιότης, ή δύναμη όργανώσεως, οί δυνατότητες άφομοιώσεως, για ώρισμένο αριθμό τομέων δραστηριότητος. Θά μπορούσε κανείς να έμπνευστῆ από τό παράδειγμα των «νεωτεριστών» τής σοβιετικής οικονομίας. Άλλά έδώ προστίθεται τό πρόβλημα τής μεταβολῆς των αξιών από τήν εκπαίδευση.

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΩΝ ΑΞΙΩΝ

Πράγματι, γράφει ό καθηγητής Lewis, ή παιδεία συγκινεί τό ίδιο με τό θρησκευτικό συναίσθημα στην Άφρική δηλ. ό,τι είσήχθη από τους Ιεραποστόλους διαφόρων θρησκευμάτων, τα όποια έχουν περισσότερη όρμη να μάχονται παρά να μεταβάλουν τον πληθυσμό και τα όποια δέν έπιτυγχανουν παρά να θολώνουν τό πνεύμα των ίθαγενών. Θά μπορούσε λοιπόν κανείς (όμοίως) να έννοήση ένα είδος οίκουμενισμού τής παιδείας;

Φαίνεται έν τούτοις ότι αυτά τα θρησκευματα έλάχιστα διαφέρουν κατά τό τυπικό τους, έναντι τής διαφορετικής κατά περίπτωση διαρθρώσεως και συνθέσεως των δυτικών εκπαιδευτικών συστημάτων.

Στό πλαίσιο των υπό τής παιδείας μεταβαλλομένων αξιών, ό οίκουμε-

νισμός φαίνεται εύκολα πραγματοποιούμενος. Ἐάν ἡ παιδεία μας εἶναι τόσο εὐκολοπροσάρμοστη στίς ὑποανάπτυκτες χώρες, εἶναι φαίνεται, ἐπειδή ἔχουμε ἑμεῖς οἱ ἴδιοι κληρονομήσει τὴ διάρθρωσὴ τῆς καὶ κυρίως τὸ πνεῦμα τῆς, μιᾶς ἐποχῆς ὅπου τὸ σύστημα τῶν κοινωνικῶν ἀξιῶν δὲν διέφερε σχεδὸν ἀπὸ τὸ σημερινὸ τῶν ὑποανάπτυκτων χωρῶν. Κατὰ τὴ βασιλικὴ ἐποχὴ τῶν κοινωνικῶν ἀνοίγονται διέξοδοι ἀσφαλείας δηλ. τῆς τεχνικῆς γιὰ κείνους ποὺ ἀποδεικνύονται ἀδέξιοι γιὰ νὰ σπουδάσουν μέχρι τῆς ἀνωτάτης βαθμίδος.

Θὰ μπορούσε νὰ λεχθῆ, ὁμιλώντας γιὰ τὴ στοιχειώδη παιδεία τῆς Γαλλίας, ὅτι καλύτερα νὰ ἄφινε ἓνα τμήμα γῆς ἀκαλλιέργητο, ἀπὸ τὸ νὰ τὸ καλλιεργῆ χωρὶς νὰ τὸ σπέρνῃ. Ἡ μακρὰ καὶ γενικὴ μέση παιδεία δὲν ἀνοίγει δρόμους παρὰ γιὰ τὴ διοίκηση καὶ τὴν ἀνωτάτη. Δεδομένης δὲ τῆς διαφορᾶς κοινωνικοῦ γοήτρου μεταξὺ τῶν δύο τελευταίων ἐπιπέδων στίς ὑποανάπτυκτες χώρες, ἐλάχιστοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ περιορίζουν ἐδῶ (Λύκειο) τίς φιλοδοξίες τους.

Δὲν θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ δημιουργήσῃ ἐτησίους κύκλους (μεταγυμνασιακούς), οἱ ὅποιοι θὰ χρησίμευαν πρὸς (κάποια) αὐτοϊκανοποίηση καὶ ὅπου ὅλες οἱ ἱκανότητες τοῦ μαθητοῦ θὰ ἀνεπτύσσοντο καὶ (ὅπου) ἡ τεχνικὴ θὰ ἐπαιρνε νέα ἀξία (θὰ ἐπανεκτιμᾶτο);

Η ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΟΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Ἡ μείωσις τοῦ συνολικοῦ κόστους τῆς παιδείας στίς ὑποανάπτυκτες χώρες ἐξαρτᾶται ἀπὸ τρεῖς συντελεστές:

—Τὴν πλήρη ἀπασχόληση τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς τῆς παιδείας.

—Τὸν περιορισμὸ τῶν αἰτίων σπατάλης.

—Τὴν πρόοδο τῆς τεχνολογίας τῆς ἐκπαιδεύσεως.

α) Ἡ πλήρης ἀπασχόληση τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς τῆς παιδείας.

Ἐποχὴ τίς ὑλικές ἐπενδύσεις (ὄρισμένα πανεπιστήμια ἔχουν λίγους φοιτητὲς καὶ ὑποασχολοῦνται), ἀλλὰ κυρίως τὸ διδακτικὸ προσωπικόν. Εἶδαμε προηγουμένως ὅτι ἓνας καθηγητῆς ἀφρικανικοῦ πανεπιστημίου ἐδίδασκε κατὰ μέσον ὄρον σὲ τρεῖς φοιτητὲς, ἓνας καθηγητῆς στίς Η.Π.Α. σὲ 20. Ἐχουν ἄλλωστε ὑπολογίσει, σὲ μέρες διδασκαλίας, ὅτι τέσσερα ἔτη σοβιετικῆς ἐκπαιδεύσεως ἀντιστοιχοῦν μὲ πέντε στίς Η.Π.Α. (1).

β) Περιορισμὸς τῶν αἰτίων σπατάλης.

Αὐτὲς οἱ αἰτίες εἶναι πολλές· οἱ κυριώτερες:

—Ἡ σπατάλη ἢ ὀφειλομένη σ' αὐτοὺς ποὺ ἐγκαταλείπουν κατὰ τὴ διάρκεια τῶν σπουδῶν δὲν εἶναι κάτι τὸ ἀσήμαντο. Ἐάν οἱ αἰτίες (ἐγκαταλείψεως) εἶναι οἰκονομικὲς θὰ μπορούσαν νὰ ἀντιμετωπισθοῦν (μὲ ἓνα σύστημα ὑποτροφικῶν). Ἐάν εἶναι «πνευματικὲς», περιορίζομε αὐτὴ τὴ σπατάλη, δημιουργώντας εἶδη διπλωμάτων ἀνάλογα μὲ τὰ ἔτη σπουδῶν, μὲ τὸ σκοπὸ ὅπως οἱ μαθηταὶ καὶ ἡ οἰκονομία τῆς χώρας (νὰ) μὴ χάνουν τὸ πλεονέκτημα τῶν (ἐπιτυχῶν) ἐτῶν σπουδῶν μέχρι τῆς διακοπῆς. Τέλος ἢ μὴ συχνὴ φοίτηση (καὶ διακοπὴ) περιορίζεται ἀφ' ἑαυτῆς ὅταν οἱ σπουδαστὲς πληρώνουν.

—Σπατάλη ὀφειλομένη στὴν ἐκλογὴ τῶν περισσότερο ἐπαχθῶν μεθόδων ἐκπαιδεύσεως. Σὲ ὄρισμένες μικρὲς χώρες τὸ κόστος ἐπιτοπίου ἐκπαιδεύσεως τριῶν πτυχιούχων ἴσουτε μὲ τὸ ἀντίστοιχο γιὰ πέντε στὴν ἀλλοδαπή (1). Ἐν τούτοις πρέπει νὰ τονισθῆ ὅτι, δεδομένου τοῦ μικροῦ ποσοστοῦ, τῶν ἀπο-

στελλομένων φοιτητών στην αλλοδαπή, οι όποιοι επιστρέφουν στη χώρα τους καθώς και ο σημαντικός ρόλος που μπορεί να παίξει μια πνευματική εστία για την ανάπτυξη της χώρας, ή δημιουργία ενός εθνικού πανεπιστημίου μπορεί να αποβή αποδοτική.

—Σπατάλη τέλος που συνιστούν οι πολυτελείς δαπάνες παιδείας κυρίως υπό μορφή υπερμοντέρνων οίκημάτων.

Η ΠΡΟΟΔΟΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΙΚΗΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Άλλά ο σημαντικώτερος συντελεστής της αύξησεως της παραγωγικότητος της εκπαίδευσεως είναι ή πρόοδος της τεχνολογίας της εκπαίδευσεως. Μπορεί κανείς να έλπιζη ότι ή ανάπτυξη των νέων μεθόδων εκπαίδευσεως θα μειώση μιὰ μέρα τὸ κόστος εκπαίδευσεως και τὸν ἀριθμὸ των ἀναγκαίων διδασκάλων σέ σημείο ὥστε να ἐπιτραπῆ ή ταχεῖα γενίκευση της στοιχειώδους παιδείας, χωρίς να ἀπορροφᾶ τὰ 2/3 των δαπανῶν της παιδείας.

Τὸ θεμελιώδες πρόβλημα ἑνὸς φθηνότερου προγράμματος που να ἐντατικοποιῆ την ἐκπαίδευση εἶναι να ἀποφύγουμε τὰ σφάλματα (ἐλλείψεις) τοῦ παλαιοῦ συστήματος—συστήματος που βασιζόταν στη βαθειὰ ἐκπαίδευση μιᾶς μειονότητος—«προτεραιότης στην ἐκπαίδευση», φιλολογικὸ περιεχόμενο της παιδείας, ἀποτελέσματα ἀποκλειστικὰ τριτογενῆ (ἀποφοίτους δηλ. καταλλήλους μόνο για ὑπηρεσίες, ἐμπόριο, τράπεζες κλπ.). Ἐνα τέτοιο πρόγραμμα (παιδείας) δὲν μπορεί να πετύχη παρά ἂν συντονιστῆ με ἕνα πρόγραμμα οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως και συστηματικὰ προσανατολισθῆ και αἰτιολογηθῆ ἀπὸ τίς προοπτικὲς ἀναπτύξεως κάθε χώρας.

1. Σ.Μ. (Εἶναι ή περίπτωση δημιουργίας πανεπιστημίου στην Κύπρο. Ἐδιάφορο τώρα ἂν τότε τὸ βάρος θὰ τὸ φέρει ή κυβέρνηση της νήσου, ἔνω τώρα τὸ φέρουν οι γονεῖς των παιδιῶν.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Μπραζίλια

Δέν μπόρεσαν ποτέ νά σκύψουν ήρεμοι πάνω στη γῆ
νά μάθουν τούς νόμους, ν' ακολουθήσουν τήν ὥρα τῶν δέντρων
νά ριζώσουν, νά φυτρώσουν ἐκεῖ πού τούς ἔρριξαν
δέν μπόρεσαν, μέσα στά στήθια τους μιάν ἀντάρα βογγᾶ
δένει τήν τόλμη τῆς φλέβας μέ τή χρυσή σκόνη τοῦ θρούλου
ὁ ἀετός μέ τή δίψα τῶν ἄστρων ὁρμάει στό χάος
πιάνουν τὰ χέρια τῆ λάσπη, τῆ λάσπη τῆς γῆς
τῆ λάσπη τοῦ ὄνειρου, τῆ λάσπη τῆς ματωμένης καρδιάς τους
τῆ ζυμώνουν, τήν πλάθουν, τήν ἀνεβάζουν στόν οὐρανό
γιά νά φέρη κοντά στοὺς θεοὺς τήν ἀλήθεια τῆς γῆς, τήν ἀλήθεια τῆς
[λάσπης
γιά νά γίνη θεός, γιά νά μελνῆ γιά πάντα στή μαύρη της δόξα...

Στῆ μεγάλη κίτρινη πάμπα τῆς Μίνας Ζεραΐς
ἦρθαν οἱ ξένοι, οἱ ἄστατοι, μέ τὰ ταξίματα καί τὰ λόγια
ἦρθαν οἱ χτίστες, οἱ ἀνοπόμονοι, μέ τίς ἀξίνες καί τίς ιδέες
ἕνας λαός περιμένει, γυρεύει τὸ ριζικό του μέσα στή φύτρα του
ψάχνει γιά τήν πατρίδα πού περιμένουν στή πράσινη χώρα
βλέπει πάνω ἀπ' τοὺς θάμνους, παν' ἀπ' τὰ φύλλα, μακρυνά στόν ὄρι-
[ζοντα

ἀνοίγει θεμέλια, βαθειά θεμέλια, ὅσο μπορεῖ πιό βαθειά
ρίχνουν τὸν σπόρο, τὸν ποτίζουν μέ αἷμα, μέ ἰδρώτα, μέ θάνατο
μέσα ἀπ' τοὺς λάκους τῶν τάφων φυτρώνουν οἱ νάρκισσοι
μιὰ σφιγμένη γροθιά μπήγει στή σάρκα τὰ νύχια τῆς
χτίζει τοὺς τοίχους, δίνει μορφή στοῦ προφήτη τὰ λόγια
ἡ συμφωνία τῆς πέτρας τονίζει τὸν ἔμνο τοῦ θριάμβου
μέ πελέκια πελεκοῦν τὸ βράχο, φτυάρια, μυστριά, σκαλωσιές
τὰ σίδερα μπλέκουν σφιχτὰ τοὺς μαύρους κορμούς τους
μιὰ καμπύλη γλυστρᾶ γύρω ἀπὸ τὴν ἄσπρη λαχτᾶρα τῆς
χωρὶς δισταγμούς οἱ εὐθεῖες γραμμὲς ὁρμῶνε στό ἄπειρο
ἡ δέσμη τῶν τόξων ξεσκίζει τοὺς γυμνοὺς οὐρανοὺς
τεράστιες φιγοῦρες προβάλλουν, οἱ γίγαντες πολεμοῦν μέ τὸν ἀνεμο
ἀπίθανα σχήματα ὀρθώνονται στή σιωπὴ καί στήν ἔρημο
χιλιάδες φωτισμένα παράθυρα ἀραδιάζονται στῆς νύχτας τὴν ἔκσταση
καθρεφτίζουν τὸ βλέμμα τους στό μαῦρο τῆς λίμνης γυαλί
τῆς «Αὐγῆς» τὸ παλάτι δένει τὸ φῶς καί τὸ μάρμαρο
μιὰ ἐκκλησιὰ σμίγει στήν προσευχὴ τὰ χάλκινα δάχτυλα
στοὺς γκρίζους γρανίτες οἱ μνημῆες γράφουν τὴν ἱστορία τους
μιὰ ἱστορία πού τώρα ἀρχίζει, πού δέν ἔχει πιά τέλος
πού θά πορευτῆ χωρὶς τύψη στήν λευκὴ λιτανελα τοῦ χρόνου.

Μιὰ μοναδικὴ πολιτεία ρίχνει τριγύρω τίς ρίζες τῆς
γεννήθηκε στῆ μεγάλη κίτρινη πάμπα τῆς Μίνας Ζεραΐς
οἱ τρελλοὶ τὴν θεμέλιωσαν, οἱ δυνατοὶ θά τῆς δώσουν τὴ νίκη

θα δεθῆ με τὸ αἷμα, με τὴν καρδιά, με τὴ σκέψη
 με τὴν ἐλπίδα, με τὴ χαρὰ τῶν πολλῶν ἀνθρώπων τῆς γῆς
 θα γίνῃ ἡ μοῖρα, ἡ μοῖρα τῶν ἀσπρῶν, τῶν μαύρων
 ὄλων ὄσων ζητοῦνε μιὰ πλίστη, ὄλων ὄσων γι' αὐτὴν μάχονται
 θα γίνῃ ἡ μοῖρα τῆς μοναξιᾶς καὶ τῆς πίκρας
 ἡ μοῖρα ἑνὸς μεγάλου λαοῦ.....

ΖΗΣΗΣ ΣΤΑΛΙΟΣ

ΜΕΙΕΚΕΙΝΑ

Χάρτινο παραβάκι
 φορτωμένο τὴν ἀκριβὴ πραμμάτεια τῆς χαρᾶς
 ὠδνεα—φτεροῦ μαϊστράλι—
 στὰ Γιαπωνέζικα βελούδα τῶν πρωϊνῶν δραμάτων
 ποὺ με καθρέφτιζαν ρόδο ἀγνείας
 στὰ βενετσιάνικα κάτοπτρα τῆς πρώτης γεύσης.
 Κι' ἔφτασα
 κεῖ
 ποὺ πρόγονος ναυαγὸς
 ἔσκαψε τὸ κύμα με τὰ γαμπὰ του νύχια
 κι' ἐνταφίασε ζωντανὸ τὸν ἥλιο.

Τὰ μάτια μου
 —γιάλινα πανιὰ μπουκωμένα ἀπ' τὸ σκοτάδι—
 μέσα σὲ τούτη τὴν ἄχρωμη μπουνάτσα
 δὲν ξεχωρίζουν τίποτε πιὰ.
 Τὸ κῆτος τῆς καρδιᾶς μου
 ἔμπλεον ἀπ' τὴν ἀρμύρα τῆς ἀγνοίας
 δὲν χωρᾶ τὰ δάκρυά μου...
 Στὸ βραχίονα—κυρίες με σκοτεινὲς πλευρέζες—
 οἱ ἀφελεῖς προσδοκίες μου
 λαχταροῦν τοὺς πρώτους θησαυροὺς μου:
 τίς μαγικὲς πεντάλφες τῆς χαρᾶς
 καὶ τίς δρομαῖες μαρμαρυγές
 κλιμακωτῶν ἀφέσεων ἀπὸ τὰ κρῖματα τοῦ κόσμου.

Ποῦ εἶμαι;
 Ποιὸς ἥλιος ἀνεύρετος θὰ γράφει τὸ σχῆμα μου
 στὰ φύλλα τῆς νύχτας
 με τὴ μελάνη τῆς καρδιᾶς
 γιὰ νὰ μάθω ποιὸς εἶμαι;
 Ποιὸς ἀχνὸς ἀπ' τ' ἄρωμα τοῦ γυαλοῦ
 ἢ πιὸ συμπυκνωμένος ἀπὸ λίθο βασάλτη;

Πάρε τὰ δάκρυά μου
 τοὺς ἀνέμους ποὺ μ' ἔσυραν στὴν ἀκρολιμνιά
 τῆς δοκιμασίας

κι' ἂν μπορεῖς
 —ἄβυσαλέα στή συγγνώμη σου—
 ξαναχτίσε με χάρτινο καρβάκι
 φορτωμένο τὴν ἀκριβὴ πρᾶμμάτεια τῆς χαρᾶς.
 Κι' ἄφησέ με
 νὰ ὀδεύω
 πάνω ἀπὸ τὴν κρουστή χίμαιρα τῶν πειραματισμῶν
 χαμόγελο
 στὸ καρνάγιο τῶν ἐντυπώσεων.
 Δέξου με! Δὲν σὲ ξέρω!
 Τέρας ἢ ἄγγελος
 κράτησέ με ἐκεῖ ποὺ κατοικοῦν τὰ νέφη
 πρὶν γίνουν πάγος ἢ βροχή!...
 Τούτῃ τὴν προσευχὴ
 τὴν εἰχῶ ἀγγυρα στὴν προκυμᾶτα
 τῶν ἀστρικών ταξιδιῶν.
 Σὺ, λάμνε στὴν πολυνησία
 τῶν Νέων Ὠκεανῶν.
 Ἴσως κάποτε θ' ἀράξεις
 στὸ αἰώνιο λιμάνι
 ποὺ κρατεῖ τόσους καὶ τόσους
 ἀπὸ χρόνια ναυαγούς.....

ΠΕΤΡΟΣ ΟΛΥΜΠΙΟΣ

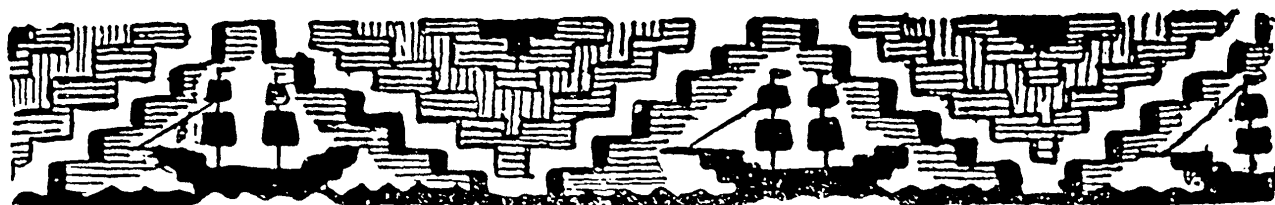
Θλίψη ἐπὶ τὴν Λίμνη

Ἐὰν ἡ βαρετὴ μονοτονία
 μοῦ σκέπασεν ἀπόψε τὴν καρδιά μου,
 καθὼς ψιθυριστὰ ἡ βροχὴ νὰ πέφτει
 θαρρῶ στῆς λίμνης τὸ μελάγχολο καθρέφτη.

Καιροὶ χαμένοι ἐμπρὸς μου πάλι ἀργοδιαβαίνουν
 μέρες χρυσῆς—ἀλλί—τῶν παιδικῶν μου χρόνων,
 καθὼς τοῦ φεγγαριοῦ τὸ φῶς προβάλλει
 πίσω ἀπ' τὸ Μιτσικέλι ἀγάλι - ἀγάλι.

ΒΑΣ. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

ΠΑΝΟΥ ΓΡΑΙΚΟΥ

Η ΤΡΕΛΑ

ΣΑΝ ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΟΥ ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΣΑΝ ΘΕΜΑ ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

ΜΕΛΕΤΗ

Ο ΤΡΕΛΟΣ ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ἡ παγκόσμια λογοτεχνία δλων τῶν αἰῶνων συχνά ἔχει χρησιμοποιήσει γιὰ θέμα της τὸν ἄνθρωπο, ποὺ τυχαίνει νὰ βρίσκεται κάτω ἀπὸ κάποια παθολογική καιάσταση, χτυπημένος ἀπὸ μιὰ ἀρρώστεια, ἀπὸ κείνες ποὺ ὠνόμαζαν ἄλλοτε «κοινωνικές». Ἔτσι, συχνά ἔχει συμβεῖ, ἢ λογοτεχνία νὰ ἔχει φέρει στὸ κέντρο τοῦ μύθου της τὸν φυματικό, τὸν τυφλό, τὸν ἐπιληπτικό, τὸν λεπρὸ κλπ., ποτὲ ὁμως αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν ἀρρώστεια, χρησιμοποιώντας σὰν ἀπλὸ φορέα της τὸν ἄνθρωπο.

Ὡστόσο, ὑπάρχει μιὰ περίπτωση, ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ τὴ χαρακτηρίσουμε σὰν ἐξαίρεση καὶ μάλιστα ἐξαίρεση σημαντική. Εἶναι ἡ περίπτωση τῆς τρέλας.

Μὲ τὸν ἄνθρωπο, ποὺ πάσχει ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀρρώστεια, τὸν διανοητικὰ ἀρρωστο, τὸν τρελό, ἢ λογοτεχνία ἔχει καταπιαστεῖ ἀπὸ τὰ πιδ παλιὰ χρόνια. Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ ἀνατρέξουμε στοὺς ἀρχαίους καιρούς, γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὴν παρακρουση τοῦ Ἡρακλῆ ἢ τοῦ Αἴαντα, οὔτε στοὺς μεταγενέστερους χρόνους, γιὰ νὰ θυμηθοῦμε ἥρωες σὰν τὸν Δὸν Κιχώτη, γιὰτὶ πρόθεσή μας δὲν εἶναι νὰ γράψουμε γιὰ τὴν ἱστορία τῆς λογοτεχνία τῆς τρέλας. Πρόθεσή μας εἶναι νὰ δοῦμε πὼς ἢ λογοτεχνία, στοὺς δικούς μας καιρούς, ἀντικρῶζει τὸ θέμα τῆς τρέλας.

Στὴν ἀρχή, ἢ λογοτεχνία ἔκαμε καὶ μὲ τὴν τρέλα, δ,τι εἶχε κάμει καὶ μὲ τὶς ἄλλες ἀσθένειες. Τὴν ἐχρησιμοποίησε σὰ μέσο γιὰ νὰ πλέξει κάποιο μῦθο, ποὺ τὸ ἐπίκεντρό του κρατεῖ ὁ φρενοπαθής. Στὴν περίπτωση αὐτῆ, ἢ λογοτεχνία «περιγράφει» τὴν ἀσθένεια, ἐνῶ δλα τὰ συναισθήματα, οἱ σκέψεις καὶ οἱ ἐντυπώσεις, εἶναι τοῦ ποιητῆ. Ἀποτέλεσμα αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἐπεξεργασίας εἶναι νὰ ἔχουμε ἥρωες, δηλ. τρελοὺς, ποὺ μιλοῦν τόσο λογικά, ποὺ φιλοσοφοῦν τόσο στοχαστικὰ πάνω στὴ μοῖρα τους, ὥστε νὰ μᾶς κάνουν νὰ σκεπτόμαστε, ἀφοῦ τέτοιοι εἶναι οἱ τρελοί, τί χρειάζονται οἱ γνωστικοί.

Ἄς πάρουμε μερικὰ παραδείγματα.

Στὸ ποίημα «Ἡ τρελὴ μάνα ἢ τὸ Κοιμητήρι» (τραγ. XIX) τοῦ Σολωμοῦ, κύριο πρόσωπο εἶναι ἡ μάνα πού, τὴν ἴδια ὥρα, ξαφνικά, ἔχασε τὰ δύο της παιδιά. Τὰ εἶδε νὰ τὰ κατεβάζουν στὸν τάφο καὶ ἀπὸ τὴν ἰσχυρὴ συγκίνηση, χάνει τὰ λογικά της. Ὁ ποιητῆς περιγράφει τὴ σκηνή, δπου ἢ δύστυχη μητέρα ἔρχεται «ξεφρενωμένη» στὸ κοιμητήρι καὶ κατατρομαγμένη «δράχνει τὰ σήμαντρα—κράζει φριχτά» :

«Γλήγορα ἄς φύγουμε ἀπ' τὰ λαγκάδια
Καὶ τὰ φοιχτότατα πυκνὰ σκοιὰδια.
Ἄχ μὲ πλακώνουνε μὲς στὴν καρδιά».

«Γλήγορα ἄς φύγουμε δὲν τὰ πομένω.
Μοιάζουνε μοιάζουνε μὲ τὸ σχισμένο
ροῦχο ποὺ σκέπασε τὰ δυὸ παιδιά».

«Ναί, ναί, ἀπεθάνανε. Μέσα στὸ σκότο
Τὰ κατεβάσανε, ἀκούω τὸν κρότο
Τὰ κατεβάσανε βαθειὰ βαθειὰ».

Τι ἄλλες λογικώτερες σκέψεις θὰ μπορούσε νὰ κάμῃ μιὰ φρόνιμη χαροκαμένη μητέρα; Καὶ οἱ ἐπόμενοι στίχοι, ποὺ φανερώνουν τὴν παράκρουση, μόνο ἀπὸ τὴν οἰκονομία τῆς θέσης τους παίρνουν αὐτὸν τὸ χαρακτηρισμό, γιατί ἔτσι καθ' αὐτοὶ δὲν ἔχουν τίποτα τὸ δηλωτικὸ τῆς τρέλας ἐκείνου ποὺ τοὺς ξεστομίζει :

«Αὔριο θὰ κόψουμε κάτι λουλούδια
Αὔριο θὰ ψάλλουμε κάτι τραγούδια
Εἰς τὴν πολύανθη Πρωτομαγιά».

Τις ἴδιες παρατηρήσεις ἔχουμε νὸ κάμουμε πάνω σὲ ἓνα ἄλλο ποίημα, στὸ ποίημα, «Ἡ Τρελὴ» τοῦ Ἰουλίου Τυπάλδου.

Μιὰ κόρη, ποὺ κάθεται στὸ ξηρὸ ἀκρογιάλι, ἔχει χάσει τὰ λογικά της γιατί τὴν ἐγκατέλειψε ὁ ἀγαπημένος της. Ἄς τὴν ἀκούσουμε πῶς μιλεῖ σ' ἓνα τριαντάφυλλο ποὺ κρατεῖ στὰ χέρια.

«Ἄνθισες καθὼς ἄνθισε γιὰ μιὰν αὐγὴ ἢ καρδιά μου
Καὶ σὺ δὲ μ' ἀπυράτησες κι' ἔμεινες συντροφιά μου.
Ἐσὺ τὰ δάκρυα, ρόδο μου, καὶ τὴ χαρὰ γνωρίζεις.
Λάμπεις σὲ ὦριο μέτωπο σ' τὸ ἀγάπης τὸν καιρὸ.
Καὶ σπλαχνικὰ στολίζεις στεφάνι νεκρικό».

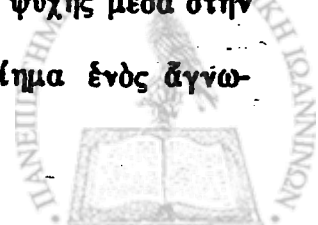
Ἄλλὰ οἱ στοχαστικὲς σκέψεις τῆς «τρελῆς» δὲ σταματοῦν ἐδῶ. Προχωροῦν σὲ φιλοσοφικώτερα ἐπίπεδα καὶ καταλήγουν σὲ μεταφυσικὲς διαπιστώσεις.

«Ἄπ' τὴν ψυχὴ μου δλόθερμος ὁ στεναγμὸς πετιέται.
Ἐν' ἄνθος δὲ μαραίνεται, φύλλο δεντροῦ δὲ σειέται.
Τὰ θλιβερὰ παράπονα ὁ ἄνεμος σκορπáει.
Θρέφουν τὴ γῆ τὰ δάκρυα σὰν τὴ δροσιὰ τὸ αὐγῆς.

Ἡ Φύσις δὲ γροικáει
τὰ πάθη τῆς ψυχῆς».

Ἐνθουσιασμένος ἀπὸ τοὺς στίχους αὐτοὺς ὁ Παλαμᾶς, γιὰ τὶς προεκτάσεις ποὺ ἐπιτρέπει αὐτὴ ἡ ποιητικὴ φιλοσοφία, γράφει: «Καὶ τὸ ἀντιλάλημα (τοῦτο) τοῦ Ἰουλίου Τυπάλδου, εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ γλυκὰ καὶ τὰ παθητικώτερα κομμάτια, ποὺ ἡ νεόβλαστη καὶ ἀπλερὴ ἀκόμα Μοῦσα τῆς νεώτερης ἑλληνικῆς ψυχῆς μπορεῖ νὰ ταιριάσει μὲ τὴν πολυόργανη συμφωνία τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς μέσα στὴν παγκόσμια ποίηση».

Μὰ ἀκόμα πιὸ ἐνθουσιαστικὰ μιλεῖ γιὰ ἓνα ἄλλο μικρὸ ποίημα ἐνὸς ἀγνώ-

στον ἢ ἀνώνυμου ποιητῆ, πού τὸ παραθέτει δλόκληρο, γιατί «ζωγραφίζει τὴν ἴδια τὴ μεγάλη φιλοσοφικὴ ἰδέα τῆς ἀσυνειδησίας καὶ τῆς ἀδιαφορίας τοῦ Κόσμου, κατὰ τρόπο ξεχωριστό». Ἐπιγράφεται αὐτὸ τὸ ποίημα «Ἡ τρελὴ μητέρα», πού, κατὰ τὸν Παλαμᾶ, ὑποδηλώνει τὴ μητέρα Φύση, ἰδωμένη μὲ τὸ μάτι τοῦ Βινιού: «Μητέρα μὲ λένε, μὰ ἐγὼ εἶμαι τάφος».

Ἴδου τὸ ποίημα.

Η ΤΡΕΛΗ ΜΗΤΕΡΑ

Φουστάνι κόκκινο ἔχει βάλει
 Ὀλόρθη ἀναγυρμένη στὴν ἐλιά.
 Ρίχνει στὰ χέρια πίσω τὸ κεφάλι
 Μὲ τὰ μακριὰ τετράξανθα μαλλιά.
 Μέσ' ἀπ' τὴν ξεσχισμένη τραχηλιά
 Ὁ κόρφος ἀνασαίνωντας προβάλλει
 Καὶ περιχύνει δλόχρυση ἀντηλιά
 τῆς ὄψης τῆς τ' ἀγριεμένα κάλλη.
 Ἀπ' τὰ γυμνά τῆς πόδια κρεμασμένο
 Στὰ χώματα στ' ἀγκάθια κυλισμένο
 Βήχει καὶ κλαίει χτικιάρικο παιδί
 Μὰ κείνει ἀπόνετη καὶ μαρμαρένια
 Γιὰ πάντα ἀλαφρωμένη ἀπὸ τὴν ἔγνοια
 Οὔτε σαλεύει κὰν γιὰ νὰ τὸ ἰδῆ.

Σ' ὄλα τὰ πιδ πάνω παραδείγματα, βλέπουμε τὴν τρέλα νὰ περιγράφεται. Τὰ συναισθήματα καὶ οἱ σκέψεις, πού συνοδεύουν τὴν περιγραφή, εἶναι ὄλα τοῦ ποιητῆ, ὄχι τοῦ ἀσθενῆ.

Ἀλλὰ κάποτε ὁ τεχνίτης ἔβαλε μπροστά του τὸ πρόβλημα νὰ περιγράψει— ἔστω νὰ «περιγράψει»—τὴν τρέλα, μὰ ὄχι ἐξωτερικά, ἀλλὰ ἐσωτερικά. Ὅχι μὲ σκέψεις καὶ συναισθήματα δικὰ του, πού τὰ γεννάει ἢ θέαση τοῦ τρελοῦ, ἀλλὰ μὲ σκέψεις τοῦ ἴδιου τοῦ ἀσθενῆ, πού νὰ ἐκφράζουν τὸν ἐσωτερικὸ ἑαυτοῦ τοῦ παρὰ-φρονα. Νὰ κάμει, μὲ ἄλλα λόγια, τὸν ἴδιο τὸν ψυχασθενῆ, νὰ μᾶς μιλήσει γιὰ τὸν κόσμο του.

Γιατὶ διείδε ὁ ποιητῆς—ποιητῆς μὲ τὴ γενικώτερη σημασία τοῦ ὄρου—πὼς ὑπάρχει ἕνας τέτοιος κόσμος, ἂν θέλετε, ἕνα ἄλλο Σύμπαν. Ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Σολωμοῦ, ἐπισημαίνεται μιὰ τέτοια διόραση. Ἡ τρελὴ Μαρία τοῦ Σολωμοῦ, προχωρῶντας νὰ πέσει στὴ λίμνη νὰ πνιγεῖ

Βλέπει μέσα στὰ νερὰ καθάρια
 Ἄλλος λάμπει οὐρανός, ἄλλα κλωνόρια.

(Ἀπόσπ. XXVIII)

«Σκύφτω ἐδῶ μέσα καὶ ξανοίγω μπρὸς μου
 Ἀναπάντεχα μέρη ἄλλουνοῦ κόσμου».

(Ἀπόσπ. XXIX)

Τί εἶναι αὐτὸς ὁ ἄλλος οὐρανός; Ποιὰ εἶναι αὐτὰ τὰ ἀναπάντεχα μέρη τοῦ ἄλλουνοῦ κόσμου; Πὼς θὰ μπορούσαμε νὰ τὰ δοῦμε καὶ μεῖς;

Ἡ λύση τοῦ προβλήματος βρῖσκεται στὴν ἀπάντηση: ρωτήσετε τοὺς τρελοὺς.

Η ΤΡΕΛΑ ΠΑΡΑΘΥΡΟ ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΥΜΙΙΑΝ ΤΟΥ ΤΡΕΛΟΥ

Δοστογιέβσκη. Πρώτος ὁ Δοστογιέβσκη ἀναγνώρισε τὴ σημασία πού ἔχει ἡ μελέτη τοῦ ψυχουσυναισθηματικοῦ κόσμου τοῦ τρελοῦ. Ἴσως σ' αὐτό νὰ συν-ετέλεσε ἡ ἐπιληψία ἀπὸ τὴν ὁποία ἔπασχε. Γιατί, ὅπως ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος, λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν κρίση τῆς ἐπιληψίας, ἔνοιωθε, μέσα σὲ μιὰν ἀνέκφραστη εὐφορία, τὴν ἀρμονία καὶ τὸ βαθύτερο νόημα τοῦ κόσμου.

Ὅπως κι' ἂν εἶναι τὸ πρᾶγμα, τὰ μυθιστορήματα τοῦ Δοστογιέβσκη δὲν εἶναι μόνο λογοτεχνικά ἀριστουργήματα, πού κατέχουν ξεχωριστὴ θέση στὴν παγκόσμια λογοτεχνία, μὰ εἶναι καὶ ἐπιστημονικὲς μελέτες σύγκαιρα, πού ἐνδιαφέρουν τὴν Ψυχολογία, τὴν Ψυχιατρικὴ, τὴν Ἑγκληματολογία.

Οἱ κύριοι ἥρωες τοῦ ἔργου τοῦ Δοστογιέβσκη, εἶναι ἄλλος περισσότερο, ἄλλος λιγώτερο, ψυχοπαθεῖς ἢ, τουλάχιστο, νευρωσικοί.

Ὁ Ἰβάν Καραμάζωφ, ὁ διανοούμενος ἀπὸ τοὺς πέντε Καραμάζωφ, εἶναι ἓνα ἀρνητικὸ, μηδενιστικὸ πνεῦμα, πού παθαίνει παρακρούσεις καὶ τελικὰ πάει πρὸς τὴν τρέλα. Ὁ μικρότερος ἀδερφός του, ὁ Ἀλέξης, εἶναι σχεδὸν ἠλίθιος καὶ στὸν «ἠλίθιο» ὁ Μίσκιν εἶναι ψυχοπαθὴς καὶ ἐπιληπτικός.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι ἥρωες, ὁ Ροσκόλνικωφ τοῦ «Ἑγκλημα καὶ τιμωρία», οἱ Σταυρόγκιν, Κυρίλωφ, Σιάτωβ καὶ Βερκοβένση τῶν «Δαιμονισμένων» παρουσιάζονται μεγαλομανεῖς, σατανικοί, κάπως ὑπεράνθρωποι, κατὰ τὸ Νιτσεϊκὸ νόημα. Ἡ φιλοσοφία τους ἢ ἡ κοσμοθεωρία τους, συμπυκνωμένη καὶ ξεκάθαρα ἐκφρασμένη στὸ «Ἀπομνημονεύματα γραμμένα μέσα σ' ἓνα ὑπόγειο», ἄσχετα πρὸς τὸ ὑπερβατικὸ μήνυμα τοῦ συγγραφέα, συγκετρώνεται στὸ συμπέρασμα «ὄλα ἐπιτρέπονται» σ' ἓνα κόσμος, ὅπου ἡ πρακτικὴ λογικὴ εἶναι μιὰ φυλακὴ τῆς ζωῆς. Τὸ καλὸ καὶ τὸ κακὸ ἢ ἀλήθεια καὶ τὸ ψέμμα, εἶναι κούφιεες λέξεις χωρὶς κύρος καὶ χωρὶς δικαίωση.

Ἀξιοπρόσεκτη εἶναι ἀκόμα καὶ ἡ τεχνικὴ τοῦ Δοστογιέβσκη ὄχι μόνο στὸ νὰ διερευνήσῃ τὸν κόσμος τοῦ ψυχοπαθῆ ἢ τὸν ἄλλο ἐαυτό μας, ἂν δεχτοῦμε πὼς κάθε ἰσορροπημένος ἄνθρωπος κρύβει μέσα του ἓναν ψυχοπαθῆ, μὰ καὶ στὸ νὰ μᾶς δώσει αὐτὸν τὸν ἄλλο ἐαυτό μας ἢ τὸν ἄλλοτινὸ κόσμος. Πραγματοποιεῖ, λοιπὸν, αὐτὸ τὸ σκοπὸ, εἰσάγοντας στὴ σκηνὴ μιὰ δευτέρη προσωπικότητα τοῦ ἴδιου ἥρωα. Ὁ «διπλὸς ἄνθρωπος» εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ συνηθισμένα μέσα, ὅπου καταφεύγει ὁ συγγραφέας. Ὁ Σατανὰς πού βλέπει νὰ συζητᾷ μαζί του, ὁ Ἰβάν Καραμάζωφ, δὲν εἶναι παρὰ ὁ δεύτερος ἐαυτός του. Καὶ εἶναι πάντα αὐτὸς ὁ δεύτερος ἐαυτός, ὁ χειρότερος ἐαυτός του, ἢ ἀντιφατικὴ του ὄψη.

Στὰ δικά μας χρόνια, τὸν δεύτερο ἐαυτὸ χρησιμοποίησε καὶ ὁ Ὀ Νήλ, ἀλλὰ ἀντιστρέφοντας τοὺς ρόλους. Στὸν Ὀ Νήλ, ὁ χειρότερος ἐαυτός δὲν εἶναι ὁ δεύτερος, ἀλλὰ ὁ πρῶτος.

Οἱ κριτικοὶ τοῦ Δοστογιέβσκη ἐρμηνεύουν τὴ χρησιμοποίησιν αὐτὴ ἐνὸς δευτέρου ἐαυτοῦ, μὲ τὴν παραδοχὴ πὼς ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας ἔνοιωθε μέσα του ἓναν τέτοιο ἐσωτερικὸ διχασμό.

Τὸ ἔργο τοῦ Δοστογιέβσκη, γίνεται τόσο περισσότερο ἀξιοθαύμαστο, ὅσο, στὴν περίοδο πού ἤκμασε (1844—1880), ἡ Ψυχολογία εἶταν ἀκόμα πειραματικὴ, ἢ ψυχιατρικὴ εἶταν κλάδος ἐπιστημονικὸς ἄγνωστος καὶ οἱ ψυχοπαθολογικὲς μελέτες, ὄσες ὑπῆρχαν, δὲν εἶταν κοινὸ κτῆμα, τέλος ἢ γενικὴ ἀντίληψη γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ γιὰ τὸν κόσμος εἶταν ἀκόμα πολὺ συντηρητικὴ, γιὰ ἔργα ὅπως τοῦ Ντάρβιν ἢ τοῦ Χαϊκελ, ἢ δὲν εἶχαν ἐμφανισθεῖ ἢ δὲν εἶχαν ἀκόμη γίνῃ γνωστὰ ἔξω ἀπὸ τὸ στενὸ κύκλον τῶν εἰδικῶν (1).

1. Τὰ ἔργα τοῦ Ντάρβιν, πού ἀποτελοῦν τὸ «δαρβινισμό», δημοσιεύτηκαν ἀνάμεσα στὰ 1869 καὶ 1877. Τοῦ Χαϊκελ τὰ δαρβινικῆς ἐμπνεύσεως ἔργα δημοσιεύθηκαν μετὰξὺ 1866 καὶ 1879.

Και ακριβώς γιατί ο Δοστογιέβσκη πασκίζει να ανακαλύψει νέους κόσμους, ψάχνοντας μέσα στα έγκατα της ψυχής, και ακόμα γιατί αυτή τη βυθοσκόπηση την έπιχειρεί χρησιμοποιώντας τον ψυχοπαθή σαν είδος παράθυρο προς τον άλλο κόσμο, αυτόν που βλέπει ο παράφρονας, οί 'Υπερρεαλιστές θεωρούν τον Δοστογιέβσκη σαν ένα από τους προδρόμους τους (1).

'Αντρέγιεφ. Έπειτα από τον Δοστογιέβσκη, ο Λεονίντ 'Αντρέγιεφ συγκεντρώνει την προσοχή του και το ενδιαφέρον του στον ψυχοπαθή και πασκίζει να μάς δώσει την προσωπικότητά του είδωμένη από τα μέσα του. Για να το πετύχει αυτό στο διήγημά του «Ο βίος του παπα Βασίλη Θηβεΐσκη», δέν έξωθει τους ήρωές του μέχρι την πλήρη παραφροσύνη. Τους κρατεί σε μιὰ κατάσταση μισοπαράφρονα, σε μιὰ κατάσταση που ή παράκρουση διαδέχεται την ισορροπία και ή ισορροπία την παράκρουση. Τέτοιοι είναι οί δύο κύριοι ήρωες του διηγήματος, πρώτα ή παπαδιά και έπειτα ο ίδιος ο παπα Βασίλης.

Αίτια που μιὰ ισορροπημένη γυναίκα, ή παπαδιά, παθαίνει την παράκρουση, είναι ο ξαφνικός χαμός του έφτάχρονου αγοριού της, που πνίγηκε στο ποτάμι του χωριού.

Αυτό το χτύπημα τη φέρνει σε μιὰ σιγανή, επίμονη κατάσταση διαταραχής, που επιδεινώνεται με κατάχρηση βότκας. 'Αλλά αυτή ή προοδευτική κατάρρευση συγκρατιέται από μιὰ έλπιδα, πως είναι μορετό, το χαμένο παιδί να αντικατασταθεί με ένα δεύτερο.

Στο μεταξύ, ή παραφροσύνη της παπαδιάς εκδηλώνεται με βαθειά συλλογή, με μελαγχολίες και σε ώρες θερμές που ο ήλιος λάμπει έκτυφλωτικά, με παρακρούσεις. Τότε ή παπαδιά μπεινοβγαίνει στα δωμάτια και φωνάζει το παιδί της.

«— Βασιλάκη!.. 'Εί! Βασιλάκη...».

'Αλλοτε πάλι αρχίζει να ανιστορεί μιὰ κουβέντα, πραγματική ή φανταστική, που τη λείει και την ξαναλέει την ίδια πάντα, σα να τη διαβάζει σε βιβλίο. Και καθώς μιλεί, της φαίνεται σα να την κυττάζουν τα ματάκια του, σα να βλέπει το χαμόγελό του, σα ν' ακούει τη στοχαστική όμιλία του.

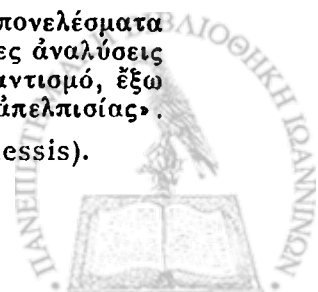
«— Βασιλάκη, του λέγω, Βασιλάκη, γιατί βασανίζεις τη γατούλα; Δέν κάνει να τη βασανίζεις, χρυσό μου. 'Ο Θεός είπε να τα λυπούμαστε τα ζώα. Και τ' αλογάκια και τις γατίτσες και τις κοτούλες. Μά εκείνο το χρυσό μου, σηκώνει τα ανοιχτογάλανα ματάκια του και μου λείει.— Και γιατί ή γάτα δέ λυπάται τα πουλάκια; Για δές, τα περιστεράκια βγάζουν τα μικρά τους και ή γάτα πάει και τα τρώει και τα περιστεράκια δλο ζητούνε τη μαμά τους, τη ζητούνε, τη ζη-του-νε...».

'Ετσι κυλούν τέσσερα χρόνια από τη μέρα που πνίγηκε ο Βασιλάκης και στη θέση του, με επίμονη και αξίωση της παπαδιάς, ήρθε να μπει ένας δεύτερος Βασιλάκης. Τρία χρόνια όμως αργότερα, ο δεύτερος Βασιλάκης «έν παραφροσύνη συλληφθείς» αποδειχτηκε πως ήταν ήλίθιος. Και ή δεύτερη κατάσταση, είναι συμφορά χειρότερη από την πρώτη.

Θά θυμηθούμε, στο τέλος της μελέτης μας, τα δυο αυτά σημεία, την αντίδραση της παπαδιάς στο θάνατο του παιδιού της και την περίπτωση της δεύτερης συμφοράς.

'Εδώ τώρα περιοριζόμαστε να δείξουμε ένα άλλο σημείο αναλογίας ανάμεσα στο ποίημα «'Η Τρελή Μητέρα» και στο διήγημα του 'Αντρέγιεφ. Το σημείο αυτό άφορά τα παιδιά που έχει κάθε μιὰ από τις άρρωστες μητέρες.

2. 'Όσο, ή υπερρεαλιστή κριτική δέ μένει ικανοποιημένη από τα άπονελέσματα αυτής της άναλύσης. «Τα πρόσωπα του Δοστογιέβσκη, μάς λέγει, με τις στείρες άναλύσεις τους, δέν έκαμαν τίποτε άλλο, από το να ξεπέφτουν σ' ένα μυστικοπαθή ρομαντισμό, έξω από την πραγματικότητα, που τα καταντάει ναυάγια μέσα στον μηδενισμό της άπελλισίας».

Στήν πρώτη:

Ἄπ' τὰ γυμνά της πόδια κρεμασμένο
Στὰ χώματα στ' ἀγκάθια κυλισμένο
βήχει καὶ κλαίει χτικιάρικο παιδί.
Στὴ δεύτερη:

Ἡ Νάστια, ἡ μικρὴ κόρη τῆς παπαδιᾶς, βῆμα βῆμα κρατῶντας μὲ τὸ ἓνα χέρι τὸ φουστάνι τῆς μάνας της, μελαγχολικὴ καὶ σκυθρωπὴ, σὰν νὰ εἶχε πέσει πάνω στὴν ἐξάχρονη καρδούλα της ὁ μαῦρος ἴσκιος τοῦ μέλλοντος, τὴν ἀκολουθοῦσε, πληθαίνοντας τὰ βηματάκια της γιὰ νὰ προφθαίνει τὰ μεγάλα βήματα τῆς μάνας της, ἐνῶ τὸ ἄλλο της χέρι, ἀπλωμένο στοὺς ἀγκαθωτοὺς θάμνους τοῦ κήπου, πάσχιζε νὰ κόψῃ κάποια ἀγουρίδα. Κι' αὐτοὶ ἀγκυλώνανε μὲ τ' ἀγκάθια τοὺς τὰ τρυφερά της δακτυλάκια καὶ τὴν ἔκαναν νὰ κλαψουρίζει σὰ σκυλάκι διωγμένο ἀπὸ τὸ γιατάκι του».

Συγκρίνετε τὶς δυὸ εἰκόνες. Δὲν πρόκειται πιά γιὰ ἀναλογίες, ἀλλὰ γιὰ ταύτιση. Πρῶτα, καὶ οἱ δυὸ τεχνίτες ἔκριναν σημαντικὸ στοιχεῖο νὰ δώσουν σὲ κάθε τρελὴ μητέρα ἀπὸ ἓνα μωρὸ ποὺ ἡ τύχη του κρέμεται ἀπὸ τὴ μητρικὴ φροντίδα ποὺ λείπει. Καὶ ἔπειτα, τὸ τραγικὸ παράπονο τοῦ παρατημένου παιδιοῦ.

Πόσο τραγικὸ εἶναι αὐτὸ τὸ παράπονο, θὰ μᾶς τὸ δείξει πῶς κάτω ὁ Ἄντρεγιερ, δταν ὁ παπᾶ Βασίλης πιάνει τὴ θυγατέρα του νὰ κάνει, μπροστὰ στὸν καθρέφτη, μορφασμοὺς κατὰ μίμηση τοῦ ἠλίθιου ἀδερφοῦ της. Ὅταν τὴ ρωτᾶ τί εἶναι ἐκεῖνο ποὺ τὴν ἔκαμε νὰ ζηλέψει τὴν κατάστασιν τοῦ ἠλίθιου, παίρνει τὴν ἀπροσδόκητὴ ἀπάντησιν: «ἐμένα δὲ μὲ προσέχετε ὅπως ἐκείνον».

Ἡ δεύτερη συμφορὰ, ὅπως εἶπαμε, εἶναι χειρότερη ἀπὸ τὴν πρώτη. Καὶ αὐτὸ ἐπιδεινώνει τὴν κατάστασιν τῆς παπαδιᾶς.

Καὶ ποῦδ μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ μέλλον ἐνὸς σπιτιοῦ ποὺ κλείνει μέσα στοὺς τοίχους του ἓνα ἠλίθιο καὶ μιὰ μισότρελη; Μιὰ μέρα τὸ σπίτι καταστρέφεται ἀπὸ πυρκαϊά, ἡ παπαδιὰ καίγεται, ἀλλὰ οἱ χωρικοὶ ποὺ τρέξανε νὰ σβήσουν τὴ φωτιά, καταφέρνουν καὶ σώζουν τὸν ἠλίθιο. Γιὰ τὸν παπᾶ Βασίλη τὸ χτύπημα εἶναι διπλό. Χάνει τὴ γυναῖκα του καὶ τοῦ μένει «ἡ ἁμαρτία» του.

Τὰ χτυπήματα ποὺ δέχεται ἡ καταπληγωμένη καρδιὰ τοῦ παπᾶ Βασίλη εἶναι ἀβάσταχτα. Τὸ μυαλὸ δὲν ἀντέχει ἄλλο, τσακίζει.

Ἐνῶ βρῖσκεται ἀκόμα στὴν ἐκκλησιά, τὴν ὥρα ποὺ τελειώνει μιὰ νεκρῶσιμη λειτουργία, χάνει ἀπὸ τὰ μάτια του τὴν πόρτα τοῦ ναοῦ, δὲ βλέπει τὴν ἐξοδὸ. Ἡ εἰκόνα αὐτὴ θυμίζει τὸ δράμα τοῦ Λάμπρου τὸ ἐσπέρας τῆς Λαμπρῆς, τοῦ Σολωμοῦ. Καὶ ἐκεῖ ὁ Λάμπρος δὲ βρῖσκει καμμιά ἀπὸ τὶς τρεῖς πόρτες τοῦ ναοῦ ἀνοιχτή. Καὶ ὅπως «ἐξεψύχησε ὁ Λάμπρος μὲ τὸ στόμα δλάνοιχτο, ὄχι εἰς τὴν ἀνάπασι τοῦ Κυρίου» (XXVII) ἔτσι καὶ «ὁ παπᾶ Βασίλης ἔπεσε στὴ μέση τῆς δημοσιᾶς τρεῖς βέρτσια δρόμο ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό».

Οἱ τελευταῖες σελίδες τοῦ διηγήματος, ποὺ περιέχουν τὶς δραματικὲς φάσεις ποὺ περνᾶει ἓνας μὲ γερὸ μυαλὸ ἄνθρωπος ποὺ πηγαίνει πρὸς τὴν τρέλα, εἶναι συγκλονιστικὲς. Ἐκεῖ βρῖσκεται καὶ μιὰ σημαντικὴ σκέψιν τοῦ συγγραφέα, ποὺ ὅμως δὲν τὴν ἀναπτύσσει περισσότερο. Ὁ ἄνθρωπος ποὺ πεθαίνει βρῖσκεται μπροστὰ σὲ κάτι τὸ ἀπροσδόκητο ὡραῖο καὶ ἀποκτάει πιά τὴν πλήρη γνώσιν. Μαθαίνει τὸ μυστικὸ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ Κόσμου. Εἶναι μιὰ θεωρία ποὺ ὁ συγ. δὲ θέλει νὰ τὴ δώσει σὰν ὑπόθεσιν, ἀλλὰ σὰν γεγονός, βεβαιωμένο ἀπὸ ἓναν ἄνθρωπο ποὺ πέθανε γιὰ ἓνα δευτερόλεπτο καὶ ξαναγύρισε στὴ ζωή. Σ' αὐτὴ τὴν κατάστασιν τοῦ στιγμιαίου θανάτου, ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὸ αἶσθημα ποὺ λύει τὰ πάντα, ποὺ δεσπόζει τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, ποὺ διατάσσει τὰ ὄρη «-φύγετε ἀπὸ τὴ θέσιν σας, καὶ φεύγουν ἀπὸ τὴ θέσιν τοὺς τὰ παλιὰ ὀργισμένα ὄρη».

Και αυτός ο άνθρωπος είναι ο παπᾶ Βασίλης, πού γνώρισε τὸ μυστικὸ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου· καὶ τώρα ἔμπλεος χαρᾶς «θεωρεῖ τὸ φέρετρο, τὸ ναό, τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐννοεῖ τὰ πάντα καὶ διεισδύει θαυμάσια στὸ βάθος τῶν πραγμάτων, ὅπως συμβαίνει μόνο στὸ ὄνειρο τῆς αὐγῆς, τότε πού ἐξαφανίζεται κάθε ἴχνος ἀντίληψη τοῦ πραγματικοῦ». Αὐτὴ ἡ σκέψη, γιὰ τὸ ὄνειρο τῆς αὐγῆς, εἶναι ἀληθινὰ ἕνας πειρασμὸς γιὰ τοὺς ὑπερρεαλιστές.

Θὰ ξαναγυρίσουμε στοὺς ἥρωες τοῦ διηγήματος, στὸ τέλος τῆς μελέτης μας.

Ἄλλὰ ἐκεῖ ὅπου ὁ Ἀντρέγιεφ μιλεῖ κατὰ κύριο λόγο γιὰ τὴν τρέλα, εἶναι τὸ διήγημα ἢ «Τρέλα», πού εἶναι σὰν θέμα, τὸ ἴδιο μὲ τὸ δράμα «Ἡ Σκέψη», πού παίχθηκε γιὰ πρώτη φορὰ στὰ 1902.

Ὁ μοναδικὸς ἥρωας τοῦ διηγήματος, ὁ γιατρὸς Κερζεντζέφ εἶναι ἕνας ψυχοπαθῆς πού κλείνεται σ' ἕνα φρενοκομεῖο, ὕστερα ἀπὸ ἕνα φόνο πού ἔχει διαπράξει. Σοφοὶ εἰδικοί τὸν ὑποβάλλουν στὴν πιὸ προσεκτικὴ καὶ αὐστηρὴ ἐξέταση, ἀλλὰ δὲν εἶναι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι πού ἀκούγονται στίς σελίδες τοῦ διηγήματος, ἀλλὰ αὐτὸς ὁ ἀσθενής, ὁ γιατρὸς Κερζεντζέφ.

Ἐνα μῆνα ὕστερα ἀπὸ τὴν εἴσοδό του στὸ νοσοκομεῖο, παρουσίασε στοὺς γιατροὺς του ἕνα ὑπόμνημα, ὅπου τοὺς ἐκθέτει μὲ σαφήνεια καὶ λογικὸ εἰρμό, ὄχι μόνο τὰ περιστατικὰ τοῦ φόνου, ἀλλὰ καὶ τὰ κίνητρα τοῦ ἐγκλήματος.

Γιατί, ἀκριβῶς ἢ ἔλλειψη κινήτρων, στάθηκε ἡ ἀφορμὴ πού γέννησε τὶς ἀμφιβολίες ἂν πρόκειται γιὰ ἐγκλημα ἰσορροπημένου ἀνθρώπου ἢ γιὰ ἔργο παράφρονα.

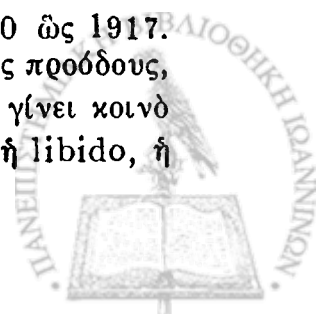
Ἄν βέβαια πρόκειται γιὰ ἰσορροπημένο ἀνθρώπο, ἡ ὑπόθεση δὲν ἐνδιαφέρει ἕνα συγγραφέα σὰν τὸν Ἀντρέγιεφ, γιατί μὲ μιὰ τέτοια ὑπόθεση δὲ θὰ μπορούσε νὰ γραφεῖ, παρὰ ἕνα ἀστυνομικὸ μυθιστόρημα. Ἄλλὰ ἂν πρόκειται γιὰ ἕνα ψυχασθενῆ, πὼς νὰ βασιστοῦμε στὰ γραφόμενά του;

Εἶδαμε μὲ ποῖο τρόπο ὁ Δοστογιέβσκη κατάφερε νὰ δώσει τὸ λόγο στὸν ἄρρωστο ἥρωα, μὲ τὴν εἰσαγωγὴ τοῦ διπλοῦ ἀνθρώπου, τοῦ δεύτερου ἑαυτοῦ μας. Εἶδαμε ἐπίσης μὲ ποῖο τρόπο ὁ Ἀντρέγιεφ, στὸ προηγούμενο διήγημα, χρησιμοποιεῖ τὸν μισοπαράφρονα πού μεταπίπτει ἀπὸ τὴν παράκρουση στὴν ἰσορροπία καὶ ἀπὸ τὴν ἰσορροπία στὴν παράκρουση.

Ἐδῶ τώρα, ὁ συγγραφέας, χρησιμοποιεῖ τὸ Σχιζοφρενικὸ, γιατί στὸ μεταξὺ ἡ Ψυχιατρικὴ ἔχει παρουσιάσει πιά αὐτὸν τὸν τύπο.

Ὁ Κερζεντζέφ εἶναι ἕνας σχιζοφρενικὸς καὶ στὸ ὑπόμνημά του μιλεῖ καὶ μὲ τὶς δυὸ του προσωπικότητες, καὶ πασκίζει νὰ ἀποδείξει στοὺς εἰδικούς τοῦ νοσοκομεῖου, μιὰ φορὰ δι εἶναι ἰσορροπημένος ἀνθρώπος καί, κατὰ συνέπεια, ἢ πράξη του εἶναι ἕνα προμελετημένο ἐγκλημα, πού γι' αὐτὸ ὁ ἴδιος φέρνει ὅλες τὶς εὐθύνες· καὶ μιὰ φορὰ πὼς εἶναι ἕνας ἀνισόρροπος καί, κατὰ συνέπεια, ἀνεύθυνος. Ἐκεῖνο ὅμως πού συμβαίνει μὲ τὴν παράδοση ἐπιχειρηματολογία του, εἶναι ὅτι, κάθε φορὰ πετυχαίνει τὸ ἀντίθετο ἀπὸ κείνο πού ἐπιδιώκει. Ὅταν ἐπιχειρεῖ νὰ ἀποδείξει πὼς εἶναι ὑγιής, οἱ γιατροὶ του σχηματίζουν τὴ γνώμη πὼς μιλεῖ ἕνας τρελὸς καὶ ὅταν ἐπιχειρεῖ νὰ τοὺς ἀποδείξει πὼς εἶναι τρελός, ἐκεῖνοι σχηματίζουν τὴ γνώμη πὼς εἶναι ὑγιής. Μὲ τὸ χιαστὸ αὐτὸ σχῆμα πού διαλέγει στὴν τεχνικὴ του ὁ Ἀντρέγιεφ, ἐμπλέκεται ἢ μιὰ προσωπικότητα τοῦ ἥρωα μὲ τὴν ἄλλη, σὲ τέτοιο σημεῖο, ὥστε νὰ γίνεται μπορετὸ ὁ τρελὸς νὰ μᾶς μιλεῖ σὰν φρόνιμος. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν θὰ μπορέσει νὰ μᾶς ἀποκαλύψει ὁ τρελὸς τὰ δράματά του, τὸν κόσμο του.

Τὸ συγγραφικὸ ἔργο τοῦ Ἀντρέγιεφ ἀκμάζει στὴν περίοδο 1900 ὡς 1917. Στὴν περίοδο αὐτὴ, ἡ Ψυχολογία καὶ ἡ Ψυχιατρικὴ ἔχουν κάμει μεγάλες προόδους, ἡ θεωρία τῆς Ψυχανάλυσης ἔχει κάμει τὴν ἐμφάνισή της καὶ ἔχει γίνει κοινὸ κτῆμα, οἱ ἔνοιες τοῦ συνειδητοῦ καὶ τοῦ ἀσυνειδητοῦ εἶναι κοινές, ἡ libido, ἡ

σχέση έρωτα και ένστικτων, οί άπωθημένες επιθυμίες, και όλόκληρη ή φροϋδική ψυχοπαθολογία έχει άρχισει να διοχετεύεται στην Τέχνη. Στά 1902, πού ό Άντρέγιεφ έδωσε τή «Σκέψη» και τήν «Τρέλα», έδωσε και τó διήγημα «Η Άβυσσος», έργο προφητικό σχετικά με τή θεωρία τής λίμπιντο και τή δράση τών ένστικτων.

Βέβαια, ό Άντρέγιεφ ούτε φροϋδιστής είναι, ούτε σαν πρόδρομος του ύπερ-ρεαλισμού μπορεί να χαρακτηριστεί.

Γιατί, μ' όλο πού κι' αυτός, όπως και ό Δοστογιέβσκη, διαισθάνθηκε τή σημασία τής τρέλας και τó ρόλο του τρελοϋ, στην άποκάλυψη ένός άλλου κόσμου, όμως δέν μπόρεσε να ρίξει μιá ματιá από τó παράθυρο, πού τó ξεδιάκρινε άνοιχτό, από κάποια άπόσταση.

Και δέν μπόρεσε να ρίξει τή ματιá του, από τó παράθυρο - τρέλα, προς τόν άλλοτινό κόσμο, γιατί ό δρόμος πού άκολουθοϋσε δέν τόν έφερε σε άπόσταση «δράσεως». Όμως έπλησίασε περισσότερο κοντά παρά ό Δοστογιέβσκη. Άλλά δέν τόλμησε να προχωρήσει. Έμεινε μισοστρατís.

Ό Άντρέγιεφ κατάλαβε πόσο κοντά έπρεπε να ζυγώσει τήν κατάσταση τής τρέλας, για να βρεθεί σε θέση «άποκαλύψεως». «Πραγματικά, λέγει στην «Τρέλα», τá ηθικά ένστικτα είναι τόσο βαθειά άγκυροβολημένα στον άνθρωπο, πού δέν είναι εύκολο να λευτερωθεί κανείς όλοτελώς, παρά μόνο αν παραστρατήσσει λίγο από τόν ομαλό τύπο».

Άλλά τί μπορεί να συμβεί αν παραστρατήσσει κανείς «λίγο»; Και πόσο άραγε είναι αυτό τó «λίγο»; Μέχρι να αρχίσει να αναρωτιέται: «Μήπως είμαι άληθινά τρελός»;

Η μέχρι να αρχίσει να σκέπτεται: «Έπροχώρησα πολύ κοντά στο άπροχώρητο και εκείνο πού φοβόμουν έγινε. Τώρα τó μέλλον δέ μου έπιφυλλάσσει τίποτε άλλο παρά τήν τρέλα». Κι' ακόμα μέχρι να σκεφτεί: «Ό γιατρός Κερζεντζέφ, έπίστευε πώς ύποκρινότανε τόν τρελό, μα είταν πραγματικά τρελός».

Όστερα από τέτοιες σκέψεις, λέγει ό Κερζεντζέφ, «έμέτρησα τó σφιγμό μου: 180! Μόνο ή φωνή αυτής τής σκέψης έφτασε να με ταράξει τόσο».

Συμπέρασμα: «Η τρέλα είναι μιá φωτιá. Κι' είναι επικίνδυνο να παίξει κανείς μαζί της. Άκόμα κι' αν μπάσετε μιá φλόγα μέσα σε μιá σπηλιá γεμάτη μαρούτι, μπορείτε να νοιώθετε τόν έαυτό σας πιδ σίγουρο, παρά αν και ή παραμικρότερη ύποψία τρέλας γλυστρήσει μέσα στο μυαλό σας».

Έτσι ό Άντρέγιεφ δέν τόλμησε να προχωρήσει πάνω στο δρόμο πού άκολουθοϋσε. Έσπρωξε τόν ηρώα του να κάμει ένα φόνο. Τó ένδιαφέρον του έξαντλείται στην έσωτερική του πάλη, στη σύγκρουση τών δυό έαυτών του. Δέν ένδιαφέρθηκε να διερευνήσει τόν κόσμο του τρελοϋ, χρησιμοποιώντας για πληροφοριοδότη τó γνωστικό Κερζεντζέφ. Άπλως μās έδωσε τήν άγωνία του σχιζοφρενή. Αυτό όμως πού δέν έκαμε ό Άντρέγιεφ, τó έτόλμησε ό ύπερρεαλισμός. Και θα δούμε με ποιο τρόπο.

(Συνεχίζεται)

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΛΩΛΗ

Τὸ προσευχητάρι τῆς Μαλέκω Κερασιᾶς

Μικρὸς ἦταν ἀκόμα ὁ Βασίλης ὁ Ζόρικος πρὶν ἀπὸ τὸν τελευταῖο παγκόσμιο πόλεμο, ἀλλὰ καταλάβαινε πὼς ἡ Μαλέκω Κερασιά, ἡ γιαγιά του, ἔκρυβε κάποιον μυστικόν.

Τὴν ἔβλεπε συχνὰ ἀπὸ βραδύς τὰ Σάββατα, σὰν ἀναβε τὸ καντήλι μπρὸς στὴ θαμπὴ εἰκόνα τῆς Παναγιάς, ἀνεβασμένη στὸ μεγάλο ξύλινο σκαμνὶ τοῦ σπιτιοῦ τους, νὰ ἀπλώνη τὸ χέρι της καὶ νὰ βγάξη ἀπὸ τὸ παληὸ καὶ μαστορικὰ δουλεμένο ξύλινο εἰκονοστάσι τους ἓνα φθαρμένο ἀπὸ τὴ χρῆσι τοῦ μικροῦ βιβλίου. Μὲ τὸν τρόπο ὅμως πὺ τὸ ἔπιανε, ἀμέσως καταλάβαινε κανεὶς πὼς αὐτὸ ἦταν κάτι τὸ ἀκριβόν, κάτι πολύτιμον καὶ πολὺ σεβαστὸ στὴ συνείδησι τῆς Μαλέκως. Μετὰ κατέβαινε ἀπὸ τὸ σκαμνὶ καὶ ὄρθια, σκυφτὴ κάτω ἀπὸ τὸ εἰκόνημα, στὸ λιγοστὸ φῶς τῆς καντήλας, διάβαζε κάτι μέσα ἀπὸ τὸ βιβλίον. Τὰ λόγια της δὲν ἀκούγονταν, μὰ σὰν παρακολουθοῦσες τὰ χεῖλη της, θὰ μπορούσες νὰ ἰσχυρισθῆς πὼς πρόσεχε πάντα νὰ ἀποδίδῃ σωστὰ τὰ γραφόμενα τῆς φυλλάδας. Αὐτὸ κρατοῦσε ἀρκετὴ ὥρα. Μέχρι πὺ ἡ καλὴ Μαλέκω κουράζονταν πιά καὶ ἔκλεινε τὸ βιβλίον. Τὸ φιλοῦσε κατανυκτικὰ, ἀνέβαινε ξανά στὸ σκαμνὶ καὶ τὸ τοποθετοῦσε στὴ θέσι του. Αὐτὸ ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς ἱεροτελεστίας πὺ ἐκτελοῦσε πάντα μὲ σχολαστικότητα καὶ ἀκρίβει ἡ γιαγιά.

Πότε - πότε ἡ παιδικὴ περιέργεια τοῦ Βασίλη βασάνιζε τὴ Μαλέκω μὲ ἐρωτήσεις :

— Γιαγιά, τί εἶναι αὐτὸ πὺ διαβάζεις;

Ἡ Μαλέκω καθυστεροῦσε λίγο ὡς πὺ νὰ βρῆ τὴν ἀπάντησι. Ἔβαζε τὸ δάχτυλό της στὴ γραμμὴ πὺ εἶχε σταματήσει γιὰ νὰ μὴ χάσῃ τὴ συνέχεια καὶ μετὰ γύριζε καὶ τοῦ ἔλεγε.

— Τὴν προσευχὴ μου κάνω. Αὐτὸ εἶναι

τὸ Προσευχητάρι μου. Ἄντε νὰ παίξῃς τώρα καὶ σὰν θὰ μεγαλώσῃς θὰ καταλάβῃς μοναχὸς σου τί εἶναι αὐτὰ πὺ διαβάζω.

Ἄλλη φορὰ πάλι ὁ Βασίλης, κάνοντας ἀλλοιῶς τὴν ἐρώτησι, ξάφνιαζε τὴ Μαλέκω.

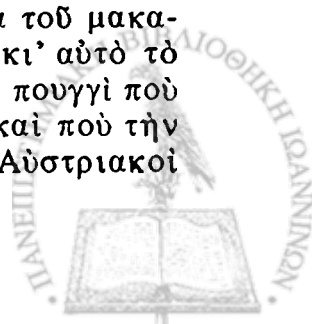
— Γιαγιά, πὺ τὸ βρήκες αὐτὸ τὸ βιβλίον;

— Μοῦ τὸ ἔδωκε ἡ γιαγιά μου.

— Εἶχες καὶ σὺ γιαγιά;

— Καὶ βέβαια εἶχα γιαγιά. Κάθε ἄνθρωπος ἔχει γιαγιά. Ἦταν ἡ μάνα τῆς μάνας μου. Τὴν ἔλεγαν καὶ κείνη, ὅπως καὶ μένα : Κερασιά. Εἶχε καὶ δύο ἀδερφὸς πὺ τὶς ἔλεγαν τὴ μιὰ Μηλιά καὶ τὴν ἄλλη Κουμπουλιά. Στὸ νουνό τους φαίνεται ὅτι ἄρεσεν πολὺ τὰ ὀπωρικά.

Ἡ γιαγιά μου ἡ Κερασιά, πὺ λές Βασίλη μου, ἦταν ἀπὸ τὶς λίγες γυναῖκες πὺ εἶχαν ταξιδευτὴ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Καὶ τοῦτο ἀπὸ ἀνάγκη. Ὁ μακαρίτης ὁ παππούς μου, ὁ ἄντρας της, ταξιδεύονταν στὴ Βιέννη, στὴν πρωτεύουσα τῆς Ἀουστρίας, ὅπου εἶχε κάνει πολλὰ λεφτὰ τότε. Κάποτε ὅμως, ἐπειδὴ ἀνακατεῦνταν μὲ τὶς ἐθνικὲς ὀργανώσεις πὺ πάσχιζαν νὰ λευτερώσουν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τοὺς Τούρκους, τὸν ἔπιασαν οἱ Αὐστριακοί, πὺ ἦταν σύμμαχοι μὲ τοὺς Τούρκους, καὶ τὸν φυλάκισαν. Ἐκεῖ στὴ φυλακὴ δὲν ἄντεξε στὶς κακουχίες ὁ καημένος καὶ πέθανε. Οἱ συμπατριῶτες του περιμάζεψαν τὸ βιβλίον καὶ εἰδοποίησαν τὴ γιαγιά μου νὰ πάῃ νὰ τὸ πάρῃ γιὰ νάχη νὰ μεγαλώσῃ τὰ παιδιά της. Ἔτσι ἡ γιαγιά μου μὲ σφιγμένη τὴν καρδιά ἔφθασε στὴ Βιέννη. Ἐκεῖ δὲ ἀνάμεσα στὰ ἄλλα πράγματα τοῦ μακαρίτη τοῦ παπποῦ μου βρῆκε κι' αὐτὸ τὸ Προσευχητάρι, δεμένο σ' ἓνα πουγγὶ πὺ κουβαλοῦσε πάντα μαζί του, καὶ πὺ τὴν ἡμέρα πὺ τὸν ἔπιασαν οἱ Αὐστριακοί

πρόλαβε και τὸ παρέδωκε στὸν πιὸ ἔμπιστο ἀπὸ τοὺς ὑπαλλήλους του.

Στὴν ἀρχὴ ἡ γιαγιά μου σκέφτηκε νὰ τὸ πετάξῃ, μιὰ καὶ ἡ ἴδια μὴ ξέροντας γράμματα δὲν μποροῦσε νὰ τὸ διαβάσῃ. Μὰ σὰν καλοσκέφτηκε ἄλλαξε γνώμη. Ἦταν κάτι βγαλμένο ἀπὸ τὸ μέρος τῆς καρδιάς τοῦ μακαρίτη. Ἦταν τὸ φυλαχτὸ του, σὰν νὰ λέμε. Καὶ σὰν φυλαχτὸ θὰ τὸ κρατοῦσε καὶ κείνη. Θὰ τώδινε στὰ παιδιὰ της, καὶ κείνα στὰ δικά τους, μέχρι πού, ποιὸς ξέρει πότε, θὰ μποροῦσε νὰ χρησιμεύσῃ σὰν ἀληθινὸ φυλαχτὸ στὰ χέρια ἑνὸς ἀπὸ μᾶς τοὺς ἀπογόνους του.

—Κι' ὕστερα, γιαγιά, τί ἔγινε;

—Ὑστερα, παιδί μου, ἔγινε ὁ Μεγάλος Σηκωμὸς τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ πατέρας μου, ἓνας Ἀργυροκαστρίτης ψυχωμένος, ὅπως κι' ὁ παππούς μου, ἔλαβε μέρος σὲ πολλές μάχες ἐνάντια στοὺς Τούρκους. Λένε πὼς σκοτώθηκε στὸ Μεσολόγγι πολεμῶντας σὰν ἀληθινὸς ἄντρας.

Ἡ μακαρίτισσα ἡ μάνα μου τῶχε καημὸ μεγάλο, γιατί δὲν εἶχε πάρει μαζί του αὐτὸ τὸ βιβλίο γιὰ φυλαχτὸ. Κι' ἔλεγε πάντα πὼς αὐτὸ τὸ φυλαχτὸ, γιὰ νὰ μὴ τὸ κουβαλοῦν μαζύ τους, δὲν εἶχε σώσει οὔτε τὸν πατέρα της οὔτε τὸν ἄντρα της. Ἔτσι, σὰν ἐγὼ ἔγινα νυφούλα, μούδωσε αὐτὸ τὸ βιβλίο σὰν προῖκα καὶ σὰν φυλαχτὸ, «γιὰ τὸν ἄντρα σου καὶ τὰ παιδιὰ σου», ὅπως μοῦ εἶπε.

Ὅταν τώδειξα στὸν ἄντρα μου, στὸν μακαρίτη τὸν παπποῦ σου, Θεὸς συγχωρέσῃ τον, μοῦ εἶπε:

—«Γυναῖκα, αὐτὸ νὰ τὸ βάλῃς στὸ Εἰκόνισμα, μαζύ μὲ τὶς εἰκόνες, εἶναι ἀπὸ τὰ λόγια πού κι' οἱ ἅγιοι τὰ θέλουν, γιατί αὐτὰ σώνουν τοὺς ἀνθρώπους. Νὰ μὲ συγχωρῆς πού δὲν τὸν παίρνω μαζύ μου. Μ' αὐτὸ δὲν θέλω νὰ προσβάλω τὸν πατέρα σου οὔτε καὶ τὸν παπποῦ σου. Μὰ βλέπεις, λαχαίνει αὐτὰ πού γράφει αὐτὸ τὸ βιβλίο νὰ τὰ ξέρω ἀπ' ἔξω. Σὰν ἤμουν μικρὸς μοῦ τὰ μάθαινε αὐτὰ ἡ γιαγιά μου. Τάχω βυζαγμένα μὲ τὸ γάλα τῆς μάνας μου. Τῆ

γενιά μου θαρῶ τὴν ξέρεις καλά. Ὁ παππούς μου ἦταν πρωτοπαλλήκαρο τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, ἓνας Ἑλληνας ψυχωμένος, ἀπὸ τοὺς λίγους πού γύρισαν ζωντανοὶ γιὰ νὰ συνεχίσουν κι' ἀπ' ἐδῶ τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴ Λευτεριά μας».

Λίγους μῆνες μετὰ ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσί μας τοῦ 1913, ὅταν ἡ Βόρειος Ἡπειρος ἀνακηρύχτηκε Ἀυτόνομη, σὲ μιὰ μάχη μὲ τοὺς Ἀρβανίτες, ὁ παππούς σου, ὁ Βασίλης ὁ Ζόρικος, Καπετάνιος μὲ τ' ὄνομα σ' ἓνα ἀπὸ τὰ ἀπελευθερωτικὰ σώματα, πολεμῶντας ἡρωϊκά, ἔπεφτε νεκρὸς. Τὸν ἔκλαψα τότε ὅσο μποροῦσα, μὰ δὲν ἀπελπίστηκα. Συγκέντρωσα τὶς ἐλπίδες μου στὸν πατέρα σου. Μὰ δὲν βαριέσαι, κόπος χαμένος. Ἄλλοι καιροί, ἄλλοι ἄνθρωποι, ἄλλες ιδέες... Δὲν τοῦ λείπει κι' αὐτοῦνοῦ ἡ παλληκαριά, μὰ τοῦ λείπει ἡ πίστι στὴν Ἑλλάδα. Καὶ ἔπειτα, τώρα, ἔρχεται ἡ σειρά σου. Ἐσὺ κάτι μπορεῖς νὰ κάνῃς γι' αὐτὸ, γιὰ τὴ Λευτεριά μας, θέλω νὰ πῶ. Εἶσαι νέος καὶ οἱ νέοι πάντα ἔχουν ἰδανικά.

Ἄντε τώρα νὰ παίξῃς καὶ τσιμουδιά σὲ κανέναν γιὰ ὅσα σοῦ εἶπα. Ἀκόμα, ἂν μπορῆς, νὰ τὰ ξεχάσῃς γιὰ ἓνα διάστημα.

Ἄλλο πού δὲν ἤθελε κι' ὁ Βασίλης, ἀφοῦ εἶχε βαρεθῆ ν' ἀκούῃ πάντα τὴν ἴδια ἱστορία γιὰ τὸ Προσευχητάρι τῆς Μαλέκω Κερασιᾶς.

* * *

Τὰ χρόνια πέρασαν, ὁ Βασίλης ὁ Ζόρικος μεγάλωσε, ἡ Μαλέκω Κερασιά πέθανε καὶ τὴν ἔθαψαν στὸ σύνδεντρο στὸν Ἀἰ—Δημήτρη. Τὸ νέο καθεστῶς πού ἐπικρατοῦσε τώρα δὲν ἐπέτρεπε τὶς πολυτέλειες τῶν παπᾶδων καὶ τῆς καμπάνας. Τὰ Σαββατόβραδα ξεχάστηκαν καὶ τὸ καντήλι στὸ Εἰκονοστάσι ἔμεινε σβυστό. Θέλεις γιατί ἔλειπε τὸ λάδι, θέλεις γιατί ἡ οἰκογένεια τοῦ Βασίλη ἦταν στὰ πράγματα καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ δείχνῃ τὸ κακὸ παράδειγμα, οἱ σκόνες καὶ οἱ ἀράχνες ἔκρυψαν τὶς μορφές τῶν ἁγίων στὸ Εἰκονοστάσι καὶ τὶς ἔκαναν γιὰ λίγο νὰ λησμονηθοῦν.

Ὁ Βασίλης ὁ Ζόρικος, ἀπὸ τὰ ἀγαπημένα παιδιὰ τοῦ νέου καθεστῶτος μπήκε στὴν Ἀκαδημία τοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ βγῆκε δάσκαλος. Ἀπὸ τὰ πολλὰ ποὺ εἶχε ἀκούσει ἐκεῖ, λίγα πράγματα τοῦ ἔκαναν ἐντύπωση.

Ἀπ' αὐτὰ ποὺ τοῦ ἄρεσαν ἦταν καὶ τοῦτο, ὅτι σκάβοντας κανεὶς τὴ γῆ ἢ σκαλίζοντας στὰ ἐρειπωμένα μοναστήρια, μαθαίνει τὴν ἱστορία τῶν προγόνων του, βρίσκει πράγματα ποὺ ὄλος ὁ κόσμος τὰ εὐλαβεῖται. Ἔτσι γυρίζοντας τὸ τελευταῖο καλοκαίρι ἀπὸ τὸ Ἀργυρόκαστρο στὸ χωριό του, ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ χωριά τῆς ἐπαρχίας Δρυϊνουπόλεως, ἄρχισε νὰ ψάχνῃ γιὰ ἀντίκες. Τὸ παλιὸ εἰκονοστάσι τοῦ σπιτιοῦ τους ἴσως θὰ μπορούσε νὰ τοῦ προσφέρῃ κάτι.

Κάπου ἐκεῖ στὴν ἄκρη τοῦ δωματίου βρῆκε τὸ μεγάλο ξύλινο σκαμνί, τῶφere κοντά, ἀνέβηκε ἐπάνω καὶ παραμερίζοντας τὶς ἀράχνες ἐπίασε τὴ μεγάλη εἰκόνα τῆς Παναγίας, δεῖγμα τοῦ θριάμβου τῶν εἰκονολατρῶν. Αὐτὸς ὅμως ἦταν εἰκονοκλάστης, ὅσον ἀφορᾷ βέβαια τὶς εἰκόνες τῶν χριστιανῶν. Καθὼς τὴν τράβηξε πρὸς τὰ ἔξω ἓνα μικρὸ πραγματάκι κατρακύλησε πίσω καὶ ἔπεσε στὸ πάτωμα. Ὁ Βασίλης ὁ Ζόρικος κατέβηκε ἀπὸ τὸ σκαμνί, ἄφησε κάπου τὴν εἰκόνα

τῆς Παναγίας, καὶ σκύβοντας σήκωσε αὐτὸ ποὺ εἶχε πέσει. Ἦταν ἓνα μικρὸ βιβλίο. Καὶ ὅπως τοῦ ἤρθαν στὸ νοῦ οἱ παιδικὲς ἀναμνήσεις, θυμήθηκε τὴ Μαλέκω του. Ἦταν τὸ προσευχητάρι τῆς Μαλέκω Κερασιᾶς.

Ἄνοιξε τὸ ἐξώφυλλο μὲ εὐλάβεια πολλὴ καὶ συγκεντρώνοντας τὸ νοῦ στὰ ἑλληνικά ποὺ εἶχε μάθει ἀπὸ μικρὸς μὲ μεγάλο κόπο διάβασε :

ΘΟΥΡΙΟΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

Ποιηθεὶς ὑπὸ

ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗ

καὶ στὴ δευτέρῃ σελίδα ἄρχιζε :

Ὡς πότε παλληκάρια νὰ ζοῦμε στὰ στενά;

Αὐτὸ λοιπὸν ἦταν τὸ Προσευχητάρι τῆς Μαλέκω Κερασιᾶς; Ὁ Θούριος γιὰ γιὰ τὴν Ἐλευθερία! Τὸ πρᾶγμα αὐτὸ τὸν ἔβαλε σὲ μεγάλη συλλογὴ. Τὶς ἐπόμενες μέρες ὁ Βασίλης ὁ Ζόρικος ξανάφερε στὸ νοῦ του τὴν ἱστορία τῶν προγόνων του, ὅπως τοῦ τὴν διηγόνταν ἢ γιὰ γιὰ του ὅταν ἦταν μικρὸς. Καὶ τότε ἔννοιωσε τὸ αἷμα τῶν προγόνων νὰ ξυμπάει μέσα του.

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

Κ Ρ Ι Τ Ι Κ Η
ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Δημοσθένη Ζαδέ: «Μιά πολιτεία όνειρεύεται»
(μυθιστόρημα), 'Αθήνα, 1965.

Τό έργο τοϋτο πρέπει νά είναι άπ' τις καλύτερες έπιτεϋξεις τοϋ Δ. Ζαδέ. Γιατί, έκτός άπ' την βαρύτητα της παράδοσης πού έχει ό μϋθος κι' ή διάρθρωσή του, άναπνέει και χωνοτίζεται σ' ένα κλίμα καταξιωμένης ζωής. Κι' ή άπόσταση, ό χρόνος της μακρότατης διαδρομής πού καλύπτεται άπ' την ζωή τριών-τεσσάρων γενεών (έχει την μορφή βιογράφησης μιας έποχής στις διαστάσεις κάποιου οικογενειακού κύκλου), δίνει στον συγγραφέα την άνεση και την δυνατότητα για μιάν άφήγηση ήρεμη και γιομάτη άπό χαρακτηρισες. 'Αθλημα, πράγματι, είναι πάντοτε ή κάλυψη μιās τέτοιας πρόθεσης. Γιατί, πέρ' άπ' τις δεσμεύσεις της στατικότητας και πέρ' άπ' την άπολίθωση των γεγονότων πού άνήκουν στην ιστορία, ή άνανθήρμανση δέν έπιτυγχάνεται παρά μονάχα με την ζέστα της ίδιας της καρδιάς τοϋ συγγραφέα. Και, έν προκειμένο, ό Δημοσθένης Ζαδές έπέτυχε αϋτήν την έκλυση της παγωμένης ζωής άπό κάποιαν ιστορία προσώπων. Μάλιστα θά δύνονταν κανείς νά μήν άρνηθεί κιόλα πώς κατορθώνει νά δώσει την δική του ζωή, αϋτά πού ζήτησε ή πού στερήθηκεν ό ίδιος, μ' έναν τρόπο πού, έστω και μέσ' άπ' την μεταρσίωση της Τέχνης, νά φαίνεται πώς είναι μιá δική του, κληρονομημένη άπ' τούς προγόνους του, οικογενειακή παράδοση. 'Ετσι, τό «Μιά πολιτεία όνειρεύεται», σέ πολλά σημεία, έχει μιάν άσπαιρούσα συμμετοχή άπόναν λόγο άμεσότητας κι' ένα ζυγιασμένο περπάτημα άπό κάποια μυθογονία πού τώρα είναι διήγηση. Γι' αϋτό, τό έργο τοϋτο, γραμμένο σέ μιá περίοδο ώριμότητας και πνευματικής εϋφορίας τοϋ συγγραφέα, είναι καλοχαραγμένο στη δομή, έχει τό βάρος άπ' την ώραιότητα της έλληνικής παράδοσης και κρατιέται μέσα σ' ένα ρεμβώδες κλίμα νοσταλγικής άνάμνησης.

'Εν τούτοις, όμως, δέν θά συμφωνήσουμε στο τελευταίο μέρος τοϋ βιβλίου, όπου, κατά την γνώμη μας, τό άγγιγμα της «πολιτείας» πάνω στην άτομική διάθεση, ζημιώνει και δέν προσφέρει έξ ίσου ύλη της ίδιας ποιότητας.

'Αριστου Σταθόπουλου: «Τά δώρα της αύγής» (διηγήματα), 'Αθήνα, 1966.

Δέν θά παρακινδυνέψουμε νά ξεχωρίσουμε τον 'Αριστο Σταθόπουλο άνάμεσα στους έξη-

επτά εξαιρετους διηγηματογράφους πού έχουν τά τωρινά γράμματά μας. Γιατί, έξόν πού είναι ένα κεφάλαιο ίθαγένειας στην πεζογραφία μας γενικότερα—αλήθεια, είναι συγκινητικό πού δέν έγιναν όλοι θεματογράφοι των σέξ, των σαλονιών, της επιστημονικοφάνειας και πολλών άλλων ιριδιζουσών μπουρμπουληθρών—, αλλά πρόκειται και για έναν άξιο λογοτέχνη πού κατόρθωσε νά δαμάσει τό πολύτιμο βάρος της ήθογραφίας, έτσι πού νά της άποστάξει την συμπυκνωμένη συγκίνηση και νά την μετασταλάξει σ' έναν χώρο βαθύτατα πνευματικό και άπόλυτα προσωπικό. Γι' αϋτό, στα διηγήματα τοϋ 'Αριστου Σταθόπουλου, ύπάρχει τό κλίμα άπό κάποιο έπος, άπό κάποια ζωή πού έγινε και πού κινείται πάντα μέσα σέ τραγωδιακές διαστάσεις. 'Ολ' αϋτά είναι ή γνησιότητα της ζωής, πού ύποφώσκει, πού δέν στίλβει και πού θεμελιώνεται μέσα μας σαν διάστρωση άπόναν βίωμα της έθνικής μας παράδοσης. 'Ετσι, οι ήρωες, τό κλίμα, τά γεγονότα, οι σκηνογραφίες και τά πράγματα στον Σταθόπουλο, έχουν την ύλη άπό μιá γνήσια συγκίνηση κι' άπό κάποιαν έσώτατη ανθρώπινη καθιέρωση πού άνταποκρίνεται στην όμορφιά, στην άξια και στο ήθος μιās πραγματικότητας, πού εκφράζεται με τά μέτρα και τό βάρος μιās στιβαρής αλήθειας. Τά «Δώρα της αύγής», άπ' τις άκρατες άρσεις τοϋ Σταθόπουλου, είναι αϋτης της όντως ύψηλης στάθμης διηγήματα συνθετικής μορφής, όπου οι άρετές τοϋ συγγραφέα ξεχωρίζονται και κυριαρχούν. 'Αναντίρρητα, στα διηγήματα τοϋτα, πού έχουν την έκταση της νουβέλλας και τό βάθος της αίμάσσουσας εϋαισθησίας τοϋ συγγραφέα, ό άνθρωπος γενικά και ειδικά ό 'Ελληνας—γιατί είπαμε πώς ό Σταθόπουλος ξεχωρίζει για την έλληνική ίθαγένεια τοϋ έργου του, πράγμα πού τον κάνει ύπόσχεση και έλπίδα έμπρός στην κατολίσθηση πρós τον πνευματικό άποχρωματισμό των ήμερών μας—δίνει τον χαρακτήρα και τό πάθος πού διέπουν και πού χρωματίζουν την πορεία και τον σκοπό της ζωής. Κι' αϋτά, ζυμωμένα με μιάν άκρατη συγκίνηση άποσταμένης ποίησης και δεμένα στην χοϊκή και στην ψυχικήν ύπόσταση της ανθρώπινης ζωής, δίνουν μιάν άλλη, μιάν αληθινώτερη όψη και γεύση της φτωχής ύπαρξης μας πάνω στη γή. Σ' αϋτό τον χώρο είναι σταματημένο τό βάρος κι' ή όμορφιά των διηγημάτων τοϋ Σταθόπουλου. Αϋτή ή άφωνη ποίηση, πού όρίζει τις διαστάσεις της καθημερινότητας έξω άπ' την στίλβη της πολιτείας (έκει πού ή ανθρώπινη άξια δέν μεταφέρεται με τό αυτοκίνητο αλλά μονάχα με την ψυχή και τό ρυτιδωμένο πρόσωπο με την ραγισμένη του σιωπή), αϋτή είναι κι' ή ώραία ενανθρώ-

πιση της ζωής. Γι' αυτό, ο συγγραφέας εδώ, σαν έκφραση και σαν μύθος, δίνει μια κορυφαία λογοτεχνική σύνθεση όχι από εκείνες τις άχρως και φλεβοτομημένες έγκεφαλικές αντανακλάσεις που κοντεύουν να βάλουν στην ανθρώπινη ψυχή και την απάθεια της μεταλλικής λάμπης. Προικισμένος με γλωσσικό αισθητήριο κι' έχοντας έναν άντρίκειο και βαθιά καλλιεργημένο λόγο, ο Άριστος Σταθόπουλος, ολοκληρώνεται παράλληλα και στην αισθητική έκφραση σ' ένα έργο με τις ιδιάζουσες αρετές που χαράξαμε απ' την αρχή.

Κίμωνας Τζάλλας: «Το κλείσιμο του κύκλου» (διηγήματα), Ίωάννινα, 1966.

Ύστερ' απ' την «Επίθεση», ο Κίμωνας Τζάλλας ξανάρχεται, το ίδιο αξιοπρόσεκτος, στον κατακτηθέντα χώρο. Την όροθέτηση, που χάραξε ή πρώτη πνευματική παρουσία του, δεν φαίνεται να την έχει μετακινήσει και πολύ. Ίσως γιατί, όπως είναι φανερό, ή «Επίθεση» δεν εξάντλησε ή δεν εκάλυψε την θεματογραφία του. Ο κ. Τζάλλας, έχοντας μια τραυματισμένη ευαισθησία και μιάν ανάμνηση τρέμουσας φρικίασης, άνιχνεύει κι' εδώ την συγκλονιστική όψη της υπαρξιακής άγωνίας. Κι' αυτό—που είναι μιά πράξη πνευματικής παρησίας και ήθικης δοκιμασίας—το κάνει με όλο το απαιτούμενο βάρος συνείδησης. Γι' αυτό, τα διηγήματά του, καθώς είναι άντλημένα απ' την έμπειρία της ζωής στον ίδιο του τον κύκλο, κρατούν την προσπάθεια άπόναν όδυνηρότατο προβληματισμό που, πολλές φορές, άγγίζει το αίχμηρό. Κι' αυτά μένουν, περισσότερο, διαλεγμένες κορυφώσεις που άπαιτούν αυτόνομους και αυτόσκοπους ήρωες, που να έχουν δική τους αρχή. Έτσι, ο κ. Τζάλλας κατορθώνει να έμβαπτίζει στην άισθηση και στο ρίγος μιά ζωή γεννημένη ή παραμορφωμένη απ' την σκληρότητα των περιστάσεων, πράγμα που θέτει στον συγγραφέα προβλήματα ύψηλης λογοτεχνικής θεώρησης. Η βαθύτατα λυρική φύση, ή έκλεπτυσμένη ευγένεια και το ρωμαντικό ύφος, που χαρακτηρίζουν τον Κίμωνα Τζάλλα, προσδίδουν μιάν άπόχρωση αναπαλλοτριώτης αισθητικής ωραιότητας στο λόγο του και χρωτίζουν την ψυχοσύνθεση των ήρώων του μ' ένα κλίμα ανθρώπινου πόνου. Τα στοιχεία τούτα, που θα προσείδαν όχι για τις αίματηρές συγκρούσεις και τα συνταρακτικά γεγονότα, στον Κίμωνα Τζάλλα, χρησιμοποιούνται ίσια-ίσια για μιά τέτοιας έντασης και ύψης σκληρή στόφα ύλικού. Καί, γι' αυτό άκριβώς, οι καλές ώρες του συγγραφέα στέκονται πάνω σε εικόνες πυρακτωμένης φάσης, που, για να κρατηθούν εκεί, παίρνουν κάποια άντάρκεια μέσα στην διάρθρωση των διηγημάτων. Έτσι, το «κλείσιμο του κύκλου», που περιέχει ήρωες δραματικής ίδιουσυστάσις και περιστατικά που χαρακώνουν την ζωή μ' ένα βάθος όριακό, είναι ένα έργο

που βάζει και τον ίδιο τον συγγραφέα ενώπιόν μιάς ευθύνης για τις μέχρι τώρα έπιτεύξεις του. Είναι σπάνια εύτυχία ή έσώτατη άντη έκλυση των βιωμένων συγκινήσεων σ' έναν όρίζοντα πνευματικής έξαρσης. Κι' αυτό ξεχωρίζει έντονα στον τόσο ύποσχετικό Ήπειρώτη πεζογράφο που, σε διηγήματα σαν την «θυσία του Παπακώστα», δίνει τις διαστάσεις και το βάρος της προσφορής του στην άναπάτριση της έλληνικότητας στην γενικότερη πνευματική μας ζωή.

Κώστα Λουκάκη: «Άδεια χέρια» (ποιήματα), Άθήνα, 1967.

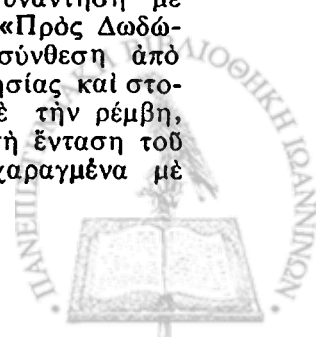
Άφησε το ρολόι να χτυπά τη σιωπή,
άναψε το φώς, άφησε την πόρτα
άνοιχτή σαν ούρανό, πήρε μοναχά
τ' άδεια χέρια του. Και βγήκε.

Στίχοι γραμμένοι με νωπή συγκίνηση και διαποτισμένοι άπόνα κλίμα άφατου πόνου, τα ποιήματα του Κ. Λουκάκη, είναι ή τρυφερότερη πικρή έλεγεία που μπορούσε ν' άνθισει στον ανθρώπινο λόγο. Οι λέξεις έχουν ένα φώς σκυθρωπής ήρεμίας που δεν ταράσσεται και που άκινητεί τις άντανακλάσεις για να περπατήσουν στην ψυχή του ποιητή οι πορευόμενες όδυνηρές μνήμες από μιά όμορφη ύπαρξη, που, φεύγοντας, άφησε το κενό και την άισθηση της άνέκκλητης τραγωδίας. Τα ποιήματα τούτα, καθώς κι' εκείνα της προηγούμενης συλλογής («Το παιδάκι που έφυγε»), είναι μοιρολόγιο και κλάμα μονάχα από την άπρόσιτη ευαισθησία ενός πατέρα ποιητή.

Ο Κ. Λουκάκης, ζυγισμένος και πικρότατα ώριμος, άναδείχεται ένας βαθύτατα λυρικός ποιητής που φάνει ν' άγγίζει την ίδια του την ψυχή, χωρίς ή έννοιολογική δυναστεία να τον δεσμεύει. Πρόκειται, άναντίρρητα, για μιά περίπτωση απ' τις πιό σπάνιες κι' απ' τις πιό ύποσχετικές στά Γράμματά μας. Γι' αυτό, δικαιούμαστε να περιμένουμε πώς, όταν θα εύρυνθη ή άναζητησή του κι' έξω απ' τον κύκλο της όδυνηρής γεύσης, θα έχη να δώσει πολλά.

Δημήτρης Άπ. Κυριάκης: «Πρός Δωδώνη» (ποιήματα), Ίωάννινα, 1967.

Ο Δημ. Κυριάκης, ένας λυρικός όδοιπόρος που ύποτάσσει την άισθηση και την όρασή του στο τοπίο της Ήπειρωτικής γής, είναι από τους λίγους εκείνους ποιητές που έπιστρατεύουν τον έαυτό τους για μιά συνάντηση με το Θεό και τη φύση. Έτσι, τα «Πρός Δωδώνη» έχουν την σχηματική άνασύνθεση από μιά πορεία φυσιολατρικής ευαισθησίας και στοχαστικότητας, που φτιάχεται με την ρέμβη, την άναπόληση και την ύπαρκτη ένταση του περιβάλλοντος. Κι' αυτά όλα, χαραγμένα με

τήν φιλοκαλία τοῦ ἑλληνικοῦ μέτρου καὶ χωνο-
τισμένα μὲ κάποια διαυγέστατη ἀτμόσφαιρα ἐκ-
φρασης, συνθέτουν ἐξαιρετοὺς πίνακες καὶ ἀ-
ρενωπὲς σκηνογραφίες.

κι' ἤλθε μὲ τὴ θύελλα, ἡ βροχὴ
ἀπ' τὴ Δωδώνη.
Ἦραια ποῦ μύριζε
ὡς βρέχονταν ἡ Γῆ!

Ὅσο κι' ἂν ἡ περιγραφή—ποῦ σὲ τέτοια
θέματα εἶναι βάρος ἀναπόφευκτο—πληθύνει τὴν
βλάστηση τῆς εἰκόνας, ὁ κ. Κυριάκης κατορ-
θώνει νὰ τὴν ἐντάσσει καὶ νὰ τὴν μεταλλάσσει
πνευματικὰ μέσα στὴν ὕλη καὶ στὴν δομὴ τῆς
ποίησής του.

ΔΗΜΟΣΘ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

*Βασιλείου Μ. Βέλλα: «Ἀπάνθισμα ρητῶν τῆς
Παλαιᾶς Διαθήκης».*

Ἡ ἐνασχόλησι μὲ ἀναγνώσματα τῆς Π.
Διαθήκης καὶ πάρα πέρα ἡ συγγραφή βιβλίων,
ποῦ στηρίζονται στὰ ὑπέροχα αὐτὰ κείμενα,
σπανίζει στοὺς μὴ εἰδικούς. Στὴν Π.Δ. ὑπάρ-
χουν ὁλοζώντανες οἱ ρίζες τῆς Ὁρησκείας
μας, ἔτσι παρουσιάζουν τὰ Ἱερά κείμενα δι-
καιολογημένο διαφέρον καὶ στὶς ἡμέρες μας,
παρὰ τὴ σκεπασμένη καὶ ἀδικαιολόγητη ἀ-
διαφορία γιὰ τὰ «δντως» σπουδαῖα ἀπὸ πολ-
λοὺς.

Ὁ σεμνὸς συμπατριώτης μας κ. Βασίλειος
Μ. Βέλλας, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου
Ἀθηνῶν, μᾶς ἔδωσε τελευταῖα μιὰ λαμπρὴ
ἐργασία, ποῦ προϋποθέτει ἀναμφισβήτητα μό-
χθον, κόπον καὶ ἐπιστημονικὴ ἀρχοντιά, τὸ
«Ἀπάνθισμα ρητῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης»
(Ἀθῆναι 1966 σελ. 234, ἔκδοσι δευτέρη βελ-
τιωμένη).

Σκοπὸς τοῦ καθηγητοῦ εἶναι, ὅπως μᾶς
λέει στὸν πρόλογό του, νὰ βοηθήσῃ «πάντα
κύρικα τοῦ Λόγου εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ διὰ
τῆς πληρεστέρας γνωριμίας τῆς Π.Δ.». Ὅσον
ἀφορᾷ τὴν ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ του στὸ λόγο
ἂς εἶναι βέβαιος ὁ κ. καθηγητὴς ὅτι ἡ προ-
σφορὰ του θὰ ἀποδώσῃ, ἀλλὰ στὸ Λόγο εἶναι
δύσκολο στὴν ἐποχὴ μας, ἐποχὴ, ποῦ παρου-
σιάζει κάθετη πτώσι τῶν ἀξιών τῆς ζωῆς καὶ
εἴμεθα ἓνα κούφιο «φαίνεσθαι» καὶ ἓνα «εἶναι»
γεμᾶτο ἀσυνέπεια λόγων καὶ ἔργων. Ἡ ἀδυ-
ναμία δὲν ἀφορᾷ τὸ ἔργο, ἀλλὰ ὅσους τὸ χρη-
σιμοποιήσουν χωρὶς θερμουργὸ πίστι.

Ὁ συγγραφεὺς περιέλαβε λίγα χωρία τῆς
Π.Δ. στὴν ὑπέροχη ἐργασία του καὶ μὲ συν-
θετικὴ ἱκανότητα τὰ κατέταξε εἰδολογικά,
δηλαδὴ ἀνάλογα μὲ τὸ θέμα στὸ ὁποῖο ἀνα-
φέρονται, π.χ. Ἀγαθός. «Κτήμα δὲ τίμιον ἀνὴρ
ἀγαθός» Παρμ. 12, 27. «Ἀρχὴ ὁδοῦ ἀγαθῆς
τὸ ποιεῖν τὰ δίκαια» Παρμ. 16, 15.

Τὰ συγγενῆ θέματα τὰ ἀναγράφει κάτω

ἀπὸ κάθε κύριο θέμα πολλές φορές. Τὰ ρητὰ
ἐτέθησαν κατὰ τὸ κείμενον τῶν Ὁ. Τὰ δυσ-
νόητα καὶ ἐπιδεκτικά σὲ παρερμηνεῖες χωρὶα
ὑπεμνημάτησε καὶ ἐξήγησε σύντομα σὲ ὑπο-
σημείωσι. Ὅλα τὰ χωρία, μὲ ὑποδειγματικὴ
τάξι ἔχουν τὴν σχετικὴ παραπομπή. Ἔτσι ὁ
ἀναγνώστης μὲ εὐχέρεια ἀνατρέχει στὸ κεί-
μενο γιὰ περισσότερες πληροφορίες, πρᾶγμα,
ποῦ ἀποτελεῖ λαχτᾶρα τοῦ συγγραφέα. Τὰ θέ-
ματα ἀκολουθοῦν ἀλφαβητικὴ σειρά. Τὴν ἀ-
ξιόλογη προσφορὰ ἐπιστεγάζει ὁ πίνακας τῶν
θεμάτων, ὁ πίνακας τῶν σχολιαζομένων χω-
ρίων καὶ τὸ εὑρετήριο ὀνομάτων καὶ πρα-
γμάτων. Λεπτομέρειες φυσικά, ἀλλὰ χρήσιμες.

Ἡ ἀνωτέρω ἐργασία εἶναι μιὰ ἀξιοθαύ-
μαστη προσφορὰ, γνήσιο προϊόν μελέτης καὶ
μεθόδου. Προορίζεται γιὰ τοὺς ἀσχολουμένους
μὲ τὴν διδασχὴ τοῦ θεοῦ λόγου, ἀλλὰ γενι-
κώτερα γιὰ κάθε ἄνθρωπο πνευματικῶν ἀνη-
συχιῶν καὶ φιλαναγνώστη φωτεινῶν βιβλίων.
Φυσικά, ἴσως θὰ ἤθελε περισσότερα ἐρμηνευ-
τικὰ σχόλια γιὰ εὐρύτερο κοινό, ποῦ στερεῖ-
ται εἰδικῶν γνώσεων.

Παρὰ ταῦτα, τὸ βιβλίον τοῦ συμπατριώ-
του μας καθητοῦ κ. Βασιλείου Μ. Βέλλα
«Ἀπάνθισμα ρητῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης»
εἶναι μοναδικόν στὸ εἶδος του καὶ παρου-
σιάζει πληρότητα προσφορᾶς, ἀναφερόμενο
στὰ βαθυστόχαστα, γεμᾶτα ἀλήθεια ρητὰ τῆς
Π.Δ. Ἡ πορεία μας στὴν πνευματικὴ Ἐδέμ
τῆς Π.Δ., ἔστω καὶ στὴν ἐπὶ μέρους περιοχὴ
τῶν ἀπανθισμάτων, μᾶς φέρει σὲ ἐπικοινωνία
μὲ τὸ ρωμαλεῖο θεῖο πνεῦμα, τόσο ξένο στὴν
ἐξουθενωτικὴ μας καθημερινότητα, καὶ αὐ-
θόρμητα ἐπαναλαμβάνομε: «Τὶς Θεὸς μέγας ὡς
ὁ Θεὸς ἡμῶν». Ψαλ. 76, 17.

*Δημ. Σ. Λουκάτου: «Εἰσαγωγή στὴν Ἑλλη-
νικὴ Λαογραφία».*

Ἀδυνατῶ νὰ κρῦψω τὴν συγκίνησι, ποῦ
μὲ κατέχει διαβάζοντας τὶς πρώτες σημειώ-
σεις τῶν παραδόσεων τῆς Λαογραφίας τοῦ
καθηγητοῦ κ. Δημ. Σ. Λουκάτου στὴ Φιλοσο-
φικὴ μας Σχολή. Εἶναι τὸ πρῶτο Πανεπιστη-
μιακὸ βοήθημα, ποῦ ἔπεσε στὰ χέρια μου, ἀπὸ
τὰ πολλά ποῦ ἔθεσαν στὴ διάθεσι τῶν Φοι-
τητῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων οἱ κ.κ.
καθηγηταὶ μας. Ἄς μοῦ συγχωρηθῇ αὐτὸ τὸ
συναίσθηματικὸ μου βίωμα, ποῦ στηρίζεται
στὴ χαρὰ τῶν πνευματικῶν βάσεων τῆς ἐπι-
στήμης τῆς Ἑλληνικῆς ἐνδοχώρας τοῦ τό-
που μας.

Ἡ «Εἰσαγωγή στὴν Ἑλληνικὴ Λαογρα-
φία»—Μαθήματα στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ Ἰω-
αννίνων (Ἰωάνinna / Θεσσαλονίκη 1966, σελ.
158), ἀποτελεῖ μέρος ἀπὸ τὶς παραδόσεις τοῦ
καθηγητοῦ κ. Δημ. Σ. Λουκάτου, ποῦ ἐκτὸς
ἀπὸ τὴν πνευματικὴ εὐρύτητα, τὸν διακρίνει
τὸ πνευματικόν ἦθος.

Ἡ Λαογραφία εἶναι μιὰ νέα ἐπιστήμη, ἀ-
φοῦ ὁ μακαρίτης Νικόλαος Πολίτης, ποῦ ἔ-

θεσε τις βάσεις της στην Πατρίδα μας, ζούσε μπροστά από λίγες δεκαετηρίδες και ο άξιος διάδοχός του κ. Γεώργιος Μέγας παρουσιάζει μιὰ έντονη επιστημονική δραστηριότητα. Ο κ. Λουκάτος συνεχίζει την μεγάλη άρχή.

Στό προλογικό του κεφάλαιο ο κ. καθηγητής ασχολείται με τόν όρισμό της 'Επιστήμης και τούς σκοπούς, πού επιδιώκει. 'Ακολουθεί τό πρώτο μέρος, όπου έχομε μιὰ 'Ιστορική και Φιλολογική αναδρομή της 'Ελληνικής Λαογραφίας. Στό Δεύτερο μέρος ο σ. ασχολείται με θέματα της 'Ελληνικής Λαογραφίας. Τμήμα Α': Φιλολογική Λαογραφία (Μνημεία του λόγου). 1) Τά τραγούδια του 'Ελληνικού λαού 2) Ξόρκια ή 'Επώδες 3) Εύχες, κατάρες κλπ. Τμήμα Β': 'Εθνική Λαογραφία (Αί κατά παράδοσιν πράξεις και ένέργειαι του 'Ελληνικού λαού. α) 'Υλικός βίος. β) Κοινωνικός βίος. γ) Οικογενειακή 'Εθμική ζωή. δ) Λαϊκή φιλοσοφία. ε) 'Η φυσική παρατήρηση. στ) 'Η ψυχική αναζήτηση. ζ) Θρησκεία, εποχές και έθιμα. η) Πολιτιστικοί ρόλοι της Λαογραφίας. Την πλούσια προσφορά κλείνει ένα ενημερωτικό βιβλιογραφικό παράρτημα.

'Η διάρθρωσι του έργου και μόνη είναι δυνατή να μιλήση για την ποιοτική ύψη και την πληρότητα της εργασίας. Με διαύγεια πνευματική, γνωσιολογική άνεσι και έπιστημονική βαρύτητα μās δίνεται τό έργο σαν σύνολο. Λέω μās δίνεται, γιατί μπορεί να προορίζεται για τούς φοιτητάς, αλλά και μεις οι φιλόλογοι και οι κ. συνάδελφοι της στοιχειώδους Παιδείας ακόμη και οι σοβαροί φιλαναγνώστες βρίσκομε λύσεις των πνευματικών μας άνησυχιών σε μιὰ περιοχή της γνώσεως. 'Η περιοχή της Λαογραφικής σπουδής και μελέτης ως νέα παρουσιάζει έπιστημονική ανέλιξι και προκοπή, ώστε κατέχει τό διαφέρον του νέου, του πρόσφατου, πού βρίσκεται κοντά μās και είναι ζήση μās, παρά τό κυνηγητό της μόδας.

Τό βιβλίο αυτό είναι σημειώσεις, παρά τό αναμφισβήτητο κύρος του. Τρέφω από τά χρόνια της φοιτητικής μου ζωής ένα μίσος στις σημειώσεις, πού έχουν μιὰ παγερότητα στη μελέτη, γιατί ένέχουν προχειρότητα, ασάφειες, λάθη και τις διαβάζεις από ανάγκη στα πλαίσια της γνωσιολογικής άβεβαιότητας. Αυτά συμβαίνουν στις σημειώσεις, πού φέρουν τόν άχαρι τίτλο «κατά τάς παραδόσεις του κ. καθηγητού...», πού γράφονται από τούς φοιτητάς.

'Η «Είσαγωγή στην 'Ελληνική Λαογραφία» του καθηγητού κ. Δημ. Σ. Λουκάτου δέν είναι αυτό του είδους σημειώσεις, αλλά υπεύθυνες σημειώσεις. Παρά ταύτα, είναι σημειώσεις. Περιμένομε να ίδουμε την άνωτέρω έκδοσι βιβλίο καλοτυπωμένο, πού ως είναι βέβαιος ο κ. καθηγητής, ότι θα άποτελέση μιὰ «δντως» προσφορά στα πνευματικά θέματα του τόπου μās. Πιστεύομε, ότι ή επιθυμία μās αυτή γρήγορα θα πραγματοποιηθί και

τοδο γιατί είναι γνωστό σ' όλους μās τό έπιστημονικό πάθος του κ. Λουκάτου.

ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

•••

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

ΠΟΙΗΣΗ

Γαλάτειας Μπαλντά: «Παιδικές μελωδίες», Σχ. 8ον, σελ. 40, Θεσσαλονίκη, 1966.

Ι'. Ε. Γεωργούση: «Νυκτιλύκη», Σχ. 8ον, σελ. 48, 'Αθήνα, 1966.

Κώστα Ζαρούκα: «Δεσμώτες», Σχ. 4ον, σελ. 56, 'Αθήνα, 1964.

Χρυσάνθης Ζιτσαίας: «Παράλληλα», Σχ. 8ον, σελ. 56, Θεσσαλονίκη, 1967.

Τίνου 'Αλασάκη: «Δέκα χρόνια τραγουδιού», Σχ. 8ον, σελ. 84, Τρίκαλα, 1967.

'Ανθούλας Α. Ζόλδερ: «Παληές μνήμες», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 90, 'Αγρίνιον, 1967.

'Αντιγόνης Γαλανάκη—Βουρλέκη: «Ευθείες και καμπύλες», Σχ. 8ον, σελ. 64, 'Αθήνα, 1965.

'Εφης Κ. Αίλιανού: «'Ελεγείες», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 72, 'Αθήνα, 1966.

'Αγγελικής Παυλοπούλου: «CANTO», Σχ. 16ον, σελ. 64, 'Αθήνα, 1967.

Γεωργίου Π. 'Αδαμοπούλου: «'Εσπερινά», Σχ. 8ον, σελ. 54, 'Αθήνα, 1966.

Δέσποινας Πολυχρονίδου: «Σκιές», Σχ. 8ον, σελ. 32, 'Αθήνα, 1966.

Φάνη Γ. Ματσοπούλου: «'Εάν τό άλας», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 92, 'Αθήνα, 1966.

'Αλέκου Χρυσσοτομίδη: «Φθόγγοι», Σχ. 8ον, σελ. 72, 'Αθήνα, 1965.

'Αγγελικής Παυλοπούλου: «Οί προτάσεις μου», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 72, 'Αθήνα, 1966.

'Αποστόλου Γ. Σπυροπούλου: «Συντροφιά με τίς τύψεις», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 48, 'Αθήνα, 1967.

Διονύση Νικολόπουλου: «13 γράμματα», Σχ. 8ον, σελ. 32, Λάρισα, 1966.

Κώστα Θ. Παπανικολάου: «Χαμόγελα στη νύχτα», Σχ. 8ον, σελ. 48, Πάτρα, 1966.

'Ελένης Τσικριτέα: «Πολιόχνη», Σχ. 8ον, σελ. 54, 'Αγρίνιον, 1965.

Guillaume Apollinaire (Μετάφραση Νίκου Σπάνια: «Ποιήματα», Σχ. 8ον, σελ. 54, 'Αθήνα, 1964 ('Εκδόσεις: «Δεσμός»).

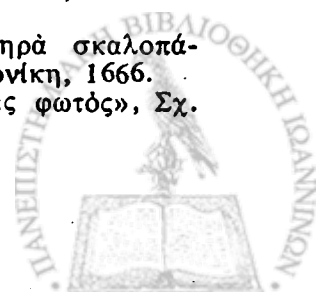
Γιάννη Βουκελάτου: «Τεθλασμένη όδός», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 40, 'Αθήνα, 1967.

Κώστα Λαυκάκη: «'Αδεια χέρια», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 72, 'Αθήνα, 1967.

Τάκη Κολιάβα—Μωλιολάκη: «Γυρισμός άπ' τη χώρα των όνείρων», Σχ. 8ον, σελ. 80, 'Αθήνα, 1966.

Βάγιου Μπαγλάνη: «Αίχμηρά σκαλοπάτια», Σχ. 6ον, σελ. 48, Θεσσαλονίκη, 1966.

'Αργύρη Χιόνη: «'Απόπειρες φωτός», Σχ. 8ον, σελ. 48, 'Αθήνα, 1966.

Χρυσάνθης Ζιτσαίας: «Παμβώτιδα», (ἀπολογία), Σχ. 8ον μεγ. σελ. 64, Θεσσαλονίκη, 1966.

Γιάννη Γρ. Μπαρμπαγιάννη: «Έλικωνίδες», Σχ. 8ον, σελ. 80, Πειραιάς, 1967,

Μίνας Κ Πέτρον: «Έπι πορείας», Σχ. 8ον, σελ. 32, Αθήνα, 1966.

Γιργένειας Διδασκάλου: «Παράθυρο στον ουρανό», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 48, Θεσσαλονίκη, 1966.

Κώστα Γ. Μίσιου: «Κύκλος Α'», Σχ. 12ον, σελ. 32, Αθήνα, 1965.

Κώστα Γ. Μίσιου: «Κύκλος Β'», Σχ. 12ον, σελ. 24, Αθήνα, 1966.

Κύπρου Χρυσάνθη: «Δώδεκα σελίδες έμμετρα δοκίμια», Σχ. 8ον, σελ. 14, Λευκωσία, 1966.

Κύπρου Χρυσάνθη: «Δέκα αντιποίηματα πάνω σέ ύφασματογραφίες», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 16, Λευκωσία, 1966.

Μήτσου Παπανικολάου: (Εισαγωγή και επιμέλεια: Τάσου Κόρφη): «Ποιήματα», Σχ. 8ον, σελ. 60, Θεσσαλονίκη, 1966, (έκδοσις «Διαγωνιού»).

Διονύση Νικολόπουλου: «Τονισμένα παραμύθια», Σχ. 8ον, σελ. 32, Λάρισα, 1967.

Σπύρου Γ. Μουσελίμη: «Τραγούδια του χωριού, του βουνού και της στάνης», Σχ. 8ον, σελ. 24, Γιάννινα, 1967.

Λάμπρου Μάλαμα: «Χοροί Γραικών», Σχ. 8ον, σελ. 104, Αθήνα, 1967.

Δημήτρη Απ. Κυριάκη: «Πρός Δωδώνη», Σχ. 8ον, σελ. 144, Ιωάννινα, 1967.

Πάνου Ν. Παναγιωτούνη: «Έλληνικός Λόγος», Σχ. 8ον, σελ. 164, Αθήνα, 1965.

Σαράντου Παυλέα: «Ανθη στοχασμού», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 24, Θεσσαλονίκη, 1965.

Γιώργου Καφταντζή: «Αναθήματα», Σχ. 8ον, σελ. 52, Σέρρες, 1966.

Χρήστου Δάγλαρη: «Αθροισμα ζωής», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 32, Αθήνα, 1966.

Κωστή Παπακόγκου: «Νότος», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, Αθήνα, 1966.

Αλεξάνδρας Γεδεών—Φραντζή: «Όμολογώ», Σχ. 8ον, σελ. 40, Αθήνα, 1965.

Δημήτρη Δούκαρη: «Ποιήματα της Καλής Έλπίδος», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 40, Αθήνα, 1963.

Δημήτρη Σταθόπουλου: «Έπταήμερα», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 80, Αθήνα, 1966.

Νίκου Παππά: «Τό ήρωϊκό τριαντάφυλλο», Σχ. 8ον, σελ. 80, Αθήνα, 1964.

Νίκου Παππά: «Νομικό πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 80, Αθήνα, 1966.

Ανέστη Εύαγγελάτου: «Μέθοδος Άναπνοής», Σχ. 8ον, σελ. 40, Θεσσαλονίκη, 1966.

Γιώργου Παπιστάμου: «Η επιστροφή του Άσώτου», Σχ. 8ον, σελ. 48, Χαλκίδα, 1963.

Μαρίας Κέντρου—Άγαθοπούλου: «Διασταυρώσεις», Σχ. 8ον, σελ. 46, Θεσσαλονίκη, 1965.

Νίτσας Ντούρου—Λύδα: «Άργοπορημέ-

να βήματα», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 32, Θεσσαλονίκη, 1966.

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Πάνου Τζελέπη: «Στόν καιρό τών σουλτάνων» (άφηγήματα), Σχ. 8ον, σελ. 192, Αθήνα, 1965.

Ανέστη Εύαγγελάτου: «Τό ξενοδοχείο και τό σπίτι» (διηγήματα), Σχ. 8ον, σελ. 44, Θεσσαλονίκη, 1966.

Άριστου Σταθόπουλου: «Δώρα της αύγης» (διηγήματα), Σχ. 8ον μεγ. σελ. 256, Αθήνα, 1966.

Γιοσήφ Έλιγιά (επιμέλεια Γ. Ζωγραφάκη): Ποίηση—μεταφράσεις, Σχ. 8ον μεγ., σελ. 208 (έκδόσεις «Δωδώνη»), Αθήνα, 1967.

Έκδόσεις: «Δωδώνη» (μετάφραση—επιμέλεια Γ. Ζωγραφάκη): «Μπαγκαβάτ Γκιτά (τό θείο τραγούδι)», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 248, Αθήναι, 1966.

Πάνου Παναγιωτούνη: «Η Σκιάθος και ό Άλ. Παπαδιαμάντης» (λυρικό όδοιπορικό), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, Αθήνα, 1966.

Πάνου Μπόκοβου: «Οί άλλες μέρες» (μυθιστόρημα), Σχ. 8ον, σελ. 112, Θεσσαλονίκη, 1967.

Πάνου Γραικού: «Μελέτες πάνω στην ποίηση του Σεφέρη» (δοκίμιο), Σχ. 8ον, σελ. 104, Αθήνα, 1967.

Θεοδώρου Γ. Ζούκα: «Πορεία πέρα από τή στάχτη» (μυθιστόρημα), Σχ. 8ον, σελ. 240, Αθήναι, 1966.

Έκδόσεις «Δωδεκάτη Ωρα»: «Εισαγωγή στην ποίηση του Κρίτωνα Άθανασούλη», Σχ. 8ον μεγ. σελ. 18, Αθήνα, 1967.

Φιλολογικού Συλλόγου «Παρνασσός»: «Η κατά τά τελευταία έτη δράσις του Φιλολογικού Συλλόγου «Παρνασσός», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 32, Αθήναι, 1966.

Δημοσθένη Ζαδέ: «Οί πνευματικοί άνθρωποι και τό χρέος τους στή μεταπολεμική εποχή» (δοκίμιο), Σχ. 8ον, σελ. 56, Αθήνα, 1966.

Ίάσωνα Εύαγγέλου: «Ψηφίδες» (άποφθέγματα), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 92, Βόλος, 1967.

Κων/νου Δ. Μέρτζιου: «Δομήνικος Θεοτοκόπουλος» (μελέτη), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 52, Αθήναι, 1966, (Έκδοσις Ήπειρωτικής Έταιρείας Άθηνών).

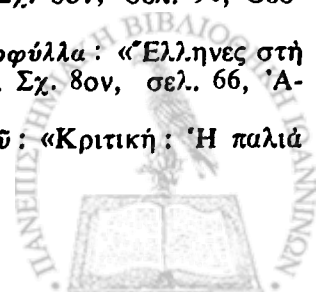
Άλεξ. Χ. Μαρμπούλου: «Άγγελική Χατζημιχάλη και Ήπειρωτική Λαϊκή Τέχνη» (μελέτη), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 48, Αθήναι, 1967. (Έκδοσις Ήπειρ. Έταιρείας Άθηνών).

Διονύση Νικολόπουλου: «Εικονισμός» (δοκίμιο), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 34, Λάρισα, 1966.

Βασίλη Δεδούση (επιμέλεια Χριστίνας Β. Δεδούση): «Έκλογή από τό λογοτεχνικό έργο του Βασίλη Δεδούση», Σχ. 8ον, σελ. 96, Θεσσαλονίκη, 1966.

Ίωάννου Κ. Καιροφύλλα: «Έλληνες στή Γερμανία (1700—1966)», Σχ. 8ον, σελ. 66, Αθήναι, 1966.

Άρσένη Γεροντικού: «Κριτική: Η παλιά

καί ἡ νέα» (δοκίμιο), Σχ. 8ον, σελ. 52, Γιάννινα, 1966.

Δημ. Ι Παπαδημητρίου—Κων Χρ. Σιόντη: «25 Μαρτίου» (πατριωτικοὶ διάλογοι καὶ ποιήματα), Σχ. 8ον, σελ. 48, Γιάννινα, 1967.

J K g i s h n a m u r t i (ἐλληνικὴ ἀπόδοση: *Κωστῆ Μελισσαροπούλου*): «Στὰ πόδια τοῦ Διδασκάλου» (Β' ἔκδοση), Σχ. 16ον, σελ. 56, Ἀθήναι, 1966.

Ἀλεξάνδρου Χ. Μαρμπούλου: «Χρῆστος Χρηστοβασίλης (ὁ διηγηματογράφος, ὁ λαογράφος, ὁ ποιητής)», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 36, Ἀθήναι, 1966 (Ἐκδόσεις Ἡπειρωτικῆς Ἐταιρείας Ἀθηνῶν).

Ἀλεξ. Χ. Μαρμπούλου: «Ἡ ξενιτεὶά καὶ τὸ Δημοτικὸ τραγούδι» (μελέτη), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 28, Ἀθήναι, 1966 (Ἐκδόσεις Ἡπειρωτικῆς Ἐταιρείας Ἀθηνῶν).

Γεωργίου Ἀχ. Βαβαρέτου: «Ἰωάννης Κωλέττης (ὁ Ἡπειρώτης πρωθυπουργός)» (μελέτη), Σχ. 8ον, σελ. 26, Ἀθήναι, 1966 (Ἐκδόσεις Ἡπειρωτικῆς Ἐταιρείας Ἀθηνῶν).

Νικολ. Τσάκα: «Πάργα» (τοπία καὶ ὁμορφιές—ἐκκλησίες καὶ κειμήλια—Ἐξοδος καὶ θρῦλος), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 32, Ἀθήναι, 1966, (Ἐκδόσεις Ἡπειρ. Ἐταιρείας Ἀθηνῶν).

Δημ. Λαζογιώργου—Ἑλληνικοῦ: Ἐκδόσεις—Δημοσιεύσεις—Ἀνάπτυξη—Ἀνέκδοτα ἔργα καὶ λοιπὰ βιβλιογραφικὰ στοιχεῖα τῆς Ἀγγελικῆς Χατζημιχάλη», Σχ. 8ον, σελ. 20, Γιάννινα, 1966.

Ἰωάννου Ν. Νικολαΐδου: «Τὸ πρόσωπο καὶ τὸ προσῶπειο τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου», (δοκίμιο), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 16, Γιάννινα, 1966.

Κων. Δημ. Φράγκου: «Ἡ 21η Φεβρουαρίου 1913 ὡς μιὰ τῶν ἐκβολῶν τῆς ἀγωγῆς καὶ τοῦ ἠθους τῶν πρό αὐτῆς ἐλληνικῶν γενεῶν», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 16, Θεσσαλονίκη, 1967.

Κων. Ν. Τσιρπανλῆ: «Σύντομος ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης» (μελέτη), Σχ. 8ον, σελ. 24, Ἰωάννινα, 1966.

Γεωργίου Ἀχ. Βαβαρέτου: «Ἡ συμβολὴ τῆς Ἡπείρου εἰς τοὺς Ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας» (μελέτη), Σχ. 8ον, σελ. 32, Ἀθήναι, 1963 (Ἐκδόσεις Ἡπειρ. Ἐταιρείας Ἀθηνῶν).

Λεάνδρου Ι Βρανούση: «Τρίτον Πανιόνιον Συνέδριον» (Πρακτικά), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 16, Ἀθήναι, 1967.

Τίτου Ματθαϊάκη: «Οἱ ναοὶ τοῦ ἱστορικοῦ Σουλίου» (μελέτη), Σχ. 8ον, σελ. 16, Ἀθήναι, 1966.

Κ. Θ. Δημαρᾶ: «Νεοελληνικὴ Λογοτεχνία» (διάγραμμα ἱστορίας), Σχ. 8ον, σελ. 88, Ἀθήναι, 1965.

Κ. Θ. Δημαρᾶ: «Δημήτριος Κανταρτζῆς» (σχεδιάγραμμα βιβλιογραφίας), Σχ. 16ον, σελ. 48, Ἀθήναι, 1965.

Κ. Θ. Δημαρᾶ: «Πρόλογος στὴν ἀλληλογραφία Φιλίππιδῆ—Barbje du Bocace—Γαζῆ», Σχ. 8ον μεγ., Ἀθήναι, 1966.

Κώστα Σαρδελῆ: «Ὁ ἅγιος τῶν σκλάβων—Κοσμάς ὁ Αἰτωλός», Σχ. 8ον, σελ. 248, Ἀθήναι, 1967, (Β' ἔκδοση).

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Σπύρου Γ. Μουσελίμη: «Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Ἡπείρου» (περιφέρεια Σουλίου), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 208, Γιάννινα, 1966.

Τάσου Παπαποστόλου: «Λαογραφία τῆς Εὐβοίας». Σχ. 8ον μεγ., σελ. 86, Ἀθήναι, 1966.

ΠΑΙΔΕΙΑ

Δημ. Κων. Βακάλη: «Ὁ ἐκπαιδευτικὸς ἐμπρός εἰς τὴν ἐποχὴν μας» (μελέτη), Σχ. 8ον, σελ. 112, Ἀθήναι, 1966.

Δημ. Κων. Βακάλη: «Λάμπρος Τζαβέλλας» (ἔμμετρον πατριωτικὸν δράμα—ἔκδοση Β'), Σχ. 8ον, σελ. 128, Ἀθήναι, 1967.

Κων/νου Κίτσου: «Ἡ Παιδεία τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς μας» (μελέτη), Σχ. 8ον, σελ. 44, Ἰωάννινα, 1964.

ΔΙΑΦΟΡΑ

Χρήστου Σολομωνίδη: «Λεωνίδας Παρασκευόπουλος—ὁ Συμυρναῖος ἀρχιστράτηγος» (χρονικὴ μονογραφία), Σχ. 8ον, σελ. 194, Ἀθήναι, 1964.

Κων/νου Μ. Μεκκίου: (Ἐκδοσις Ἡπειρωτικῆς Ἀδελφότητος Αἰγύπτου): «Ἱστορία τῆς Ἡπείρου», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 280, Κάιρον, 1966.

Ἰνστιτοῦτον Ἀνατολικῶν Σπουδῶν Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης Ἀλεξανδρείας (Ἐπιμελητῆς: Θεόδ. Δ. Μοσχονᾶς): «Ἀνάλεκτα», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 352, Ἀλεξάνδρεια, 1966.

Παναγιώτου Ἡλ. Πουλίτσα: «Βιογραφικὸν σημεῖωμα» (Σταδιοδρομιο—Μελέται—Δράσις), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 192, Ἀθήναι, 1966.

Κώστα Κаланτζῆ: «Θεατρικὰ ἔργα» («Κεραυνὸς στὰ Καλάβρυτα»—«Τὸ στένεμα τῆς γῆς»), Σχ. 8ον, σελ. 144, Ἀθήναι, 1966.

Γεωργίου Παῖσιου: «Τὰ Σχολεῖα Χιονιάδων ἐπὶ Τουρκοκρατίας» (ἱστορικὴ μονογραφία), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 52, Ἰωάννινα, 1966.

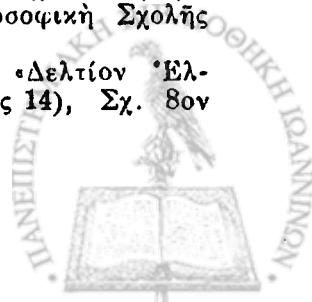
Κ. Θ. Δημαρᾶ: «Τὸ ὑλόμνημα τοῦ Κ. Παπαρηγοπούλου (1849) καὶ ἡ ἀπάντησις τοῦ Ε. Καστάρχη» (ἀθησαύρητα κείμενα), Σχ. 8ον μεγ., Ἀθήναι, 1966.

Γεωργίου Μ. Μπόντα (Ἐκδοσις Δημοσίας Βιβλιοθήκης Σιατίστης): «Κατάλογος ἔργων τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραΐ», Σχ. 8ον μεγ., Σιάτιστα, 1966.

Γεωργίου Μ. Μπόντα (Ἐκδοσις Δημοσίας Βιβλιοθήκης Σιατίστης): «Κατάλογος Βυζαντινῶν συγγραφέων ἐκδόσεως Βόννης», Σχ. 8ον μεγ., Σιάτιστα, 1966.

Στυλιανοῦ Γ. Καρωμένου: «Χαιρετισμὸς πρὸς τοὺς πρωτοετείς φοιτητὰς τοῦ Πανεπιστημιακοῦ ἔτους 1965—1966», Σχ. 8ον μεγ., Ἰωάννινα, 1966, (ἔκδοσις Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Ἰωαννίνων).

Προεδρίας Κυβερνήσεως: «Δελτίον Ἑλληνικῆς Βιβλιογραφίας» (τεύχος 14), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, Ἀθήναι, 1966.

Ἰωάννου Θ. Κουνέλη: «Παύλου τοῦ Ἀποστόλου ἢ πρὸς Ἐφεσίους Ἐπιστολή» (τόμος Α'), Σχ. 8ον, σελ. 322, Ἀθήναι, 1966.

Κωστή Μελισσαροπούλου: «Εισαγωγή στὴ θεοσοφία», Σχ. 8ον, σελ. 200, Ἀθήναι, 1966.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ

Σοφοκλή Δ. Δώλη: «Ψυχολογία», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 136, Ἰωάννινα, 1967.

Σοφοκλή Δ. Δώλη: «Δογματικαὶ μελέται Α'», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 118, Ἰωάννινα, 1967.

Σοφοκλή Δ. Δώλη: «Υπόμνημα» (Σπουδαί—Δράσις—Συγγράμματα), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 18, Ἰωάννινα, 1966.

Γιάννη Λυμπεροπούλου: «Βασικοὶ ἀναπτυξιακοὶ στόχοι» (Δεδομένα καὶ ἀσέψεις στὸ γῶρο τῆς ἐλληνικῆς ἐπαρχίας—σειρὰ πρώτη), Σχ. 8ον, σελ. 128, Ἀθήνα, 1966.

Γεωργίου Θ. Ζώρα: «Ἰωάννου Ἐξαγιώλου διήγησις συνοπτικῆ Καρόλου τοῦ Ε' (κατὰ τὸν Βατικανὸν ἐλληνικὸν κώδικα 1621)», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 248, Ἀθήναι, 1964 (Ἐκδοσις Σπουδαστηρίου Βυζαντινῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν).

Νικολάου Β. Πατσέλη: «Ἡπειρωτικαὶ Μελέται» (Ἡ δρᾶσις τῶν Δελβινακιωτῶν εἰς τὴν μάχην τοῦ Δραγατσανίου καὶ Προῦθου τὸ 1821—Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Ἰκιωλέα—Τὸ Συνέδριον τοῦ Βερολίνου καὶ ἡ προσάρτησις τῆς Ἄρτης—Ὁ Μητροπολίτης Δέρκων ὁ ἀπὸ Δρυμάδες Πωγωνίου), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 74, Ἰωάννινα, 1966.

Ἰωάννου Ε. Ἀναστασίου: «Ἡ κατάσταση τῆς Παιδείας εἰς τὸ Βυζάντιον κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Θ' αἰῶνος», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 52, Θεσσαλονίκη, 1966.

Κων/νου Φράγκου: «Ἡ αἰσθησις, ἡ νόησις καὶ ἡ ἐνόησις εἰς τὴν περιοχὴν τῆς προσευχῆς», Σχ. 8ον μεγ., Θεσσαλονίκη, 1966.

Γεωργίου Πατσούρου (ἔκδοσις Ὑπηρεσίας Περιφ. Ἀναπτύξεως Ἡπείρου): «Περὶ Ἀγοτοπόλεων (ἡ περίπτωσις τῆς Ἡπείρου)», Σχ. 4ον, σελ. 99, (πολυγραφημένον), Ἰωάννινα, 1967.

Pierre de Coubertin: «Academie Olympique Internationale», Σχ. 4ον, σελ. 24, Olympie—Aout 1966 (πολυγραφημένη ἔκδοσις).

Jean Durry: «L'ecrivain et le theme Sportie», Σχ. 4ον, σελ. 30 (ἔκδοσις πολυγραφημένη).

Revue des Études Byzantines: «Mélanges Venance Grumel», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 318, Paris, 1966.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- Κριζος 195, Λονδίνον.
- Ὁ Ἑλληνισμὸς τοῦ Ἐξωτερικοῦ, 169, Θεσσαλονίκη.
- Ἑλληνικὰ θέματα (περίοδος Β'), 11, Θεσσαλονίκη.
- Θεολογία, Τόμ. ΔΣΤ', Τ. Δ', Ἀθήναι.

• Ἐλικῶνας, 7, 8, Ἀθήναι.

• Φιλοτέλεια, 396, Ἀθήναι

• Ἑλληνικὴ Ὑδρία, (ἔτος Ε', περίοδ. Β')

Τ. 1—2, Ἀθήναι.

• Λογοτεχνικὸν Στάδιον, 37, Ἀθήναι.

• Φωνὴ τῆς Εἰρήνης, 62, Ἀθήναι.

• Μετέωρα, 139—144, Τρίζαλα.

• Κόνιτσι, 57, Ἀθήναι.

• Ἀριστοτέλης, 56, Φλώρινα.

• Σύγχρονα θέματα, 24, Ἀθήναι.

• Παρνασσός, (Τόμος Η') τ. 4, Ἀθήναι.

• Πνευματικὴ Κύπρος, 78, Λευκωσία.

• Ἐπιμορφωτικὸν Βῆμα (ἔκδοσις Ὁργανώσεως «Ἑλλάς—Ἀμερικὴ», 31—32, 33—34, 35—36, 37—38, Ἀθήναι.

• Δωδεκάτη Ὁρα, 15, Ἀθήναι.

• Πανταῖνος (ἔτος 59), τεύχος 1—2, Ἀλεξάνδρεια.

• Πρωτότ. Φιλ. Ἐπιθεώρησις (ἔτος 8ον), τεύχος 9—10, Ἀθήναι.

• Θέματα Κριτικῆς, 1—2, Λευκωσία.

• Ἑλληνικὸς Πολιτισμὸς, 48, Πατρᾶς.

• Ἐκκλησία (ἔτος ΜΔ'), τεύχος 7, Ἀθήναι.

• Διδασκαλικὸν Βῆμα (περίοδος Γ'), τεύχος 616, Ἀθήναι.

• Συνζήτησις, τεύχος 88, Ἀθήναι.

• Σιφναϊκὴ Φωνή, τεύχος 27, Ἀθήναι.

• Ἐπιστημονικὸν Βῆμα τοῦ Διδασκάλου, (ἔτος ΙΕ'), τεύχος 3, Ἀθήναι.

• Παναθήναια, τεύχος 72, Ἀθήναι.

• Ἰλιός, τεύχος 49, Ἀθήναι.

• Ἐλευθεροτυπία, τεύχος 41, Ἀθήναι.

• Ἐκκλησιαστικὸν Βῆμα, Μάρτιος—Ἰούνιος 1966, Ἀθήναι.

• Ὁ ἔφημέριος (ἔτος ΙΕ') τεύχος 10, Ἀθήναι.

• Νέοι ὀρίζοντες (ἔκδοσις Χ.Ε.Ν.), τεύχος 104, Ἀθήναι.

• Ἐνδοχώρα, τεύχ. 34—35, 36, Ἰωάννινα.

• Βιομηχανικὴ Ἐπιθεώρησις τεύχος 389, Ἀθήναι.

• Κρητικὴ Ἔστις, τεύχ. 165, Χανιά.

• Θρακικὰ Χρονικά, τεύχ. 25, Ξάνθη.

• Ἀκτίνες, τεύχ. 279, Ἀθήναι.

• Ὁ κόσμος τῆς Ἑλληνίδος, τεύχ. 136, Ἀθήναι.

• Δελτίον τῆς Α.Τ.Ε., τεύχ. 154, Ἀθήναι.

• Σκουφᾶς, τεύχ. 32, Ἄρτα.

• Congo (ἔκδοσις: Ἐνώσεως Ἑλλήνων Κογκό), τεύχ. 3—5, Ἀθήναι.

• Δωδεκανησιακά, τεύχ. 2, Ἀθήναι.

• Ἰακριακά, τεύχ. 35, 36, 37, Ἀθήναι.

• Δελτίον Ἑλληνικῆς Βιβλιογραφίας (Προδρία Κυβερνήσεως), τεύχ. 13, Ἀθήναι.

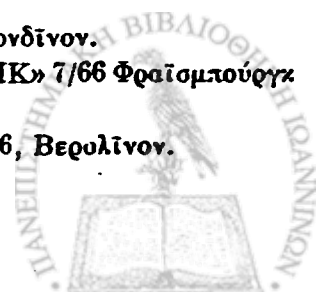
• EVROPA ARCHIV, τεύχ. 13—19,

Βόννη.

• IN BRITAIN, Λονδίνον.

• AUSSER POLITIK 7/66 Φραϊσμπουργκ Γερμανία.

• DE MONAT, 216, Βερολίνον.

ΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ ΤΟΥ ΙΕ' ΤΟΜΟΥ

Κώστας Ἀγνάντης, Γιόγκος Ἀργυρόπουλος, Μαρία Ἀρκαδίου, Νικόλαος Βαρδάρης, Κώστας Βλάχος, Rene Gendarme, Ἀρσένης Γεροντικός, Βασίλειος Θ. Γκάτζαρος, Πᾶνος Γραικός, Πᾶνος Γρίσπος, Ἰωάννης Κ. Ἐξαρχος, Ἀναστάσιος Εὐθυμίου, Δημοσθένης Ζαδές, Ἀλέξης Ζερβᾶνος, Ἀλέξης Ζερβός, Ἀθανάσιος Ζιάγκος, Χρυσάνθη Ζιτσαία, Erneste Hemingway, Ἰωάννης Γ. Θεοχάρης, Γ. Κασσάντρας, Δημοσθένης Γ. Κόκκινος, Κώστας Π. Λαζαρίδης, Δημήτριος Λαζογιῶργος—Ἑλληνικός, Νικόλαος Β. Λώλης, Δημήτριος Μαραγκός, Βασίλειος Μάργαρης, Σπύρος Μουσελίμης, Στέφανος Μπέττης, Εὐάγγελος Μπόγκας, Λάμπρος Μπουραντᾶς, Ἰωάννης Ν. Νικολαΐδης, Κώστας Ν. Νικολαΐδης, Ἀγαθὴ Νοτίδου—Δρίτσα, Μάνθος Οἰκονόμου, Πέτρος Ὀλύμπιος, Γεώργιος Παΐσιος, Γεώργιος Ι. Παπαγεωργίου, Νικόλαος Χρ. Παπακώστας, Βαγγέλης Παπανικολάου, Νικόλαος Β. Πατσέλης, Γεώργιος Πατσούρος, Παν. Α. Παρθενίου, Σαράντος Παυλέας, Βασίλειος Πεταλᾶς, Ἄνθος Πωγωνίτης, Carl Sandburg, Στυλιανὸς Κ. Σιωμόπουλος, Τάκης Σιωμόπουλος, Βασίλειος Κ. Σκαφιδᾶς, Νίκος Σπάνιας, Σπύρος Στούπης, Σοφοκλῆς, Ζήσης Στάλιος, Νίκος Α. Τέντας, Μαίρη Τζανῆ, Γρηγ. Τζουμάκας, Νικόλαος Χρ. Τσάκας, Κων. Τσιρπανλῆς, Κωνσταντῖνος Φωτόπουλος, Σωτήριος Χουλιάρης.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΙΕ' ΤΟΜΟΥ

Α Ρ Θ Ρ Α

Προσέξατε τὴν Ἥπειρον	Σπύρου Στούπη	Σελ.	97
Μνημόσυνο στὸν Γ. Παπαγεωργίου	Τάκη Σιωμόπουλου	'	547

Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Α

Ὁ Καλωτάτης καθηγητῆς Ἀναστ. Ζιάκας	Κώστα Π. Λαζαρίδης	Σελ.	1
Τὸ Συνέδριον τοῦ Βερολίνου καὶ ἡ προσάρτησις τῆς Ἄρτης	Νικολάου Β. Πατσέλη	"	12, 113, 263, 334
Τὸ Πόποβο	Σπύρου Μουσελίμη	"	20, 126, 270
Ἡρόδοτος καὶ Ἥπειρος	Στυλ. Κ. Σιωμοπούλου	"	29, 133 256, 343
Τὰ Σχολεῖα Χιονιάδων ἐπὶ Τουρκοκρατίας	Γεωργίου Παΐσιου	"	34, 104
Ἡπειρώτες ἀγωνιστῆς στὴ δευτέρα πολιτορκεία τοῦ Μεσολογγίου	Στεφάνου Μπέττη	"	137
Τρεῖς ἐπιστολαὶ τοῦ Χριστοδούλου Κλωνάρη πρὸς τὸν Γεώργιον Πραΐδην	Μάνθου Οἰκονόμου	"	241
Ὁ Μητροπολίτης Δέρκων Νεόφυτος	Νικολάου Β. Πατσέλη	"	322
Εἰς μνήμην Δημ. Σαλαμάγκα (μὴ τουρκοελληνικὴ ἐφημερίδα τοῦ Βιλαετίου τῶν Γιαννίνων τοῦ 1895)	Εὐαγγέλου Μπόγκα	"	331

Ἔνας κώδικας τῆς Μονῆς Μολυβδοσκεπά- σιου	Ἀναστασίου Εὐθυμίου	Σελ.	349
Οἱ μωαμεθανοὶ εἰς τὴν Ἑπειρον	Νικολάου Β. Πατσέλη	»	433, 585
Ἀλησμόνητες μικροῖστορίες	Κων)νου Φωτοπούλου	»	143
Ἰωάννης Μαρίνος (1815—1866)	Δημ. Μαραγκοῦ	»	449, 592
Στρατηγοῦ Παν. Δαγκλῆ (ἀναμνήσεις—ἔγ- γραφα—ἀλληλογραφία)	Κων. Ἀγνάντη	»	456

Λ Α Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α

Ἐκδόσεις, δημοσιεύσεις, ἀνάτυπα, ἀνέκδο- τα ἔργα καὶ λοιπὰ βιβλιογραφικὰ στοι- χεῖα τῆς Ἀγγελικῆς Χαιζημιχάλη	Δημ. Λαζογιώργου—Ἑλληνικοῦ	Σελ.	41, 160
Πάργα—Στεργιά	Νικολάου Χρ. Τσάκα	»	48, 168, 284, 369, 601
Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Ἑπίρου περιφε- ρείας Σουλίου	Σπύρου Μουσελίμη	»	52
Οἱ Πελαργοὶ	Βασιλείου Σκαφιδᾶ	»	273
Τοπωνυμικὰ Δελβινακίου	Νικολάου Β. Πατσέλη	»	358

Π Α Ι Δ Ε Ι Α

Ἐκπαίδευση καὶ Ἀνάπτυξη	Rene Gendarme (μετάφραση—Σχό- λια : Γεωργ. Πατσούρου)	Σελ.	464, 604
Παιδαγωγοὶ καὶ Λογοτέχνες	Γεωργίου Ι. Παπαγεωργίου	»	561

ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΙΣ—ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ

Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τοῦ Ἑπειρωτι- κοῦ προβάτου	Ἰωάννου Κ. Ἐξάρχου	Σελ.	86, 212 305, 417, 535

Λ Ο Γ Ο Τ Ε Χ Ν Ι Α

Ποίησις

Στὴ γιορτὴ σου	Παναγ. Α. Παρθενίου	Σελ.	60
Ἑπειρος	Μαρίας Ἀρκαδίου	»	60
Δὲν εἶναι τοῦ καιροῦ μας	Κώστα Ν. Νικολαΐδη	»	172
Ἑρόϊκα	Ἀλέξη Ζερβοῦ	»	288
Ἄρθρος ὁ πρῶτος	Νίκου Α. Τέντα	»	374
Μιὰ συνθήκη ἀνέντιμη	Ἀλέξη Ζερβάνου	»	375
Σεισάχθεια (Στοχασμὸς Β'—Στὴ μνήμη τοῦ Δημ. Σαλαμάγκα)	Σαράντου Παυλέα	»	397
Ἄλγος καὶ Νόστος	Κώστα Ι. Νικολαΐδη	»	511
Ἄρθρος ὁ τρίτος	Νίκου Α. Τέντα	»	512
Οἱ Καστελοριζιάνοι τῆς Φλωριανόπολης	Ζήση Στάλιου	»	513
Μιὰ μάνα—Πολιτεία	Πέτρου Ὀλύμπιου	»	515
Τὸ ποτάμι	Ἄνθου Πωγωνίτη	»	516
«Τὸ ὄνομα αὐτῆς Ὀλβία»	Νικολάου Βαρδάρη	»	517
Φύση	Ἄνθου Πωγωνίτη	»	518

Σήμαντρο	Ἄνθου Πωγωνίτη	Σελ.	518
Ἄγγελικὴ Χατζημιχάλη	Μαρίας Ἀρκαδίου	»	519
Δυὸ χιλιάδες ἀπόντες	Μαίρης Ἰζανῆ	»	519
Πεθαίνει ὁ Ἄδωνης	Γ. Κασσάντρα	»	558
Βλάχικος γάμος	»	»	559
Γεώργιος Ράγκος	Χρυσάνθης Ζιτσαίας	»	560
Μπραζίλια	Ζήση Στάλιου	»	614
Μετέκεινα	Πέτρου Ὀλύμπιου	»	615
Θλίψη στὴ Λίμνη	Βασ. Μάργαρη	»	516

Πεζογραφία

Στὴν προκυμαία τῆς Σμύρνης	Erneste Hemingway μετὰφραση: Νικ. Β. Λώλη)	Σελ.	77
Ὁ Νάτση—Ζέρβας	Ἀγαθῆς Νοτίδου—Δρίτσου	»	185
Ἡ δάφνη τῆς Λευτεριάς	Νικολάου Β. Λώλη	»	189
Ἐνάντια τοῦ πολέμου τὶς φωταψίες	Carl Sandburg (μετὰφραση: Νικου Σπάνια)	»	374
Οἱ σκλαβωμένες κερασιές	Ἀθην. Ζιάγκου	»	385
Τὰ πατριωτάκια	Χρυσάνθης Ζιτσαίας	»	523
Τὸ προσευχητάρι τῆς Μαλάμω Κερασιᾶς	Νικολ. Β. Λώλη	»	625

Θέατρο

Ἀντιγόνη	Σοφοκλῆ (μεταφραστής: Γεωργιος Ι. Παπαγεωργίου)	Σελ.	549

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ—ΔΟΚΙΜΙΑ - ΚΡΙΤΙΚΗ

Γιώργου Σεφέρη ποιήματα	Πάνου Γραικοῦ	Σελ.	61, 191
Τὸ πρόσωπο καὶ τὸ προσωπεῖο τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου	Ἰωάννου Ν. Νικολαΐδου	»	175
Σύντομος ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης	Κων. Ν. Τσιρπανλῆ	»	193, 289
Ὁ Πίθος τῶν Δαναΐδων	Ἀρσένη Γεροντικοῦ	»	205
Τὸ ἄλλο πρόσωπο τοῦ ἐλληνισμοῦ	»	»	299
Οἰκισμοὶ καὶ ἄνθρωποι	»	»	376
Σαπφώ, τὸ Λέσβιο ἀηδόνι	Βασιλ. Θ. Γκάτζαρου	»	387
Ὁ ἀρχαῖος Ἄδης καὶ τὸ μαντεῖο τῆς Ἐφύρας	Σπύρου Μουσελίμη	»	473
Κριτική: ἡ παλιὰ καὶ ἡ νέα	Ἀρσένη Γεροντικοῦ	»	485
Κώστας Νικολαΐδης	Πάνου Γρίσου	»	520
Τὸ Α' Λογοτεχνικὸ Συνέδριον	Δημοσθένη Κόκκινου	»	424
Γ. Κασσάντρα «Σκυθρωπὴ Μοῦσα»	Γιάγκου Ἀργυροπούλου	»	556
Εἰς μνήμην Γεωργίου Ι. Παπαγεωργίου	Νικ. Χρ. Παπακώστα	»	565
Σκίτσο ἀπὸ μιᾶς μνήμης	Βαγγέλη Παπανικολάου	»	573
Στὴ μνήμη τοῦ Γ. Ι. Παπαγεωργίου	Κώστα Βλάχου	»	578
»	Λάμπρου Μπουραντᾶ	»	579
»	Σωτήρη Χουλιάρη	»	580
»	Γρηγ. Τζουμάκα	»	581
»	Βασ. Πεταλᾶ	»	582
»	Κώστα Ἀγνάντη	»	583

Ἡ τρέλλα σὰν τεχνικὴ τοῦ ὑπερραλισμοῦ Πάνου Γραικοῦ
καὶ σὰν θέμα τῆς Λογοτεχνίας

Σελ. 617

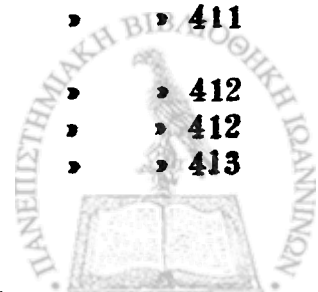
Σ Η Μ Ε Ι Ω Μ Α Τ Α

Συντάξεως: Εὐχαριστήριον, 79.

Δ. Κόκκινου: «THESPIS», 79—Οἱ Διαλέξεις, 301—Ἡ 125ῃ ἐπέτειος
τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, 302.

Β Ι Β Λ Ι Ο Κ Ρ Ι Σ Ι Α

Κούλη Ἀλέπη: «Ἄνθη ἀπὸ κήπους ξένους» Π. Γ.	Σελ. 80
Κώστα Θρακιώτη: «Ὁ ἄνθρωπος τοῦ ἔρωτα καὶ τῆς στά- κτης» (Δημοσθ. Ζαδὲ)	» 82
Ἐταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν: «Κυπρια- καὶ Σπουδαί» (Ἰωάν. Γ. Θεοχάρη)	» 82
Ἀλεξ. Χ. Μαρμπούλου: «Ἡπειρος» (Τόμος Β')	» 82
Πέτρου Β. Νινιού: «Παραμεθόρια»	» 83
» : «Παράδοση καὶ Ἐθνικὴ Αὐ- τενέργεια»	» 83
Λέοντος Ι. Μελά: «Σελίδες τῆς Ἡλείρου»	» 83
Κώστα Ν. Νικολαΐδη: «Ὀκτὼ κεφάλαια γὰρ τὴν Ἄγωγή»	» 84
Παρασκευᾶ Ι. Μηλιοπούλου: «Ἐλεύθερα ἀνα- γνώσματα»	» 84
Κωστῆ Κ. Λάμπρου: «Νικόλαος Γιαννόπουλος»	» 84
Λάμπρου Μάλαμα: «Ἡ γῆ τῶν ἀδερφῶν μου» (Δημ. Γ. Κόκκινου)	» 205
» : «Ἀπόκληροι τοῦ ἤλιου»	» 205
Κωστῆ Κ. Λάμπρου: «Νικόλαος Γιαννόπουλος» (Κ. Π. Λαζαρίδη)	» 237
Ε. Γ. Πρωτοψάλτη: «Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία» (Ἰωάν. Γ. Θεοχάρη)	» 207
Χρήστου Β. Ζιάκα: «Τί λένε οἱ σοφοὶ καὶ ὁ κόσμος»	» 208
Τάκη Δόξα: «Μικροζωές»	» 209
Θανάση Μετσιμενίδη: «Γιὰ μιὰ χούφτα χῶμα» (Δημ. Κόκκινου)	» 302
Θεοδ. Κ. Τρουπῆ: «Ὁ Κοτσαμπάσης»	» 303
Γιάγκου Πιερίδη: «Ὁ Καβάφης»	» 303
Ἀλεξάνδρου Γεδεῶν—Φραντζῆ: «Ὁμολογῶ»	» 303
Γιώργου Καφταντζῆ: «Ἀναθήματα»	» 303
Στεφ. Ι. Παπαδοπούλου: «Ἡ κίνησις τοῦ δούκα τοῦ Νεβέρ Καρόλου Γονζάγα γὰρ τὴν ἀπελευθέ- ρωση τῶν βαλκανικῶν λαῶν (1603—1625)» (Στεφ. Μπέττη)	» 409
Ἀντῶνη Σαμαράκη: «Ζητεῖται ἐλπίς» (Δημοσθ. Ζαδὲ)	» 410
» : «Σῆμα κινδύνου»	» 410
» : «Ἄρνοῦμαι»	» 411
Παν. Ν. Παναγιωτοῦνη: «Ἡ σύγχρονη πεζογραφία καὶ τὸ ἔργο τοῦ Βασίλη Μοσκόβη»	» 411
Παν. Ν. Παναγιωτοῦνη: «Εἰσαγωγή στὴν Κυπριακὴ Λογοτεχνία»	» 412
Θανάση Σαμαντιᾶ: «Τὸ λογοτεχνικὸ τέταρτο»	» 412
Μαρίας Π. Ἀργυροπούλου: «Ἀγάπες καὶ ἀγάπες»	» 413

Ἐλευθ. Ν. Πλατῆ: «Τὸ ἐρωτικὸ στοιχεῖο στὸ μουσικισμὸ»	»	»	Σελ. 413
Ἄρ. Ἀσπιώτη: «Τὰ ἐλαττώματα τῶν παιδιῶν» (Ἰωάν. Γ. Θεοχάρη)	»	»	414
Κ. Γ. Παπαγεωργίου: «Ἡ ξενιτιά στὴ ζωὴ τοῦ λαοῦ μας	»	»	» 414
Στεφάνου Ἰωαννίδη: «Τὰ παιδιὰ τῶν πελαργῶν» (Δημ. Κόκκινου)	»	»	415
Χρήστου Δάγλαρη: «Ἄθροισμα ζωῆς»	»	»	» 416
Χρυσάνθης Ζιτσαίας: «Παμβώτιδα»	»	»	» 416
Ἐκδοσὴ Ὀμαδικῆς Παρουσίας: «Ἄνθη ἀπ' τὸν κῆπο μας»	»	»	» 416
Ἐκδόσεις «Δωδώνη» (μετάφραση: Γεωργίου Κ. Ζωγραφάκη): «Μπακαβάτ Γκιτὰ»	»	»	» 527
Ἐκδόσεις «Δωδώνη»: (Ἐπιμέλεια: Γ. Κ. Ζωγραφάκη): «Γιοσὲφ Ἐλιγιὰ»	»	»	» 527
Πάνου Ν. Παναγιωτοῦνη: «Ἡ Σκιάθος καὶ ὁ Ἄλ. Παπαδιαμάντης»	»	»	» 528
Ἀλεξάνδρας Παραφεντίδου: «Φωτεινὰ διαλείμματα»	»	»	» 528
Φάνη Γ. Ματσοπούλου: «Ἐὰν τὸ ἄλας»	»	»	» 528
Ἀνθολογία λογοτεχνικῶν κειμένων Ἐπους 1910—41—Π. Ν. Παναγιωτοῦνη—Π. Ναθαναήλ	»	»	» 528
Ἀλεξ. Χ. Μαρμπούλου: «Ἡπειρος (Λαογραφικά—Ἠθογραφικά—Ἐθνογραφικά)» (Τόμος Β')	»	»	» 529
Τάκη Δόξα: «Μικροζωές»	»	»	» 529
Χρήστου Β. Ζιάκα: «Τί λένε οἱ σοφοὶ καὶ ὁ κόσμος» (Τόμοι Α' Β')	»	»	» 530
Χρήστου Σωκρ. Σολομωνίδη: «Σμυρναϊκὰ Σημειώματα»	»	»	» 530
Χρήστου Σωκρ. Σολομωνίδη: «Σμυρναϊκὸ γλωσσάριο»	»	»	» 530
Κ. Ι. Βουρβέρη: «Πλάτων καὶ Ἀθῆναι» (Ἰωάν. Γ. Θεοχάρη)	»	»	» 530
» : «Πλάτων καὶ Βάρβαροι»	»	»	» 531
Θεοδ. Κ. Τρουπῆ: «Κρινάνθια»	»	»	» 531
Εὐαγγ. Σ. Σταμάτη: «Προσωκρατικοὶ φιλόσοφοι»	»	»	» 532
Κώστα Τσιροπούλου: «Ἰσπανικὴ σπουδὴ»	»	»	» 533
Φ. Μπουμπουλίδου: «Ἐλισάβετ Μουιζὰ—Μαρτινέγκου»	»	»	» 533
Εὐριπίδη: (εἰσαγωγή—μετάφραση: Γεωργ. Ι. Παπαγεωργίου): «Ἄντρομάχη» (Δημ. Κόκκινου)	»	»	» 584
Δημοσθ. Ζαδέ: «Μιὰ πολιτεία ὀνειρεύεται»	»	»	» 628
Ἄριστου Σταθόπουλου: «Τὰ δῶρα τῆς αὐγῆς»	»	»	» 628
Κίμωνα Τζάλλα: «Τὸ κλείσιμο τοῦ κύκλου»	»	»	» 628
Κώστα Λουκάκη: «Ἄδεια χέρια»	»	»	» 629
Δημήτρη Ἀπ. Κυριάκη: «Πρὸς Δωδώνην»	»	»	» 629
Βασιλείου Μ. Βέλλα: «Ἀπάνθισμα ρητῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης» (Ι. Γ. Θεοχάρη)	»	»	» 630
Δημ. Σ. Λουκάτου: «Εἰσαγωγή στὴν Ἑλληνικὴ Λαογραφία»	»	»	» 630

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

Ὁ «Βροχοποιός» τοῦ Ρίτσαρντ Νάσ (μὲ τὸν θεατρικὸ Ὀμι-
λο τῆς Ε.Η.Μ.) (Ἀρσένη Γεροντικοῦ) Σελ. 85

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ

Γεώργιος Χ. Σούλης (Ἀρσένη Γεροντικοῦ) Σελ. 409

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Σελ. 209, 631

ΔΙΑΦΟΡΑ

Παρασημοφορία, 304—

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

Παράλειψις καὶ διόρθωσις, 304—

Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΑΣΦΑΛΙΖΕΙ

Τὰ ἀγροτικά προϊόντα και τὸ γεωργοκτηνοτροφικό κεφάλαιο
τῶν ἀγροτῶν ἀπὸ τοὺς κινδύνους

ΧΑΛΑΖΗΣ—ΠΑΓΕΤΟΥ—ΘΗΣΙΜΟΤΗΤΟΣ ΜΕΓΑΛΩΝ
ΖΩΩΝ—ΑΤΥΧΗΜΑΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ—ΑΣΤΙΚΗΣ ΕΥΘΥ-
ΝΗΣ ΤΡΙΤΩΝ—ΠΥΡΟΣ—ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ

ΕΠΙΣΗΣ ΑΣΦΑΛΙΖΕΙ

ΤΑ ΑΛΙΕΥΤΙΚΑ ΚΑΙ ΣΠΟΓΓΑΛΙΕΥΤΙΚΑ ΣΚΑΦΗ

Τελευταία ἄρχισε νὰ ἀσφαλίζει και τοὺς ἀγρότες ἰδιοκτῆτες
γεωργικῶν μηχανημάτων κατὰ τῶν ἀτυχημάτων ποὺ προέρχονται
ἀπὸ τὴν κίνησιν τῶν μηχανημάτων αὐτῶν.

ΜΕ ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΑ ΑΣΦΑΛΙΣΤΡΑ

Ἀπὸ 1ης Ἰανουαρίου 1966 καθιερώνει τὸν θεσμὸν ἀσφάλισεως
τῆς ζωῆς τῶν ἀγροτῶν

